

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MİMARLIK ANABİLİM DALI

**TOKAT KENTİ'NİN FİZİKSEL GELİŞİMİ, ANITSAL ve SİVİL MİMARİ
ÖRNEKLERİNİN ANALİZİ ve DEĞERLENDİRMESİ**

DOKTORA TEZİ

Yüksek Mimar Emine Saka AKIN

**MART 2009
TRABZON**

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MİMARLIK ANABİLİM DALI

**TOKAT KENTİ'NİN FİZİKSEL GELİŞİMİ, ANITSAL VE SİVİL MİMARİ
ÖRNEKLERİNİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ**

Yüksek Mimar Emine Saka AKIN

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde
“Doktor (Mimarlık)”
Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 23.03.2009

Tezin Savunma Tarihi : 15.05.2009

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Hamiyet ÖZEN

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Şengül ÖYMEN GÜR

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Nevrihal ERDOĞAN

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Salih TERZİOĞLU

Trabzon 2009

ÖNSÖZ

“Tokat Kenti’nin Fiziksel Gelişimi, Anıtsal ve Sivil Mimari Örneklerinin Analizi ve Değerlendirmesi” adlı bu çalışma Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Doktora Programı’nda yapılmıştır.

Doktora tez danışmanlığımı üstlenerek tüm bilgi ve deneyimlerinden çok şey öğrendiğim ve desteğini benden esirgemeyen sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Hamiyet ÖZEN’e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Bu güne kadar çalışmalarımın her anında benden manevi desteğini esirgemeyerek destek olan annem Ayşen SAKA’ya, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım ve her zaman yanımda olan eşim Şenol AKIN’a, bu çalışma sırasında tüm sıkıntılarımı benimle paylaşan, beni sabırla dinleyen ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen komşum Fadime TUNCEL’e ve çalışma arkadaşım peyzaj mimarı Rivayet YILMAZ’a, Tokat kentinin eski arşivlerini derleyen ve bunları benimle paylaşan sayın Hasan ERDEM’e ve yaşama sevincim çocuklarım Alperen Talha AKIN ve Ahmet Taha AKIN’a sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca bu çalışma sırasında bana her türlü kolaylığı sağlayan Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü’ne, Tokat Belediyesi’ne, Tokat İl Kültür Müdürlüğü’ne ve Tokat halkına teşekkür ederim.

Emine Saka AKIN
Trabzon 2009

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET	VIII
SUMMARY	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
TABLolar DİZİNİ.....	XVII
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş	1
1.2. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi.....	4
1.3. Tokat'ın Coğrafi ve Fiziksel Değerlendirilmesi.....	5
1.3.1. Genel Konum.....	5
1.3.2. İklim	7
1.3.3. Fiziksel Yapı.....	7
1.3.4. Tarım ve Hayvancılık	12
1.4. Tarihte Tokat	12
1.4.1. Kente Verilen İsimler	12
1.4.2. Ulaşım.....	12
1.4.3. Nüfus	20
1.4.4. Siyasi Tarih.....	24
1.4.5. Ekonomik Tarih.....	26
1.4.6. Kentin Geçirdiği Doğal Afetler	29
1.4.6.1. Depremler	30
1.4.6.2. Seller.....	30
1.4.6.3. Yangınlar	31
2. YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BULGULAR	32
2.1. Çalışmanın Alanı ve Kapsamı	32
2.2. Tokat Kent İçi Mimari Mirası	33
2.2.1. Roma Dönemi.....	33
2.2.1.1. Tokat Kalesi.....	33

2.2.2.	Danişmendli Dönemi.....	34
2.2.2.1.	Camiiler	34
2.2.2.1.1.	Melik Gazi Camii (Garipler Cami).....	34
2.2.2.2.	Medreseler	36
2.2.2.2.1.	Çukur (Yağlıbasan) Medresesi	36
2.2.3.	Anadolu Selçuklu Dönemi	40
2.2.3.1.	Köprüler.....	40
2.2.3.1.1.	Hıdırlık (Yeşilirmak) Köprüsü	40
2.2.3.2.	Hanlar ve Kervansaraylar	41
2.2.3.2.1.	Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı.....	41
2.2.3.2.2.	Çiftlik Han	42
2.2.3.2.3.	Tahtaoba Kervansarayı.....	43
2.2.3.3.	Medreseler	43
2.2.3.3.1.	Gökmedrese (Pervane)	43
2.2.3.4.	Mescit ve Camiiler.....	46
2.2.3.4.1.	Alaca Mescit.....	46
2.2.3.5.1.	Murad Sevdakar Türbesi	48
2.2.3.5.2.	Şeyh Meknun Açıkbaş Türbesi	49
2.2.3.5.3.	Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) Türbesi	50
2.2.3.5.4.	Ali Tusi (Ebu'l-Kasım) Türbesi	51
2.2.3.5.5.	Tokat Sefer Paşa (Ebu Bekir bin Lokman) Türbesi	53
2.2.3.5.6.	Sünbül Baba Türbesi	54
2.2.3.5.7.	Halef Sultan Türbesi.....	55
2.2.3.6.	Zaviyeler.....	56
2.2.3.6.1.	Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) Türbe ve Zaviyesi	56
2.2.3.6.2.	Şeyh Meknun Açıkbaş Türbe ve Zaviyesi.....	58
2.2.3.6.3.	Halef Sultan Türbe ve Zaviyesi	60
2.2.3.6.4.	Sünbül Baba Türbe ve Zaviyesi.....	62
2.2.3.7.	Hamamlar	65
2.2.3.7.1.	Pervane Hamamı	65
2.2.3.7.2.	Sultan Hamamı	67
2.2.4.	İlhanlı Dönemi.....	70
2.2.4.1.	Türbeler	70

2.2.4.1.1.	Burgaç Hatun Türbesi.....	70
2.2.4.1.2.	Erenler (Kiçi Hatun) Türbesi.....	70
2.2.4.1.3.	Nured-din İbni Esentimur Türbesi.....	73
2.2.4.2.	Zaviyeler.....	75
2.2.4.2.1.	Abdullah bin Muhyi Türbe ve Zaviyesi	75
2.2.5.	Osmanlı Dönemi.....	77
2.2.5.1.	Hanlar ve Arastalı Bedesten	77
2.2.5.1.1.	Taşhan (Voyvada).....	77
2.2.5.1.2.	Paşa Hanı	81
2.2.2.1.3.	Sulu Han	82
2.2.5.1.4.	Deveciler Hanı.....	84
2.2.5.1.5.	Katırcılar Hanı	87
2.2.5.1.6.	Yazmacılar (Gazi Emir, Gazioğlu) Hanı	88
2.2.5.1.7.	Arastalı Bedesten.....	89
2.2.5.2.	Medrese ve İmaretler	91
2.2.5.2.1.	Hatuniye Medresesi	91
2.2.5.2.2.	Hatuniye İmareti	91
2.2.5.3.	Mescit ve Camiiler.....	92
2.2.5.3.1.	Kazancılar Mescidi.....	92
2.2.5.3.2.	Tatar Hacı Camii	94
2.2.5.3.3.	Akdeğirmen Camii	95
2.2.5.3.4.	Çekenli Hamza Bey Camii	96
2.2.5.3.5.	Kaya Mescidi.....	97
2.2.5.3.6.	Kadı Hasan (Düdükçü Ağa) Mescidi	99
2.2.5.3.7.	Genç Mehmet Paşa (Örtmeliönü) Camii	100
2.2.5.3.8.	Mahmut Paşa Camii	102
2.2.5.3.9.	Ali Paşa Camii	104
2.2.5.3.10.	Ulu Camii	106
2.2.5.3.11.	Hacı Behzadi Camii.....	109
2.2.5.3.12.	Meydan (Hatuniye) Camii	111
2.2.5.3.13.	Takyeciler Camii	114
2.2.5.3.14.	Yolbaşı Camii.....	116
2.2.5.3.15.	Huruç (Horuç) Camii.....	117

2.2.5.3.16. Güdük Minare (Rüstem Çelebi) Camisii	118
2.2.5.3.17. Ahmet Ağa Camii	120
2.2.5.3.18. Devegörmez Camii	120
2.2.5.3.19. Hacı Turhan Mescidi	121
2.2.5.4. Türbeler (Tekke).....	122
2.2.5.4.1. Anonim (Kitabesiz) Türbe.....	122
2.2.5.4.2. Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) Türbesi	123
2.2.5.4.3. Ali Pağa Türbesi	125
2.2.5.4.4. Acepęir Türbesi	126
2.2.5.5. Zaviyeler.....	126
2.2.5.5.1. Horozoğlu Zaviyesi	126
2.2.5.5.2. Mevlevihane	128
2.2.5.6. Hamamlar	130
2.2.5.6.1. Mustafa Ağa Hamamı.....	130
2.2.5.6.2. Pağa Hamamı	132
2.2.5.6.3. Ali Pağa Hamamı	134
2.2.5.6.4. Mevlana Hamamı	136
2.2.5.7. Tokat Saat Kulesi	137
2.2.6. Sivil Mimari rnekleri	157
2.2.6.1. Vakıf Ev (Musluoğlu Konağı).....	159
2.2.6.2. Yağcıoğlu Konağı.....	161
2.2.6.4. Latifoğlu Konağı.....	163
2.2.6.5. Madımaklar Evi	166
2.2.6.6. Atatürk (Süsoy) Evi.....	167
3. İRDELEME	197
3.1. Fiziksel Geliğim.....	197
3.2. Anıtsal Yapılar.....	198
3.3. Sivil Mimari rnekleri	204
3.3.1. Yerleğim Düzeyinde	205
3.3.1.1. Sokak- Bahçe- Ev İliğkisi	207
3.3.1.2. Bahçeler	208
3.3.1.3. Konutların Bir Arada Bulunuğ Biçimleri (Ayrık, Bitiğik).....	208
3.3.2. Plan Düzeyinde.....	209

3.3.3.	Cephe Düzeyinde.....	218
3.3.3.1.	Kat Sayısı.....	218
3.3.3.2.	Çıkmalar	220
3.3.3.3.	Pencere ve Kapılar.....	222
4.	SONUÇLAR VE ÖNERİLER	223
5.	KAYNAKLAR.....	229
	ÖZGEÇMİŞ	

ÖZET

Ülkemizde hızlı kentleşme ve gelişmenin bir sonucu olarak, pek çok tarihi kent fiziksel ve sosyal değişimlerle karşı karşıyadır. Koruma bilincinin yerleşmediği bu tarihi kent dokularında kültürel değerleri geniş halk kitlelerine tanıtmak, benimsetmek ve böylece bir koruma kültürü oluşturulması bağlamında bu çalışma önem arz etmektedir. Bu çalışmada tarihi çok eski dönemlere kadar uzanan Tokat kentinin fiziksel gelişimi, anıtsal ve sivil mimari örnekleri ele alınmıştır. Çalışmanın amacı kentin fiziksel gelişimini, kent kimlik elemanlarıyla birlikte ele alıp, kültürel miras envanterinin oluşturulması, analizi ve değerlendirilmesinin yapılmasıdır. Bu bağlamda yapılacak olan koruma çalışmalarına sağlıklı veri olabilecek niteliklerinin ortaya konulması hedeflenen bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, çalışmanın amacı ve yöntemi belirtilmiş, Tokat kent dokusu; konumu, fiziksel, sosyo-ekonomik özellikleri gibi başlıklar altında irdelenmiş, aynı zamanda bu bölümde kentin tarihsel gelişimine de ayrıntılı biçimde yer verilmiştir.

İkinci bölümde, dönemlerine göre sınıflandırılan anıtsal ve sivil mimari örnekleri ortaya koyularak hem literatür hem de alan çalışması yürütülerek kentin kültürel miras envanteri çıkarılmış, yazılı ve görsel olarak yapılar hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde, anıtsal ve sivil mimari örneklerinden elde edilen veriler tipolojik bir sınıflandırma yoluna gidilerek irdelenmiş ve Tokat kentinin yapısal kimliği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde, tüm incelemeler ve değerlendirmeler doğrultusunda çalışmanın sonuçları verilmiş, Tokat kentinin fiziksel gelişimi, anıtsal ve sivil mimari örnekleri ortaya koyulmuş ve bu sonuçlar doğrultusunda Tokat kenti için kentsel kimliğinin korunması ve yaşatılması bağlamında öneriler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tokat, Anıtsal ve Sivil Mimari, Kent Dokusu, Koruma, Kültürel Miras, Belgeleme.

SUMMARY

Analysis and Evaluation of Physical Development, Monumental and Civil Architectural Examples of Tokat City

Most of the historical cities of Turkey are faced with physical and social changes as a result of rapid urbanization and development. Thus, this study is important in the context of introducing, getting the large body of citizens to accept cultural values and creating conservation of the culture in these cities where the consciousness of conservation has not been settled yet. This study aims to discuss physical development of Tokat city whose history dates back to the early periods of the history by analyzing its monumental and civil architectural examples. The main goal of this study is to discuss, analyze and evaluate the physical development together with the city identification elements and create inventory of city's cultural heritage. In this context, this study aiming to determine attributes that serve as accurate data for conservation works to be performed consists of four chapters.

In the first chapter, the aim of the study and methods were introduced. The city texture of Tokat was discussed under the titles of location, physical, social-economics features. In addition historical development of city was presented in detail in this chapter.

In the second chapter, monumental and civil architectural examples classified according to their era of creation were introduced. The inventory of city's cultural heritage was determined by performing literature and field work and visual and written information about buildings were provided.

In the third chapter, the data obtained from the civil and monumental architectural examples were analyzed by applying typological classification method and structural identity of Tokat city was tried to be determined.

In the fourth chapter, the results of this study that were obtained by all these analyses and evaluations were presented; the physical development of the city, civil and monumental architectural examples were determined; suggestions based upon these results for conservation and perpetuation of the city identity were proposed.

Key Words: Tokat, Monumental and Civil Architecture, City texture, Conservation, Cultural Heritage, Documentation.

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. Tokat'ın fiziki konumu	6
Şekil 2. Tokat'ın gelişim aksı	8
Şekil 3. Tokat'ın kent merkezini oluşturan mahalleler	9
Şekil 4. Tokat kent merkezi	10
Şekil 5. Tarihi yapıların yoğun olduğu kent merkezi	11
Şekil 6. Anadolu'nun doğal yol aksı	13
Şekil 7. Eski Tunç Devri'nde Anadolu'da bulunan uygarlıklar	14
Şekil 8. Selçuklu Dönemi'nde Tokat kervan yolları güzergahı	16
Şekil 9. Osmanlı Dönemi'nde ve günümüzde Sulu Sokak	18
Şekil 10. 1900'lü yılların başlarında ve günümüzde Gaziosmanpaşa Bulvarı	19
Şekil 11. 1900'lü yılların başlarında ve günümüzde Cumhuriyet Meydanı.....	20
Şekil 12. 16.Yüzyıl sonlarında Anadolu vakıf dükkanları	27
Şekil 13. Anadolu'da Osmanlı Dönemi'nde bedesteni bulunan kentler	28
Şekil 14. 13. Yüzyıl ve 20.Yüzyıl arasında kent merkezinde zeminde oluşan yükselme..	30
Şekil 15. Tokat Kalesi planı	33
Şekil 16. Tokat Kalesi	34
Şekil 17. Melikgazi (Garipler) Camii planı	35
Şekil 18. Melikgazi (Garipler) Camii	36
Şekil 19. Çukur (Yağlıbasan) Medresesi konumu.....	37
Şekil 20. Çukur (Yağlıbasan) Medresesi planı	38
Şekil 21. Çukur (Yağlıbasan) Medresesi kubbesi kapanmadan önce.....	39
Şekil 22. Çukur (Yağlıbasan) Medresesi restorasyonu tamamlandıktan sonra	39
Şekil 23. Hıdırlık (Yeşilirmak) Köprüsü 1900'lü yılların başında.....	40
Şekil 24. Hıdırlık (Yeşilirmak) Köprüsü	40
Şekil 25. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı planı	41
Şekil 26. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı	42
Şekil 27. Çiftlik Han planı	42
Şekil 28. Gökmedrese (Tokat Müzesi) konumu.....	43

Şekil 29. Gökmedrese (Tokat Müzesi) planı	44
Şekil 30. Gökmedrese	45
Şekil 31. Gökmedrese (Tokat Müzesi), yanındaki kalıntılar, yeni yapı ve Taşhan.....	46
Şekil 32. Alaca Mescit konumu.....	46
Şekil 33. Alaca Mescit planı	47
Şekil 34. Alaca Mescit.....	47
Şekil 35. Murad Sevdakar Türbesi planı	48
Şekil 36. Murad Sevdakar Türbesi	49
Şekil 37. Şeyh Meknun Açıkbaş Türbesi planı	50
Şekil 38. Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) Türbesi Planı.....	51
Şekil 39. Ali Tusi (Ebu'l Kasım) Türbesi	52
Şekil 40. Ali Tusi (Ebu'l Kasım) Türbesi plan ve kesiti	52
Şekil 41. Sefer Paşa (Ebu Bekir Bin Lokman) Türbesi konumu.....	53
Şekil 42. Sefer Paşa (Ebu Bekir Bin Lokman) Türbesi.....	53
Şekil 43. Sefer Paşa (Ebu Bekir Bin Lokman) Türbesi plan ve kesiti	54
Şekil 44. Sünbül Baba Türbesi planı	55
Şekil 45. Halef Sultan Türbesi	56
Şekil 46. Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) Türbe ve Zaviyesi konumu.....	56
Şekil 47. Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) Türbe ve Zaviyesi planı	57
Şekil 48. Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) Türbe ve Zaviyesi	58
Şekil 49. Şeyh Meknun Açıkbaş Türbe ve Zaviyesi konumu	59
Şekil 50. Şeyh Meknun Açıkbaş Türbe ve Zaviyesi planı	59
Şekil 51. Şeyh Meknun Açıkbaş Türbe ve Zaviyesi	60
Şekil 52. Halef Sultan Türbe ve Zaviyesi.....	61
Şekil 53. Halef Sultan Türbe ve Zaviyesi planı	61
Şekil 54. Sünbül Baba Türbe ve Zaviyesi konumu	63
Şekil 55. Sünbül Baba Türbe ve Zaviyesi planı	63
Şekil 56. Sünbül Baba Türbe ve Zaviyesi doğu görünüşü	64
Şekil 57. Sünbül Baba Türbe ve Zaviyesi	65
Şekil 58. Pervane Hamamı konumu	65
Şekil 59. Pervane Hamamı planı	66
Şekil 60. Pervane Hamamı	67
Şekil 61. Sultan Hamamı konumu	68

Şekil 62. Sultan Hamamı planı	69
Şekil 63. Sultan Hamamı	69
Şekil 64. Burgaç Hatun Türbesi	70
Şekil 65. Erenler (Kiçi Hatun) Türbesi.....	71
Şekil 66. Erenler (Kiçi Hatun) Türbesi plan ve kesiti	72
Şekil 67. Nured-din İbni Esentimur Türbesi konumu	73
Şekil 68. Nured-din İbni Esentimur Türbesi	74
Şekil 69. Nured-din İbni Esentimur Türbesi plan ve kesiti	75
Şekil 70. Abdullah bin Muhyi Türbe ve Zaviyesi konumu	75
Şekil 71. Abdullah bin Muhyi Türbe ve Zaviyesi planı	76
Şekil 72. Abdullah bin Muhyi Türbe ve Zaviyesi	77
Şekil 73. Taşhan (Voyvada) konumu	78
Şekil 74. Taşhan (Voyvada) zemin kat planı.....	79
Şekil 75. Taşhan (Voyvada) üst kat planı.....	80
Şekil 76. Taşhan (Voyvada)	80
Şekil 77. Taşhan (Voyvada)	81
Şekil 78. Paşa Hanı konumu.....	81
Şekil 79. Paşa Hanı.....	82
Şekil 80. Sulu Han konumu.....	82
Şekil 81. Sulu Han plan krokisi	83
Şekil 82. Sulu Han	84
Şekil 83. Deveci Han konumu.....	84
Şekil 84. Deveci Han zemin kat planı	85
Şekil 85. Deveci Han birinci kat planı	85
Şekil 86. Deveci Han.....	86
Şekil 87. Katırcılar Hanı.....	87
Şekil 88. Katırcılar Hanı plan krokisi	87
Şekil 89. Yazmacılar Hanı konumu.....	88
Şekil 90. Yazmacılar (Gazi Emir) Hanı.....	88
Şekil 91. Arastalı Bedesten konumu.....	89
Şekil 92. Arastalı Bedesten.....	90
Şekil 93. Arastalı Bedesten planı.....	90
Şekil 94. Gülbahar Hatun Medresesi.....	91

Şekil 95. Hatuniye İmareti planı.....	92
Şekil 96. Hatuniye İmareti.....	92
Şekil 97. Kazancılar Mescidi planı.....	93
Şekil 98. Kazancılar Mescidi.....	93
Şekil 99. Tatar Hacı Camii planı	94
Şekil 100. Tatar Hacı Camii	94
Şekil 101. Akdeğirmen Camii planı	95
Şekil 102. Akdeğirmen Camii	96
Şekil 103. Çekenli Hamza Bey Camii.....	96
Şekil 104. Çekenli Hamza Bey Camii planı.....	97
Şekil 105. Kaya Mescidi planı.....	98
Şekil 106. Kaya Mescidi.....	98
Şekil 107. Kadı Hasan (Düdükcü Ağa) Mescidi konumu	99
Şekil 108. Kadı Hasan (Düdükcü Ağa) Camii planı	99
Şekil 109. Kadı Hasan (Düdükcü Ağa) Camii	100
Şekil 110. Genç Mehmet (Örtmeliönü) Camii planı	101
Şekil 111. Genç Mehmet (Örtmeliönü) Camii	101
Şekil 112. Mahmut Paşa Camii planı	102
Şekil 113. Mahmut Paşa Camii	103
Şekil 114. Ali Paşa Camii konumu.....	104
Şekil 115. Osmanlı son döneminde Ali Paşa Camii ve çevresi.....	104
Şekil 116. Ali Paşa Camii planı.....	105
Şekil 117. Ali Paşa Camii.....	106
Şekil 118. Ali Paşa Camii.....	106
Şekil 119. Ulu Camii planı	107
Şekil 120. Ulu Camii	107
Şekil 121. Ulu Camii kuşevi.....	108
Şekil 122. Hacı Behzadi Camii konumu	109
Şekil 123. Hacı Bahzadi Camii planı	109
Şekil 124. Hacı Bahzadi Camii.....	110
Şekil 125. Hacı Bahzadi Camii 1900'lü yılların başlarında	110
Şekil 126. Meydan (Hatuniye) Camii konumu.....	111
Şekil 127. Meydan (Hatuniye) Camii planı.....	112

Şekil 128. Meydan (Hatuniye) Camii kesiti	112
Şekil 129. Meydan (Hatuniye) Camii.....	113
Şekil 130. Meydan (Hatuniye) Camii.....	113
Şekil 131. Hatuniye(Meydan) Camii'nin 1900'lü yıllardaki görüntüsü	114
Şekil 132. Takyeciler Camii konumu	115
Şekil 133. Takyeciler Camii plan krokisi	116
Şekil 134. Takyeciler Camii	116
Şekil 135. Yolbaşı Camii.....	117
Şekil 136. Huruç Camii	117
Şekil 137. Güdük Minare (Rüstem Çelebi) Camiisi konumu.....	118
Şekil 138. Güdük Minare (Rüstem Çelebi) Camii planı	118
Şekil 139. Güdük Minare (Rüstem Çelebi) Camii kesiti.....	119
Şekil 140. Güdük Minare (Rüstem Çelebi) Camii	119
Şekil 141. Ahmet Ağa Camiisi	120
Şekil 142. Devegörmez Camii.....	120
Şekil 143. Hacı Turhan Mescidi konumu.....	121
Şekil 144. Hacı Turhan Mescidi planı	121
Şekil 145. Hacı Turhan Mescidi	122
Şekil 146. Anonim (Kitabesiz) Türbe planı	122
Şekil 147. Anonim (Kitabesiz) Türbe	123
Şekil 148. Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) Türbesi planı	124
Şekil 149. Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) Türbesi	124
Şekil 150. Ali Paşa Türbesi	125
Şekil 151. Acepşir Türbesi planı	126
Şekil 152. Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) Zaviyesi konumu	127
Şekil 153. Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) Zaviyesi	127
Şekil 154. Horozoğlu Zaviyesi planı	128
Şekil 155. Mevlevihane konumu	128
Şekil 156. Mevlevihane birinci kat plan krokisi	129
Şekil 157. Mevlevihane	130
Şekil 158. Mustafa Ağa Hamamı konumu	130
Şekil 159. Mustafa Ağa Hamamı planı	131
Şekil 160. Mustafa Ağa Hamamı	131

Şekil 161. Paşa Hamamı konumu.....	132
Şekil 162. Paşa Hamamı.....	132
Şekil 163.Paşa Hamamı planı.....	133
Şekil 164. Ali Paşa Hamamı konumu.....	133
Şekil 165. Ali Paşa Hamamı planı.....	134
Şekil 166. Ali Paşa Hamamı.....	135
Şekil 167. Mevlana Hamamı planı	136
Şekil 168. Mevlana Hamamı	136
Şekil 169. Saat Kulesi konumu	137
Şekil 170. Saat Kulesi.....	137
Şekil 171. 1900’lü yılların başında Soğukpınar Mahallesi	157
Şekil 172. 2009’da Soğukpınar Mahallesi.....	158
Şekil 173. Bey Sokak cephe silüetleri	158
Şekil 174. Musluoğlu (Vakıf Ev) Konağı.....	159
Şekil 175. Musluoğlu (Vakıf Ev) Konağı zemin ve birinci kat planı.....	160
Şekil 176. Musluoğlu (Vakıf Ev) Konağı tavan süslemeleri.....	161
Şekil 177. Yağcıoğlu Konağı zemin kat planı.....	162
Şekil 178. Yağcıoğlu Konağı birinci kat planı	162
Şekil 179. Yağcıoğlu Konağı	163
Şekil 180. Latifoğlu Konağı zemin kat planı	164
Şekil 181. Latifoğlu Konağı birinci kat planı	165
Şekil 182. Latifoğlu Konağı	166
Şekil 183. Madımaklar Evi.....	166
Şekil 184. Atatürk (Süsoy) Evi zemin ve ara kat planı	168
Şekil 185. Atatürk (Süsoy) Evi birinci ve çatı kat planı.....	168
Şekil 186. Atatürk (Süsoy) Evi.....	169
Şekil 187. Tokat kent merkezinin gelişimi.....	197
Şekil 188. Anıtsal yapıların yapı türüne göre dağılımları	202
Şekil 189. Anıtsal yapıların dönemlerine göre dağılımları	202
Şekil 190. Anıtsal yapıların onarımlarına göre dağılımları	203
Şekil 191. Anıtsal yapıların kullanımlarına göre dağılımları	203
Şekil 192. Beyhamam Sokak’ın yerleşim dokusu.....	205
Şekil 193. Sokak-bahçe-ev ilişkisi.....	207

Şekil 194. Sivil mimari örneklerinin sokaktan giriş şekillerinin dağılımları	207
Şekil 195. Konak tarzında bir örneğin bahçesi.....	208
Şekil 196. Sivil mimari örneklerinin ayırık ve bitişik olarak bulunma dağılımları.....	209
Şekil 197. Sivil mimari örneklerinin her iki durumda bulunma dağılımları	209
Şekil 198. Geniş manzaraya hakim çıkmalı evler	210
Şekil 199. Köşk denilen açık sofalar	210
Şekil 200. Sivil mimari örneklerinin plan şemalarının dağılımları	218
Şekil 201. Sivil mimari örneklerinde kat sayısının dağılımı	218
Şekil 202. Sokağa taşmalar yapan evlerin sokakta oluşturduğu perspektifler	220
Şekil 203. Sivil mimari örneklerinde çıkma çeşitlerinin dağılımları.....	220
Şekil 204. Demir işçilikli pencereler	222
Şekil 205. Ahşap giriş kapısı	222

TABLULAR DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. 20. Yüzyıl başlarına kadar Tokat kent merkezi tahmini nüfusu	22
Tablo 2. Cumhuriyet Dönemi'nde yıllara göre Tokat kent nüfusu	23
Tablo 3. Türkiye ve Tokat'ta yıllık ortalama nüfus artış hızı (Binde)	23
Tablo 4. Ali Paşa Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar	139
Tablo 5. Kabe-i Mescit Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar	142
Tablo 6. Akdeğirmen Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar.....	144
Tablo 7. Cami-i Kebir Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar	145
Tablo 8. Cemalettin Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar	147
Tablo 9. Çay Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar	148
Tablo 10. Devegörmez Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar	149
Tablo 11. Erenler Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar	150
Tablo 12. Gülbaharhatum Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar.....	151
Tablo 13. Hoca Ahmet Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar	152
Tablo 14. Mehmet Paşa Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar	153
Tablo 15. Semerkant Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar.....	154
Tablo 16. Soğukpınar Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar	155
Tablo 17. Yar Ahmet Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar.....	156
Tablo 18. Diğer sivil mimari örnekler	170
Tablo 19. Alipaşa Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri	177
Tablo 20. Devegörmez Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri.....	181
Tablo 21. Kabe-i Mescit Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri.....	183
Tablo 22. Hoca Ahmet Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri.....	187
Tablo 23. Mahmut Paşa Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri	188
Tablo 24. Mehmet Paşa Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri.....	189
Tablo 25. Soğukpınar Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri.....	190
Tablo 26. Örtmeliönü Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri.....	195
Tablo 27. Yar Ahmet Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri	196
Tablo 28. Anıtsal mimari örneklerinin analizi.....	199
Tablo 29. Sivil mimari örneklerinin yerleşimsel özellikleri.....	206

Tablo 30. Sivil mimari örneklerinin plan şemaları.....	212
Tablo 31. Tokat sivil mimari örneklerinin kat sayıları.....	219
Tablo 32. Tokat sivil mimari örneklerinde çıkma çeşitleri	221

1.GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Geçmişten günümüze kadar gelen bütün uygarlıklar, çevresel etkenlerle karşılıklı etkileşim halinde olan mimari yapıtlarını, zamanının kültürünü (tarih, gelenek-görenek, yaşam tarzı, din), fiziksel etmenlerini (topoğrafya, iklim, bitki örtüsü) ve malzemesini yansıtarak günümüze kadar ulaştırmışlardır (Rapoport, 1969).

Kültürel mirasımızın bir parçası olan bu yapıtlar, geçmişten günümüze kadar insanlığın yapı yapma sanatını anlatan önemli belgelerdir. İlk önceleri kendine barınak yapmakla işe başlayan insanoğlu, zaman içerisinde daha büyük topluluklar oluşturarak, kendi çevreleriyle etkileşim içinde, meydan, sokak, mahalle, kent gibi daha büyük yerleşim ögelerini ortaya çıkarmıştır. Bu yerleşim ögeleri zamanla farklı bölgelerde, farklı kentler oluşturarak artmıştır (Kuban, 1992).

Bu bağlamda, uygarlığın direkt etkisinde kalan mimarlık, aynı çağda bile ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye, şehirden şehire ve hatta mahalleden mahalleye büyük farklılaşmalar gösterebilmesini mümkün kılmıştır (Özer, 1993). Başka hiçbir yerde bulunmayan ve bu çevre içinde bulunan “tek” formların kullanılmasından dolayı çevre tek olabilir, ya da başka hiçbir yerde yerine getirilmeyen ve bu çevre içinde yerine getirilen, birbirini izleyen aktiviteden dolayı “tek” olabilir. Eğer belirli bir çevre “tek” karaktere sahipse buna kimlik denir (Antoniades, 1986). Kentlerin okunabilirliği, anlaşılabilirliği ve tanınabilirliği de onun daha çok bina ya da çevrelerinin kimlikleri ile ilgilidir (Özek, 1980). Böylelikle yerleşimler özgün olmakta ve buldukları yöreye kimlik kazandıran nitelikler ortaya koymaktadır.

Zamanla farklılaşan toplumsal istek ve eğilimler kentlerin oluşumunda yani kentleşmede farklı boyutlar ortaya koymuştur. Kentleşme, sanayi devrimi ve sonrasında küreselleşme ile hızlı bir sürece girmiştir. Kentlerdeki üretim biçiminin değişmesi, makineleşme, seri ve hızlı üretim geleneksel, kimlikli kent yapılarını sarsmaya, değiştirmeye başlamıştır. Kentleşme, dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması olarak tanımlanır. Ancak, kentleşmeyi tanımlarken toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimleri de göz önüne almak gerekir. Keleş (1990), kentleşmeyi,

sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci olarak tanımlamaktadır.

Sanayi devrimi ile başlayan çevresel bozulma hem doğal kaynakları hızla kirletmeye, hem de tarihsel-kültürel değerleri yok etmeye başlamıştır. 1919'da İkinci Sanayi Devrimi sonrası seri üretim ve hızlı kentleşme bu süreci daha da hızlandırmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası küresel üretim ve ticaret büyük bir hız kazanmıştır. 1980 sonrası küreselleşme eğilimi, "bilgi çağı" olarak anılan üçüncü sanayi devriminin sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Başer, 2004).

Küreselleşme sürecinde uluslararası sermaye, mal ve hizmet akışlarından daha fazla pay kapabilme telaşı içine sokulan kentler, üretim merkezleri olmaktan çok giderek birer tüketim merkezi haline gelmektedir. Çağımızda, özellikle küreselleşmenin mekana yansımalarının göstergeleri olarak, farklı coğrafi ve ekonomik mekanlardaki kent parçalarının, giderek birbirlerine benzeşmesi sorunu yaşanmaktadır (Kiper, 2006). Bu sorun Türkiye'de de tüm dünyada olduğu gibi yaşanmaktadır. Kısaca Türkiye'deki günümüz kentlerinin kent kimliği tanımlanmaya çalışılırsa, sanayi siteleri ile girilen, ağaçsız bir caddeyle merkezde yer alan tek tip tören alanına ve hükümet konağına ulaşılan; yine tek tip liseleri, çatısız apartmanları, parklarıyla oluşmuş kentler olarak tanımlayabiliriz (Bumin, 1990). Bu şekilde büyüyen kentler, hızlı bir değişim süreci yaşamakta ve özgün niteliklerini, kimliklerini kaybetmektedir. Bu da orada yaşayan insanlar üzerinde "hoşnutsuzluk, yabancılaşma, sosyal ilişkilerin azalması, bir yere ait olma duygusunun kaybolması" gibi olumsuz etkiler yapmaktadır (Çevik, 1991). Küreselleşme sonucunda toplumsal ilişkilerin zayıflaması mimari çevrelerin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Zamanından koparılmış, hiçbir kültürü yansıtmayan birbirinin kopyası şehirler günümüzde artmaktadır.

Bu nedenle, geçmişle gelecek arasında bağ kurabilen, kimlikli yerleşimlere neden olan, yeni nesillere tarihi hakkında bilgi verebilen tarihsel-kültürel değerlerin korunması insanlığın ortak sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısacası bu değerlerin korunması ve yaşatılması, insanın bugününün ve geleceğinin sorumluluğunu taşımaktadır (Bektaş, 1992). Bu konuda Kiper (2006), belirlenecek ilkeler ve hedefler doğrultusunda **geçmişten** gelen değerleri, **geleceğe** aktarmak üzere, **şimdi** takınılacak tutum olarak ifade etmekte ve koruma eyleminin her üç zaman kesitini kapsadığını ifade etmektedir.

Koruma özünde, ekonomik, politik, toplumsal ve mekansal boyutları da olan kültürel bir eylemdir. Bir bilinçlenme ve kültür sorunudur. Korumada temel amaç, geçmişten bugüne gelen kültürel birikim ve değerleri, özgünlüklerinden bir şey kaybetmeksizin, zamanla farklılaşan değerler ile bütünleştirerek toplumlar için sağlıklı yaşam çevreleri oluşturmaktır. Zamanla farklılaşan toplumsal istekler, eğer uygun koruma politikaları geliştirilmezse özgün ve kimlikli yerleşimler giderek bozulmaya devamında da yok olmaya başlar (Kiper, 2006).

Dünya coğrafyası üzerinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu coğrafik, topoğrafik, iklimsel, sosyal, ekonomik, politik, felsefe, din ve malzeme gibi etkenlerin hissedildiği pek çok özgün ve kimlikli kasaba ve kentlere sahiptir. Serbest ve organik bir dokuya sahip Türk Kenti ritmik bir düzen içindedir. Eski kentlerin bu biçimlerini bir rastlantı olarak görmemek gerekir. Nitekim ortaya çıkan sonuç, iç dokudan gelen geometrik olmayan formların yüzeye vurmasından ibarettir (Aru, 1998). Kentsel doku içinde sokakların biçimi; düz veya kıvrımlı oluşları, çıkmazlar, sokak ve meydanların mekansal ilişkileri, ada boyut ve biçimleri, sokak köşelerinin biçimlenmesi, yapıların cephe oranları ve sokakla ilişkileri Türk Kentine kimliğini veren özelliklerdendir (Ahunbay, 2004). Anadolu'nun özgün, kültürel mimari mirası zengin olan kentlerinden Tokat'ta da, Antik Çağ'dan bu yana Anadolu'ya gelmiş tüm medeniyetlerin izini görmek mümkündür. Doğal yapısı, iklimi ve topoğrafyası mimarisine yansımış Tokat kentinin özellikle kalesi kente kimliğini veren önemli unsurlardandır.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin sayılı kentlerinden birisi olan Tokat, 1863'te Sivas'a bağlı nahiye, 1878'de mutasarrıflık, 1920'de müstakil liva ve Cumhuriyetle birlikte il olmuştur (Anonim, 1870). Cumhuriyet sonrası hızlı bir kentleşmeye sahip olmayan Tokat yukarıda bahsedilen sanayileşme ve küreselleşme sürecinden de pek etkilenmemiştir. Bu açıdan Tokat'taki tarihi eserler birçok Anadolu kentine göre daha iyi durumdadır. Ancak demografik ve toplumsal baskılardan uzak kalmasına rağmen, plansız kentleşme olgusu, dış etkenler ve kültürel miras konusundaki bilinçsizlik yine de Tokat'ta tarihi yapıların korunması bakımından zarar görmüştür.

Zengin bir kültürel mirasa sahip olan Tokat'ta, bu mirasın korunup günümüze kadar gelmesine katkı sağlayan ilk koruma hareketi 1981 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (G.E.E.A.Y.K.)'nin kararı ile belirlenen koruma alanları ve tescil sürecidir. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu (T.K.T.V.Y.) 1984 yılında sit alanlarının ve yapılanma koşullarının belirlendiği kararları almış, aynı

tarihte 181 yapı, taşınmaz kültür varlığı olarak tescil etmiştir (Anonim, 1984-2). 1990-1992 tarihlerinde gerçekleştirilen Çerçeve (Koruma) İmar Planı, planlama alanı için ana kararlar üreten bir plan niteliğinde olup plan kapsamında özel proje alanları önerilmiştir. Bu proje alanları, kamu yararına gerçekleştirilecek işlerin öncelikle ele alınması ve 1/500, 1/200 ölçekli projelerin hazırlanması gereken alanlardır (Aksulu, 1999). Ancak gerekli onarım ve bakım çalışmaları yapılmadığı için, uygunsuz kullanımlar ve dış etkenler ile yapılar kaderlerine terk edilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın başlatmış olduğu anıtsal yapıların koruma projesi kapsamında Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2000 yılından sonra anıtsal yapılar bazında birçok çalışma yapılmış ve hala devam etmektedir. Ayrıca sivil mimari örneklerinde de artan bir onarım ve bakım süreci başlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sivil mimari örneklerinin onarımı için verdiği maddi teşvikte bu süreci olumlu etkilemektedir.

Tokat kent merkezinde artan koruma çalışmaları, bu çalışmanın hazırlanmasında etken olmuştur. Çünkü anıtsal ve sivil mimari örneklerinin yenilenmesinde, onarılmasında ve yeniden kullanılmasında bu mimari mirasın tespit edilmesi önemli bir konudur.

1.2. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

İnsanlığın ortak malı olarak kabul edilen kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için tanımlanması, korunması ve bu bilincin yaygınlaştırılması çağdaş yaşamın vazgeçilemez bir koşuludur. Bu bağlamda kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasında bu değerlerin tespit edilmesi ve irdelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Günümüze kadar Tokat kenti üzerine yapılan çalışmalar kentin siyasi tarihi veya yalnızca anıtsal yapı betimlemesiyle sınırlı kalmıştır. Bu çalışmada Tokat'ın tarihten günümüze kadar kent yaşamını belirleyen kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal etkenlerin ışığında, fiziksel gelişimi, anıtsal mimari örnekleri ve sivil mimari örnekleri bir bütün olarak incelenerek, mimari tespitler ve bu tespitler üzerinden analizler ve sonuçların çıkarılması hedeflenmektedir.

Başakman (1991)'in, "Geçmişten devralınan çevre niteliklerinin yitirilmesi; *kalkınma* olgusunun sadece bir boyutu olan niceliksel değerlerin ön plana çıkması, korkarız ki geri dönüşümsüz bir yozlaşma, bozulma sürecini hızlandırmaktadır; ve en önemlisi, bu süreç içinde insan, kendisini yüceltecek değerlerini yitirmektedir" saptaması, tarihi çevre

bilincinin, tarihi çevrelerin korunması gerekliliğinin önemi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu çalışma üç aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamada Tokat kentinin geçmişten günümüze kadar ekonomik, siyasi, konum ve fiziksel yapı, mekansal gelişim, demoğrafik özellikleri ve kültürel mirasa ait mevcut literatür taranmış, kente ait tüm bilgiler derlenmiştir. Birinci aşamada elde edilen veriler bu çalışmaya temel oluşturmuştur. Literatürde bulunan anıtsal ve sivil mimari örneklerinin çizimleri tekrar işlenmiş ve dönemlerine göre tespit edilmiştir.

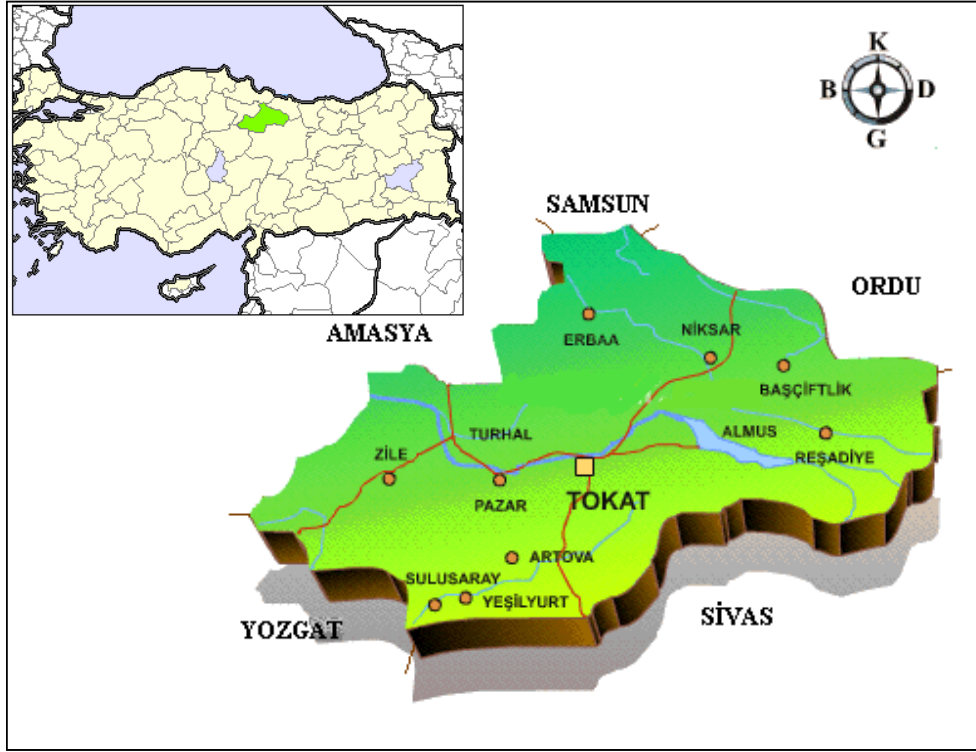
İkinci aşamada alan çalışmasına geçilmiştir. Alan çalışmasında literatürde elde edilen veriler alanda doğrulanmış, güncellenmiş ve eksik olanlar tamamlanmıştır. Bu aşamada rölöve ve fotoğraf tekniği kullanılmıştır. Yapıların değişmişlik durumları ile ilgili çevre halkından bilgiler alınmıştır. Alan çalışması sırasında yapılar sokak, mahalle ve tek yapı ölçeğinde incelenmiştir. Böylece anıtsal ve sivil mimari örneklerinin tüm fiziksel özellikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü aşamada ise literatür ve alan çalışmasından elde edilen görsel ve yazılı dökümanlar analiz çalışmaları ile irdelenmiştir. Alanda doğrulanan, güncellenen ve eksikleri tamamlanan yapılar bilgisayar destekli programlar aracılığı ile görselleştirilmiştir. Literatür bilgileri ile birlikte yapıların konumları ve planları ile tek tek verilmiştir. Tokat Belediyesi'nden elde edilen imar haritaları ve adres sistemine dayalı coğrafi bilgi sistemleri içerikli dökümanlar bu çalışma sırasında kullanılmıştır. Anıtsal yapılar dönemlerine göre sınıflandırılmış, morfolojik tablolar ve haritalar yardımıyla analiz edilmiştir. Sivil mimari eserleri de yerleşim, plan ve cephe bazında morfolojik tablolar aracılığı ile analiz edilmiştir.

1.3. Tokat'ın Coğrafi ve Fiziksel Değerlendirilmesi

1.3.1. Genel Konum

Tokat kenti, Türkiye'nin Orta Karadeniz Bölgesi'nde 39°51'-40°55' kuzey enlemleri ile 35°27'-37°39' doğu boylamları arasında konumlanmaktadır. Kent kuzeyinde Samsun ve Ordu, güneyinde Sivas ve Yozgat, doğusunda Sivas ve Ordu, batısında Amasya kenti ile çevrilidir (Şekil 1).

Şekil 1. Tokat'ın fiziki konumu (URL-1)

Yüzölçümü 9958 km² olan kentin denizden yüksekliği 623 metredir (Anonim,1997). Tokat kenti Akdağ ve Çamlıbel Dağları'nın oluşturduğu vadiler arasında yüksekliği 118 ile 2870 metre arasında değişen konumdadır. Kelkit, Tozanlı ve Çekerek Akarsu Havzaları ve bu akarsuların oluşturduğu alüvyonlu düzlükler, kuzeyden güneye doğru gittikçe yüksekliği artan sıradağlar kentin önemli yerşekillerini oluşturmaktadır. Kelkit Havzası'nda ortalama yükseklik 300-350 Tozanlı Havzası'nda 500-550 ve Çekerek Havzası'nda ise 900 metredir (URL-2).

Kent topraklarının %15.4'ü ovalık alanlardan oluşmaktadır. Kentin önemli ovaları Kazova, Turhal, Erbaa, Niksar, Omala, Artova ve Zile ovaları ile ortasından Behzat Deresi'nin geçtiği ve kent merkezinin yer aldığı ovadır (Anonim,1997). Kentin kuzeyinde yer alan Canik Dağları'nın güney kesimlerinde, Kelkit ve Tozanlı vadileri arasında uzanan dağların bir bölümünde yaylalar (platolar) yer alır. Bu yaylalardan bazıları Topçam, Çevreli, Dumanlı, Selaman, Kızılcaören, Bozcalı, Batmantaş, Buğa ve Çamiçi yaylalarıdır (Anonim,1997).

Yeşilirmak'ı oluşturan Tozanlı, Kelkit ve Çekerek akarsuları ve kent merkezinden geçen Behzat Deresi'ne ilaveten kentte doğal ve baraj gölleri de bulunmaktadır. Bu göller

içerisinde Reşadiye ilçesinde bulunan Zinav Gölü ve Güllüköy, Pazar-Zile karayolu üzerinde 700 dönümlük bir alanı kaplayan Kazgölü kentin önemli doğal gölleridir. Almus ilçesinde bulunan Almus Baraj Gölü de kentin önemli su kaynaklarından (Anonim,1997).

1.3.2. İklim

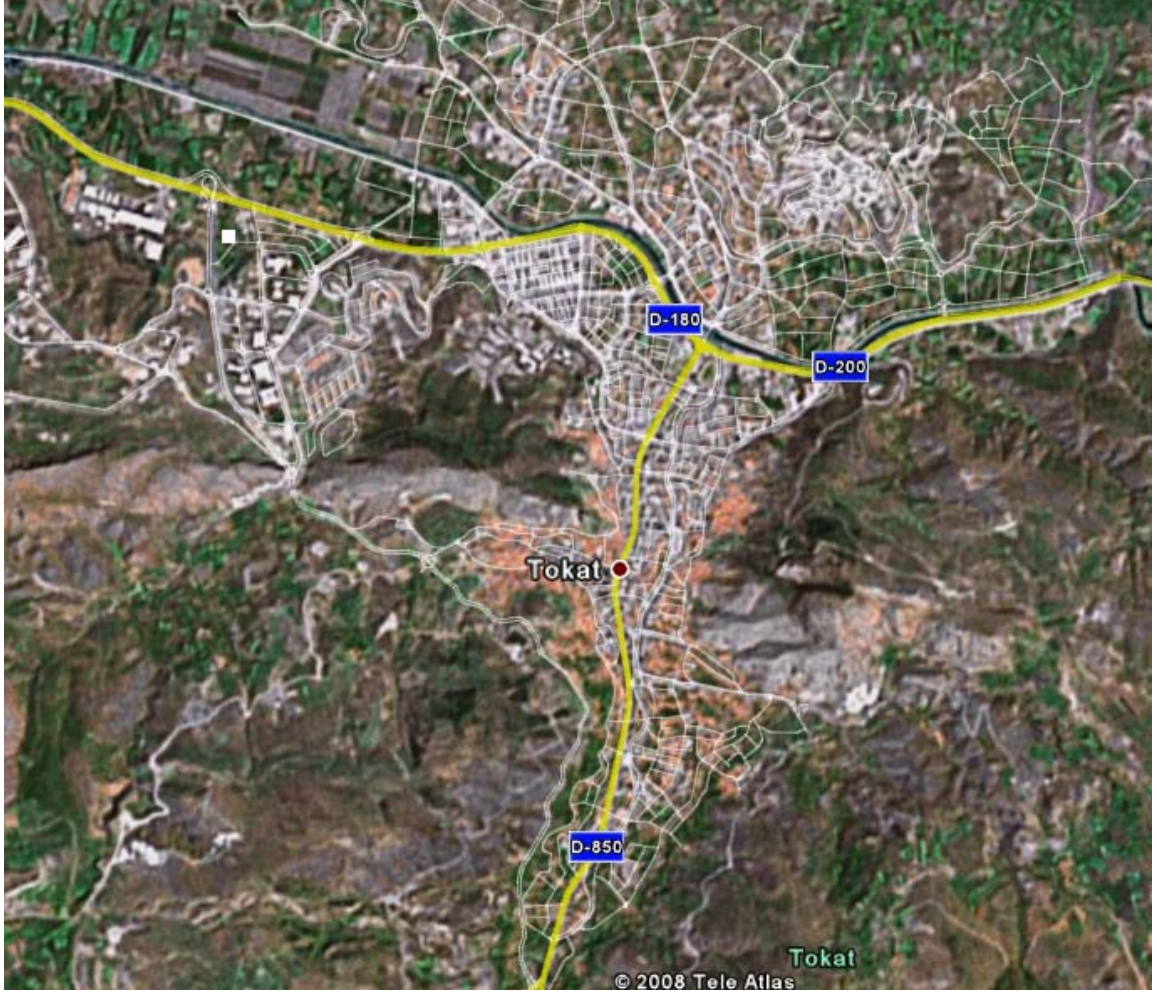
Tokat, İç Anadolu ile Karadeniz Bölgesi arasında konumlanması nedeniyle, hem Karadeniz hem de İç Anadolu iklimlerinin etkisi altındadır. Bu özelliği ile kentin iklimi Karadeniz iklimi ile İç Anadolu'daki karasal iklimi arasında bir geçiş iklimi özelliğini taşır (Ünal, 2004). Bununla birlikte, denize yakınlık durumuna ve yükseltiye bağlı olarak, iklimde farklılaşma görülmektedir. Karadeniz ikliminin etkilerinin en çok görüldüğü yöre olan Kelkit Vadisi'nde kışlar yağışlı ve ılık geçmektedir. Yüksek kesimlerde ve kentin doğu bölümünde, sıcaklık ve yağış miktarı farkları artmaktadır. Kentin güneyinde kalan bölümünde ise iklim biraz daha sertleşir ve karasal iklim egemen olmaya başlamaktadır (Anonim, 1984-1).

Kentin sıcaklık ortalaması 12.4°C'dir. Kaydedilen en yüksek sıcaklık Temmuz ayında, en düşük sıcaklık ise Ocak ayında meydana gelmiştir. Aylık ortalama en düşük sıcaklık 1.9°C ile Ocak aylarında, en yüksek sıcaklık ise 22.2°C ile Temmuz aylarında kaydedilmiştir. Kentin ortalama yağış miktarı 443.1mm.'dir. En fazla yağış 61.5 ve 61.7mm. ile Nisan ve Mayıs aylarında kaydedilirken, en az yağış ise 7.7mm. ile Ağustos aylarında görülür. Uzun yıllar ortalama kar yağışlı günlerin sayısı 27.9'tür. Kentin hakim rüzgar yönü doğu- kuzey doğudur (Anonim, 2008-1).

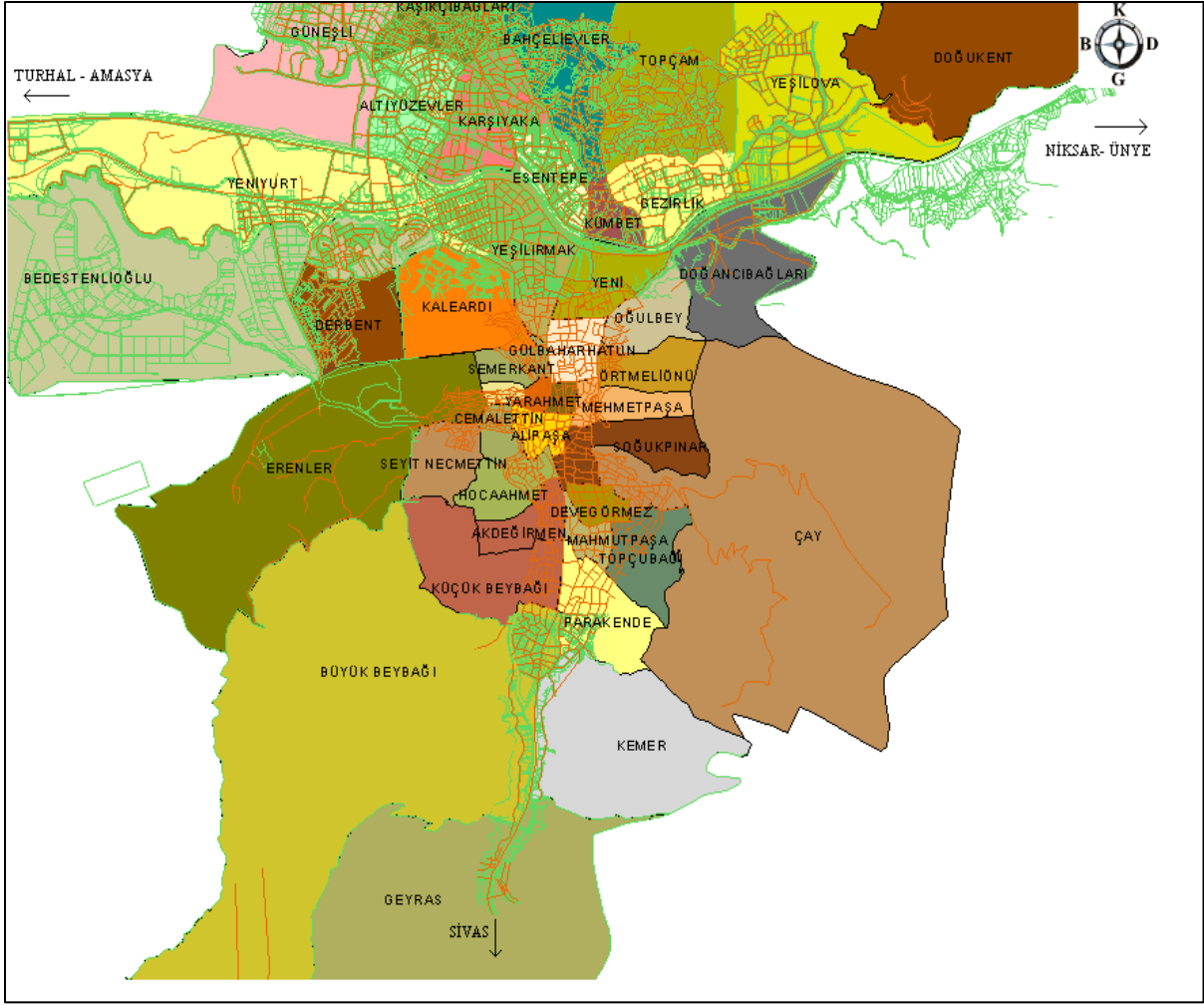
1.3.3. Fiziksel Yapı

Tokat kenti fiziki yapısının oluşumunda Yeşilirmak ve kollarının önemli etkisi vardır. Zira kent, Yeşilirmak ve Behzat Deresi'nin kesiştiği alandaki vadiye yayılarak bir yerleşim oluşturmuştur. Behzat Deresi'ne paralel bir aksla güneyden Sivas'a, kuzeyde Yeşilirmak'la birleştiği noktada Yeşilirmak'a paralel bir aksla doğudan Niksar-Ünye'ye, batıdan Amasya'ya bağlanmaktadır. Doğal olarak kent bu üç farklı doğrultuda, doğanın elverdiği oranda gelişim göstermektedir. Ancak günümüzdeki fiziki gelişim Sivas ve Niksar yönünde topoğrafik yapı dolayısıyla durağanlık göstermektedir. Bu nedenle topoğrafyanın

daha kolay olmasından dolayı gelişim yönü batıya doğru kaymaktadır. Yeni konut yerleşim alanları bu yönde Karşiyaka Mahallesi'nde yoğunlaşmakta ve Turhal-Amasya yolu üzerinde gelişmeye devam etmektedir (Şekil 2), (Şekil 3).

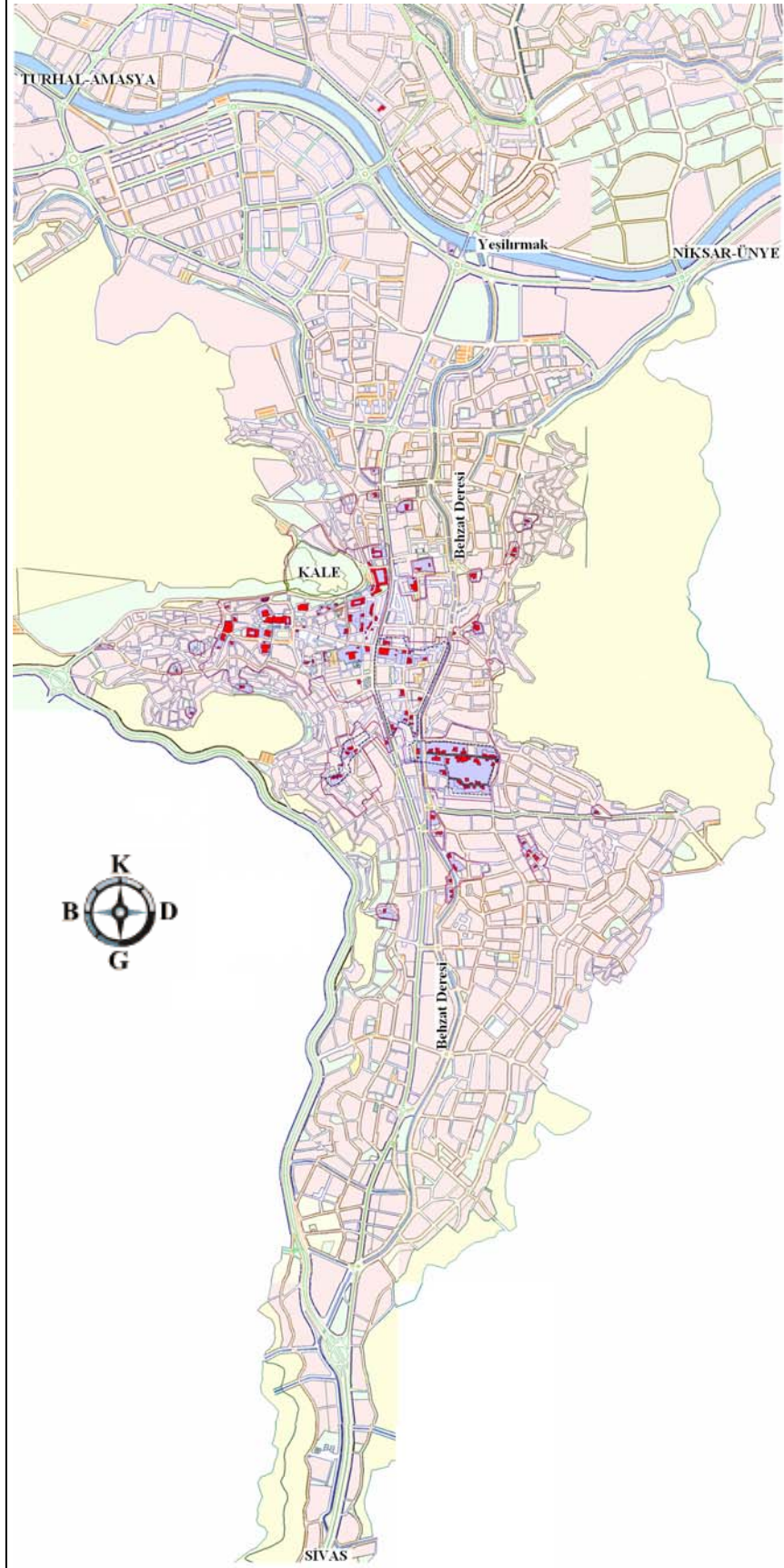

Şekil 2. Tokat'ın gelişim aksı (URL-3)

Şekil 3. Tokat'ın kent merkezini oluşturan mahalleler (Anonim 2008-3), (İşlenerek)

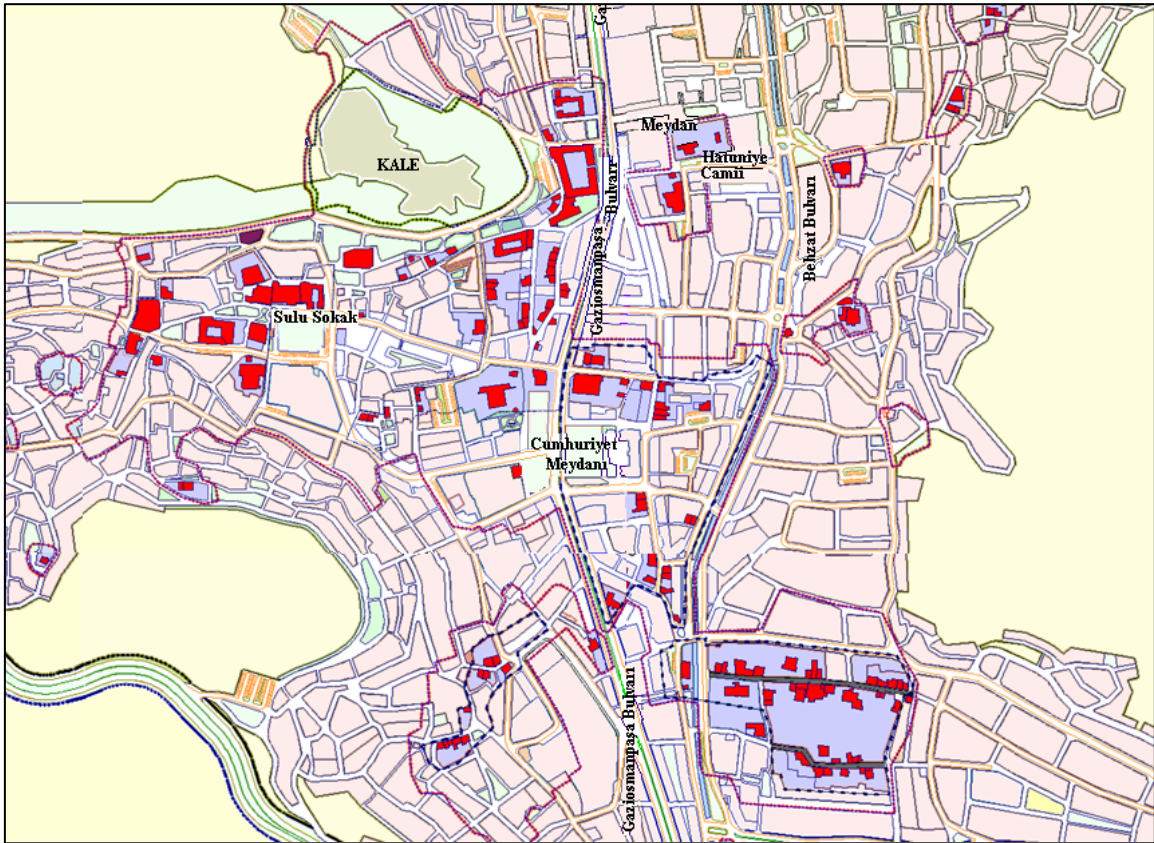
Günümüzde üç farklı doğrultuda yerleşime sahip Tokat kentinde ana merkez bu üç aksın birleştiği noktadan güneye devam eden Gaziosmanpaşa Bulvarı üzerindedir. Gaziosmanpaşa Bulvarı hem kentin kendi iç ulaşımını sağlamakta, hem de şehirlerarası geçişe imkan vermektedir. Ayrıca valilik binası, belediye ve birçok kamu ve özel kuruluşların yanısıra ticaretin merkezi de bu yol üzerindedir (Şekil 4).

Şekil 4. Tokat kent merkezi (Anonim 2006), (İşlenerek)

Dolayısıyla bu aks, yoğun trafik akışının olduğu yerdir. Bu yoğunluğu azaltmak ve şehirlerarası geçişi sağlamak için son dönemlerde çevre yolu yapımı çalışmalarına başlanmıştır. Kentin günümüzdeki ikinci alternatif ulaşım aksı ise Gaziosmapaşa Bulvarı'na paralel Behzat Deresi'nin yanından geçen Behzat Bulvarı'dır.

Tokat'ın önemli iki meydanı bulunmaktadır. Birisi valilik binası ve belediye binası arasında bulunan "Cumhuriyet Meydanı"dır (Şekil 5). Bu meydanın bulunduğu alanda 1914 yılına kadar yoğun bir şekilde ticaret mekanları ve evler yer almaktaydı. 1914 yılında çıkan bir yangından sonra dükkanlar ve evler tamamen yanmış ve bu meydan oluşmuştur (Beşirli, 2001). Hemen yanında Ali Paşa Camii ve Ali Paşa Hamamı ve birçok geleneksel konut bulunmaktadır. Diğer meydan ise, "Meydan" adı ile anılan, tarihte panayırlar kurulan, Hatuniye Camii ile Taşhan arasında bulunan alandır.

Şekil 5. Tarihi yapıların yoğun olduğu kent merkezi (Anonim 2006), (İşlenerek)

Şekil 5'te görüldüğü gibi Tokat Kale'sinden kent merkezine doğru inen ve sit alanı içinde yer alan Sulu Sokak üzerinde tarihi hanlar, hamamlar, bedesten, camiler bulunmaktadır. Tokat Kalesi ve bu tarihi yapıların birlikteliği kente ayrı bir kimlik kazandırmaktadır.

1.3.4. Tarım ve Hayvancılık

Tokat kent merkezinde faal nüfusun % 3.2'si tarım alanında çalışmaktadır. Yüzölçümü 196645 hektar olan Merkez ilçenin, %47.6'sı ormanlık alan, %23.3 'ünü tarla, %2.0'ı sebze, %1.5 'u meyve, %0.8'i bağ, %0.2'si kavak ve söğüt alanları olmak üzere, toplam %27.6'sı ekili dikili alanlardan oluşmaktadır. 37317 hektar genişlikteki tarla ürünlerinin % 64.9'u tahıl tarımına, % 27.3'ü yem bitkilerine, % 4.8'i endüstri bitkilerine, % 3'ü baklagiller tarımına ayrılmıştır. Tarımsal üretimin bir parçası olan hayvancılık, Tokat merkez ilçede, aile işletmeciliği karakterinde olup, küçük üniteler şeklinde yapılmaktadır. Merkez ilçeye bağlı kırsal alanlarda hayvancılık daha yoğun bir şekilde yapılmaktadır (Ünal, 2004).

1.4. Tarihte Tokat

1.4.1. Kente Verilen İsimler

Tarih boyunca Tokat'ta hakimiyetini kuran uluslar bu yöreye farklı isimler vermişlerdir. Bu isimler; Komana, Evdoksia-Dokeia, Dokat, Kah-cun, Dar'ün-Nusret, Sobaru, Dar'ün-Nasr, Tokat olarak tarihe geçmiştir. Ancak bu isimler içinde "Tokat" daha çok kabul görmüş ve kullanılmıştır.

Tokat isminin nereden geldiği hakkında birçok fikir vardır. Bu fikirlere göre, Tokat'ın Togayıt Türkleri tarafından kurulduğu ve bu oymak adının şehre ismini verdiği ya da "Tok-kat" "surlu şehir" veya Tok-at "besili at" anlamına geldiği düşünülmektedir. Ancak bu konuda Paul Witteck'in yapmış olduğu coğrafik ve filolojik deliller, Dokeia'nın "çanak memleket", Tokat'ın da "etrafı tepelerle çevrili çukur yer" anlamına gelmesi gerektiğini, Dokeia'nın yer adı teşkilinde kullanılan "-ia" ekiyle, doke temasından elde edilmiş tipik bir Grekçe isimden türediğini ifade etmektedir (Erdem, 1986).

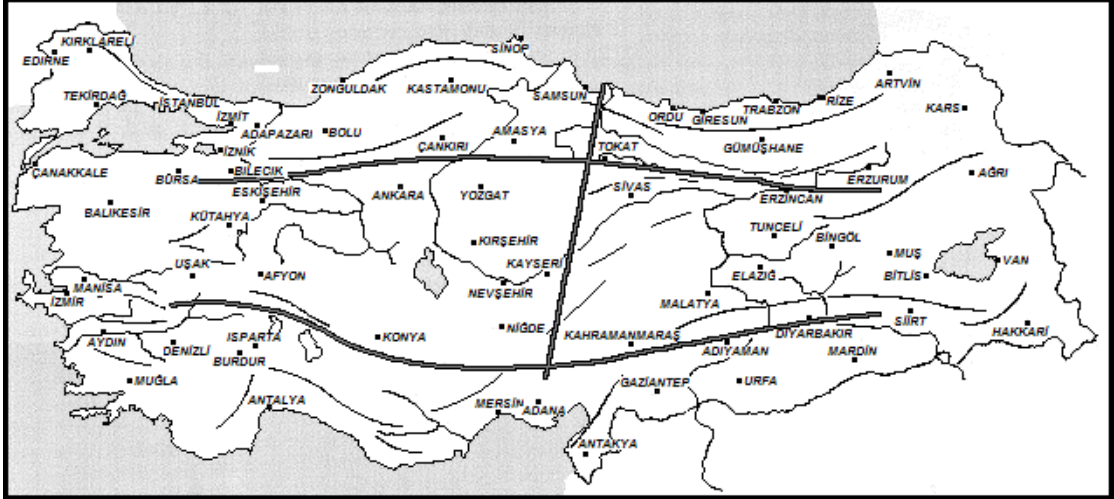
1.4.2.Ulaşım

Anadolu coğrafyası iklimsel nedenler ve engebeli topoğrafyasından dolayı bazı yerlerde yerleşmeye olanak vermemektedir. Bunun yanında tarımsal faaliyetlere elverişli yerler bütün dönemlerde nüfusun ihtiyaçlarına cevap veren kentler ve ilçeler oluşturulmuştur. Bu türden kentler coğrafyanın ve idari merkezin imkan verdiği yol ağı ile

birlikte gelişmiş veya bir noktada durmuşlardır. Anadolu kent ve ilçelerinin gelişmesinde bu iki konu (coğrafya ve idari merkezin vermiş olduğu imkanlar) etkili olmuştur (Baykara, 2004).

Taeschner'in "Türk Anadolu'da Yol Ağının ve ulaşımın gelişmesi" adlı çalışmasında Anadolu'da doğal 3 yol aksı olduğunu ifade etmiştir. Bunlar;

- Kuzey Anadolu'da, Karadeniz kıyısına koşut uzanan dağların güney eteklerinden geçen doğal yol.
- Güney Anadolu'da, Akdeniz kıyısına koşut uzanan dağların kuzey eteklerinden geçen doğal yol.
- Bunları dikine kesen, İç Anadolu'nun doğusundan, Doğu Anadolu yükseltisinin batısından geçen doğal yol akslarını göstermektedir (Bektaş, 1999), (Şekil 6).

Şekil 6. Anadolu'nun doğal yol aksı (Bektaş, 1999)

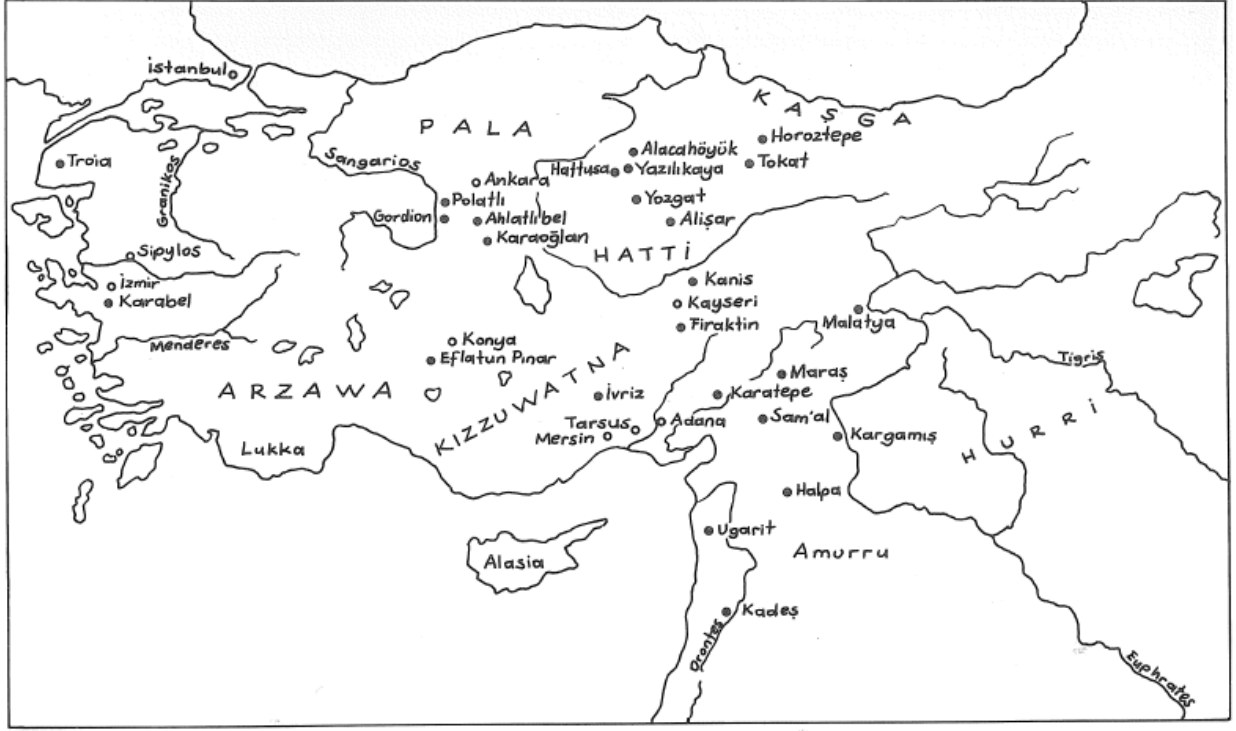
Ayrıca Anadolu'nun dünya coğrafyası üzerinde gerek denizler, gerekse Asya ile Avrupa arasındaki konumu da, coğrafyasının imkan verdiği yollar ile çevresinin bağlantısı da önemlidir (Baykara, 2004).

Bu bağlamda Tokat, hem tarımsal anlamda, hem de Anadolu coğrafyası üzerinde doğal aksların kesişim noktasında bulunduğundan tarih boyunca önemli ticaret, seyahat ve sefer yolları üzerinde olmuştur. Tokat'ta kurulmuş uygarlıklar, bu doğal aksları esas alarak kendilerine uygun doğal yol ağları oluşturmuşlardır.

Tokat'ta Hititler, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlılar Dönemi'nde hem şehirlerarası hem de şehir içi ulaşım çalışmaları yapılmıştır. Bu dönemlere ait detaylı bilgiler verilmiştir.

Hitit Dönemi

Bu çağda, Ege Bölgesi'nde Sades'ten başlayıp Güney İran'da Sus şehrinde son bulan; Afyon- Sivrihisar-Ankara- Tokat- Malatya- Diyarbakır güzergahını takip eden meşhur Kral Yolu'nda (Aykun, 2001), Erbaa'da bulunan Horoztepe Eski Tunç Devri'nin başlıca yerleşim yerlerinden biridir (Memiş, 2003), (Şekil 7).

Şekil 7. Eski Tunç Devri'nde Anadolu'da bulunan uygarlıklar (Akurgal, 1995).

Bunun yanısıra Zile'de bulunan Maşathöyük'te, Tokat ve çevresinde de yapılan yüzey araştırmalarında önemli Hitit kalıntlarına rastlanılmıştır (Eravşar, 2004). Çevrenin coğrafik yapısı ile Hitit'lerin geleneksel yerleşme kuralları incelendiğinde, bu alanların onların yerleşmelerine çok uygun olduğu görülür. Zira Hititler yerleşim merkezlerini, çevresini görebileceği düz alanların ortasındaki alçak tepelere (höyük) kurmuşlardır (Yavi, 1986).

Hitit çağında nehir kolları boyunca uzanan yerleşimler, birer tarım alanı ve erişilmesi gereken yerleşmeler bütünü oluşturmakta idi. Bu nedenle, Tokat'tan geçen Yeşilirmak Nehri ve kolları, bu yerleşimlerin oluşumunda önemli etkenlerden olmuştur. Bu kollar üzerindeki önemli Hitit kentleri; Çekerek Kolu üzerinde, Horoztepe, Aktepe, Sulusaray, Maşat Höyük, Kadışehri ve Çekerek, Tozanlı kolu üzerinde, Almus, Gümenek, Tokat, Pazar, Turhal ve Zile, Kelkit kolu üzerinde ise Niksar ve Erbaa'dır (Kuntay, 1982).

Hitit Dönemi'nde Tokat kent merkezinin ulaşım ağındaki yeri incelendiğinde, kent merkezinin şu anda bulunduğu yerde değil, bugün Gümenek denilen yerde olduğu görülür. Aynı dönemde Comana denilen bu uygarlık Tokat'ın 6 km. kuzeyinde bulunmaktaydı ve Roma Dönemi'ne kadar uygarlıklarını devam ettirmişlerdir (Texier, 2002)

Bu dönemlerde günümüzde yer alan kent merkezinin bulunduğu alanda Yeşilirmak kolunun kenarları ve güneyden gelen Behzat Deresi'nin kıyıları bataklıktı ve Sivas'tan Comana'ya giden Pers Kral Yolu'nun, Behzat Deresi'nin sağ kolunu izlediği söylenebilir. Comana'dan Boğazkale'ye giden yolun ise, Behzat Deresi'ni Tabakhane köprüsü ile aştıktan sonra Tokat Kalesi'nin eteklerinden Derbent Boğazı'nı geçerek Pazar yoluyla Zile'ye gittiği söylenebilir. Derbent boğazından gelen yol doğu-batı yönünde kenti geçmekte ve kentin anayolunu oluşturmaktadır. Yol, Hitit çağında önemli gelişme aksı olan Zile-Tokat bağlantısına paraleldir (Kuntay, 1982). Kentin doğu-batı yönündeki ana aksı Osmanlı'nın son dönemlerine kadar böyle kalmış ve şehir bu yönde gelişmiştir.

Roma Dönemi

Roma imparatorluğu döneminde, Milattan sonraki yıllarda, Anadolu dünyanın yerleşme özellikleri bakımından en düzenli kentlerine sahipti. Batı, orta ve güney Anadolu bölgelerinde iyi korunabilmiş pek çok Roma yerleşim merkezi mevcuttur. Karadeniz kıyı şeridinin güneyinde en yoğun yerleşim bölgesi Tokat ve çevresidir. Komana, Zile, Niksar, Sulusaray birer Roma kale ve kentleridir. Koloni ticaretinin yoğun olduğu bu bölgede M.Ö. 7-4. yüzyıldan kalma ulaşım yollarını Roma'lılarda kullanmışlardır. Tokat müzesinde bu yollara ait bir mesafe taşı da bulunmaktadır (Yavi, 1986).

Roma Dönemi'nde hıristiyanlığın Anadolu'ya yayılmaya başladığı dönemlerde Comana'da bulunan hıristiyanlar kenti terkederek bugünkü kalenin bulunduğu yerde Tokat'ı kurmuşlardır (Aktüre, 1978).

Ramsey'in çizdiği haritadan Romalıların Tokat'ın üç yönlü gelişme aksı belirlediği görmekteyiz. Birincisi, Tokat-Comana-Niksar-Ünye, ikincisi, Tokat-Pazar-Zile ya da Pazar-Amasya, üçüncüsü ise Tokat-Aktepe-Sivas ya da Aktepe-Çekerek'tir (Kuntay, 1982).

Selçuklu Dönemi

Bu dönemde uluslararası ticarete büyük önem veren Selçuklular Anadolu'yu karayolu ağı ile örmüştür. 12. Yüzyılda doğu-batı, güney-kuzey doğrultusunda Anadolu'yu kateden iki milletler arası ticaret yolu oluşturmuşlardır (Öztürk, 1986). Doğu-Batı arasındaki yol Antalya ve Alanya'dan başlayarak Konya-Aksaray-Kayseri-Sivas-Erzincan-Erzurum gibi büyük merkezlerden geçerek İran ve Türkistan'a varmakta, güney-kuzey

yönündeki yol ise; Suriye ve Irak'tan başlayıp Elbistan-kayseri-Sivas-Tokat vasıtasıyla Sinop ve Samsun limanlarına, oradan da deniz yoluyla Kırım sahilinde en önemli liman olan Sudak'a varmaktaydı (Turan, 1993).

Yapılanma açısından Tokat, 12. yüzyılda önde gelen 10 Anadolu kenti, 13.yüzyıl da ise 6 kenti arasında bulunmaktaydı. Bunun önemli nedenlerinden biri de Halep, Antakya ve Alanya'dan gelen kervanların Tokat'tan geçerek Amasya'ya ulaşmasıydı (Turan, 1999).

Şekil 8. Selçuklu Dönemi'nde Tokat kervan yolları güzergahı (Aykun, 2001)

Tokat kentinin de içinde bulunduğu bu önemli ticari ve ulaşım ağı üzerinde Şekil 8'de görüldüğü gibi çok sayıda han ve kervansaray inşa edilmiştir. Yapılan son kazılarda Tokat-Zile-Kayseri hattında, Boztepe ile Kadışehri arasında da iki Selçuklu kervansarayının harabeleri bulunmuştur. Bu buluntularla Tokat-Zile-Kayseri ve Sivas-Tokat-Amasya güzergahlarının ticari bakımdan önemli olduğu anlaşılmaktadır (Kuntay, 1982).

Uluslararası ticaret ve ilişkilerin gelişmesi Anadolu'da bir takım milletlerarası pazarların oluşumuna sebep olmuştur. Çoğunlukla kent dışında kurulan bu pazarlardan en meşhur olanı Amasya-Tokat arasında kurulan Azine(Ezine) pazarıdır (Turan, 1999).

Sulu Sokak ve çevresinde bulunan oldukça yoğun anıtsal ve sivil mimari örneklerinden yola çıkarak bu dönemde kentin ulaşım aksının doğu-batı doğrultusunda Sulu Sokak üzerinde geliştiğini görmekteyiz.

Osmanlı Dönemi

İstanbul'dan gelen yolun Tokat'ta iki kola ayrılmasından dolayı Osmanlı Dönemi'nde bir uç kenti olan Tokat kenti doğu seferleri dolayısıyla padişahlar ve

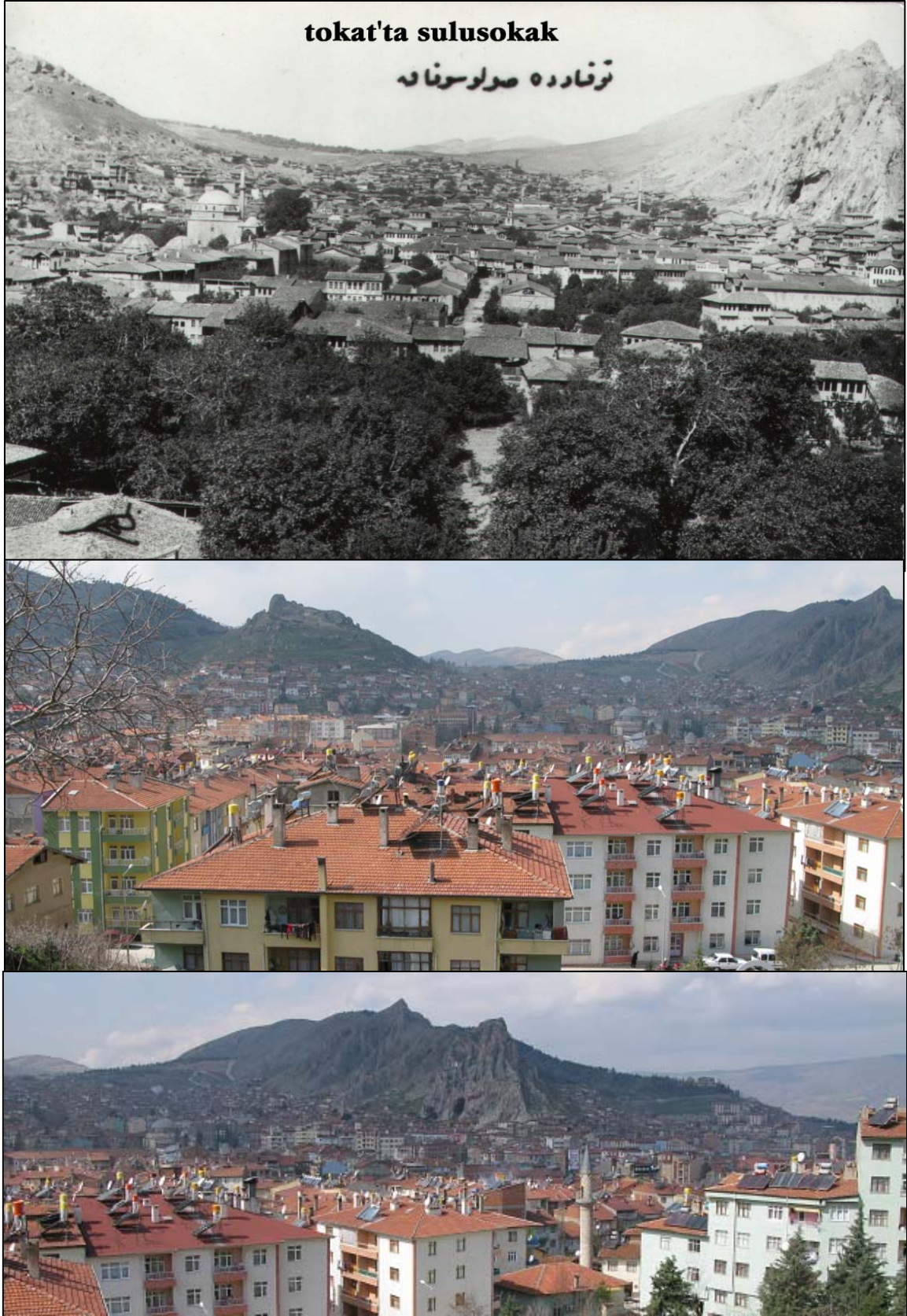
ordularının geçtikleri bir yer olmuştur (Asarkayalı, 1941). Bunun yanı sıra ticaret kervanları, yabancı elçiler ve seyyahlar (Evliya Çelebi, Tournefort, Tavernier gibi) Tokat'a kent merkezine uğrayarak yollarına devam etmekteydiler. İstanbul'dan gelen bu yol, Tokat'tan itibaren Diyarbakır-Bağdat yoluna gidecekler için Sivas üzerinden, Erzurum ve daha doğuya gidecekler için Niksar üzerinden Kelkit vadisini takip ederek gitmektedir. (Cinlioğlu, 1950).

İran ticaretinin İstanbul'a bağlantısında İstanbul-Erzurum bağlantısı Anadolu'daki ticaret trafiğinin ana arterlerinden birini oluşturmaktadır. İstanbul'dan yola çıkan tüccar ve yolcunun önünde iki seçenek bulunmaktadır. Bunlardan biri Eskişehir üzerinden bozkırı geçip Ankara'ya varan, sonra Tokat'a kadar büyük yerleşmelerin olmadığı bir bölgeden giden yol, diğer alternatif ise kuzey Anadolu'daki sıradağları aşmak, Osmancık'ta güzel bir köprüyle Kızılırmak'ı geçerek Amasya'ya ulaşmak, oradan bu güzergah üzerindeki ana ticaret merkezi olan, dokuma ve bakır işleriyle ünlü Tokat'a varmaktır (Faroqhi, Gowan, 2006).

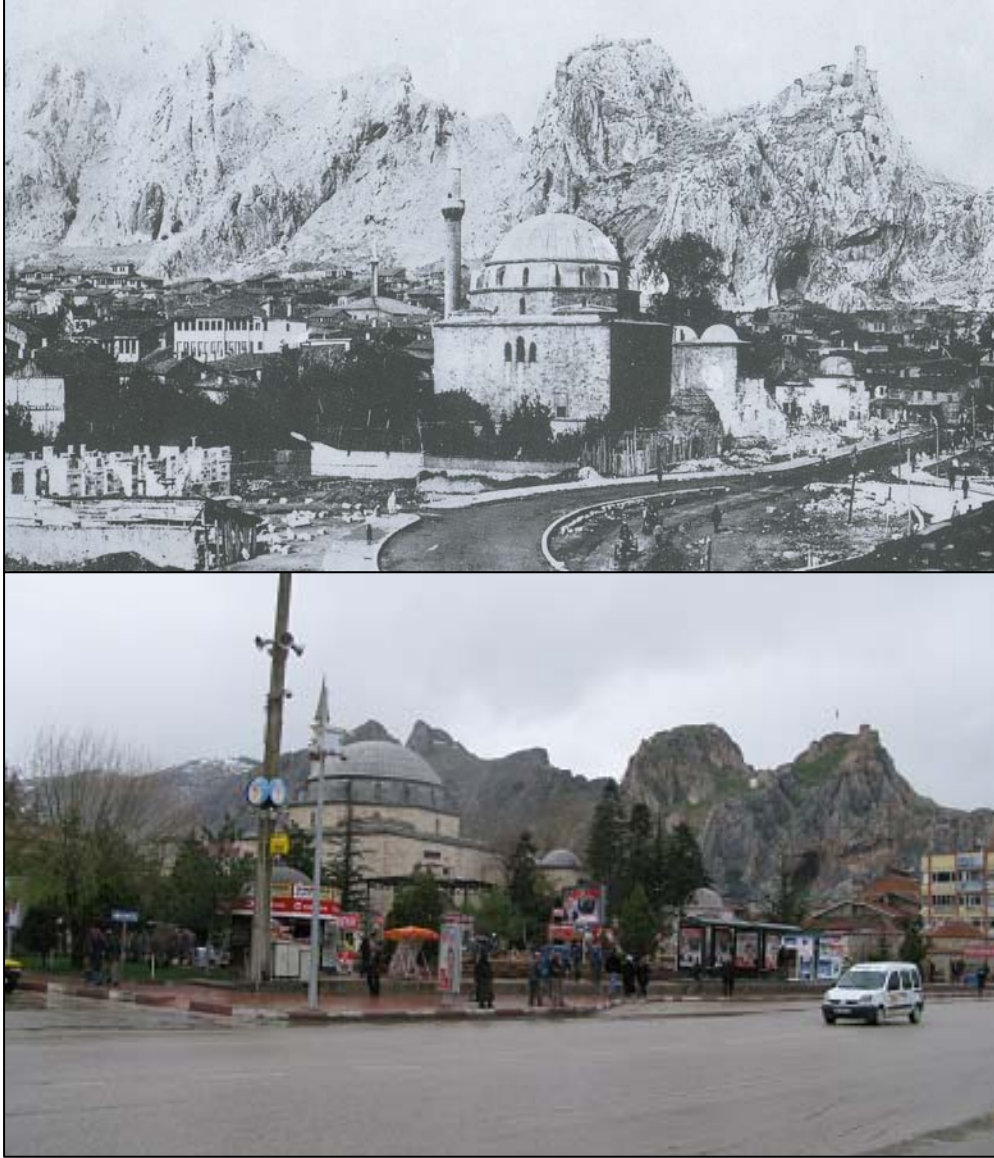
17. Yüzyıl ortasında kent doğunun en önemli geçitlerindedir. Kente İran'dan, Diyarbakır'dan, Bağdat'tan, İstanbul'dan, İzmir'den, Sinop'tan ve diğer yerlerden devamlı kervanlar gelmektedir (Tavernier, 2006).

Selçuklu Dönemi'nde ticareti geliştirmek için kent dışında tesis edilen han ve kervansaraylara ek olarak Osmanlı Dönemi'nde kent içinde hanların yapılmasına başlanmıştır. Kent içinde Sulu Sokak ve çevresinde daha yoğun yapılaşma görülmektedir. Bu da hala kent aksının doğu - batı olduğunu göstermektedir (Şekil 9).

I. Meşrutiyetin ilanından sonra kuzey- güney doğrultusunda, Sivas valisi Halil Rıfat Paşa tarafından 1886'da kentin ortasından geçen, bazı tarihi yapıları da yıkarak Bağdat Caddesi denilen (günümüzde Gaziosmanpaşa Bulvarı) bir kilometre uzunluğunda bir cadde açılmıştır (Cinlioğlu, 1973). Kentin güneyinden gelen bu yol direkt kuzeye bağlanarak Ünye sınırına kadar yapılmıştır. Bunun sonucu olarak kentin doğu- batı aksı önemini kaybetmeye başlamış ve kent günümüzde olduğu gibi kuzey-güney doğrultusunda, Gaziosmanpaşa Bulvarı üzerinde gelişmeye başlamıştır (Şekil 10).

Şekil 9. Osmanlı Dönemi'nde (H. Erdem fotoğraf arşivi) ve günümüzde Sulu Sokak

Şekil 10. 1900'lü yılların başlarında (H.Erdem fotoğraf arşivi) ve günümüzde Gaziosmanpaşa Bulvarı

Cumhuriyet Dönemi

1930, 1948, 1967, 1981 yıllarında Tokat'a imar planları yaptırılmıştır. 1960 yılında Karayolları Samsun-Sivas yolunu açmak amacıyla kenti, kuzey-güney yönünde bir tarihi hamamı, birçok tarihi konutu, hanı yıkarak bir uçtan diğerine traş etmiş ve bunun sonucunda Tokat, tarihi boyunca görmediği bir yarayı almıştır (Kuntay, 1982), (Şekil 11). Kent merkezi şu anda kuzey-güney aks üzerinde gelişim göstermekte ve Turhal-Amasya yönü üzerinde gelişme göstermektedir.

Şekil 11. 1900'lü yılların başlarında (H. Erdem fotoğraf arşivi) ve günümüzde Cumhuriyet Meydanı

1.4.3. Nüfus

Tokat kentinde yaşayan nüfusla ilgili bulunan en eski bilgi 1455 tarihli tokat Tahrir Defteri'ndeki kayıtlardır (Aktüre, 1978). Bundan öncesine ait herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Yalnızca tarihi gelişim içinde Anadolu'nun genelinde Hıristiyanlığın ortaya çıkışında putperestlerle olan çarpışmalardan dolayı bir nüfus azalması olduğu gözlenmektedir. Halkın kendilerini korumak için kalelere yerleşmeye başlamasından dolayı kentlerde görünümlemlerini kale- kent niteliğine dönüştürmüştür. Doğal bir sonuçtur ki bu kalelerin içinde yaşayacak insan sayısı da sınırlı olacaktır. 11. Yüzyıl sonlarında

nüfusun şehirdeki kalelerde ne kadar olduğu düşünülürse kalelerin fiziki yapısı ve Osmanlı Dönemi kayıtları bu konuda fikir vermektedir. Bu kaleler çok büyük olmadıklardan içinde kalabilecek asker sayısı da sınırlıdır olacaktır. Nitekim 18. Yüzyıl sonlarına ait bir kayıтта Tokat Kalesi 60 aile, Zile Kalesi 15 aile ve Turhal Kalesi 12 aile barındırabilecek fiziki olanaklara sahip bulunmaktadır. Bu rakamlar 1080 yılındaki en temel nüfus sayısidir (Baykara, 2004).

1455 tarihli Tokat Tahrir Defteri'ndeki kayıtlara göre 15. Yüzyıl ortasında yaklaşık 2000 müslüman hanesi, 1000 kadar da hıristiyan hanesi olmak üzere toplam 3000 kadar vergi yükümlüsü vardır. Her hane ortalama 5 kişi olarak alındığında kent nüfusunun 15.000 kişi kadar olduğu söylenebilir. Aynı tahrir defterinde Tokat kentinin mahalle sayısı ise 56 olarak verilmektedir.15. Yüzyıl sonlarında kentin geçirmiş olduğu depremler ve isyanlar nedeniyle bazı mahalleler önemli ölçüde nüfus kaybetmiş, bazıları ise boşaltılmıştır. 15.Yüzyıl ortalarında 15.000 kişiden fazla olan kent nüfusunun, 15. Yüzyıl sonlarında 10.000 kişiden daha aza düştüğü sanılmaktadır (Aktüre, 1978).Faroqhi (1994) 1584 (16.Yüzyıl) yılında Tokat'ta vergi mükellefi 3868 kişi olduğunu belirtmekte ve nüfusun da tahmini olarak 13.050-14.308 arasında olduğunu belirtmektedir. Yaklaşık 15.000 kişiye kadar çıkan kent nüfusu 17. Yüzyıl ortalarına kadar bu nüfusu korumaktadır (Aktüre, 1978).18. Yüzyıl başlarında Tokat'ta bulunan Tournefort, kentte 20.000 Müslüman aile, 4000 Ermeni aile ve 300-400 kadar Rum ailenin yaşadığını iletmektedir (Tournefort, 2005).

1772 yılındaki Tokat Şer'iyeye Sicil kayıtlarına göre kentte 73 mahalle bulunmaktadır. Daha önce de değinildiği üzere 15. Yüzyıl ortalarında 56 mahalle bulunan Tokat'ta 17. ve 18. Yüzyıllarda yeni mahallelerin kurulmuş olduğu görülmektedir (Aktüre, 1978).

1844 yılında Tokat'ta 2137 müslüman, 1760 gayrimüslim hanesi, toplam 3927 hane bulunmaktadır. Hane sayısını nüfus rakamlarına çevirmek için genel olarak kabul edilen hane başına 4.73 kişi düşünüldüğünde Tokat kent nüfusu 18575 kişi olarak çıkmaktadır (Eken, 2000).

1851 yılında yapılan tespitte Tokat'ta müslüman 2271 hane, ermeni 1272 hane, katolik 158 hane, rum 217 hane, yahudi 38 hane olmak üzere 3956 hane bulunmaktadır. (Cinlioğlu, 1973), (Tablo 1).

Tablo 1. 20.Yüzyıl başlarına kadar Tokat kent merkezi tahmini nüfusu

Yıl	Tahmini Nüfus
15. Yüzyıl (1455), (1)	15.000
16. Yüzyıl (1584), (2)	13.050- 14.308
17. Yüzyıl, (1)	15.000
18. Yüzyıl, (3)	24.300-24.400
19. Yüzyıl (1844), (4)	18.575
19. Yüzyıl (1846), (5)	19.994
19. Yüzyıl (1851), (6)	18.712
19. Yüzyıl (1870), (7)	20.720
1907, (8)	106.893

1. Aktüre, 1978	5. Açıklık, 2003
2. Faroqhi, 1994	6. Cinlioğlu, 1973
3. Tournefort	7. 1287/1870 Yılı Sivas Salnamesi
4. Eken, 2000	8. Anonim, 1984

19. Yüzyıl ortalarında kentte bulunan 73 mahalle 1772 yılındaki mahalle sayısı ile aynı bulunmaktadır. 1827 yılında esnaf ve zanaatkarların çalıştığı 1478 iş yerine karşın 1883 ve 1886-87 yıllarında kentte toplam dükkan tipi işyeri sayısının 1300'e düşmesi, nüfus arttığı halde ticaret hizmetlerinin herhangi bir artış eğilimi göstermemesi kentsel üretim eylemlerinin gerileme içinde olduğunu göstermektedir. Buradan anlaşılacağı üzere kent nüfusu durağan bir yapı göstermektedir. Bu bölgede 17. Yüzyıldan beri taşıdığı bölgelerarası ticaret merkezi niteliğini 19. Yüzyılın ikinci yarısında liman kenti Samsun'a kaptırdığından, bölge ölçeğinde ticaret üstünlüğünü kaybederek kent her alanda gerilemeye başlamaktadır (Aktüre, 1978).

1900'lü yılların başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve savaşlar kent nüfusunu tüm Anadolu'da olduğu gibi etkilemiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde ilk nüfus sayımı 1927'de yapılmıştır. Kentin Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze kadar nüfusu Tablo 2'de verilmiştir.

1927 yılından sonra yapılan nüfus sayımlarında Türkiye genelindeki nüfus artış hızına oranla Tokat nüfusu oldukça yavaş artmıştır. Tablo 3'te Türkiye ve Tokat yıllık ortalama nüfus artış hızı verilmektedir,

Tablo 2. Cumhuriyet Dönemi'nde yıllara göre Tokat kent nüfusu (Anonim, 2008-2)

Yıllar	Nüfus
1927	77.809 (İlçelerle)
1935	21.261
1940	21.447
1945	20.078
1950	21.666
1955	26.661
1960	32.654
1965	37.368
1970	44.110
1975	48.588
1980	60.855
1985	73.008
1990	83.058
2000	113.100
2005	124.496

Tablo 3. Türkiye ve Tokat'ta yıllık ortalama nüfus artış hızı (Binde), (Anonim, 1984-1)

Yıllar	Türkiye	Tokat
1927-1935	21.1	20.5
1935-1940	17.0	5.1
1940-1945	10.6	13.9
1945-1950	21.7	26.4
1950-1955	27.8	-0.1
1955-1960	28.5	23.7
1960-1965	24.6	24.8
1965-1970	25.2	17.5
1970-1975	25.0	20.5
1975-1980	20.7	8.3

1.4.4. Siyasi Tarih

M.Ö.2000 yılları arasında bölgede Hititlerin hakim olduğunu ve önemli merkezler kurduklarını biliniyor. Hitit hakimiyeti içerisinde Maşathöyük ve Hitit döneminde adı Anzilia olan Zile önemli merkezler olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da ilk siyasi birlikteliği sağlayan Hititler, Trakya üzerinden Anadolu'ya girerek içlerine sızan ve daha sonraları güçlü bir birliktelik sağlayan Frigler tarafından ortadan kaldırılmıştır. M.Ö. 1000 yılından itibaren Anadolu'daki hakimiyetlerini Friglere bırakan Hititler daha güneye çekilerek Geç Hitit İmparatorluğu'nu kurmuşlardır (Eravşar, 2004).

M.Ö.4. Yüzyılda bugünkü Tokat'ın 6 km. kuzey doğusunda Gümenek denilen bölgede Tokat kenti kurulmadan önce bölgedeki en önemli yerleşme Comana Pontica (Komana)'dır. Med, Pers, Helenistik, Pontus, Roma, Bizans çağlarında varlığını sürdürmüş bir antik kenttir (Texier, 2002).

Med, Pers, Helenistik, Pontus, Roma ve Bizans çağlarını yaşayan Komana kenti, 2. Yüzyıldan itibaren güçlenip yaygınlaşan Hıristiyanlık karşısında önemini yitirmiş ve nihayet 395'te Hıristiyan Bizans Devleti'nin egemenliğine girmiştir. Hıristiyanlığın Anadolu'ya yayılmaya başladığı dönemlerde putperestlerle Hıristiyanlar arasında kanlı çatışmalar olmuştur (Aktüre, 1978). Bu yüzden Komana kentinden sonra, Hıristiyan ahali daha güvenli bir yer seçmiştir. Gümenek'ten 6 km. batıda, şimdiki Tokat Kalesi'nin bulunduğu sarp kayalar üzerine ortaçağ şatolarına emsal olacak yeni yerleşim merkezini kurmuşlardır (Yavi, 1986).

Ortaçağ'da kurulan kent merkezi Türklerin Anadolu'ya gelmelerine kadar bir Hıristiyan kenti olarak kalmıştır (Texier, 2002). 5. ve 6. Yüzyıllardan başlayarak 11. Yüzyıla kadar Bizans'ın elinde bulunan kale ve Komana kenti 8., 9. ve 10 Yüzyıllarda Arap (Emevi), 11. Yüzyılda Türkmen akınlarına uğramıştır (Yavi, 1986).

Anadolu'nun 11. Yüzyılın son çeyreğinden başlayarak 13. Yüzyıl sonlarına hatta 14. Yüzyıl başlarına kadar devam eden fetih hareketlerinde kalelerin temsil ettiği geniş coğrafi sahaların ele geçirilmesi, kalelerin alınması, ülkenin alınması gibidir. Bizans kalelerinin zaptı, kalelerin temsil ettiği geniş coğrafi sahalarında zaptı olacaktır. (Baykara, 2004). Bu nedenle 1074 yılında Tokat'ta, Anadolu'nun kuzey bölümlerinin fethi için bir üs kurulmuştur ve komutanlığına da Selçuklu Devleti'nin kurucusu I. Rükneddin Süleyman Şah'ın dayısı Danişmendoğlu Gümüştekin Ahmed Gazi getirilmiştir (Durukan, 1994). Danişmend Gazi Kızılırmak ve Yeşilirmak bölgelerini Türklere açarak, Sivas, Amasya,

Tokat, Niksar, Kayseri ve Çorum şehirlerinde hakimiyetini kurarak bölgede Türk egemenliği kurmuştur (Turan, 1996).

Bu dönemde Anadolu'nun önemli bir bölümüne hakim olan Danişmend'liler, Tokat ve Niksar taraflarını beyliğin merkezi olarak kullanmışlardır. Tokat ve çevresi sürekli el değiştiren bir bölge olduğu için Selçuklu Döneminde "uç bölgesi" olarak tanımlanmıştır (Eravşar, 2004). Uç bölgesi olan Tokat'ta, bu mücadele döneminde 1140'lara kadar Bizans akınları devam etmiştir (Baykara, 2004).

Bu Bizans akınları yapıldığı dönemde 1096 yılından itibaren başlayan Haçlı Seferleri'nden Tokat ve çevresi de etkilenmiştir. Haçlı Seferleri'ne karşı Anadolu Selçukluları ile işbirliği yapan Danişmend'liler, Selçuklular ile girdikleri çıkar çatışması sebebiyle bazen Bizans'la işbirliği yapmışlardır. Sultan II. Kılıçarslan'a karşı, Bizans İmparatoru Manuel Komenos'la işbirliği yapan Nizamettin Yağıbasan'ın ölümünden sonra bölge, tekrar Bizans İmparatorluğu'nun yönetimi altına girmiştir. 1175 yılında Danişmend'li Beyliğini ortadan kaldıran II. Kılıçarslan, Danişmend ülkesini ve Tokat'ı Anadolu Selçuklu topraklarına katmıştır (Eravşar, 2004).

12. Yüzyılın ortalarında, Tokat ve çevresi merkezi Konya olan Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlandı (Aktüre, 1978). Bu dönemde Tokat ve yöresinde mimari olarak bir çok eser yapılmıştır.

Eski Danişmend kentleri olan Tokat, Niksar ve Amasya doğrudan merkezden yönetilen Selçuklu kentleridir. Keykubad'ın Tokat'ı doğrudan yönettiği ve önemli mahpuslarını bu kente yolladığı bilinmektedir. 1243'te II. Keyhüsrev de, Moğol tehlikesi önünde hazinesini ve haremini Tokat'ta emniyete almıştı ve söz konusu hazine daha sonraları, Selçuklu mirası kapsamında Muineddin Pervane tarafından bulunmuştur (Cahen, 2002).

Anadolu Selçuklu ordusu 1243'de Moğollar (İlhanlılar) tarafından Köseadağ Savaşı'nda yenilince hakimiyetini kaybetmiştir. Bu tarihten sonra Anadolu Selçukluları Moğollara (İlhanlılar) tabii olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu dönemde saltanat mücadeleleri devam etmiştir. Sonunda 1264'de Mu'ineddin Süleyman'ın zaferi ile saltanat mücadeleleri sona ermiştir. Moğolları iyi idare eden ve onlara dayanan bu devlet adamı, bir sükun devri oluşturmuştur (Turan, 1999). Ancak, Moğollar (İlhanlılar)'a karşı kazandığı güvenin sarsılmaya başlaması üzerine, onlara karşı tatbik etmek istediği aynı siyaset ve taktikler işe yaramayınca Moğollar tarafından öldürülmüştür. (1277). Böylece kendi devrinin kurucusu olan Mu'ineddin Süleyman Pervane dönemi bitmiştir (Turan, 1996).

Mu'ineddin Süleyman devrinde Selçuklu sultanları olan III.Keyhüsrev, II.Mesud ve III.Keykubat iktidarsız ve Moğolların aleti durumunda bulunmaktaydı (Turan, 1999). Mu'ineddin Süleyman Pervane Dönemi'nden sonra Anadolu Selçukluları Dönemi 1308'de son bulmasıyla İlhanlılar (Moğollar)'ın Anadolu'daki hakimiyeti tayin edilen genel valiler tarafından sağlanmaktaydı. 14. Yüzyılın sonlarında İlhanlı Devleti'nin yıkılışı ile birlikte bölge Eratna Beyliği'nin hakimiyeti altına girmiştir. 1327-1380 yılları arasında hakim süren beyliğin merkezlerinden birisinin Tokat olması sebebiyle, bu dönemde önemli mimarlık eserlerinin meydana getirildiği bilinmektedir (Eravşar, 2004).

Eratna Beyliği'nden sonra bölge, kısa süre Kadı Burhaneddin Ahmed'in ve Tacüddinoğulları Beyliği'nin yönetimi altına girmiştir (Eravşar, 2004). Tokat bölgesi 1392 yılında Osmanlı Sultanı Yıldırım Beyazıd tarafından alınır ve Osmanlı Devleti'ne katılmıştır (Yavi, 1986).

1402'de Ankara Savaşı'ndan sonra Amasya ve Tokat, Çelebi Mehmed'in idare merkezi olmuştur. Çelebi Mehmed, Tokat ve çevresinde ortaya çıkan bazı asileri ortadan kaldırmıştır. 1473 yılında Akkoyun'lu Uzun Hasan Tokat'ı yakmıştır. II. Beyazıd Dönemi'nde 1507'de Tokat'ı kuşatan Şah İsmail burayı ele geçirememiştir. II. Beyazıd zamanında başlayan ve Yavuz'un son yıllarına kadar süren Celali isyanları ile Tokat ve çevresi büyük zarar görmüştür (Beşirli, 2001).

Cumhuriyetin kuruluşuna kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresinde bulunan Tokat, 1863'ten sonra Sivas'a bağlı nahiye, 1878'de mutasarrıflık, 1920'de müstakil liva ve nihayet 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte vilayet olmuştur (Yavi, 1986).

1.4.5. Ekonomik Tarih

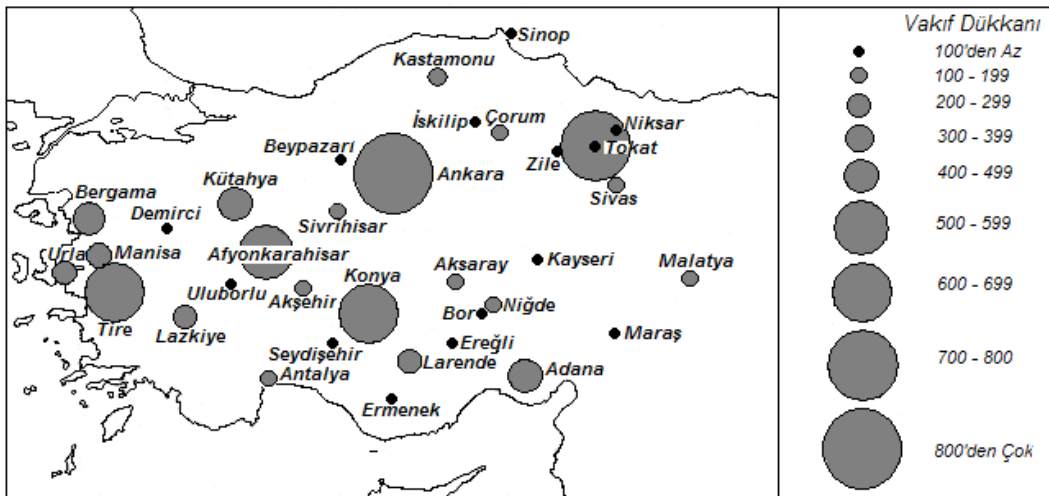
Antik dönemde Atina'nın öncülüğündeki denizci krallıklar Karadeniz'in tüm zenginliklerini boğazlar yoluyla Ege ve Akdeniz'e taşıyıp güçlenmekteydiler. Karadeniz Bölgesi ve boğazlar birbirini bütünleyen ekonomik ve stratejik yerlerdir. Tokat, Zile, Amasya, Samsun, Sinop ve Trabzon'u içine alan bu geniş alanın ılıman ikliminde yetişen zeytin, şarap, arpa, buğday, kiraz, elma ve pamuk gibi ürünlerle, her çeşit av hayvanı, kürk, deri, at, koyun, sığır, gümüş, bakır, kalay madenleri, orman ürünleri, gemi ve inşaat kerestesi kolonistler tarafından Ege ve Akdeniz'e satılmaktaydı (Yavi, 1986). M.Ö. 7-9 Yüzyıllarda koloni ticareti bu bölgede çok yoğunur.

Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde Anadolu Selçukluları ile birlikte Tokat daha önce bahsedildiği gibi ulaşım ağında önemli bir noktadaydı. Bu da ekonomisine yansımıştır. Ekonomik hayatın gelişmesi, ticaretle mümkün olduğuna göre, ticaretle doğal olarak ulaşım ile birlikte gelişir. Anadolu Selçukluları siyasi birliği ve emniyeti kurmakla ticaretin gelişiminin önünü açmış oluyordu.

Tokat kentinin Anadolu Selçuklu ve Osmanlı öncesi ekonomik hayatı hakkında yazılı bilgiler sınırlıdır. 1772 yılındaki Şer'îye Sicil kayıtlarına kadar kentin ekonomik hayatı hakkındaki bilgiler kentin şehirleşmesinden, çevresindeki kervansaraylardan, yol ve köprülerden edinilmektedir.

Anadolu Selçukluları zamanında Anadolu'nun 6. büyük şehri olan Tokat'ta ekonomi ve ticaret gelişmiş, doğu-batı yönündeki büyük ticaret kervanlarının konakladığı hanlar, kervansaraylar ile düzenli yol ve köprüler inşa edilmiştir (Baykara, 2004). Anadolu Selçuklu Dönemi'nde nalbantlık, semercilik, buna bağlı şekilde dericilik, dokumacılık, yorgancılık, bakırcılık ve lokantacılık gibi yan imalat sanayi ve el sanatları gelişmiştir (Öztürk, 1986).

Süreyya Faroqhi (1994), 16. Yüzyılda Karahisar-ı Sahip (Afyon), Tokat ve Beypazarı'nda kayıtlara geçmiş olan 5-6 hanın bulunduğunu, Tokat ve Afyon'un bölgelerarası ticaret merkezi olduğunu belirtmektedir. Tokat'ın ayrıca İran'ın ipek üreten bölgelerinden Bursa ve İstanbul' a uzanan kervan yolu üzerinde önemli ambar niteliğinde olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, bölgenin ticaret merkezleri olarak kayıtlarda en çok çarşısı olan Ankara, Tire, Tokat ve Konya görülmektedir (Faroqhi, 1994), (Şekil 12).

Şekil 12. 16. Yüzyıl sonlarında Anadolu vakıf dükkanları (Faroqhi, 1994)

Yine 16. Yüzyılda Tokat'a giden Evliya Çelebi, "Sultane çarşısı, güzel pazarı. Gerçi bu şehir dereli, tepeli bir arazide kurulmuştur. Amma fevkalade mağmur olduğu için çarşı ve pazarı o kadar süslü ve güzeldir ki, Haleb ve Bursa çarşıları gibi tertip düzerek kurulmuştur", ifadeleri kentin ekonomik hayatı hakkında bilgi vermektedir (Polatçı, 1997). Genelde, bir kentteki han sayısının o kentin ticari önemini göstermesi bakımından önemlidir.

Daha sonraki yıllarda Tokat kenti, birçok vakıf dükkanı, han ve çarşıda gelişmiş bir ticaret potansiyelinin bulunduğu bir ticaret ve sınai şehri vasfını korumuştur. 17. Yüzyıl Tokat'ı Celali isyanlarıyla sarsılmış ve büyük kayıplar vermesine rağmen, yine Bedesteni, büyük hanları, esnaf çarşıları ve konaklarıyla büyük bir ticaret ve sanayi kenti görünümündeydi (Beşirli, 2005), (Şekil 9), (Şekil 13).

Şekil 13. Anadolu'da Osmanlı Dönemi'nde bedesteni bulunan kentler (Özdeş, 1998)

17. ve 18. Yüzyılda kent merkezini oluşturan esnaf çarşılarının ve tüccar hanlarının bulunduğu, bu nedenle kentin bel kemiği olan Sulu Sokak'ta bakırcılığın yer alması, bakırcılığın kent ekonomisindeki önemli yerini kanıtlamaktadır. Bakırcılığın ve dericiliğın yanı sıra bu dönemde dokumacılığında önemli bir eylem olduğu anlaşılıyor (Aktüre, 1978). 18. Yüzyıl başlarında kentten geçen gezgin Tournefort'ta ipek ve kumaş üretiminin Tokat'ta diğer bölgelerden daha fazla ürettiğini belirtmektedir.

18. Yüzyılda bakır eşya, renkli dokuma ve moroken deri ihraç eden Tokat kenti, bölgeler arası ticaretten elde ettiği gümrük geliri de eklenince Anadolu'nun en önemli ve zengin ticaret kentlerinden biri olmuştur. 1772 Şer'i Siciline göre Tokat'ta o yıllarda 46

çeşit esnaf bulunmakta, han sayısının 13'e ulaştığını görmekteyiz. Aktüre (1978) 46 esnafı aralarında 5 ana gruba ayırmıştır.

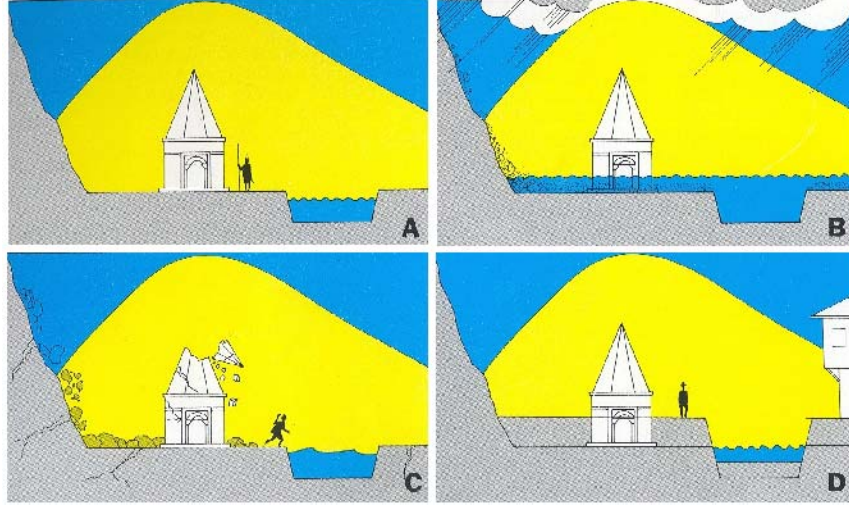
- 1- Dericilikle ilgili esnaf kolları
- 2- Maden işleme ile ilgili esnaf kolları
- 3- Dokumacılıkla ilgili esnaf kolları
- 4- Yiyecek ve çeşitli besin maddeleri yapımı ile ilgili esnaf kolları
- 5- Bina yapımı ile ilgili esnaf kolları
- 6- Diğer esnaf kolları

Yine 18. Yüzyılda bir başka seyyah L. İnciciyan endüstri bakımından Tokat'ı bakırcı ve kazancılar kenti saymak gerektiğini vurgulamaktadır (Beşirli, 2005). Charles Texier'de (2002), Tokat'ın Keban bakır madenlerinin büyük bir ambarı olduğunu ve bu madeni tasfiye edebilmek için burada işlendiğini belirtir. Tokat'ta bu bakırdan kazan, mangal ve mutfak ile kervanlara yarayacak kaplar yapılmaktaydı, hatta İstanbul'a kadar ihraç edilmekteydi.

Cinlioğlu'nun (1951), 1827 yılına ait vermiş olduğu bilgilerden, Tokat'ta mumhane, şise karhanesi, basmahane, ipekçilik, boyahane, yazmacılık, dabakhane, köselecilik, sabunhane, balgami taş ocağı olarak işleyen tesisler bilinmektedir. Ancak 19. Yüzyıl sonlarından itibaren bu durum değişmiş ve Tokat'taki bakır ticareti ve diğerleri gerilemiştir. Tanzimat Devri'nde kentte sanatlar gittikçe değerini kaybederek ekonomik canlılık azalmıştır. Cinlioğlu (1973) 1883 yılında Tokat şehrinde 20 han, 1300 dükkan bulunduğunu belirtmektedir.

1.4.6. Kentin Geçirdiği Doğal Afetler

Tokat'ın tepeler ve dereler arasında kurulmuş olması, yağmur ve sel sularının taşıdığı mil katmanlarının birikmesi ve depremler ile çevreye dağılan molozların yığılması ile 13. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl arasında kentte toprak seviyesi 2 ile 5 metre arasında yükselmiştir. Bu nedenle tarihi yapıların bir kısmı toprağa gömülü durumdadır (Yavi, 1986), (Şekil 14).

Şekil 14. 13. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl arasında kent merkezinde zeminde oluşan yükselme (Yavi, 1986)

1.4.6.1. Depremler

Türkiye'nin I derecede deprem kuşağında yer alan Tokat, tarihinde önemli depremler geçirmiştir (URL- 4). 818-1415 tarihinde Tokat ve Amasya bölgelerinden Bursa'ya kadar uzanan alanlarda şiddetli bir deprem olmuşve birçok kimse 3 aya kadar kırlarda kalmıştır. Deprem ve aynı zamanda kuraklık bölgede büyük zararlara sebep olmuştur. 903-1498 tarihinde Anadolu'da "küçük kıyamet" diye de anılan bir deprem olmuştur. Depremin büyük zararlara yol açtığı söylenilmekte ama zararın ne olduğu bilinmemektedir (Asarkayalı, 1941). Bundan sonra 1887, 1916, 1939 ve 1942 yıllarında şiddetli depremler olmuştur (Cinlioğlu, 1973).

1.4.6.2. Seller

Yazılı kaynaklara göre 1839, 1902 ve 1908 yıllarında Tokat kent merkezinde seller olmuştur. 1839 yılındaki selde ağaç köprüler yıkılmış, birçok evi su basmış ve sebze bahçeleri zarar görmüştür. 1908 yılındaki selde, mahallelerde sular yer yer 2, 3 ve 3,5 metreye kadar yükselmiş ve Behzat Camii'si kuzeyinde ırmak üzerinde bulunan postane binası sular tarafından sürüklenip parçalanmıştır. 1000'e yakın dükkan yıkılmış, 500'ü geçen kişi ölmüştür (Cinlioğlu, 1973).

1.4.6.3. Yangınlar

Tarih içinde kentte bir çok yangın çıkmıştır. Özellikle sivil mimari yapılarının ahşap oluşu, yangınlardan en çok hasarı alan gruptur. Yapım malzemesinin ahşap oluşu, yapıların çoğunlukla bitişik oluşu ve teknolojik olarak yangına müdahalenin de yetersiz oluşu yangınların kısa sürede büyüüp yayılmasına yol açmıştır.

17. Yüzyıl ortalarına kadar Tokat kenti ve çevresi Celali ayaklanmalarından en fazla zarar gören yörelerden biri olmuştur. Önceleri tümüyle kırsal kesimi hedef alan Celali isyanları 1601 yılında ilk kez bir kente yönelmiş ve Tokat kentine saldırarak kentin dış mahallelerini yakmıştır ve bu tür saldırılar 1627 yılına kadar devam etmektedir (Aktüre, 1978). Bu isyanlardan kentin ne kadar etkilendiği 1009/1600-1 tarihli Avarız Defteri fikir vermektedir. Bu defterdeki kayıtlarda mahallelerin Celali isyanlarından çok etkilenmiş olduğunu ve mahalle sakinlerinin göç ettiği ya da vergi ödeyemeyecek duruma geldiği belirtilmektedir (İşbirli, 1986).

1113-1701 Şer'iyeye Sicil defterinde eylül ayında bir yangın olduğunu, Tokat'ta bütün sokakları ve hanlarının yandığı yazmaktadır. Bu yangını seyyah Tournefor'da kaydetmektedir. 1150/1737 tarihinde Tokat'ta ramazana iki gün kala hanların ve gazezlerin bulunduğu sokaklardan başka bütün sokaklarda yangın meydana gelmiştir. 1206/1792 tarihinde Şer'iyeye Sicil defterinde sadece "büyük bir yangın" ibaresi iletilmekte ancak nerenin yandığını belirtilmemektedir (Cinlioğlu, 1950).

1330/1914 tarihinde Tokat'ın en önemli ticaret alanı olarak bilinen Mahkemeönü Çarşısı'nda (Cumhuriyet Meydanı) büyük bir yangın meydana gelmiştir (Beşirli, 2001). Cinlioğlu (1973) bu yangını şöyle anlatmıştır, "Bu gün Cumhuriyet Meydanı dediğimiz yerde daha çok Ermeni ve Rum vatandaşının zengin vitrinli ticarethaneleri ve evleri yanmıştır. Bir şişeci dükkanından çıkan yangın çabukça büyüdü, caddenin her iki tarafını kaplamıştır. Yangın büyük Buzluk Sokağı'ndan Sulu Sokak ağzına kadar iki yanda 80 evi, 91 dükkanı, 2 eczane, 3 hanı yakmıştır. Aksu'nun kesik olmasının ve ilkel vasıtalar yangının büyümesinde etkili olmuştur. Bu yangında 2 kişi ölmüş, 8 kişi yaralanmıştır". Bu yangın Tokat'ın sivil mimari örneklerine en çok zarar veren yangın olmuştur. Günümüzde Cumhuriyet Meydanı denilen meydanın oluşumunda bu yangının büyük ekisi olduğu düşünülmektedir.

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BULGULAR

Bu bölümde fiziksel ve tarihsel veriler incelendikten sonra çalışma alanında bulunan anıtsal ve sivil mimari örneklerinin fiziksel özellikleri ortaya koyulmuştur. Kentte 6 han ve 1 arastalı bedesten, biri mevcut olmayan 3 medrese, 27 camii, 7 zaviye, 14 türbe, 7 hamam, 1 saat kulesi, 1 köprü ve 121 tane tescil edilmiş sivil mimari örneği bulunmaktadır. Kentte bulunan bu yapıların anıtsal nitelikte olanların birçoğu Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiş veya restore aşamasındadır. Sivil mimari örneklerinin ise birçoğu kendi haline terk edilmiş durumdadır. Kentte sivil mimari örneklerinin yoğun olarak bulunduğu Halit Sokak, Bey Sokak ve Beyhamam Sokak'ta 1986 yılında valilik tarafından cephe bazında onarım çalışmaları yapılmıştır. Günümüzde Bey Sokak'ta Tokat Belediyesi, Beyhamam Sokak'ta ise Tokat Kültür Müdürlüğü tarafından cephe sağlıklılaştırma proje çalışmalarına başlanmıştır.

2.1. Çalışmanın Alanı ve Kapsamı

Tokat kenti bahsedildiği gibi Anadolu'da özgün yerleşime sahip kentlerden biridir. Dışarıdan göç almayan, dışarı göç veren bu kentte hızlı bir kentleşme yaşanmamıştır. Türkiye'de hızla gelişen kentlerin yaşadığı birçok sorundan uzak kalan kent, kimliğini son yıllara kadar korumuştur. Ancak son yıllardaki hızlı gelişim Tokat kentini de etkilemeye başlamış ve hızlı bir bozulma sürecine sokmuştur. Tokat kentsel tarihinin ortaya koyulması, yapılacak yenileme, onarım ve yeniden kullanım çalışmalarında referans olabilecek niteliklerin belirlenebilmesi için Tokat kenti seçilmiştir.

Çalışmada, Tokat kent merkezinin yönetsel sınırları içindeki fiziksel yapı, anıtsal yapıları ve içine girilebilen sivil mimari örnekleri ele alınmıştır. Ancak, genel bilgiler bölümünde Tokat'la ilgili siyasi, ekonomik ve fiziksel gelişim incelenirken yakın çevresi ve Anadolu'da kurulmuş olan uygarlıklar bünyesindeki yeri üzerinde de durulmuştur.

Çalışma alanında bulunan anıtsal yapılar yoğun olarak kent merkezinde, kalenin güneyinde bulunmaktadır. Sivil mimari örnekleri de yine kalenin güneyinde kent merkezinde ve yakın çevresinde bulunmaktadır.

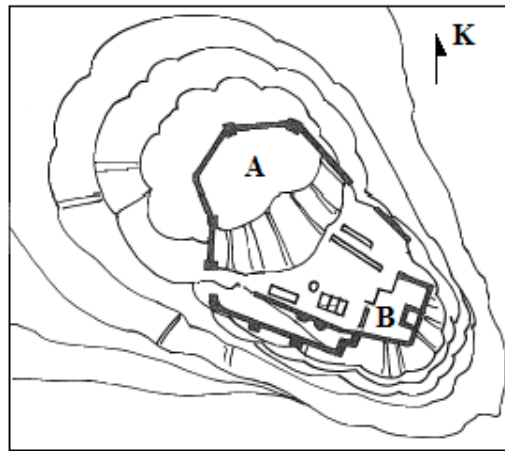
Tokat kenti fiziksel gelişimi, ulaşımı, nüfusu, siyasi ve ekonomik tarihi günümüze kadar tüm uygarlıkları kapsayacak şekilde incelenmiştir. Anıtsal mimari örnekleri dönemlerine göre incelenmiştir. Bu dönemler, kronolojik sırasıyla Danişmend, Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlı dönemleri olarak incelenmiştir. Kentte kale, köprü, medrese, türbe, zaviye, han, bedesten, cami ve hamam yapı türleri bulunmaktadır. Sivil mimari örnekleri ise yapım malzemelerinden dolayı sadece Osmanlı Dönemi'nden kalan eserlerdir. Yapım malzemesi olarak kullanılan ahşap ve kerpiç uzun ömürlü olmadığından, ayrıca kentin geçirmiş olduğu doğal afetler nedeniyle sivil mimari örneklerinin en erken tarihlisi 19. yüzyıl ortalarına aittir. Sivil mimari örnekleri yerleşim, plan ve cephe düzeyinde incelenecektir.

2.2. Tokat Kent İçi Mimari Mirası

2.2.1. Roma Dönemi

2.2.1.1. Tokat Kalesi

Hitiler zamanında Comana'da olan kent merkezi Romalılar tarafından bugünkü kalenin bulunduğu yerde Tokat kent merkezini kurmuşlardır. Tokat kalesine yerleşen Romalılar kale-kent olarak uygarlıklarını göstermişlerdir. İki tepede kurulan iki kalenin kuruluşu orta çağa rastlamaktadır (Texier, 2002). Bugün kalenin birinde kalıntılar mevcut olup, turistik olarak ziyarete açıktır (Şekil 15,16).

A- Ayar Kalesi
B- Başburç

Şekil 15. Tokat Kalesi planı (Gündoğdu v.d., 2006)

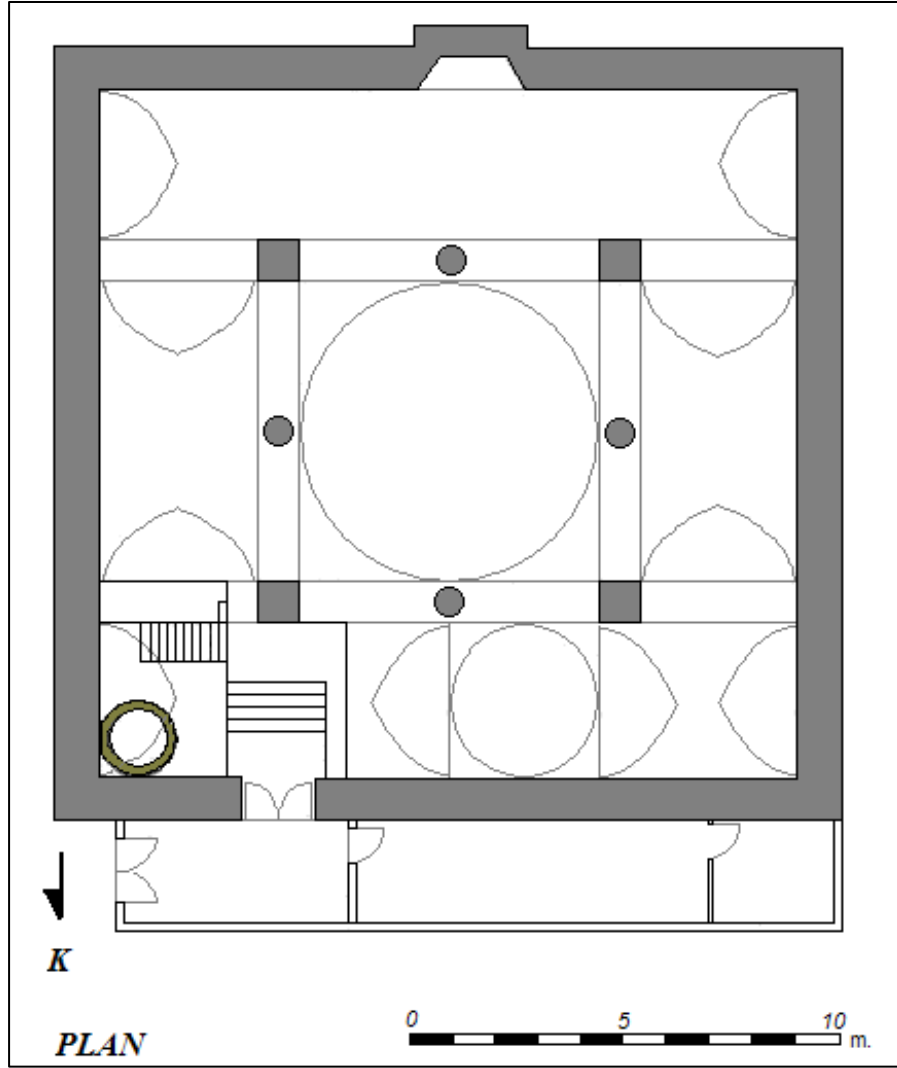
Şekil16. Tokat Kalesi

2.2.2. Danişmendli Dönemi

2.2.2.1. Camiiler

2.2.2.1.1. Melik Gazi Camii (Garipler Camii)

Semerkant Mahallesi'nde bulunan, şehrin en eski camisi olan Melik Gazi Camii'nin kitabesi bulunmamaktadır. 14. Anadolu Vakfiye defterinde, Danişmend Ahmed Gazi'nin Tokat'ta 1074 yılında bu camiyi yaptırdığı kayıtlıdır (Anonim, 2001). Ancak minare gövdesinde sırlı ve sırsız tuğlaların birlikte kullanılışı ve özellikle yeşil renkli sırlı tuğla kullanımı minarenin 13. Yüzyıl sonunda eklenmiş olabileceğini düşündürmektedir (Bakırer, 1981).

Şekil 17. Melikgazi (Garipler) Camii planı (Ersoy, 2007), (İşlenerek)

Kareye yakın dikdörtgen planlı camiye, kuzey doğu köşeye eklenmiş abdestlikten geçilerek ulaşılmaktadır. İç mekan, ortada dört kalın paye ve bunların aralarında yer alan dört sütun üzerine, basık yuvarlak kemerlerle oturan pandantif geçişli bir kubbe ve bu kubbeyi dört yönden kuşatan beşik tonozlarla kapatılmıştır. Sütunlardan üçü sade iken kuzeydeki başlığında bitkisel motifler işlenmiştir. Kuzey bölümündeki uzun beşik tonozlu örtü, ortada yer alan 3.50 m. çapındaki sekiz dilimli kubbeyle ikiye bölünmüştür. Girişin solunda, kare planlı minare kaidesi yer almaktadır (Gündoğdu v.d., 2006), (Şekil 17).

Evliya Çelebi'den alınan bilgilere göre Melik Gazi Camii Osmanlıların Tokat'ı fethinden sonra büyük bir onarım görmüştür. Bu onarım sırasında sadece plana sadık kalınmış, yapım tekniği bakımından Osmanlı Dönemi'ne aittir.

Melik Gazi Camii, serbest desteklere oturan pandantif geçişli orta kubbesinin yanısıra, iç mekanın kuzeybatısındaki dilimli kubbeli hünkar mahfili olduėu dűşünűlen bölüműyle önem taşıyan bir örnektir (Durukan,1994), (Őekil18). Vakıflar Genel Műdűrlűėű tarafından 1994 yılında onarım yaptırılmıŐtır. Cami tabanı eski seviyesine kadar indirilmiŐ, içindeki ahŐap ilaveler kaldırılmıŐtır (Mercan vd., 2003). Yapı aslına uygun Vakıflar Bölge Műdűrlűėű tarafından yeniden restore edilmektedir.

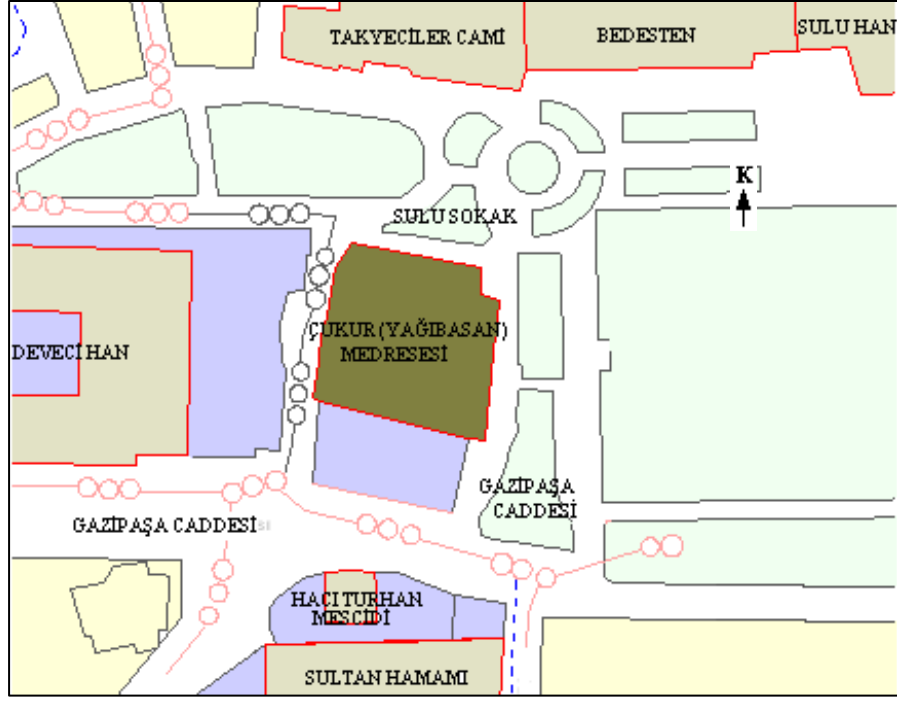

Şekil 18. Melikgazi (Garipler) Camii

2.2.2.2. Medreseler

2.2.2.2.1. Çukur (Yağıbasan) Medresesi

Sulu Sokak'ta bulunan ukur (Yaėıbasan) Medresesi 1142-1164 tarihleri arasında hűkűm sűren DaniŐmendli'lerden Yaėıbasan tarafından yaptırılmıŐtır (Yavi, 1986), (Őekil 19). İnaŐ tarihi tam olarak bilinmemektedir. AraŐtırmacılar 12. yűzyılın ortalarında yapılmıŐ olduėunu söylemektedirler (Kuran, 1969). 1939 yılındaki depremde, kubbe ve tonozlarda çökme ve çatlamalar oluŐmuŐ, kitabesi dűŐerek parçalanmıŐtır (Yavi, 1986).

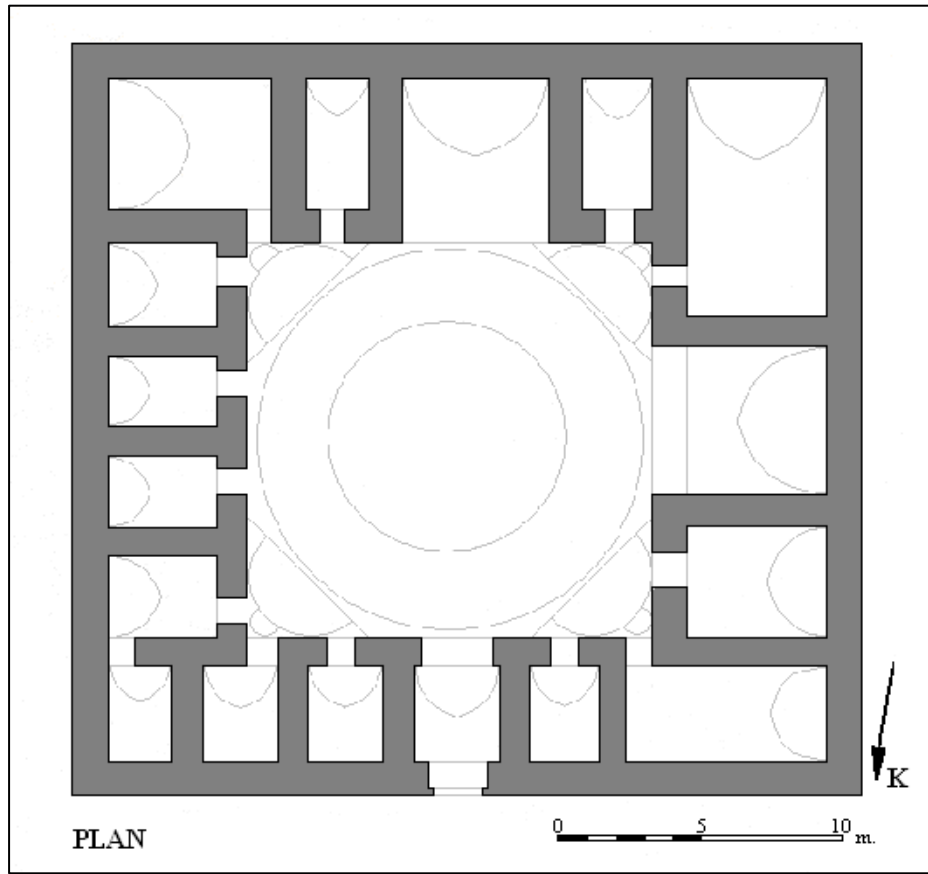

Şekil 19. Çukur (Yağıbasan) Medresesi konumu

Tokat Çukur (Yağıbasan) Medresesi ve Niksar Yağıbasan Medresesi Türkmen bölgesinde yapılan ve tarihi en eski Anadolu Medreseleridir. Kuban (2002), bu bölgenin Türkmen göçerlerin geldiği Horasan ve Türkistan'la daha yakın ilişki içinde olduklarının düşünülebileceğini ve bu iki medresenin gerçekten Orta Asya konut planlarıyla biçimsel ilişkileri olan, avlusuz, orta mekanları kubbe ile örtülü yapılar olduğunu ifade etmektedir. Müslüman ülkelerin hiçbirinde, medresenin Horasan ve Batı Türkistan'da konut geleneğine bu denli yakın olduğunu gösteren medrese yapısı yoktur. Her iki yapı kubbe ile örtülü merkezi mekanın eyvan ve odalarla ilişkisi, hatta boyutları bile, Orta Asya örneklerine yakındır. Bu medreseleri Orta Asya konut tipolojisinin uzantısı olduğunu söylemektedir.

Belirtildiği gibi ilk kubbeli medreselerden olan Çukur Medrese moloz taştan, sade, süslemesiz bir yapıdır. 12. Yüzyıldan kalan, Anadolu'nun en eski medreselerinden biri olan bu medresede, büyük kubbe iki yanda dar eyvanlara, diğer yanlarda kapalı duvarlara oturmaktadır. Etrafını çeviren büyüklü küçüklü tonozlu odalara, sadece tuğladan birer kapı açılmıştır (Aslanapa, 1990). En önemli özelliği 14 metre çapındaki tromplu kubbesinin ortasında 10 metreye yakın açıklığının olmasıdır (Anonim, 2001).

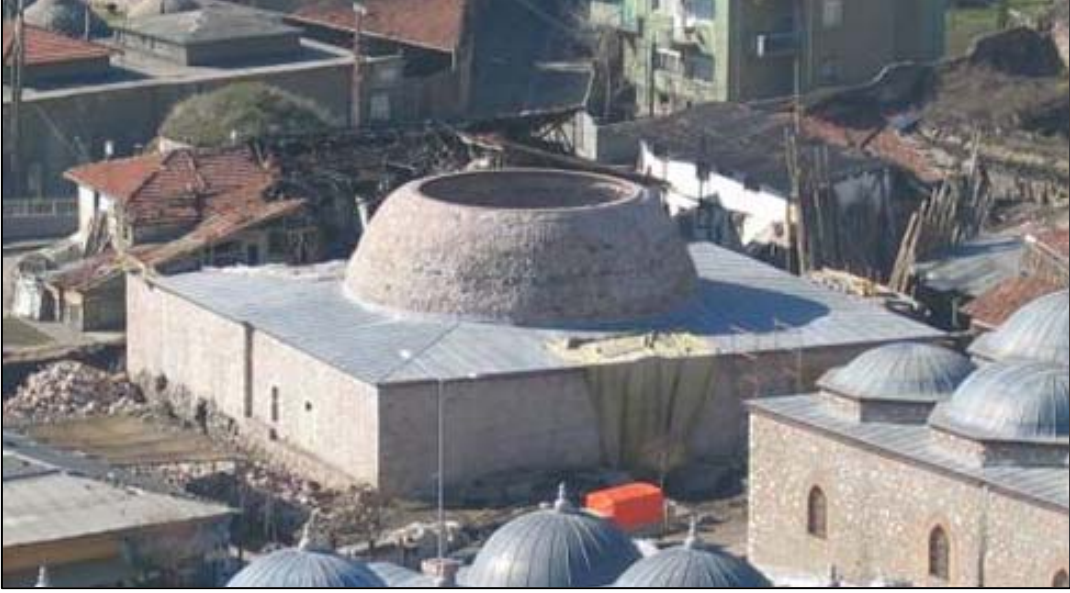
Dış ölçüleri 26.85x25.90m. olan kareye yakın bir yapıdır. Binaya kuzey yöndeki kapıdan girilir. Kare biçimindeki ve özellikle merkezi kubbeli bir binanın kapısı binanın merkezinden geçen eksen üzerinde olması gerekir. Çukur Medrese’de bu hususa önem verilmemiş, kapı uzunlamasına eksen üzerinde 1m. doğuya kaydırılmıştır. Aynı şekilde, merkezi kapı eksenini üzerine düşen kubbe de kare kütleinin tam ortasına konulmayıp doğu-batı eksenini üzerinde 1m. doğuya, kuzey-güney eksenini üzerinde 1.50m. kuzeye itilmiştir. 14 m çapındaki kubbe üç katlı tromplarla 14.20x13.90m. ölçülerindeki orta avlunun duvarlarına oturur (Kuran, 1969), (Şekil 20).

Şekil 20. Çukur (Yağlıbasan) Medresesi planı (Aslanapa, 1990)

Anıtsal endişelerden uzak, çok düzenli olmayan planla inşa edilmiştir. Aynı özellikte Niksar Yağlıbasan Medresesi hariç, diğer kapalı medreselerde olmayan bir mekansal özelliği vardır. Konya’da Karatay ya da İnce Minareli gibi ünlü kapalı medreselerde orta hacme açılan eyvanlar kubbe tabanına kadar yükselir ve yapının tümel mekan etkisine katılırlar. Oysa Tokat ve Niksar’da kubbeli merkez basık eyvanlara göre mekan etkisine egemendir (Kuban, 2002).

Günümüzde restore edilmiş yapı henüz işlevlendirilmemiştir. Şekil 21’de açık kubbenin kapatılmadan önceki durumu görülmektedir. Orjinalinde kubbenin üstünde bulunan açıklık, restore sırasında kapatılmıştır (Şekil 22). Ancak bu yapıda bir takım sıkıntılara yol açmıştır. Yapının çok ısınıp, havalandırmanın iyi yapılamadığı görülmüştür.

Şekil 21. Çukur (Yağıbasan) Medresesi kubbesi kapanmadan önce

Şekil 22. Çukur (Yağıbasan) Medresesi restorasyonu tamamlandıktan sonra

2.2.3. Anadolu Selçuklu Dönemi

2.2.3.1. Köprüler

2.2.3.1.1. Hıdırlık (Yeşilirmak) Köprüsü

Yeşilirmak üzerinde bulunan Hıdırlık köprüsü H. 648-M. 1250’de Selçuklu mimari tarzında, 151 m. uzunluğunda ve 7 m. eninde olan köprü kesme taştan yapılmış, 5 gözlü olarak inşa edilmiştir. Şehre girerken köprü’nün sağında bulunan kitabesi mermer üzerine yazılmıştır. Birbirine geçmiş Selçuki sülüsü ile yazılan kitabede köprü’nün Selçukluların üç kardeş döneminde yapıldığı kaydedilmektedir (Acunsal, 1947), (Şekil 23, 24).

Şekil 23. Hıdırlık (Yeşilirmak) Köprüsü 1900’lü yılların başında (H.Erdem f otoğraf arşivi)

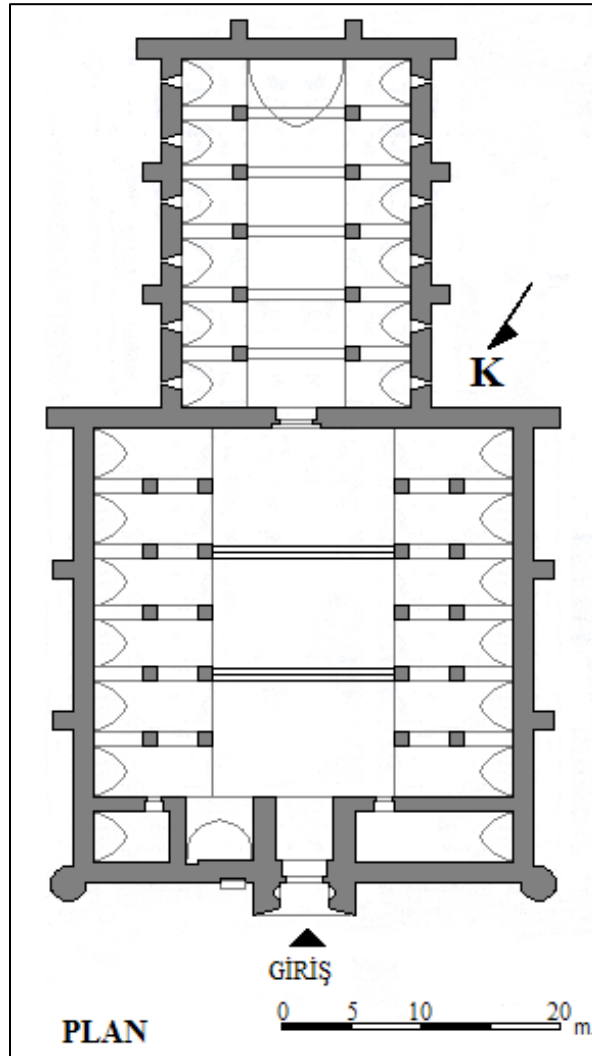

Şekil 24. Hıdırlık (Yeşilirmak) Köprüsü

2.2.3.2. Hanlar ve Kervansaraylar

2.2.3.2.1. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı

Gıyaseddin Keyhüsrev II.'nin annesi Valide Sultan Melike Mahperi Hatun'un, Amasya- Tokat yolunda yaptırdığı Hatun Han'ın iki kitabesine göre, H.636/ M. 1238-9 yıllarında tamamlanmıştır. Sultan Hanlarının plan şeması, küçük ölçüde ve sadeleştirilmiş olarak tekrarlanmaktadır. Sivri kemerli bir tonoz biçimindeki dış portal, bütün süslemelerin toplandığı yerdir. Geometrik yıldız geçmelerle geniş bordürleri olan kervansarayın cephesinde bulunan portalin solundaki niş şeklindeki çeşme bir yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Aslanapa, 1990), (Şekil 25). Yapı Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiş, bugün lokanta ve sosyal tesis olarak kullanılmaktadır (Şekil 26).

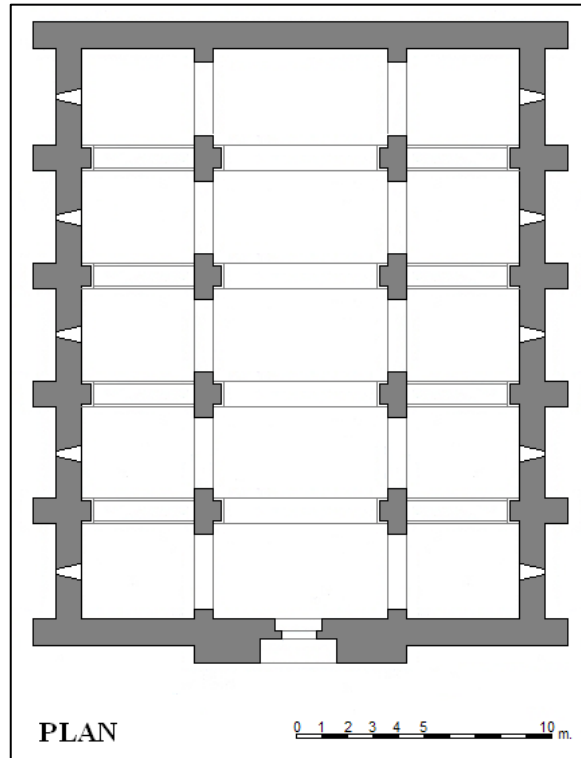
Şekil 25. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı planı

Şekil 26. Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı

2.2.3.2.2. Çiftlik Han

Tokat-Sivas karayolu'nun 25. km.'sinde, Çiftlik kasabasına 2 km. mesafede kurulmuş olan yapı, A. Gabriel tarafından 13. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Gabriel, 1934), (Şekil 27).

Şekil 27. Çiftlik Han planı (Aykun, 2001)

Çiftlik Hanı sadece kapalı bölümden oluşan bir Anadolu Selçuklu eseridir. Buradan 20 km. kuzeye devam edildiğinde Tahtoba Kervansarayı'na ulaşılır. Yapı, açık ve kapalı bölümden oluşan sultan hanları planındandır. Kesme taş kaplaması alınmış blokaj duvarıyla harap bir durumdadır (Aykun, 2001).

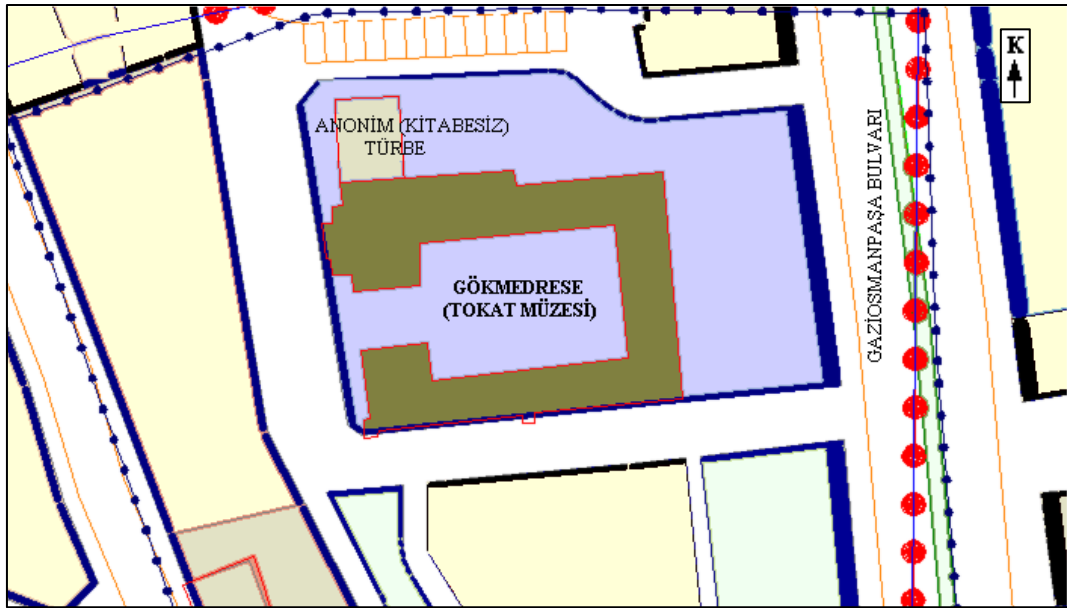
2.2.3.2.3. Tahtaoba Kervansarayı

Tahtoba Hanı, Çiftlik Han ile Tokat arasındadır. Tokat merkezinden giden yol, Hıdırlık köprüsünden geçerek Niksar'a ulaşmak üzere kuzey doğuya yönelir. 4. Rükneddin Kılıçarslan zamanında yapılan bu eser tam olarak ortaya çıkarılmamış ancak kitabesi mevcuttur (Aykun, 2001).

2.2.3.3. Medreseler

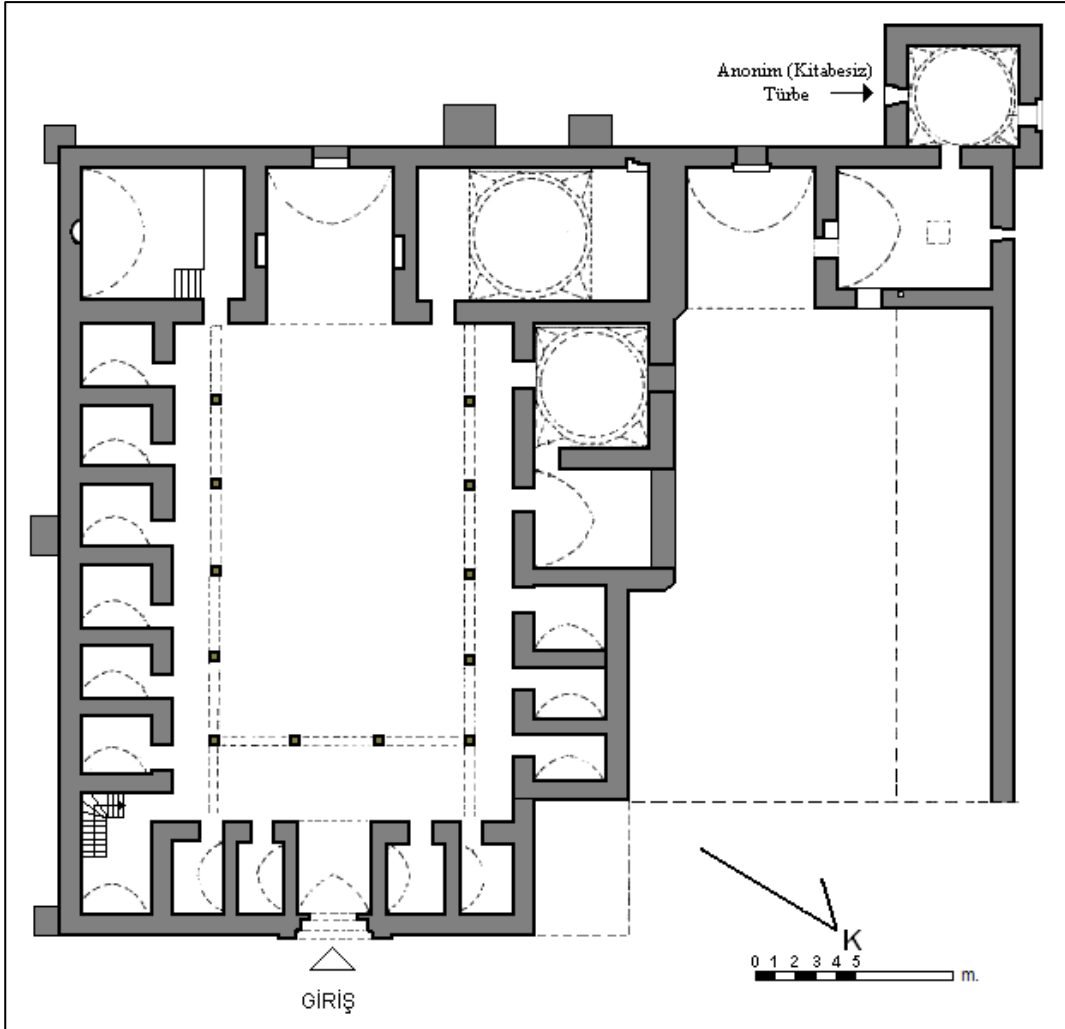
2.2.3.3.1. Gökmedrese (Pervane)

Semerkant Mahallesi, Gazi Osman Paşa Bulvarı üzerindeki yapının kitabesinde tarih bulunmamakla birlikte araştırmacılar 1275 yılında Selçuklu veziri Müineddin Süleyman Pervane ve Sultan II. Mesud'un eşi tarafından yaptırıldığı düşünülen yapı bugün "Tokat Müzesi" olarak fonksiyonlandırılmıştır (Durukan, 1994), (Şekil 28).

Şekil 28. Gökmedrese (Tokat Müzesi) konumu

Gökmedrese iki katlı, revaklı, ortası açık avlulu plan tipine girmektedir. Kemerleri Türk mavisi, patlıcan moru ve lacivert çinilerle bezeli Anadolu Selçuklu medreselerinin güzel örneklerinden biridir (Özcan, 1985).

Şekil 29. Gökmedrese (Tokat Müzesi) planı (G. Cantay'dan İşlenerek)

Bugün mevcut yapı muhteşem bir Selçuklu taçkapısının açıldığı eyvan ile karşısındaki ana eyvan ve eksene göre sağ taraftaki (bugün bir kapı ile revaklara açılan tonozlu bir mekan haline getirilmiştir) geçit eyvanlarıyla üç eyvanlı revaklı Selçuklu medresesi şemasındadır. 20.50 x 12.45 m. ölçüsünde dikdörtgen bir avluyu üç yönde çeviren sütunlar üzerine kemerli revak sistemi iki kat halinde yükselmektedir (Cantay, 1992). İki katlı medresenin beden duvarları moloz taştan inşa edilmiştir, taç kapı kesme taştır. (Bakırer, 1981), (Şekil 29).

Şekil 30. Gökmedrese (Tokat Müzesi)

Zemin kat revak ve üst kat galerisi ile çevrili avlu hacminde büyük tek eyvanın iç mekana egemen olduğu bu şema ile, Orta Anadolu'da ayakta kalan tek iki katlı medresesidir. Ve kendi gibi birkaç medresenin mekansal karakterini gösteren bir örnektir. Fakat yapının iki katlı oluşu taç kapının alışılan tasarımının bütünlüğünü bozan iki pencere eklenmesine yol açmıştır (Kuban, 2002), (Şekil 30).

Yapı geçirdiği onarımlar sonucu orijinal durumunu kaybetmiştir. Yapının kuzeyinde, yapıya bitişik görülen diğer yapı grubunun da Selçuklu öncesi bir yapı olduğu düşünülmektedir. Bu yapıya da bitişik Osmanlı döneminde bir türbe (Anonim Türbe) eklenmiştir. Ayrıca güneyinde kalan arazide büyük bir ihtimalle 1939 depremine kadar ayakta kalabilen tarihi bir yapı grubu daha vardı. Ancak yıkılıp günümüzde yerine yeni bir yapı yapılmıştır. Bu yeni yapılan yapının yanında da Taşhan bulunmaktadır. Gökmedrese, bitişigideki yıkılan yapı ve Taşhan'la birlikte zamanında külliye niteliğinde olabileceği düşünülebilir (Şekil 31).

Şekil 31. Gökmedrese (Tokat Müzesi), yanındaki kalıntılar, yeni yapı ve Taşhan

2.2.3.4. Mescit ve Camiiler

2.2.3.4.1. Alaca Mescit

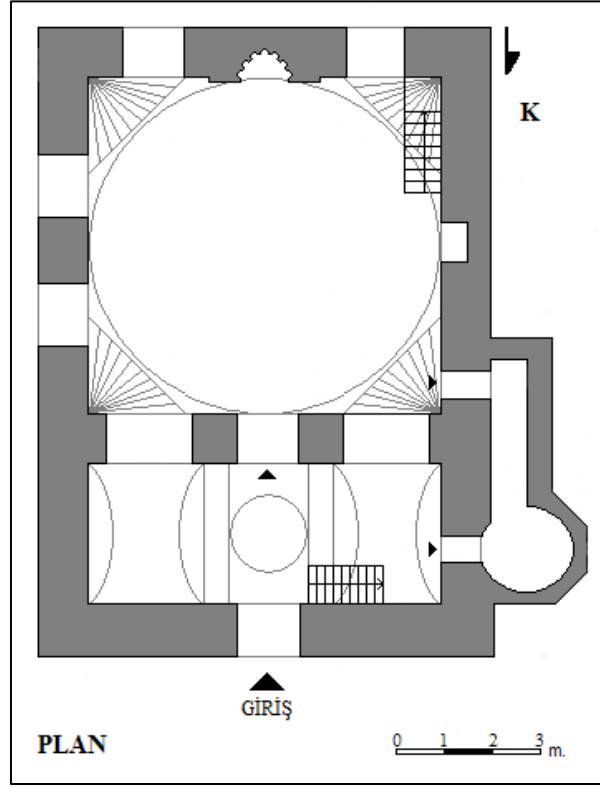
Cami-i Kebir mahallesindeki Alaca Mescit H. 700- M. 1300-1301 yılında III. Alaeddin Keykubat devrinde yaptırılmıştır (Şekil 32). Caminin beden duvarları sıralı moloz ve tuğladan, yapıya bitişik olan minarenin kaidesi kesme taş ve tuğladan inşa edilmiştir (Bakırer, 1981).

Şekil 32. Alaca Mescit konumu

Alaca Mescit Selçuklu devrinde yapıldıktan sonra H.911-M. 1505 yılında, minaresinin dışında kalan bölümleri onarım görmüştür (Yavi, 1986), (Şekil 33). Evliya Çelebi caminin minaresini şöyle anlatmaktadır; “şu anda mimari yönüyle ehemmiyetli olmayıp, minaresi güzel bir tarzda tuğladan yapılmıştır”. (Mercan vd., 2003). Alaca

Mescit'in 1939 yılındaki depremde süslü minaresinin yukarı kısmı harap olduğu için yıktırılmış ve yeniden yapılmıştır (Acunsal, 1947), (Şekil 34).

Şekil 33. Alaca Mescit planı (H. Gündoğdu v.d.'den işlenerek)

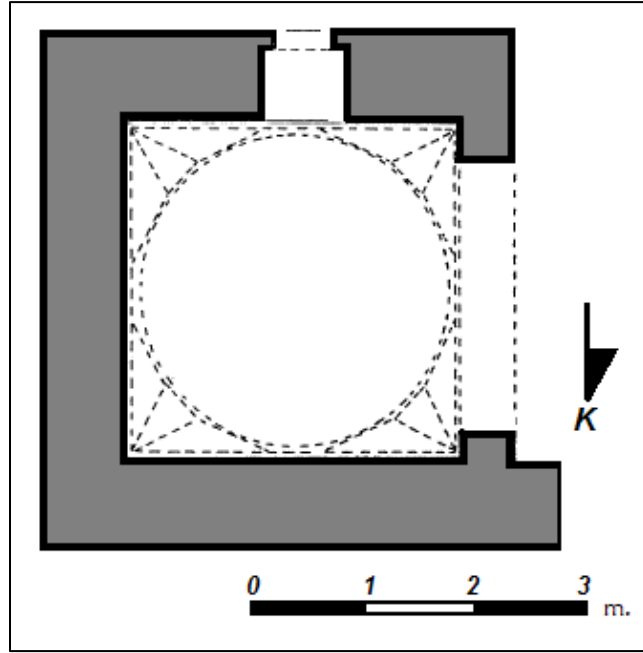

Şekil 34. Alaca Mescit

2.2.3.5. Türbeler (Tekke)

2.2.3.5.1. Murad Sevdakar Türbesi

Tokat merkezinde Mehmed Paşa Mahallesi'nin Etlerönü semtinde bulunmaktadır. Yapının kitabesi yoktur. Çini süslemelerinin niteliği açısından 1280-1290 yılları arasında tarihlendirilebilir (Bakırer, 1981), (Şekil 35).

Şekil 35. Murad Sevdakar Türbesi planı (H.Önal'dan işlenerek)

Yapı, bir benzeri Konya'daki Şeyh Osman-ı Rumi'de bulduğumuz sivri geniş bir kemerle dışarıya açılan, üstü kubbe ile örtülü eyvan planlı türbe tipinde küçük, mütevazî bir yapıdır. Günümüzde apartmanlar arasında sıkışmış yapının iç çini süslemeleri sıvanarak kapatılmış, yer yer bu süslemeler görünmektedir. Türbeye batıdaki 2.40m. genişliğindeki sivri kemerli bir açıklıkla girilmektedir. Kesme taşla örtülü kemerin karnıyla yüzünün birleştiği köşe ince bir kaval silme ile hareketlendirilmiştir. Türbe içte 3 x 3 m. ölçülerinde kare plana sahiptir. Kubbe ile örtülü mekan kubbe yuvarlağına üçgenli bir kuşakla geçiş sağlamıştır. Üçgenli kuşağın hemen altında 20 cm. genişliğinde bir şerit türbeye üç yönde dolaşmaktadır. Bugün üçte birinden fazlası dökülmüştür (Önal, 1996), (Şekil 36).

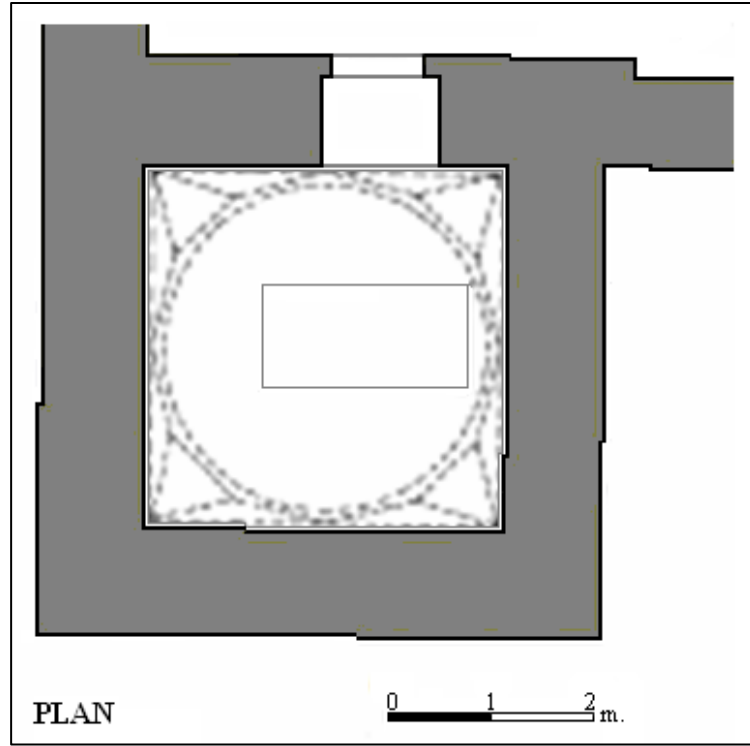

Şekil 36. Murad Sevdakar Türbesi

2.2.3.5.2. Şeyh Meknun Açıkbaş Türbesi

Şeyh Meknun Türbesi, Tokat'ta Gazi Osman Paşa Bulvarı sonunda Hıdırlık (Yeşilirmak) köprüsüne yakın bir bahçenin ortasındadır. Bu türbe tek yapı şeklinde değil, zaviye ile bitişik bir yapıdır. Konumlandırılışı zaviyeler kısmında verilecektir.

Evliya Çelebi'nin Bektaşî Tekkesi olarak zikrettiği ve bugün ayakta kalan kısmıyla L şeklinde plan arz eden Tekke ve zaviyenin, L'nin kısa ayağını teşkil eden güney batı köşesindeki kare mekanlı hacim Şeyh Meknun Açıkbaş Türbesi'dir. Kubbe ile örtülü bu kare salon doğudaki kapısıyla dışarıya açılırken, kuzeydeki ikinci bir kapı ile de zaviye ile irtibatlandırılmıştır. Türbenin doğu duvarının zaviye ile birleştiği köşede açılmış olan kapı, tuğladan sivri kemerli bir açıklıktır. Bu kapı ile kare mekanlı türbeye girilmektedir. 1.30 m. derinlikli giriş açıklığı içte, firuze çinilerle örülmüş basık ve yayvan bir kemerle şekillendirilmiştir. 3.50 x 3.40 m. ölçülerindeki kare salon üçgenli bir kuşağa oturan yarım kubbe ile örtülmektedir. Duvarlar moloz taşla örülmüş, kesme taş yalnızca köşe başlarında kullanılmıştır. Güney duvarındaki 0.50 x 0.83 m. Ebadındaki dikdörtgen şekilli pencerenin söveleri taştır. İçteki kubbe, dışta yine tuğla ile örülmüş bir yarım küre şeklinde belirmektedir (Önal, 1996), (Şekil 37).

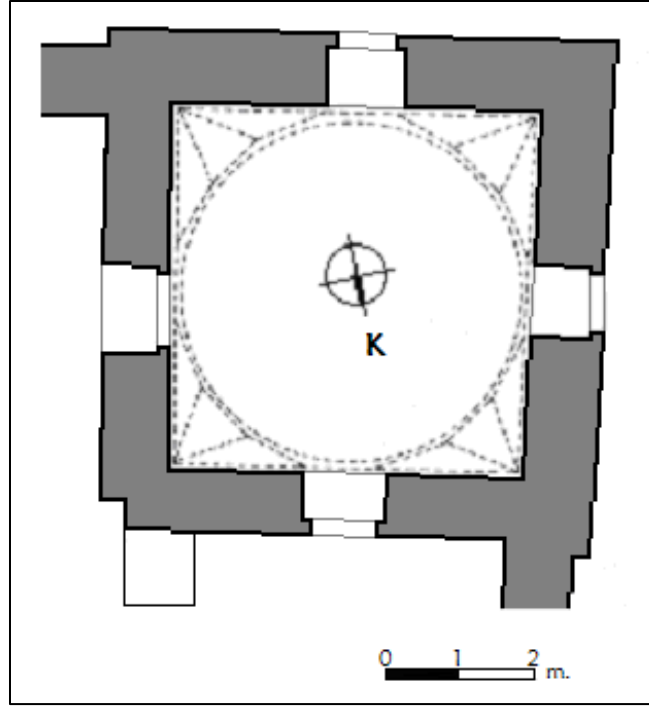

Şekil 37. Şeyh Mecnun Açıkbaz Türbesi planı (H. Önal'dan işlenerek)

Eser büyük ihtimalle 1284-1296 yılları arasında tarihlendirilebilir (Emir, 1994).Yeni yapılan restorasyon sırasında dış yüzeyi orijinal özelliklerini kaybetmiştir.

2.2.3.5.3. Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) Türbesi

Ali Paşa Cami'nin yakınında, Cumhuriyet Meydanı'nda toprağa gömülü bir harabe olarak yıllarca duran yapı belediyenin burada yapacağı yer altı çarşısı inşaatı nedeniyle çevresi açılmış ve yapı kalıntıları ortaya çıkmıştır (Yavi, 1986). H.687-M. 1288 yılında Hüseyin oğlu Ebu Şems tarafından yaptırılmıştır. Tek yapı olarak türbe değil, zaviyeye bitişik bir türbedir. Bu türbe ve zaviye Vezir Ahmet Paşa tarafından onarıldığı için daha sonra bu ad ile de anılmaktadır. Türbede 5 mezar bulunmakta ve hiçbirinde kitabe yoktur (Acunsal, 1947), (Şekil 38).

Şekil 38. Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) Türbesi Planı
(S.Emir'den işlenerek)

2.2.3.5.4. Ali Tusi (Ebu'l-Kasım) Türbesi

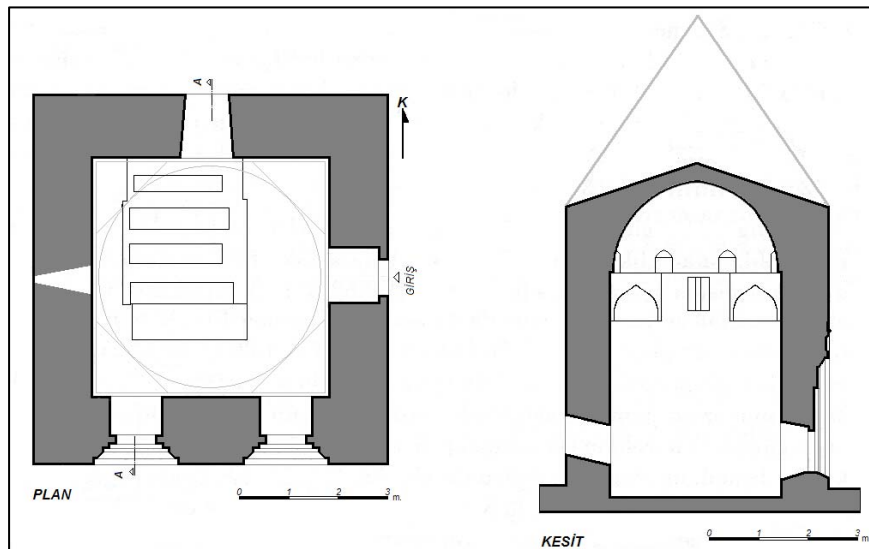
Tokat'ın merkezinde Kabe-i Mescit Mahallesi, Sulu Sokak'ta bulunur. Türbenin iki süslü penceresi üzerinde mavi renkte kabartma çiniden iki satırlık kitabe bulunmaktadır. Türbe, güney cephesinin yaklaşık ortasındaki yatay dikdörtgen yüzeysel bir niş içinde yer alan sülüs ile yazılmış iki satırlık kitabesine göre I. Alaeddin Keykubat döneminde Ebu'l Kasım bin Ali el-Tusi tarafından 631/1233-1234 yıllarında inşa edilmiştir (Şaman, 1994).

Pencere parmaklıklarında sarı zemin üzerine mavi çini tuğla ile tezyinat bulunmaktadır (Acunsal, 1947), (Şekil 39).

Şekil 39. Ali Tusi (Ebu'l Kasım) Türbesi

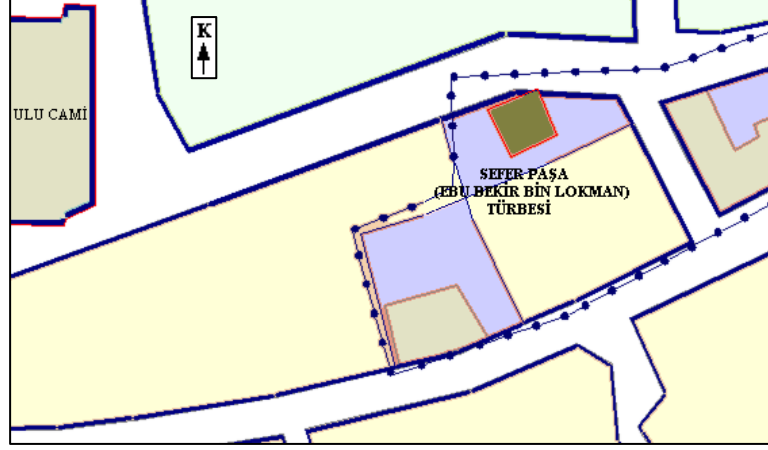
Ebu'l-Kasım Türbesi kübik bir gövdenin sekizgen yüksek bir kasağa çevrilmesi ve muhtemelen ehrami bir külahla örtülmesinden ibaret bir yapıdır. Yapı üç yönden evler ve dükkanlarla kuşatılmış olup, türbe içine, dükkan olarak kullanılan bir kulübeden geçilmek suretiyle girilebilmektedir. Doğu kenarındaki 1.60 x 1.20 m. Ölçülerindeki düz atkılı geniş giriş açıklığının bugünkü şeklini sonraki tamirler sonunda aldığı anlaşılmaktadır. Kapıdan geçilerek 4.87 x 4.71 m. ölçüleri ile kare planlı bir mukarnasla girilmektedir (Önal, 1996), (Şekil 40).

Şekil 40. Ali Tusi (Ebu'l Kasım) Türbesi plan ve kesiti (H. Önal'dan işlenerek)

2.2.3.5.5. Tokat Sefer Paşa (Ebu Bekir bin Lokman) Türbesi

Tokat'ın merkezinde, Cami-i Kebir Mahallesi'nde Ulu Cami'nin takriben 150m. Doğusunda yer almaktadır (Şekil 41). Restore edilmiştir.

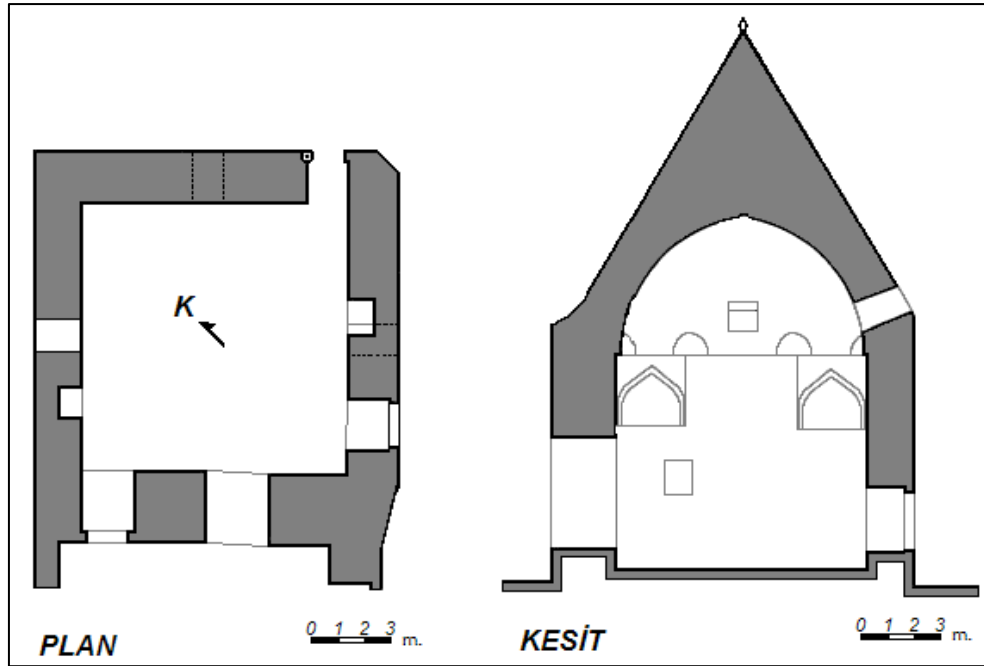
Şekil 41. Sefer Paşa (Ebu Bekir Bin Lokman) Türbesi konumu

Sefer Paşa Türbesi kübik bir gövdenin ehrami kûlahla örtülmesinden ibaret sade bir yapıdır (Şekil 42). Türbede, batıda bugün tamamen yıkılmış olan bitişik bir mescit bulunmaktaydı ve üst kata mescitten geçilerek girilmekteydi. Türbe ile mescit arasındaki müşterek duvarda iki açıklık mevcuttur. Türbenin mescitle birlikte 649/1251-1252 yıllarında inşa edildiği sanılmaktadır (Önal, 1996).

Şekil 42. Sefer Paşa (Ebu Bekir Bin Lokman) Türbesi

İçte 5 x 5 m. ölçüleri ile bir kare plan arz eden yapı Ebu'l-Kasım Türbesi'nde olduğu gibi köşelerdeki tromplar ile sekizgen köşelerine yerleştirilen trompucuklarla geçiş sağlanmaktadır. Tamamen kireç sıva ile kaplı duvarların moloz taş, kubbenin ise tuğla ile örülü olduğu anlaşılmaktadır. İç mekan üçü üstlük, ikisi altlık olmak üzere beş pencere ile aydınlatılmıştır (Önal, 1996), (Şekil 43).

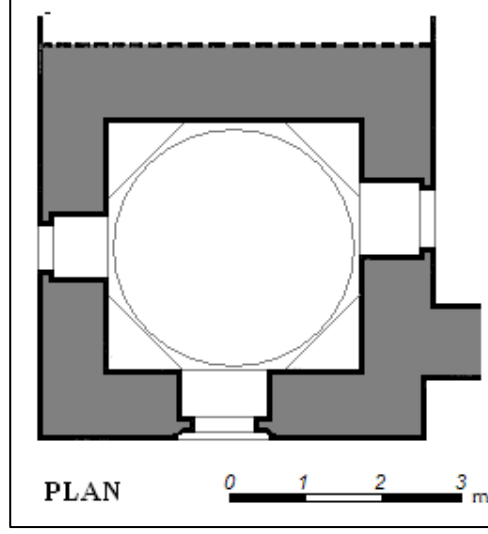

Şekil 43. Sefer Paşa (Ebu Bekir Bin Lokman) Türbesi plan ve kesiti (H. Önal'dan işlenerek)

Selçuklu mimarisinde az rastlanılan asimetrik yapı planına göre inşa edilen binanın, en ilgi çeken yanı portalidir. Gök mermerden yapılmış stalaktitli portalin çevresini, kenger yaprağı motifli rölief bordür çevrelemektedir. Antik Yunan ve Roma üslubunda işlenmiş bu bordür, Tokat'ta yaşamış uygarlıkların birbirinden nasıl etkilendiklerini gösteren güzel bir örnektir (Yavi, 1986). Yapı restore edilmiştir.

2.2.3.5.6. Sünbül Baba Türbesi

Gazi Osman Paşa Bulvarı üzerinde, aynı isimli zaviyenin güney-doğu köşesindedir. Kare planlı ve kubbe örtülü Sünbül Baba Türbesi'nin esas girişi doğu kenarının tonozlu bölümüne açılan basit ve dikdörtgen şekilli bir kapıdan girilmektedir. Türbe içte 3.25 x 3.25 m. ölçülerinde küçük kare bir salondur. Bu küçük salon basit tromplara oturan yarım küre bir kubbe ile örtülmüştür (Emir, 1994), (Şekil 44).

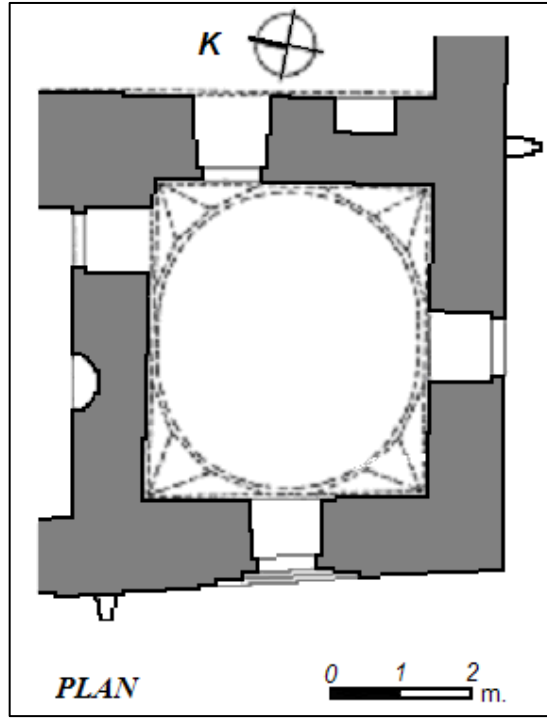
Şekil 44. Sümbül Baba Türbesi planı (S. Emir'den işlenerek)

Sümbül Baba Türbesi zaviye ile birlikte inşa edilmemiş, sonradan ona eklenmiş gibi görünmektedir. Yapıda moloz ve kesme taş birlikte kullanılmıştır. Kubbenin tuğla ile örüldüğü düşünülmektedir. 691/1291-1292 yıllarında Mui'neddin Pervane'nin kızının azatlı kölesi Sümbül bin Abdullah tarafından yaptırılmıştır (Önal, 1996).

2.2.3.5.7. Halef Sultan Türbesi

Gülbahar Hatun mahallesinde, Emniyet Müdürlüğü'nün arkasında bulunan bu Selçuklu yapısı zaviyesi ile birlikte yapılmıştır. Kitabesine göre, türbe ve zaviye, Sultan Mesud II'nin birinci hükümeti (1284-1296) zamanında Halef bin Süleyman tarafından H.691-M. 1291-92 yılında yaptırılmıştır.

Mescitten girilen türbede, birisi eyvana bakan üç pencere açıklığı bulunmaktadır. Eyvan penceresi blok lentolu ve söveli olup demir şebekesi çıkarılmıştır; başlık ve sövelerin türbeye bakan köşelerinde bir kaval silme dolaşmaktadır. Batıya açılan sivri kemerli pencere mescid penceresinin bir benzeridir. Türbe kubbesine, kenar ortalarında sivri kemerli birer sağır pencere bulunan konvansiyel üçgen kuşağı ile geçilmektedir. Güney ve batıdaki sağır nişler sonradan yırtılarak primitif birer açıklık elde edilmiştir. Diğer yapılarda olduğu gibi türbe dışarıdan kubbeyle vurgulanmıştır. Çatıda, güney ve batı cephelerdeki dere ağızlarında birer çörtlen bulunmaktadır. Uzunçarşılı (2003), türbe içinde iki mezar bulunduğunu söylemektedir (Emir, 1994), (Şekil 45).

Şekil 45. Halef Sultan Türbesi (S. Emir'den işlenerek)

2.2.3.6. Zaviyeler

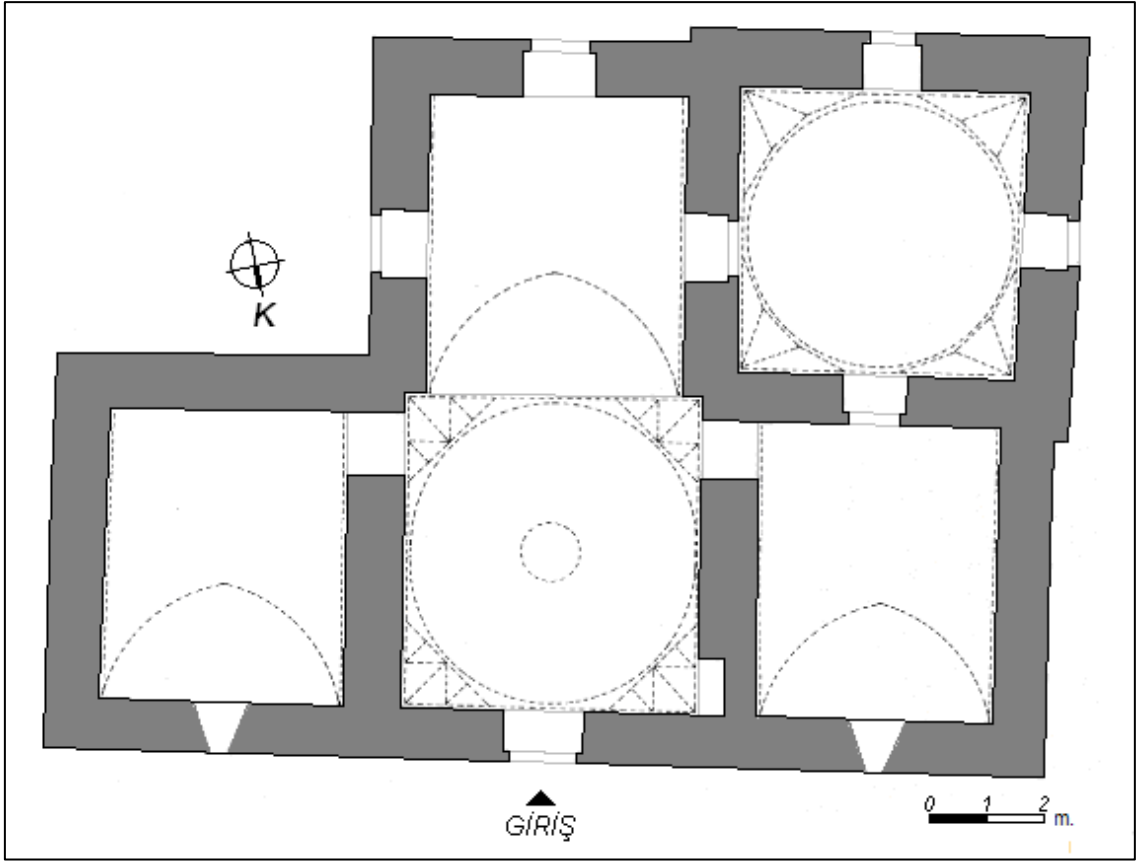
2.2.3.6.1. Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) Türbe ve Zaviyesi

Yapı, kentin merkezinde Ali Paşa Cami ile Ali Paşa Hamamı arasında yer almaktadır (Şekil 46). Kitabesine göre zaviye, Sultan Mesud II'nin birinci hükümeti zamanında Ebu Şems bin el-Hüseyin tarafından H. 687- M. 1288 yılında yaptırılmıştır.

Şekil 46. Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) Türbe ve Zaviyesi konumu

Zaviye, giriş ekseninde yer alan kubbeli bir sofa ve ona açılan tonozlu bir eyvan ile, batıda eyvana bitişik bir türbe ve sofanın iki yanındaki odalardan oluşmaktadır. Kuzeydeki basık kemerli giriş kapısı basit bir açıklık olup kemer ve söveleri taştandır. Giriş kapısından kubbeyle örtülü sofaya girilmektedir (Şekil 47). Kalıntılardan moloz taştan inşa edildiği anlaşılan kubbeyle bir üçgen kuşağı ile geçilmektedir; eyvan tarafındaki kenar dışında, üçgen elemanlar arasında sivri kemerli, dar ve yüksek birer sağır pencere vardır. 1939 depremi öncesine ait fotoğraflarda görülmemekle birlikte, zaviyenin sofa kubbesinde çağdaş benzer yapılarda olduğu gibi merkezi bir açıklığın bulunduğu varsayılabilir (Emir, 1994).

Şekil 47. Ebu Şems (Vezer Ahmet Paşa) Türbe ve Zaviyesi planı (S. Emir'den işlenerek)

Eyvan maksimum genişlik ve yükseklikte sofaya açılmaktadır. Tonozun sofa kubbesi geçiş kuşağına müdahale eden yüksekliği ve köşelerdeki gönye dişler eyvanın bu volümetrik tasarımından kaynaklanmaktadır. Tonoz örgüsü tümüyle kesme taştandır. Eyvanın güney duvarında söveli bir altlık penceresi ile sonradan genişletildiği düşünülen bir mazgal pencere bulunmaktadır. Altlık penceresinin türbe penceresine yakın bir

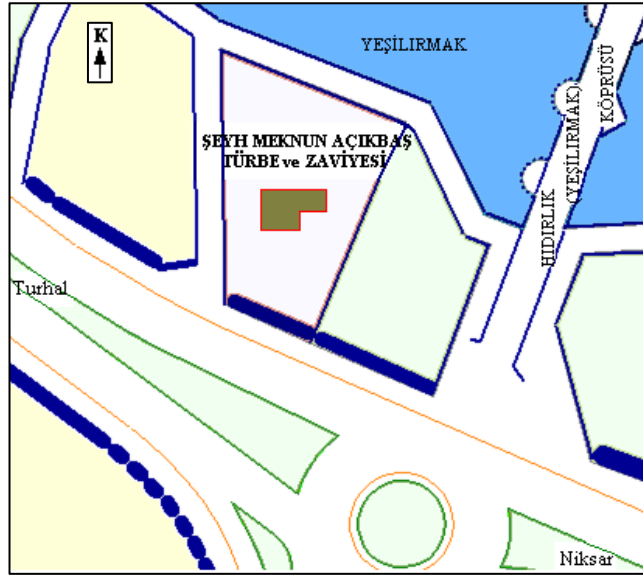
yükseklikte oluşu, eyvanın sofa döşemesinden bir basamak kadar yüksek tutulmuş olduğu düşünülebilir. Zaviyenin Tokat Müzesi Eski Eserler Defteri'nde yer alan plan krokisinde, eyvan penceresinin iç tarafına mihrab olduğu belirtilen bir niş çizilmiştir. Bu altlık penceresinin, 16. yüzyıl ortalarında ya da daha öncesine ait olabilecek bir onarım sırasında eyvanın güney duvarına bir mihrab yapılmasından dolayı iptal edilmiş olduğu düşünülmektedir (Emir, 1994), (Şekil 48).

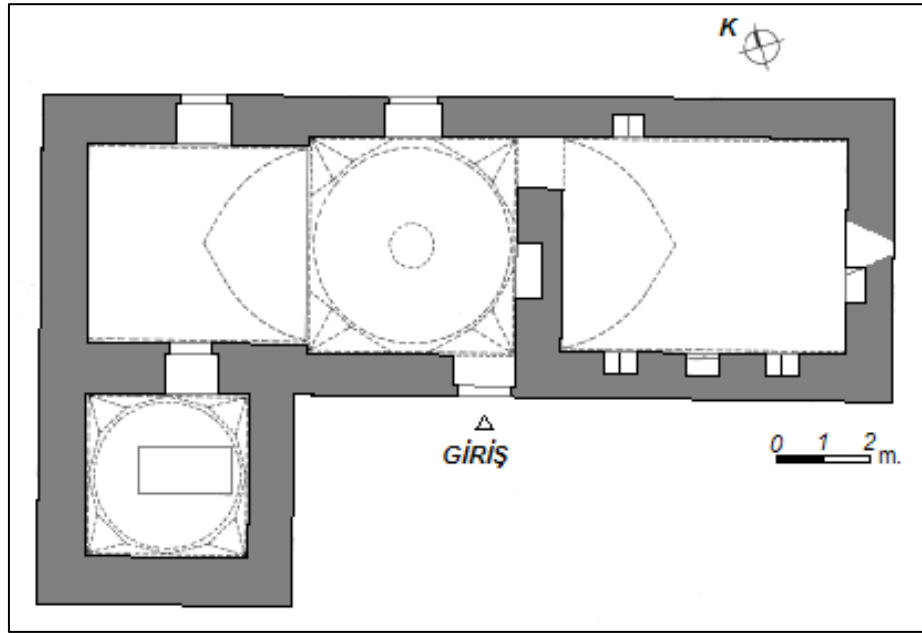
Şekil 48. Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) Türbe ve Zaviyesi

2.2.3.6.2. Şeyh Mekkun Açıkbaş Türbe ve Zaviyesi

Yapı, kentin kuzey girişinde, Yeşilırmak üzerinde yaptırılan köprünün batı yanında yer almaktadır (Şekil 49). Eser büyük ihtimalle 1284-1296 yılları arasında yapılmış olmalıdır (Önal, 1996). Zaviye, kubbeli bir sofanın iki yanına doğu-batı ekseninde yerleştirilmiş tonozlu bir eyvan ve yapının güneyine bitişik bir türbeden oluşmaktadır (Şekil 50).

Şekil 49. Şeyh Mecnun Açıkbaz Türbe ve Zaviyesi konumu

Şekil 50. Şeyh Mecnun Açıkbaz Türbe ve Zaviyesi planı (S. Emir'den işlenerek)

Doğrudan sofaya açılan basık kemerli giriş kapısı güneyde bulunmaktadır. Açıklık sofaya göre değil, yapı kitesini ortalayacak biçimde yerleştirilmiştir. Sofa kubbesine geçiş yalın bir üçgen kuşağıyla sağlanmıştır. Bu kuşağın kenar ortalarında (eyvan kenarı dışında), üçgen elemanlar arasında sivri kemerli birer sağır pencere vardır. Bu pencerelerin turkuaz mavisi ve patlıcan moru renginde altıgen ve üçgen çinilerle geometrik bir düzende bezenmiştir. Kubbenin etekten itibaren 2/3'lük kısmı moloz taştan, merkez çevresi ise

tuğladan inşa edilmiştir. Eski fotoğraflardan kubbenin merkez kısmı yıkık olduğundan burada bir açıklığın bulunup bulunmadığı anlaşılmamaktadır; ancak Göksel, kubbe üzerinde bir aydınlık feneri olduğunu belirtmektedir. Sofanın güney duvarını ortalayın içerden basık kemerli pencere, dış tarafındaki sivri kemeri ve açıklığın altındaki duvar yıkılarak kapıya dönüştürülmüştür. Doğu duvarda basık kemerli bir niş yer almaktadır (Emir, 1994), (Şekil 51).

Şekil 51. Şeyh Meknun Açıkbaş Türbe ve Zaviyesi

2.2.3.6.3. Halef Sultan Türbe ve Zaviyesi

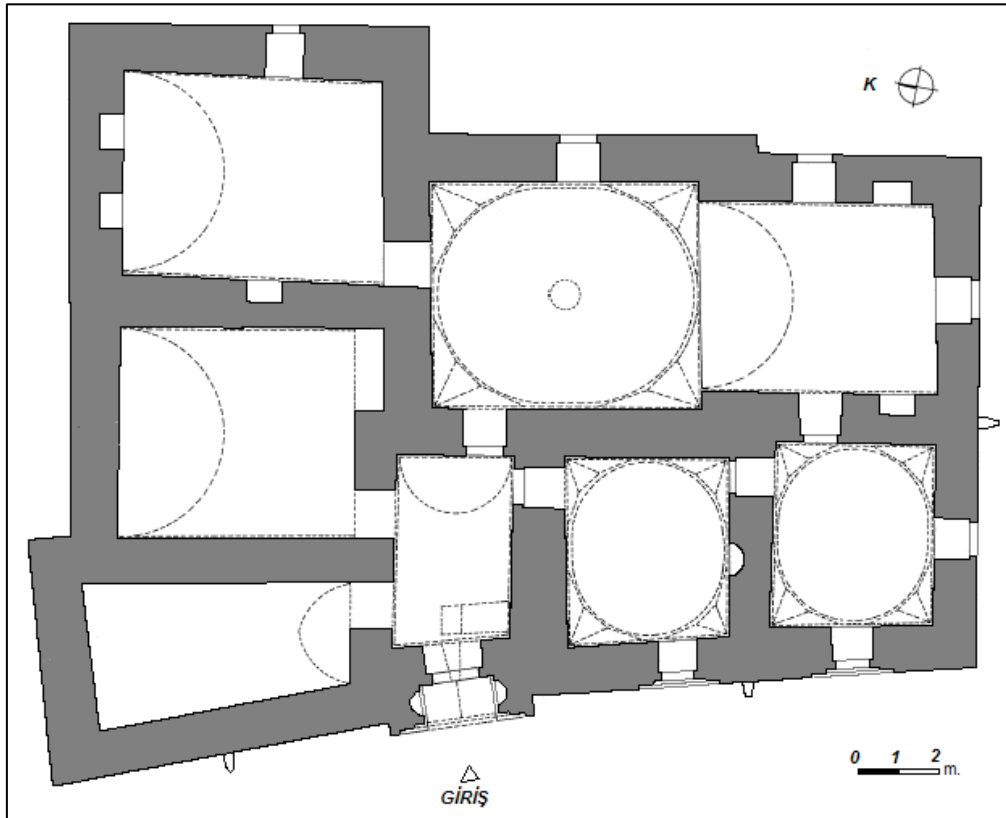
Gülbahar Hatun mahallesinde, Emniyet Müdürlüğünün arkasında, Samsun-Sivas yolu ile Behzat Deresi arasında bulunmaktadır. İnşa kitabesine göre yapı, Sultan Mesud II'nin birinci hükümeti zamanında Halef bin Süleyman tarafından H.691/ M. 1291-1292 yılında yaptırılmıştır.

Zaviye, kuzey-güney ekseninde sıralanan kubbeli bir sofa ve ona açılan tonozlu bir eyvan ile, bu çekirdeğin batısına yerleştirilmiş bir türbe, bir mescid ve bir giriş sofası ve ayrıca kuzeyde yer alan üç odadan oluşmaktadır (Emir, 1994), (Şekil 52). Bugün Vakıf Kültür Salonu olarak hizmet veren yapı restore edilmiştir.

Şekil 52. Halef Sultan Türbe ve Zaviyesi

Yapıya batı cephesinde yer alan kesme taş bir taç kapıdan girilmektedir. Taç kapı açıklığı hafif sivri kemerlidir. Girişin iki yanında yarım ongen planlı karşılıklı iki niş bulunmaktadır. Silmeli çerçevenin iç köşeleri piramidal başlıklı birer sütunçe ile yumuşatılmıştır. Esas giriş kapısı basık kemerlidir ve üzerine taç kapı genişliğince yapının inşa kitabesi yerleştirilmiştir. Kitabenin hemen üzerinde, ortada sivri kemerli küçük bir pencere yer almaktadır (Emir, 1994), (Şekil 53).

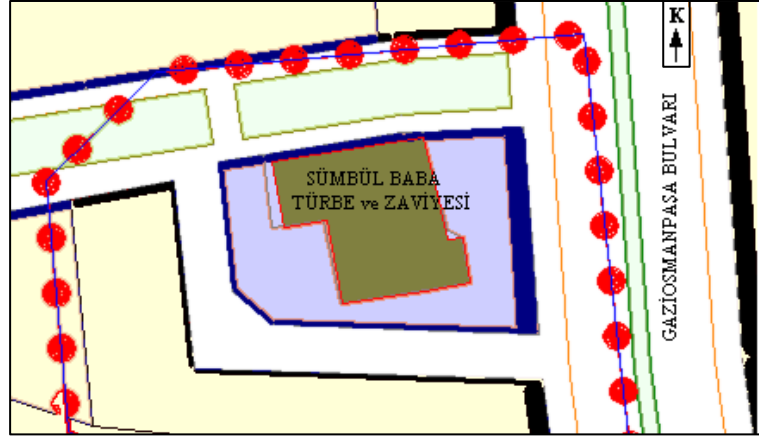

Şekil 53. Halef Sultan Türbe ve Zaviyesi planı (S. Emir'den işlenerek)

Giriş kapısından, oda kapılarının açıldığı beşik tonozlu bir ön sofaya girilmektedir. Giriş ekseninde, bu giriş sofasının batı duvarında yer alan basık kemerli bir kapıdan sofaya; güney duvarında, sofa kapısına bitişen yine basık kemerli ve daha alçak bir kapıdan mescide; kuzey duvarında yer alan bloktaş lentolu iki kapıyla da tonozlu odalardan ikisine geçilmektedir. Bu ön sofa, giriş kapısı üzerindeki küçük mazgal pencere ile taçkapı onarımı sırasında açılmış olması muhtemel, giriş duvarına bitişik sayılabilecek gizli bir tepe penceresinden ışık almaktadır. Sofaya, giriş tarafında basık kemerli, içeride bloktaş lentolu bir kapı açıklığından girilmekte; kapının kemer, eşik ve söveleri kesme taştandır. Kubbe geçişi konvansiyonel üçgen kuşağıyla sağlanmıştır. Kubbe merkezinde yaklaşık 70 cm. Çapında poligonal (onikigen) bir açıklık bulunmaktadır. Sivri tonozlu eyvan tüm genişliğince sofaya açılmaktadır. Tonoz baş kemeri ve duvar ağızları kesme taştan inşa edilmiştir. Mescidin, giriş sofasına ve türbeye açılan birer kapısı, batı cephesine açılan bir altlık penceresi bulunmaktadır. Türbeye bitişik güney duvarında basit bir mihrap nişi vardır. Mescid, merkez kısmı tuğla olmak üzere moloz taştan inşa edilen hafif beyzi bir kubbe ile örtülmektedir. Üçgen kuşağı ile geçilen kubbe, türbe kubbesine göre basık tutulmuş ve toprak dam içerisinde bırakılmıştır. Mescidden basık kemerli bir kapıyla türbeye girilmektedir. Türbe yukarıda detaylı bir biçimde anlatılmıştır. Kuzey cephede sıralanan odalardan batıdaki, diğer odaların yarı genişliğinde, giriş tarafına sıkıştırılmış dar-derin bir odadır. Yine giriş sofasından, bloktaş lentolu bir kapıyla beşik tonozlu geniş bir odaya girilmektedir. Tonozun kilit kısmında, odanın giriş duvarına bitişik, kenarları tuğla örgülü bir tepe açıklığı bulunmaktadır. Kuzeyde yer alan odalardan doğudaki, beşik tonozlu geniş bir oda olup, lentolu kapı girişi sofadandır. Tonozda, diğer odalarda olduğu gibi girişe yakın bir tepe açıklığı bulunmaktadır. Odalarda ocak yoktur (Emir, 1994).

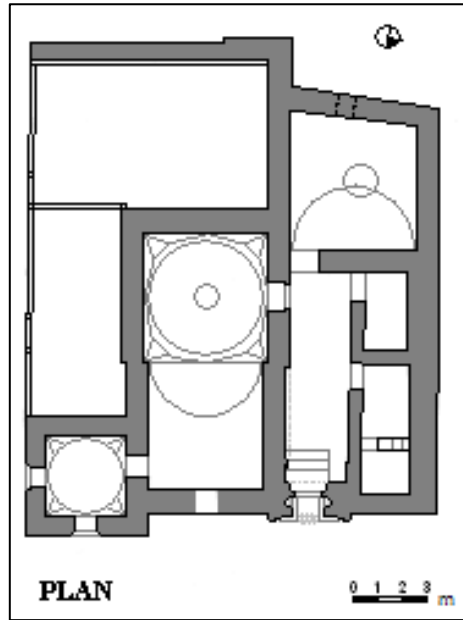
2.2.3.6.4. Sünbül Baba Türbe ve Zaviyesi

Gazi Osman Paşa Bulvarı üzerinde, Gökmedrese'nin 200 m. kadar kuzeyinde yer almaktadır (Şekil 54). 691 / 1291–1292 yıllarında II. Mesud zamanında Mui'neddin Pervane'nin kızının azatlı kölesi Sünbül bin Abdullah tarafından yaptırılmıştır (Önal, 1996). Günümüzde dükkan olarak kullanılan yapının bitişiğindeki yapı da kafe olarak işletilmektedir.

Şekil 54. Sünbül Baba Türbe ve Zaviyesi konumu

Zaviye, doğu-batı ekseninde sıralanan kubbeli bir sofa ve tonozlu bir eyvan, bu çekirdeğin batı ve kuzey tarafına yerleştirilmiş odalar ve eyvana bitişik bir türbeden oluşmaktadır. Zaviyenin giriş kapısı, geniş çerçeveli ve mukarnas yaşmaklı mermer bir taçkapı içinde yer almaktadır. Taçkapı çerçevesinin dış kenarları üçlü kaval silme demeti biçiminde birer plastır ile vurgulanmıştır. Taçkapı açıklığının iki yanında yarım daire planlı ve yarım kubbeciklerle örtülü birer niş (mihrabiye) bulunmaktadır (Emir, 1994), (Şekil 55).

Şekil 55. Sünbül Baba Türbe ve Zaviyesi planı (S. Emir'den işlenerek)

Taç kapı konstrüksiyonunda mermer blokların, kalınlığı değişen ve yer yer 2 cm.'ye varan bağlayıcı bir harçla örülmüş olması, düşeyde ve yatayda görülen kaçıklıklar ve bezemelerdeki kesilme ve tutarsızlıklar, taçkapının sökülüp yeniden inşa edildiğini bildiren

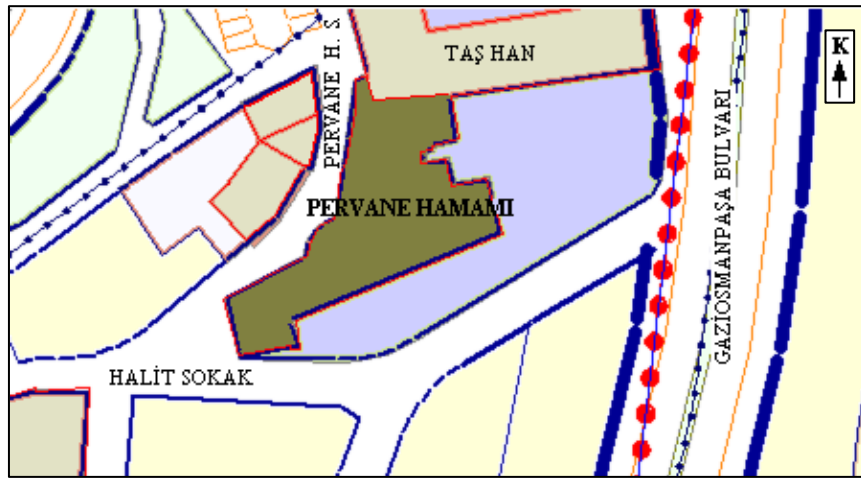

Şekil 57. Sünbül Baba Türbe ve Zaviyesi

2.2.3.7. Hamamlar

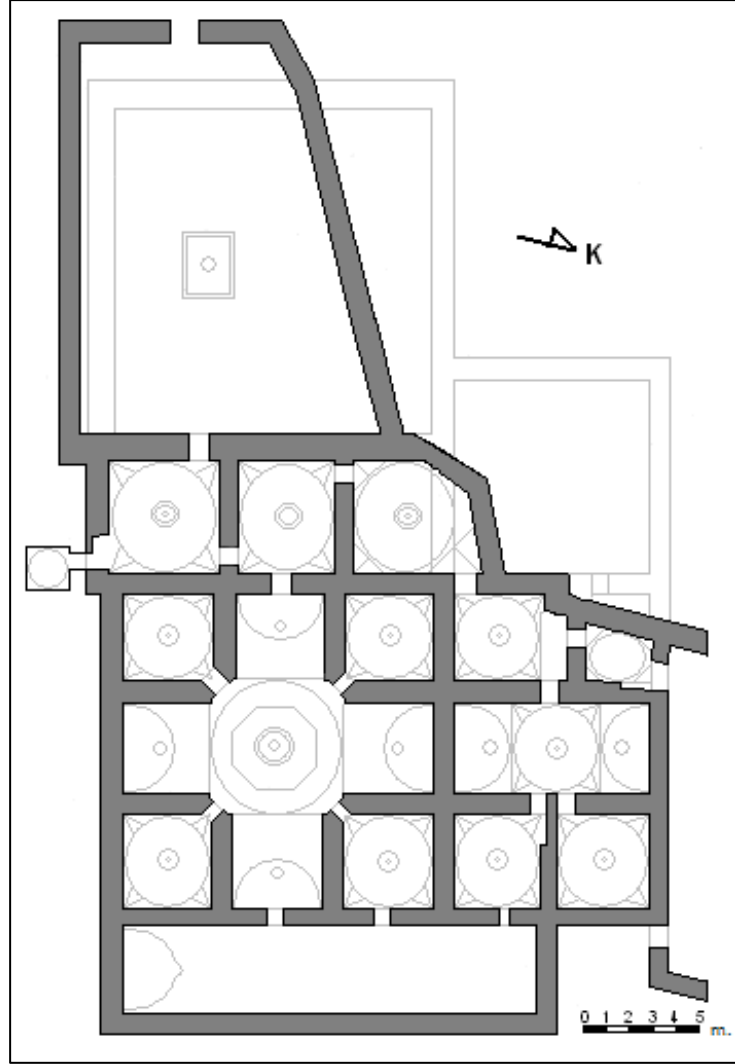
2.2.3.7.1. Pervane Hamamı

Tokat'ın merkezinde Kabe-i Mescid Mahallesi'ndeki Taş Han'ın güney batısındadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetinde olup sağlam ve faal durumdadır (Şekil 58). Mevcut kayıtlara göre, hamamın Selçuklu veziri Süleyman Pervane'nin vakfı olduğu anlaşılmaktadır. Takriben 1275 yıllarında, Pervane Muinüddin Süleyman tarafından Tokat'ta inşa ettirilen ve mescid, medrese, darüşşifa ve tekkeden ibaret külliyeinin bir parçasını teşkil ettiği meydana çıkmaktadır (Önge, 1995).

Şekil 58. Pervane Hamamı konumu

Çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Hamamın zemini, çevresinin doğal olarak yükselmesi yüzünden, bugünkü sokak kotundan takriben 2.00 m. aşağıda kalmıştır. Güney taraftaki erkekler kısmına, hamama bitişik dükkanlar arasından, merdivenli bir geçitten inilerek girilmektedir. Erkekler kısmının soyunma mahalli yamuk bir plana sahiptir. Üstü kısmen taş, kısmen hımiş olarak inşa edilmiş duvarların önünde sıralanan, ahşap direklerin taşıdığı, ortası fenerli ahşap bir tavanla örtülmüştür. Aydınlık fenerinin altına isabet eden yerde, dikdörtgen planlı bir şadırvan mevcuttur (Önge, 1995) , (Şekil 59).

Şekil 59. Pervane Hamamı planı (Y. Önge'den işlenerek)

Kadınlar kısmına Pervane Hamamı Sokağı'na açılan kuzey cephedeki bir kapıdan ve yine merdivenden inilerek girilmektedir. Ahşap direklere müstenid, ortası aydınlık fenerli ahşap bir tavanla örtülmüş olan soyunmalık mahalli, paralelkenar dörtgen plana sahiptir. Ortada kare şeklinde bir şadırvan mevcuttur. Hamam çok sade görünüşte olup, dekorasyon

genellikle, erkekler kısmındaki şadırvanlarla sınırlıdır. Hamamın duvarları genellikle moloz taş, kapı söveleri ve kemerleri kesme taştan yapılmıştır. Döşemeler mermer kaplamadır. Şadırvanlarda mermerden işlenmiştir. Bütün iç yüzler sıvalı, damı toprak örtülüdür. Ancak soyunma mahallerinin üstünde alaturka kaplı, ahşap çatılar mevcuttur. Yapı en büyük tadilatını 16.yüzyıl sonu veya 17. yüzyıl başlarındaki depremden sonra geçirmiştir. Klasik Osmanlı tarzındaki şadırvanlar muhtemelen yenilendi. Tadilat izleri göz önüne alındığında erkekler tarafındaki soyunmalık kısmı şu anki yamuk bir planda değil muhtemelen şekilde görülen dörtgen bir hacimdi. Yine kadınlar kısmının ahşap tavanlı soyunma mahalli de, erkekler kısmı soyunma mahalline bitişik olarak batıda yer alıyordu (Önge, 1995), (Şekil 60).

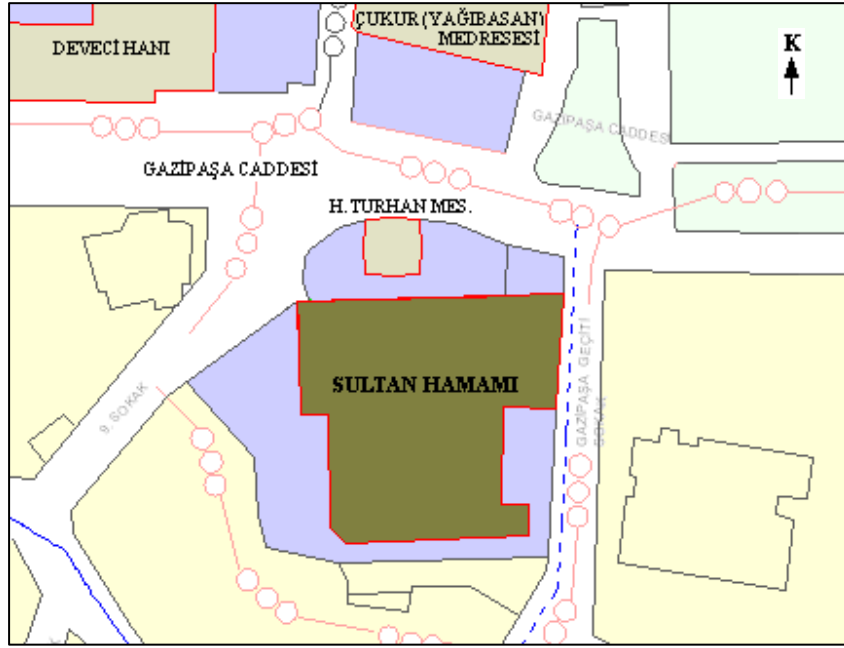
Şekil 60. Pervane Hamamı

2.2.3.7.2. Sultan Hamamı

Tokat kent merkezinde Cemaettin Mahallesi'nde, Çukur (Yağlıbasan) Medresesi'nin güneyinde bulunan Sultan Hamamı tarihi yapıların yoğun olduğu bir yerdedir. Hemen önünde Hacı Turhan Mescidi yer almaktadır (Şekil 61).

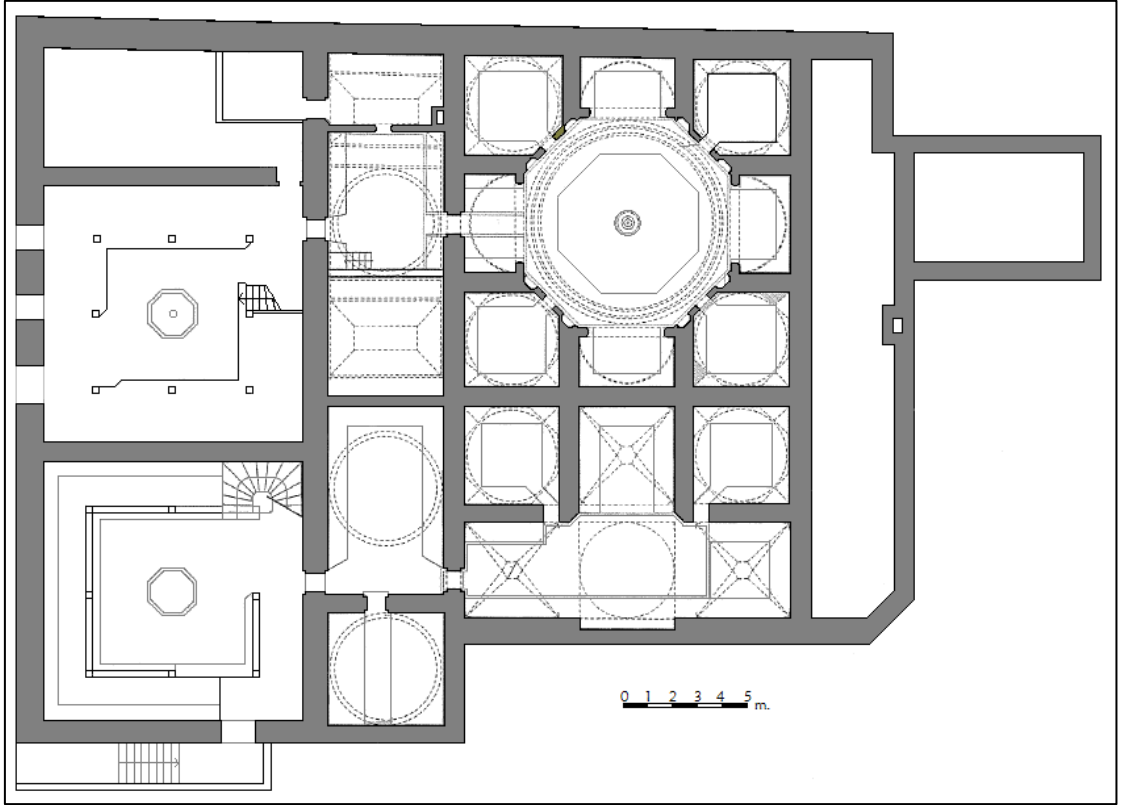
Çifte hamam olarak inşa edilen yapı kuzey-güney doğrultusundadır. Erkekler bölümü dört eyvanlı köşe halvetli planda, kadınlar bölümü kısmı üç eyvanlı köşe halvetli planda inşa edilmiştir. Hamamın doğusunda erkekler bölümü, batı cephesi boyunca da kadınlar bölümü uzanmaktadır. Sıcaklık bölümleri farklı plan düzenlemesine sahip olan her iki

bölümde kuzeyden başlayarak sırasıyla uzanan mekanlar; soyunmalık, soğukluk, sıcaklık, sıcak su deposu ve külhandan oluşmaktadır. Erkekler bölümünün arka tarafında su deposuna bitişik olarak yapılmış soğuk su deposu ve külhan yer almaktadır. Her iki bölümde de soğukluğun ortasındaki mekan, sıcaklığın merkezi ve halvetlerin üzeri kubbelerle, eyvanlar yarım kubbelerle, soğukluğun doğu ve batı bölümünde bulunan kısımlar aynalı tonoz, eyvanlar ve su deposu sivri tonoz ile örtülmüştür. Sıcak su deposunun arkasında bulunan soğuk su deposu da beşik tonozla kapatılmıştır. Kubbeler dıştan beton ile sıvanmıştır. Tonzların sırtı toprakla doldurulmuştur. Hamamın soyunmalık bölümleri orjinal özelliklerini kaybetmiş, betonarme olarak yenilenmiştir. Yapıda inşa malzemesi olaral kaba yonu taş ve tuğla malzeme ile duvar örgüsünün içerisine hatıl olarak yerleştirilmiş tuğla kullanılmıştır (Eravşar, 2004), (Şekil 62).

Şekil 61. Sultan Hamamı konumu

Hamamın plan tipolojisi 13. Yüzyıldan başlayarak Anadolu'da yoğun olarak görülen bir plan tipidir. Evliya Çelebi, Düğmeciler Kurbunda bulunduğunu belirttiği Sultan Hamamı'nın hakiki sultanlara ait olduğunu ifade eder. Bu durumda hamamın 1649'dan önce de olduğu ortaya çıkmaktadır. Tahminen hamamı 13. Yüyl başlarına tarihlendirebiliriz. Ancak hamam daha sonraları geçirdiği onarımlar sebebiyle bugünkü görünümünü 19. Yüzyılda almıştır (Eravşar, 2004), (Şekil 63). Yine yapı en son onarımında dış cephe kaplaması ile orijinalliğini tamamen kaybetmiştir.

Şekil 62. Sultan Hamamı planı (O. Eravşar'dan işlenerek)

Şekil 63. Sultan Hamamı

2.2.4. İlhanlı Dönemi

2.2.4.1. Türbeler

2.2.4.1.1. Burgaç Hatun Türbesi

Ali Paşa Mahallesi'nde, Ali Paşa Cami'nin arka avlusunda bulunan türbenin kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak yapım sistemine, mimari ve süsleme özelliklerine göre bu yapı 13. Yüzyılın sonlarına tarihlendirilebilir (Arık, 1969).

Girişi kuzeyde yer alan türbe, altıgen planlı ve kubbeyle örtülüdür. Oldukça harap olan yapı restore edilmiştir. Restorasyon sonrası yapıyı korumak amaçlı yapının üzerinde onu örtecek şekilde çelik bir örtü sistemi yapılmıştır (Şekil 64).

Cephelerde kemerlerin alt ve üst çeperlerinde yer alan süs çömleri tezyinat unsuru olarak kullanılmıştır. Cephelerindeki üçgen alınlıklı düzeni bakımından Anadolu'da tek örnek olduğu belirtilen yapının, tipolojisine benzer değişik bir uygulamayı, Erzurum Emir Saltuk Kümbeti'nde görmek mümkündür (Gündoğdu v.d., 2006).

Şekil 64. Burgaç Hatun Türbesi

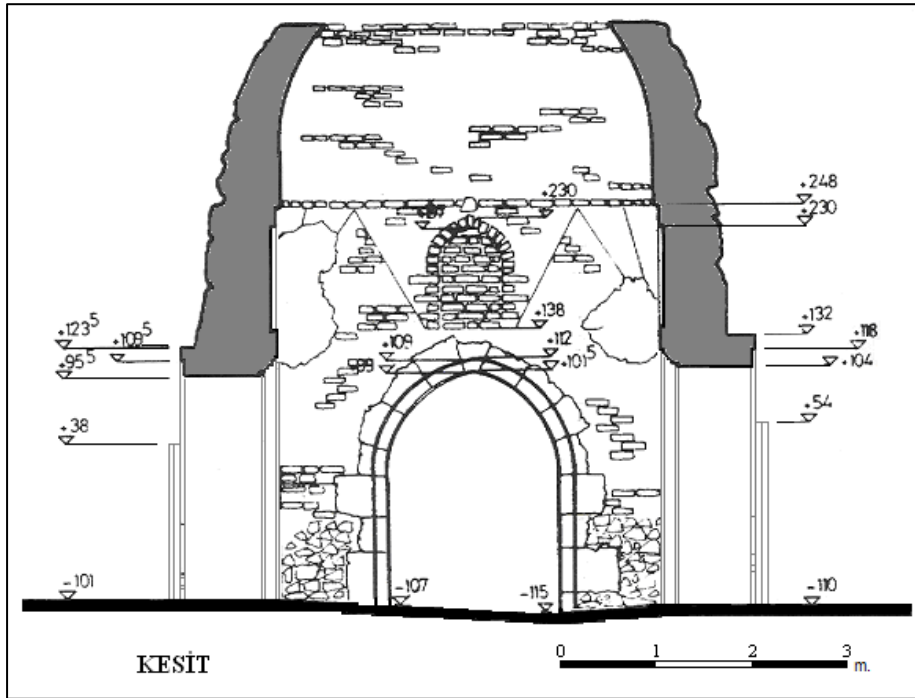
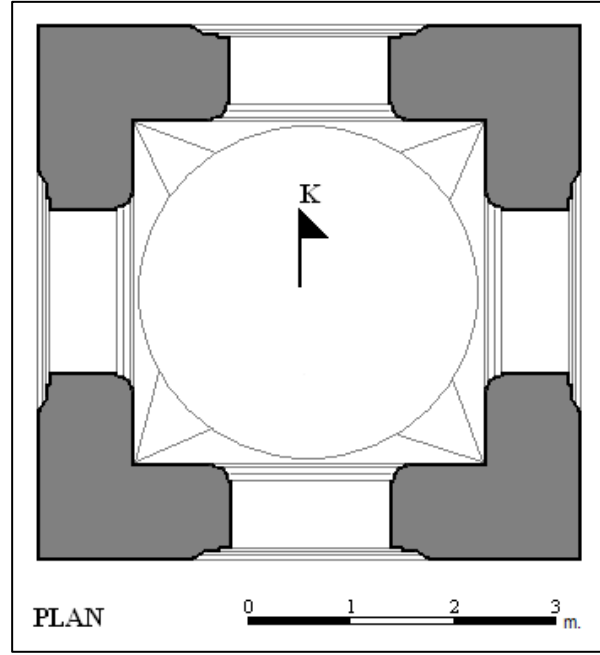
2.2.4.1.2. Erenler (Kiçi Hatun) Türbesi

Erenler mezarlığı kenarında bulunan, yüksek kubbeli, kare planlı bir türbedir. Vakıflar Bölge Müdürlüğüne restorasyonu yakın bir zamanda tamamlanmıştır. Oldukça harap olan türbenin üstü yıkık ve kripta (mezar odası) toprağa gömülü bir vaziyette bulunmaktaydı. Ancak restorasyon projesi hazırlanırken yapılan incelemede kripta (mezar odası) toprağın altında tonozlu bir mekan olarak bulunmuştur (Şekil 65).

Şekil 65. Erenler (Kiçi Hatun) Türbesi

5.25x 5.30m. ölçülerinde olan türbenin gövdesindeki moloz taş üstüne düzgün sıralı iri beyaz kesme taş kaplamadan sadece 3-4 sıra kalmıştı. Kubbe kasağında ve kubbede tuğla kullanılmıştır. Türbenin gövdesinde her cephe, ortadan sivri bir kemerle dışa açılarak baldaken oluşturulmuştur. Kemerlerin yüzleri ve duvar örgüsü şeklindeki söveler dışta pahlı üç silme ile süslenmiş olup, ortadaki silme üç kollu yarım yıldızlarla bezenmiştir. Kemerlerin ve sövelerin iç kısımları da yerden itibaren pahlanmıştır. Bu zengin profilasyon dışında, yapıda bir süsleme görülmemektedir. Türbenin kuzey cephesinde kemere üzengi seviyesinde bitişen bir taş, yukarıda kareden sekizgene köşelerdeki üçgenlerle geçildiğini göstermektedir. Yukarı doğru pahlanmış bu taşın yanında sekizgen kasağa ait bir taş daha kalmıştır. Türbenin köşelerinde kasnak seviyesindeki yıkıklardan başka, kubbenin tepesi de yıkıktı. İçte kareden kubbeye, köşelerdeki üçgenler ve kenarlarda sahte kemerlerden oluşan bir kasnakla geçilmiştir (Kılıcı, 2007), (Şekil 66).

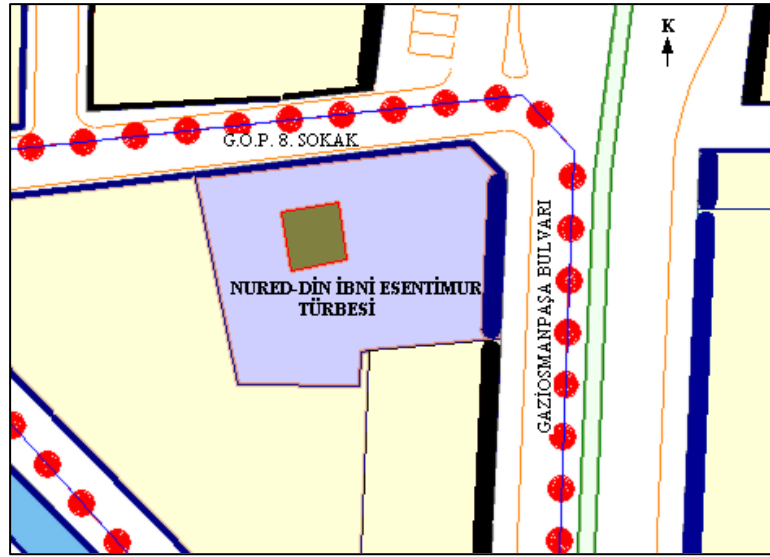
Şekil 66. Erenler (Kiçi Hatun) Türbesinin restorasyondan önceki plan ve kesiti (A. Kılıcı'dan işlenerek)

Türbenin sekizgen kasağın yanı sıra aynı geçiş sistemine sahip 1314 tarihli Nureddin İbni Esentimur Türbesi gibi piramidal bir külahla örtülüdür (Kılıcı, 2007).

İ. Hakkı Uzunçarşılı'nın türbede görerek yayınladığı ve halen kayıp olan mezar taşının kitabesine göre türbe, Kasım 1310 yılında vefat eden Hacı Hızır Bey'in kızı Kiçi Hatun'a aittir (Kılıcı, 2007).

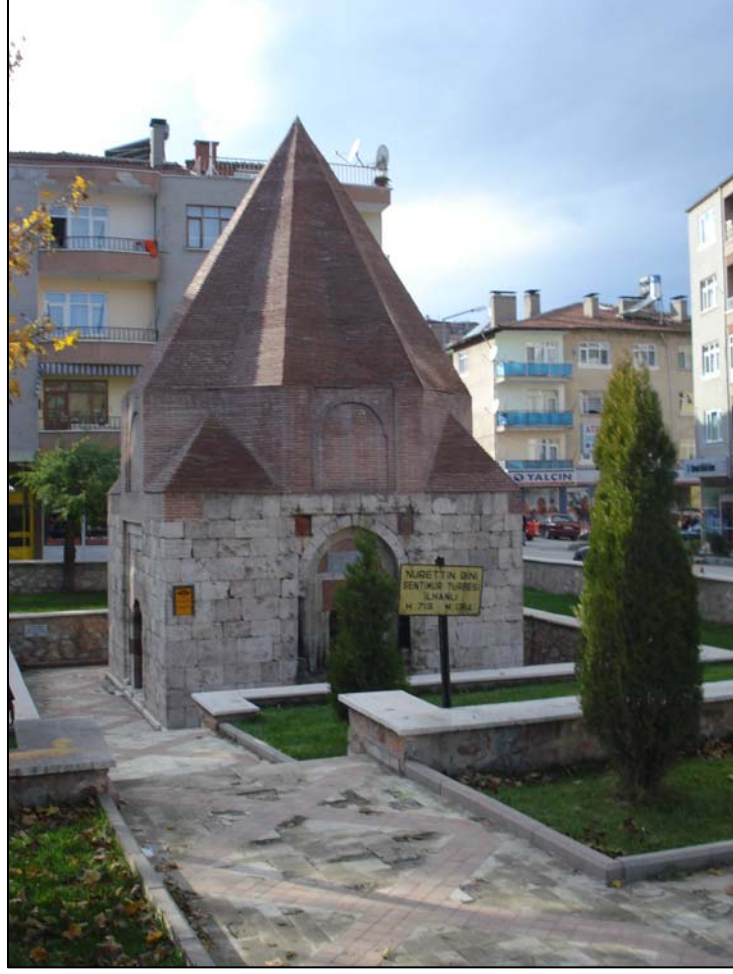
2.2.4.1.3. Nured-din İbni Esentimur Türbesi

Bugünkü yol seviyesinden aşağıda kalmış bulunan İbni Esentimur Türbesi, Tokat merkezinde, Gazi Osman Paşa Bulvarı üzerinde, Namık Kemal İlköğretim Okulu'nun karşısındadır. Caddeden yaklaşık 20m. içeride bulunan yapının önü açılmıştır (Şekil 67).

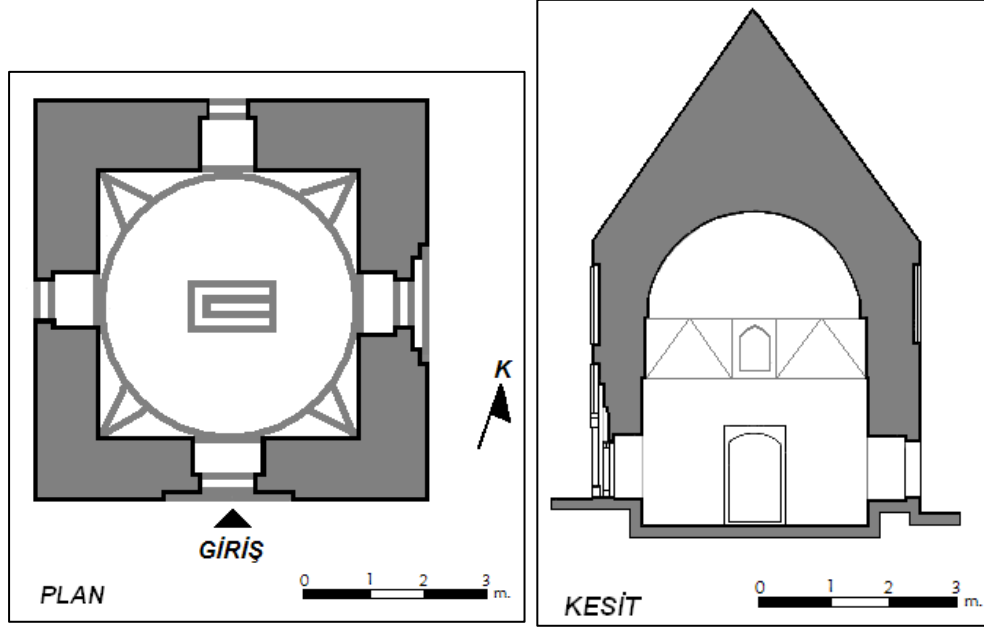
Şekil 67. Nured-din İbni Esentimur Türbesi konumu

Kesme kare taştan kare bir gövde üzerine tuğladan yıldız planlı piramid bir külahla örtülü olup, iç kubbeye geçişi sağlayan tromplar dıştan belirtilmiştir. İki renkli geçme taşlardan sade basık kemerli kapının üstünde iki satırlık kitabe yer almaktadır (Aslanapa, 1993), (Şekil 68).

Şekil 68. Nured-din İbni Esentimur Türbesi

1.75 x 1 m. ebadındaki kapı açıklığı hafif konkav bir silme ile dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Türbe içten içe 4.42 x 4.46 m. ebadında kare bir plana sahiptir. Kapının bulunduğu kenar hariç diğer üç duvar ortasına üç pencere açılmaktadır. Sıva ile kaplı bulunan duvarların moloz taş örgü olduğu anlaşılmaktadır (Önal, 1996), (Şekil 69). Kitabesinde Nureddin İbni Esentimur'un 713 / 1314 yılında vefat ettiği bildirilmektedir. Bu nedenle türbenin inşası bu yıla yakın bir tarih olması gerekmektedir (Önal, 1996).

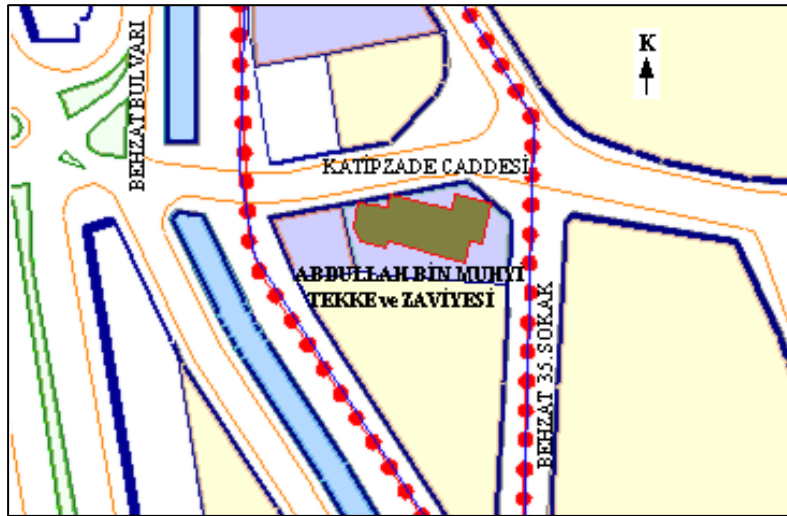

Şekil 69. Nured-din İbni Esentimur Türbesi plan ve kesiti (H. Önal'dan işlenerek)

2.2.4.2. Zaviyeler

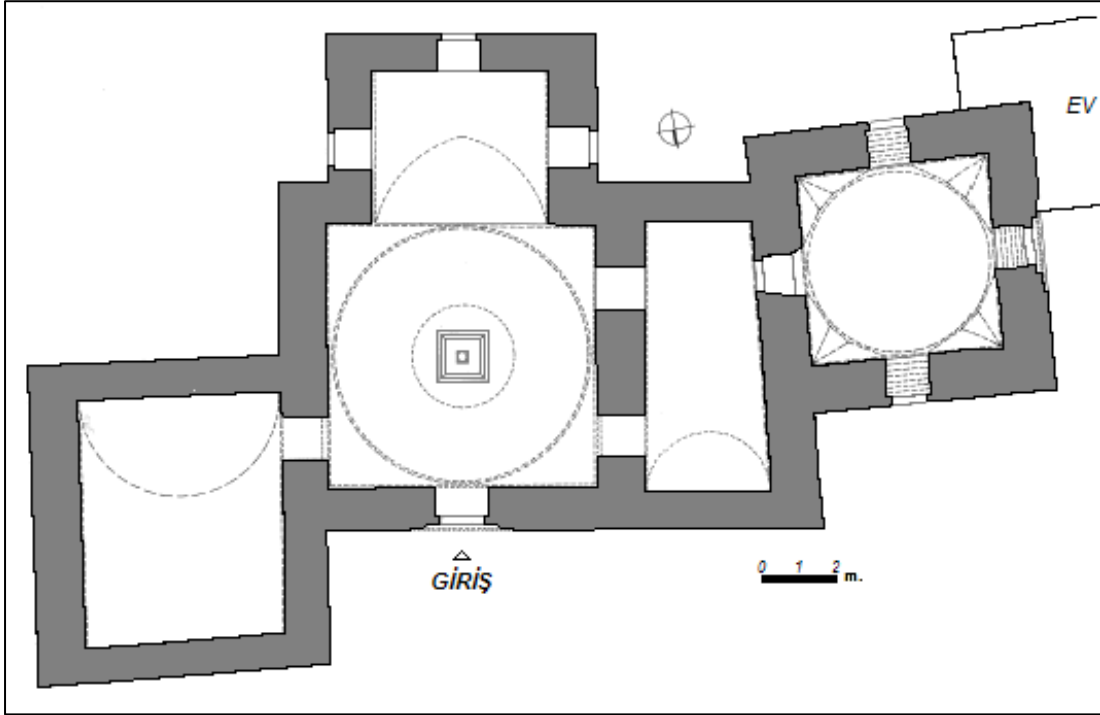
2.2.4.2.1. Abdullah bin Muhyi Türbe ve Zaviyesi

Yapı, Soğukpınar Mahallesi'nde Çay Dere yoluna kuzeyden bağlanan Katıpzade (daha önce Müftü) sokağında yer alır (Şekil 70). Türbesi ile birlikte mevcuttur. Abdullah bin Muhyi tarafından 1318 yılında yaptırılmıştır.

Şekil 70. Abdullah bin Muhyi Türbe ve Zaviyesi konumu

Zaviye, giriş ekseninde yer alan kubbeli bir sofa ve ona açılan bir eyvan ile, sofanın iki yanında birer oda ve batı odasına bitişik bir türbeden oluşmaktadır. Yapının basık kemerli giriş kapısı, kitabesiyle birlikte silmeli kesme taş bir çerçeve/ taçkapı içinde yer almaktadır. Giriş kapısı doğrudan sofaya açılmaktadır. Sofa kubbesine geçiş bir üçgen kuşağıyla sağlanmıştır; eyvan tarafında köşe üçgenleriyle tonoz kiliti arasında büyükçe birer eğrisel üçgen geçişi tamamlanmaktadır. Bu kuşağın doğu ve batı kenarlarında, üçgen elemanlar arasında sırlı çini mozaikle bezeli, sivri kemerli birer sağır pencere yer almaktadır; bezeme, firuze çubuklar arasında lacivert ya da patlıcan moru renginde altı köşeli yıldızlardan oluşan geometrik bir düzen göstermektedir. Kubbe merkezinde, 2.5 – 3 m. çapında, benzer yapılarda rastlanılmayan ölçüde geniş bir açıklık bulunmaktadır. Açıklığın kenarlarında kubbe örgüsü tuğladandır, en üstte kaba yonu bir taş sırası açıklığı sınırlamaktadır. Bu açıklığın altında, kesme taştan bir havuz yer almaktadır. Taş levhalarla kaplanmış olan sofa döşemesi havuza doğru eğimlidir ve havuza bitişen iki sıra taş kaplamada köşegenler kırılarak eğim arttırılmıştır (Emir, 1994), (Şekil 71).

Şekil 71. Abdullah bin Muhyi Türbe ve Zaviyesi planı (S. Emir'den işlenerek)

Sofanın doğu ve batı duvarlarında, giriş tarafında yan odalara açılan birer kapı, eyvan tarafında ise bir kapı ve bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Sofa açıklıklarının hepsinde duvar kenarları ile kapı kemerleri tuğladandır (Emir, 1994).

Abdullah bin Muhyi Zaviyesi, yarı-açık bir avlu niteliğindeki sofa mekanı, özgün havuzu ve döşeme kaplamasıyla günümüze ulaşan ve yapı kitlesiyle yalnızca sofadan bağlanan bağımsız eyvan tasarımının uygulandığı muhtemelen ilk örnek olması nedeniyle, Anadolu'daki benzer yapılar içinde özel bir öneme sahiptir. Bu mekan organizasyonu ile zaviyeyi Emir (1994), 14. yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlı yerleşmelerinde sistematik olarak inşa edilen ve erken Osmanlı mimarlığına özgü bir yapı tipi oluşturan Çok-İşlevli Yapılar'ın arkaik bir prototipi sayılabileceğini söylemektedir (Şekil 72).

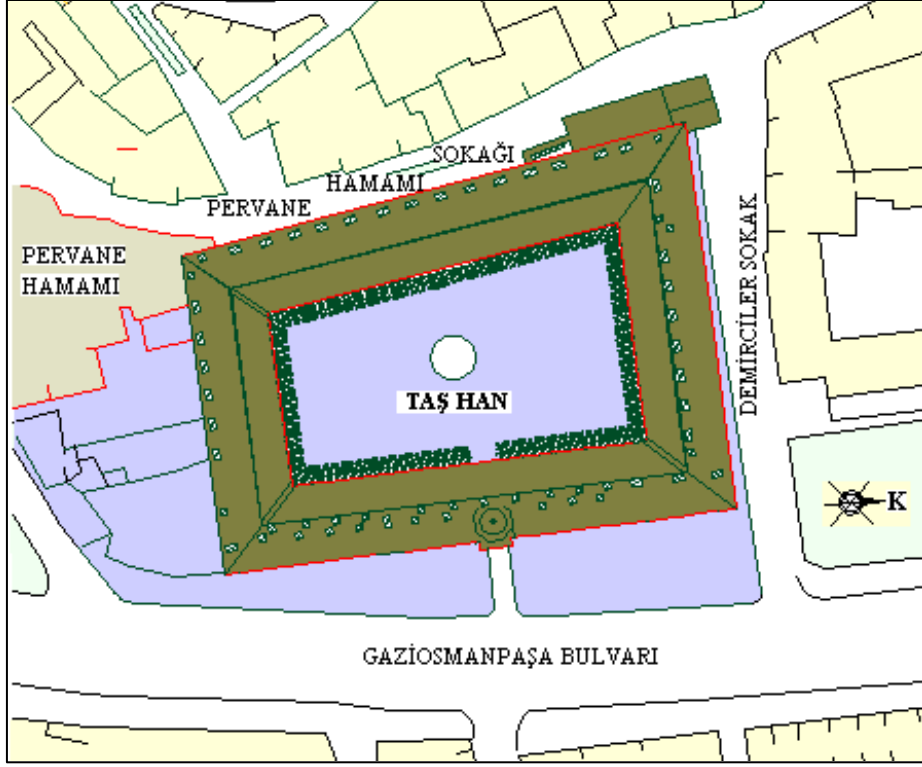
Şekil 72. Abdullah bin Muhyi Türbe ve Zaviyesi

2.2.5. Osmanlı Dönemi

2.2.5.1. Hanlar ve Arastalı Bedesten

2.2.5.1.1. Taşhan (Voyvada)

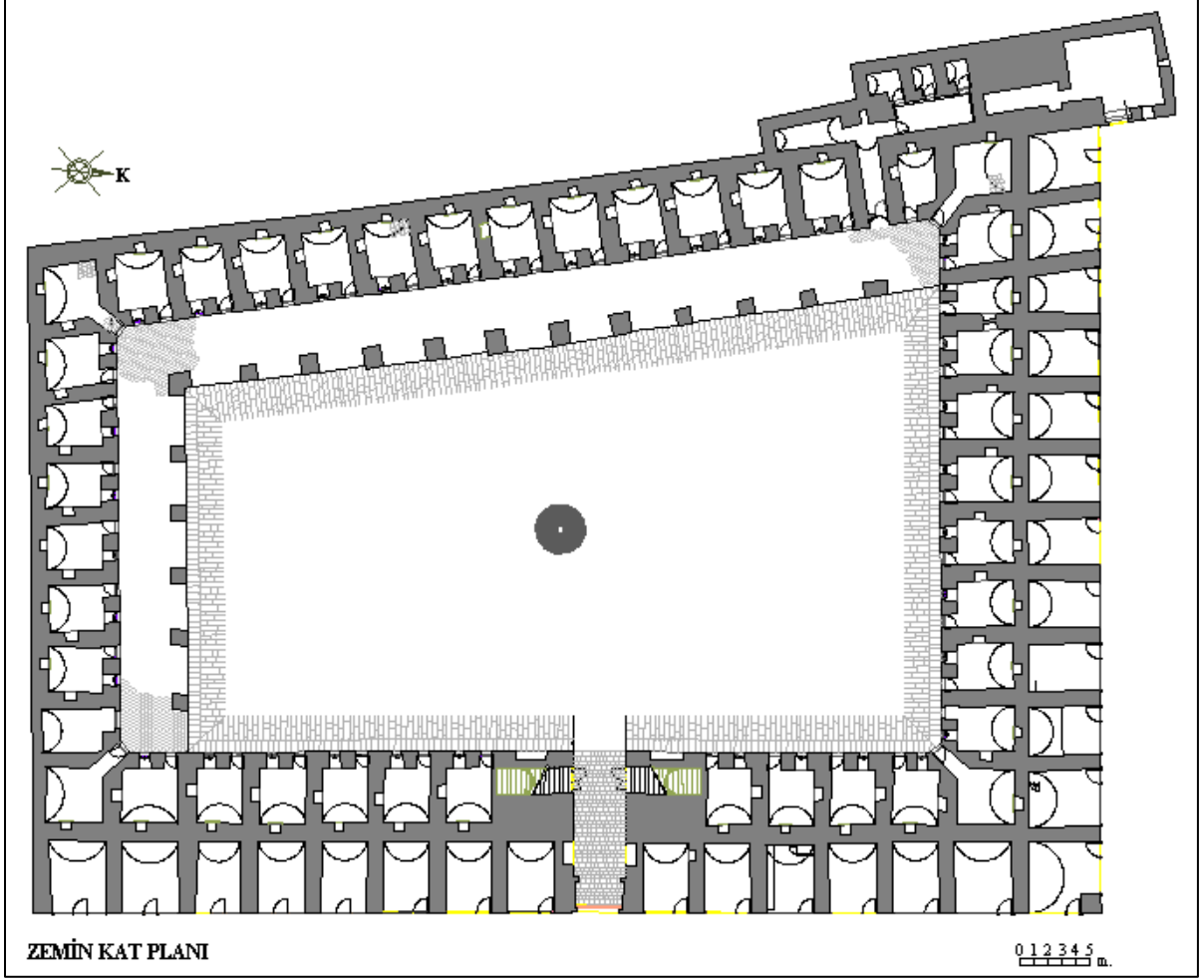
Gaziosmanpaşa Bulvarı üzerinde yer alan Taşhan 1631 yılında yapımına başlanan yapı, 1648 yılında tamamlanmıştır. 1605-1689 yılları arasında yaşamış Tavernier (2006), buradan geçerken Voyvoda Han'ın yapılmakta olduğunu, inşaatının devam ettiğini bildirmektedir.

Şekil 73. Taşhan (Voyvada) konumu

Kuzey güney konumunda, kesme taş ve tuğladan, dikdörtgen ve iki katlı inşa edilen hanın ortasında, büyük bir avlu yer almaktadır (Şekil 74 ve 75). Odaları ve bir mescit mahalli bulunan hamamın her iki katında, avluya bakan revaklar bulunmaktadır. Sadece doğu yönündeki blokun birinci katında revak yoktur.

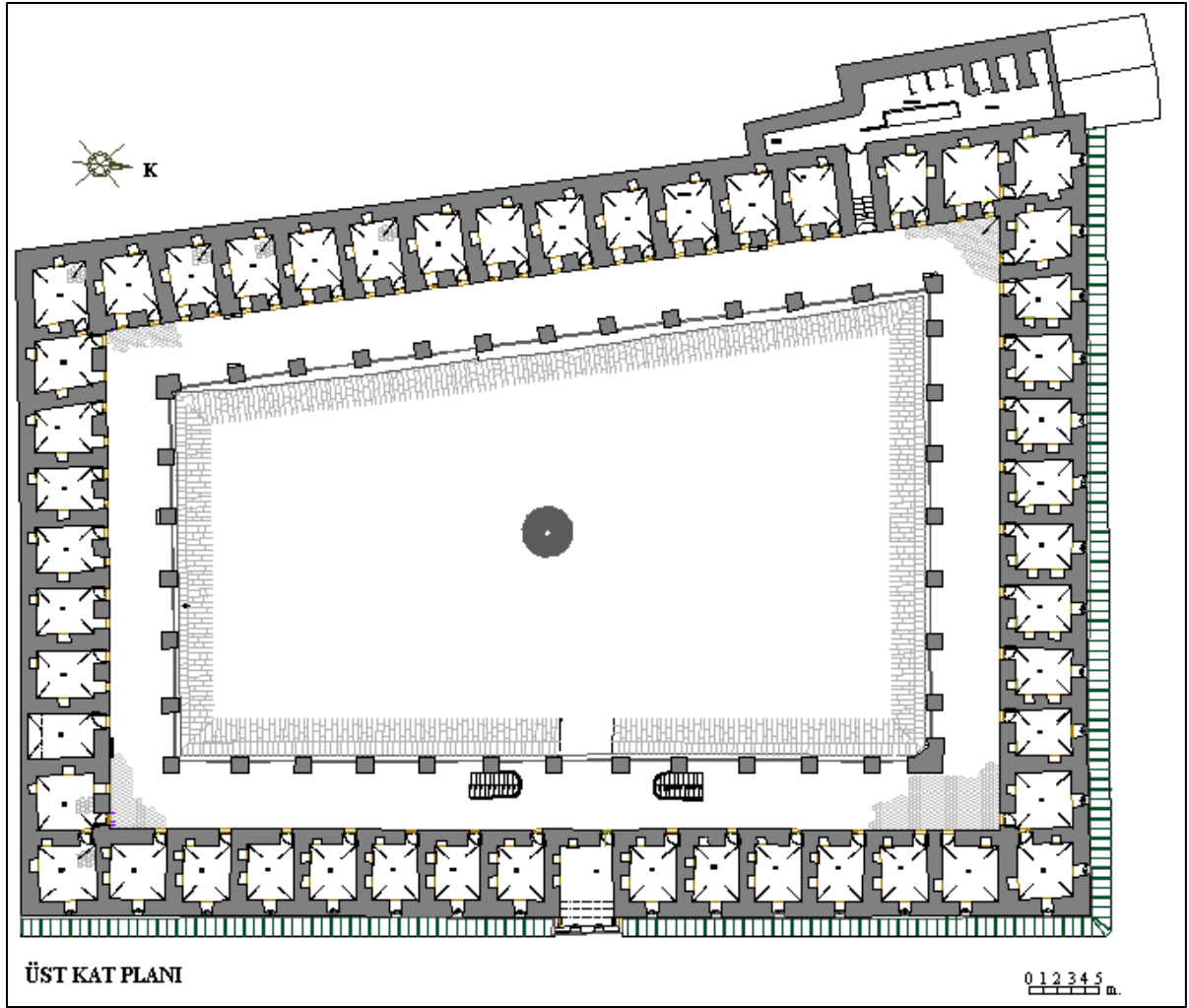
Müze arşivleri incelendiğinde 1930 yılından bu yana Taşhan'ın bir hayli değişikliğe uğradığı görülmektedir. 1930'lu yıllarda avlu revaklarının kemer ve kolon araları kapatılmış ve orta yerde birer küçük pencere yeri bırakılmıştır. Avluyu çevreleyen kiremit örtülü sundurmalar yapılmıştır. Daha sonraki restorasyonda sundurmalar kaldırılarak, üst kat revaklarının açık kemerleri camlı, bol ışıklı kapalı mekanlar haline getirilmiş, orijinal çatı kaplaması olan kiremitlerin yerine bakır folyolar örtülmüştür (Yavi, 1986).

Şekil 74. Taşhan (Voyvada) zemin kat planı (Anonim, 2008-4), (İşlenerek)

En son 2007’de tamamlanan restorasyonunda orijinal son halini almıştır. Alt ve üst kattaki revakların camekanları kaldırılıp orijinal haline dönüştürülmüştür. Şu anda ortadaki avlu çay bahçesi olarak, dükkanlar küçük el sanatları dükkanları şeklinde kullanılmaktadır.

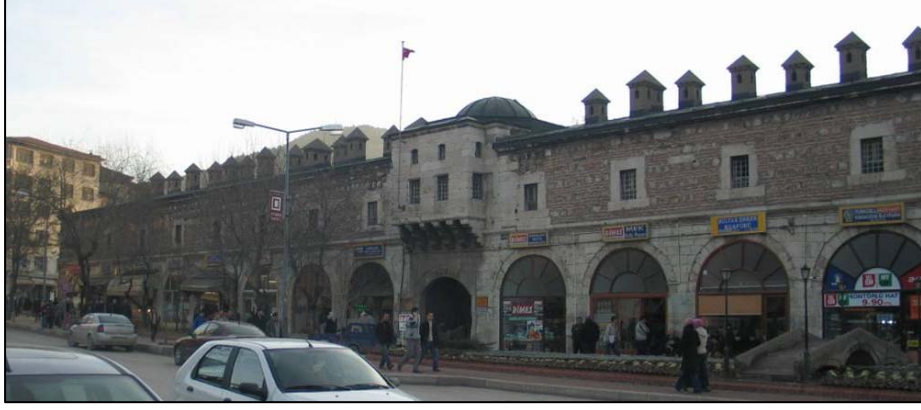
Taşhan’ın batı yönündeki dış duvarları sağırdır. Diğer üç yanındaki mekanlarda çeşitli mesleklerden dükkanlar bulunmaktadır (Şekil 76 ve 77).

Şekil 75. Taşhan (Voyvada) üst kat planı (Anonim, 2008-4), (İşlenerek)

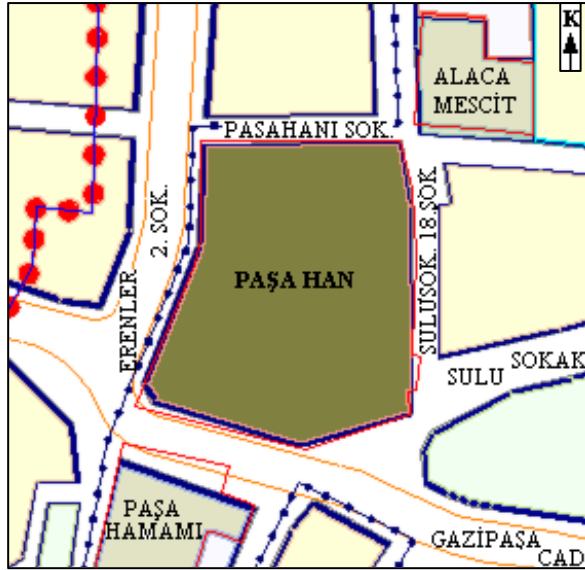
Şekil 76. Taşhan (Voyvada)

Şekil 77. Taşhan (Voyvada)

2.2.5.1.2. Paşa Hanı

Semerkant Mahallesi'nde bulunan ve I.Mahmut zamanında Zaralızade Mehmet Paşa tarafından yaptırılan ve Abaza Mehmet Paşa tarafından da tamir ettirilen han H.1166/ M.1752 yılında inşa edilmiştir (Acunsal, 1947), (Şekil 78).

Şekil 78. Paşa Hanı konumu

Paşa Han'ın kesme taştan yapılmış güzel bir portali ve çevresi sağır duvarlarla kapalı bir avlusu vardır. Avlu içinde bugün hiçbir yapı izi kalmamıştır. Güney yönündeki orjinal servis kapısı yerinde korunmakta olup, portalin orjinal kapısı sökülüştür. Bugün şahıs mülkiyetinde bulunan hanın portal cephesi camekan yapılarak, ticarethane şekline dönüştürülmüştür. Bu portalde yapıldığı tarihe göre çok ilginç iki hayvan figürü

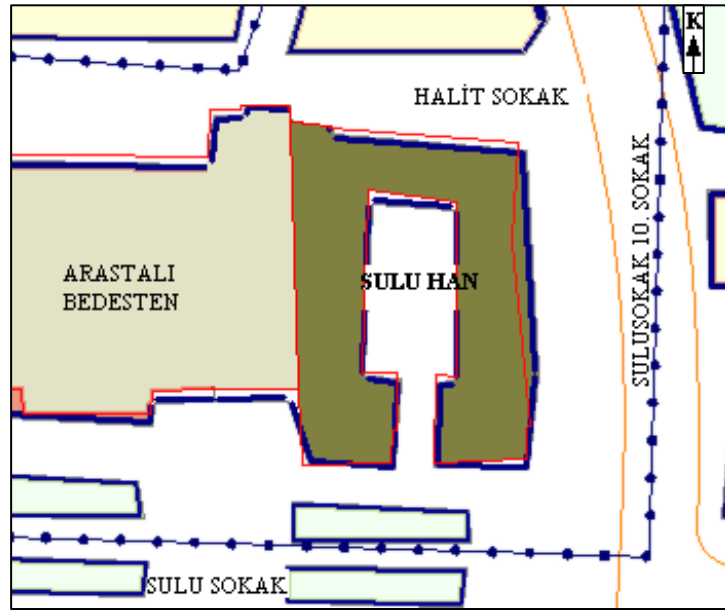
bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde bu tür figürlerin (minyatürler dışında) mimari yapılarda bulunması olağan dışıdır (Yavi, 1986), (Şekil 79).

Şekil 79. Paşa Hanı

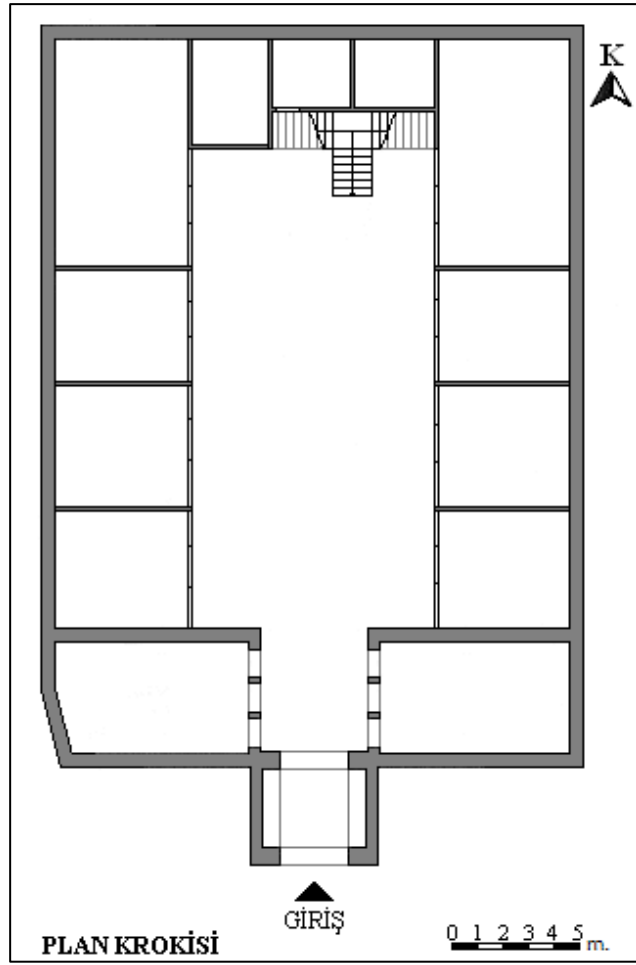
2.2.2.1.3. Sulu Han

Sulu Sokak'ta Arastalı Bedesten'in yanında bulunmaktadır (Şekil 80). Tokat Belediyesi'ne bağlı aşevi olarak kullanılan yapının içinde oldukça değişiklikler yapılmıştır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından aslına uygun restorasyonunun yapılması düşünülen yapı Arastalı Bedesten'e bitişiktir.

Şekil 80. Sulu Han konumu

Kitabesi olmadığından yapılış tarihi bilinmemektedir. 1957 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından bir onarım geçirmiştir. Sağır olan dış duvarları güney kuzey yönünde dikdörtgen konumdadır (Yavi, 1986). Orjinal özelliklerini kaybetmiş yapıda dikkat çekici tek mimari unsur taçkapısıdır. 3.80 m. genişliğindeki taçkapı ana beden duvarından öne ve yukarı çıkıntı yapmaktadır. Orta sivri kemerli beşik tonozlu açıklık, basık kemerli bir kapıyla avluya bağlanmaktadır. Kapının her iki yanında kemerli nişler mevcuttur. Taçkapı kemerinin üst kısmındaki kesme taş söveli, dikdörtgen iki pencere, üst kattaki mescit mekanına açılmaktadır (Gündoğdu v.d., 2006), (Şekil 81 ve 82).

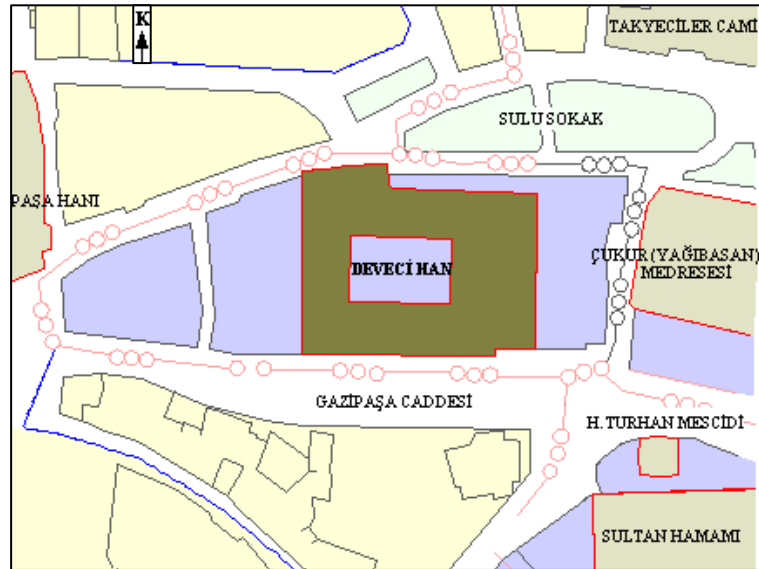
Şekil 81. Sulu Han plan krokisi (Gündoğdu v.d., 2006), (İşlenerek)

Şekil 82. Sulu Han

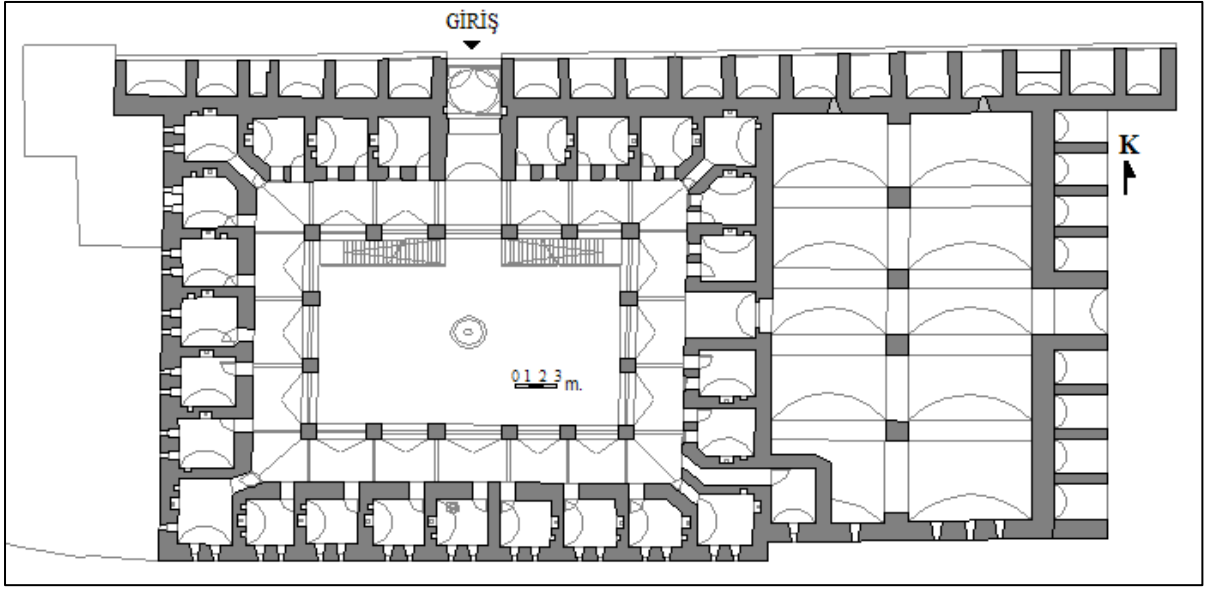
2.2.5.1.4. Deveciler Hanı

Takyeciler Cami'nin güneyinde Sulu Sokak'ta yer almaktadır. Kendi haline terk edilmiş durumda olan hanın Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restorasyonuna başlanmıştır (Şekil 83). Deveciler Han'ın kitabesi bulunmamaktadır. Mimari planlaması ve yapı malzemesine bakılırsa 15 veya 16. yüzyılda inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Kalın çevre duvarları ayakta olan hanın geri kalan büyük bölümü yıkılmıştır (Yavi, 1986). Yapının batı cephesi konutlarla kapanmıştı. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2007 yılında bu konutlar yıkılarak yapının çevresini açılmıştır.

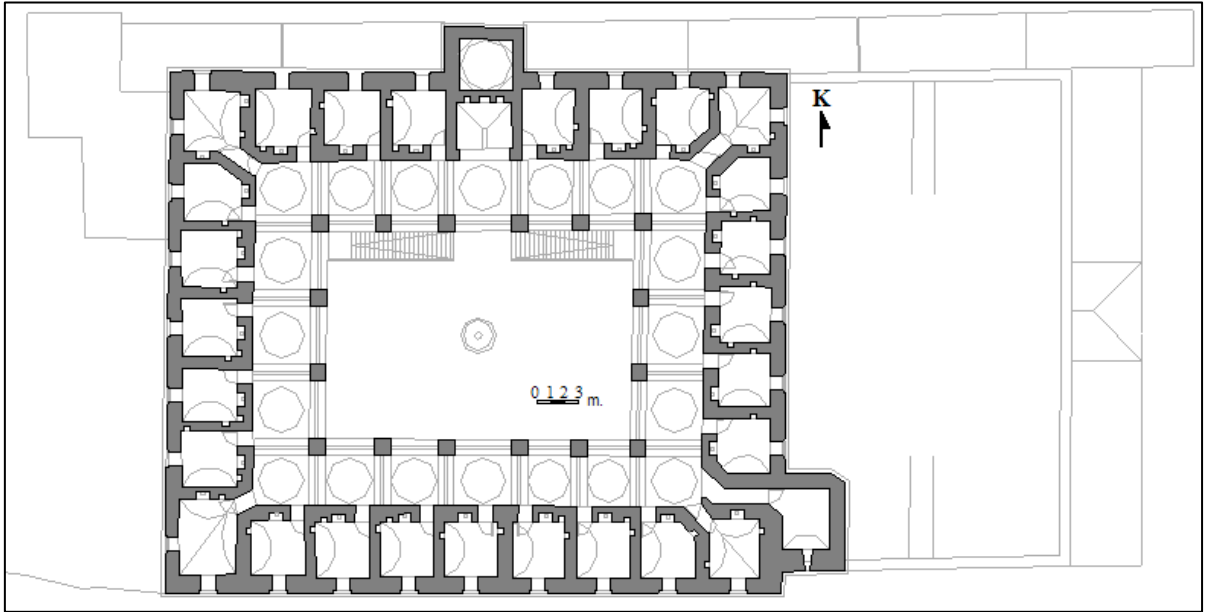

Şekil 83. Deveci Han konumu

Hana Taşhan'da olduğu gibi birbiri ardına gelen iki mekandan geçilerek girilmektedir. Önce sivri kemerli kare planlı ve kubbesine pandantif ile geçilen kubbe ile örtülü mekandan sonra basık kemerli tonoz örtülü mekana geçilmektedir. Bu mekanların ardından revaklar bulunmadığı için doğrudan avluya geçiş sağlanmaktadır. Avluda zemin katta köşelerde kolon ve revakların bir kısmı mevcuttur (Altaş, 2002), (Şekil 84 ve 85).

Şekil 84. Deveci Han zemin kat planı (Anonim, 2008-4), (İşlenerek)

Şekil 85. Deveci Han birinci kat planı (Anonim, 2008-4), (İşlenerek)

Zemin katta avlunun etrafında odalar sıralanmaktadır. Köşe odaları tonoz örtülü, kare mekanlardır. Hepsinde nişler ve ocak izleri mevcuttur. Ayrıca bu katta güney doğu köşede tonozlu bir geçit yer almakta olup, bu geçitten ahıra ulaşılmaktadır. Hanın giriş cephesinde avlu etrafına sıralanmış kuzeydeki odaların sırtına dayanmış, bir sıra halinde Sulu Sokak'a bakan dükkanlar sıralanmıştır. Şu anda oldukça harap olan yapının ikinci katına çıkıldığında avlunun etrafında yine odalar sıralanmaktadır (Şekil 86).

Ahır kısmına hanın içinden ve dışarıdan olmak üzere iki yerden geçiş sağlanmaktadır. Ahır Şekil 84'te görüldüğü gibi kemerli ve dört kare ayakla birbirinden ayrılan, kuzey-güney doğrultusunda, uzanan iki sahindan oluşmaktadır.

Şekil 86. Deveci Han

Cephenin yüzeyi dönüşümlü olarak bir sıra moloz taş ile örülmüştür. Bu tuğla, moloz taş sırası basit bir taş üzerinde yer alan dört sıra tuğla ile sonlanmaktadır. Malzeme olarak taş ve tuğla yoğun olarak kullanılmıştır. Moloz taş, yonu taş ahır kısmında, revak ayaklarında, kornişlerde ve pervazlarda; tuğla örtü, kemerlerde, ana girişte, dükkanların cephe kemerlerinin oturduğu ayaklarda ve saçaklarda kullanılmıştır. Yapıdaki tek kubbe giriş üzerinde yer almaktadır (Altaş, 2002).

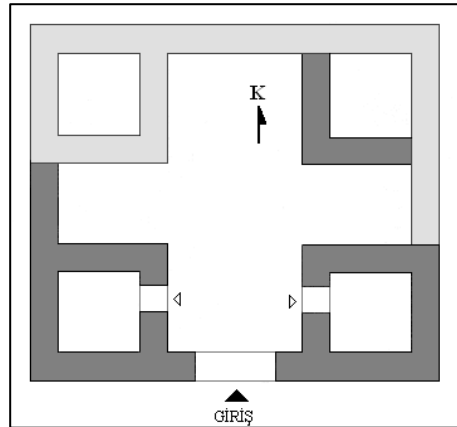
2.2.5.1.5. Katırcılar Hanı

Sulu Sokak'ta yer alan tarihi bir han kalıntısı bulunmaktadır. Yöre halkının katırcılar Hanı diye bildikleri yapının güneyinde yer alan basık sivri kemerli giriş eyvanı üzerinde, boş bırakılmış kitabe yeri bulunmaktadır (Gündoğdu v.d, 2006), (Şekil 87).

Şekil 87. Katırcılar Hanı

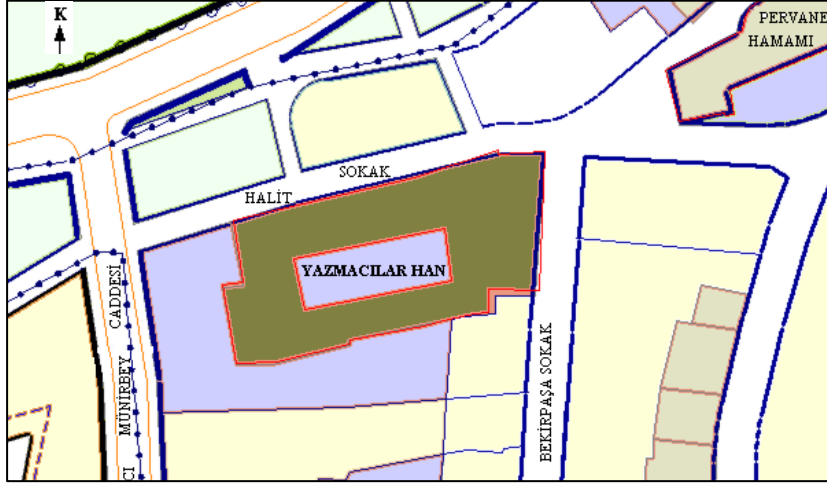
Kuzey- güney doğrultusunda, dikdörtgen bir alana kurulmuş olan harap vaziyetteki yapının mevcut kalıntıları, iki katlı bir düzenlemeye işaret etmektedir. Kuzeyde yer alan eyvanın iki yanındaki dikdörtgen planlı hücreler tamamen yıkılmış durumdadır. Ancak güneydeki giriş eyvanının iki yanındaki dikdörtgen planlı mekanlar, plan ve mimari hakkında fikir yürütülebilecek düzeyde ayakta. Dört eyvanlı, açık avlulu hanın önemli yerlerinde (kapı, pencere) düzgün kesme taş, ana beden duvarlarında ise kerpiç ve ahşap kullanılmıştır (Gündoğdu v.d., 2006), (Şekil 88).

Şekil 88. Katırcılar Hanı plan krokisi (Gündoğdu v. d., 2006), (İşlenerek)

2.2.5.1.6. Yazmacılar (Gazi Emir, Gaziöglü) Hanı

Kabe-i Mescit Mahallesi'nde bulunan han (Şekil 89). 2 katlı ve avlulu inşa edilen yapı dörtgen bir plan arz etmektedir. Yakın zamana kadar özel mülkiyete ait olan yapı 2008 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü mülkiyetine alınmıştır. Restorasyon işlemlerine başlanmış yapı Halit Sokak üzerindedir.

Şekil 89. Yazmacılar Hanı konumu

Yapının inşa tarihi bilinmemekle birlikte Evliya Çelebi Seyehatnamesi'nde "Pervane Hamamı batısında Müftü Hanı" diye ifade edilen hanın Yazmacılar Hanı olduğu düşünülebilir (Gündoğdu v.d., 2006), (Şekil90).

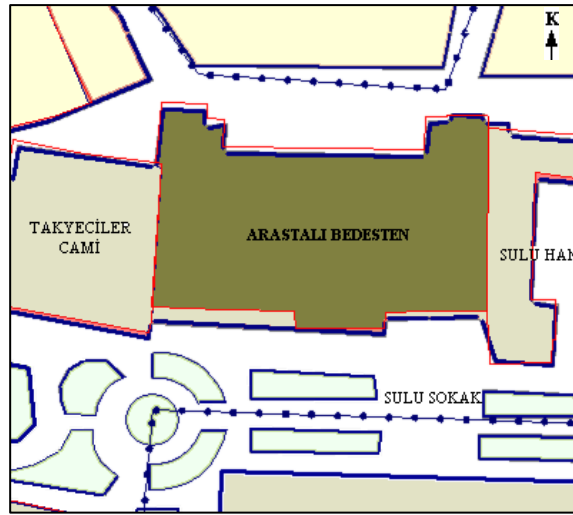

Şekil 90. Yazmacılar (Gazi Emir) Hanı

Bugün çok harap olan hanın iç mekanları yakın zamana kadar yazma imalatçıları tarafından kullanıldığı için, yazma imalatına uygun şekilde düzenlenmiştir. Birinci katta, avlunun güneyinde beş oda bulunmaktadır. Birinci katta bu odalar dışında başka oda bulunmamaktadır. Avlunun batısında, avluya kemerlerle açılan beşik tonozlu hacimler sıralanmıştır. Bu birimlerin iç kısmındaki iki kapı, muhtemelen hanın bu yöndeki girişini oluşturmaktadır. Biri avlunun doğusunda, diğeri ise kuzeyinde yer alan iki merdivenle ikinci kattaki birimlere ulaşılmaktadır. İkinci katta avluyu üç yönden çeviren revaklar oluşturulmuş, bu revakların gerisinde ise farklı ölçülerde birimlere yer verilmiştir. İkinci katta kuzey ve güney yönde karşılıklı olarak sekizer oda sıralanmıştır. Batı yönde dört, doğu yönde ise tek oda yer almaktadır (Gündoğdu v.d., 2006).

2.2.5.1.7. Arastalı Bedesten

Sulu Sokak'ta Takyeciler Cami ve Sulu Han arasında bulunmaktadır (Şekil 91). Karşısında Çukur (Yağıbasan) Medresesi ve Deveci Han bulunmaktadır. İlginç bir yapı olan Tokat Bedesteni'nin yıkılan yan mekanları 2008'de tamamlanan restorasyonu ile orijinal hale getirilmiştir.

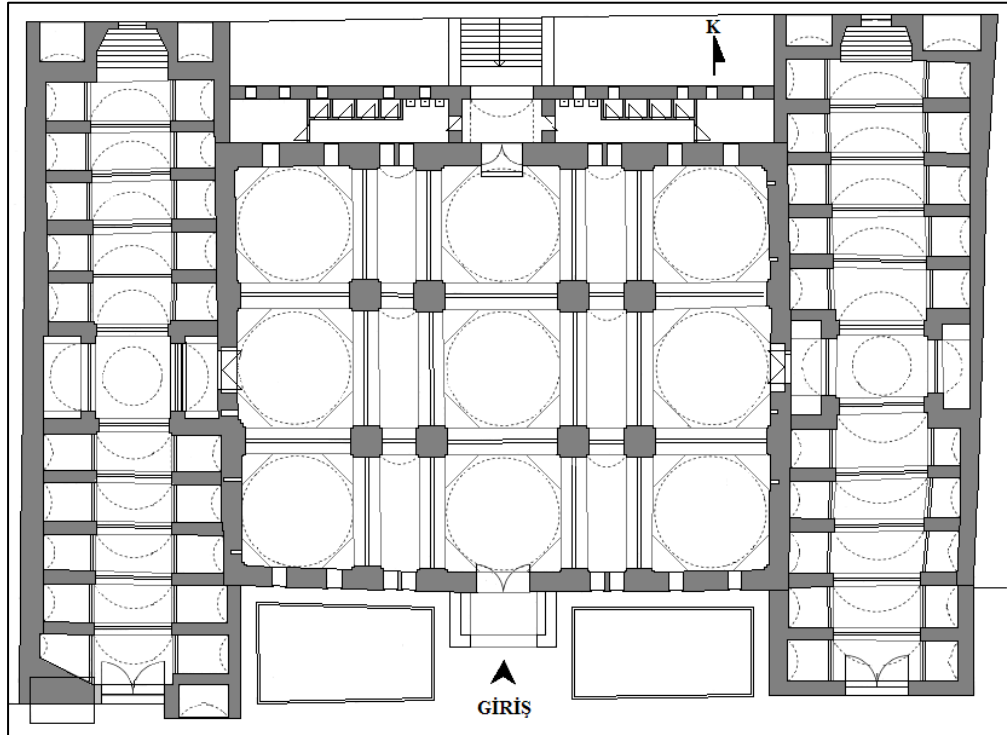
Şekil 91. Arastalı Bedesten konumu

Arastalı bedestenlerden sayılması gereken Tokat Bedesteni, plan açısından üç hacimli bir yapıdır. Bunda, arasta kısmı bedestenin etrafını çevirmeyip iki yanda uzanmaktadır. Bedestenin dört kapısından ikisi bunlara açılmaktadır. Bir sokak üzerine karşılıklı dükkan sırasından meydana gelen bu bölümlerin dar kenarlarının ortalarında birer

kapıları vardır. Bu iki yan hacim, adeta birer arasta bedestenidir. Nitekim, ortadaki kubbe örtülü bölümü Büyük Bedesten diye anılırken, yan hacimlerde Küçük Bedesten şeklinde adlandırılmaktadır. Bu adlandırma karşısında, yan hacimlerden, dışarıya üç kapısı olan bölümün de gerçekten bedesten olarak kullanıldığı sonucuna varmak gerekir. Bedestenin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Polonyalı Simeon Tokat Bedesteni'nin en geç XVI. Yüzyıl sonlarının yapısı olabileceğini söylemektedir. (Cezar, 1985), (Şekil 92 ve 93).

Şekil 92. Arastalı Bedesten

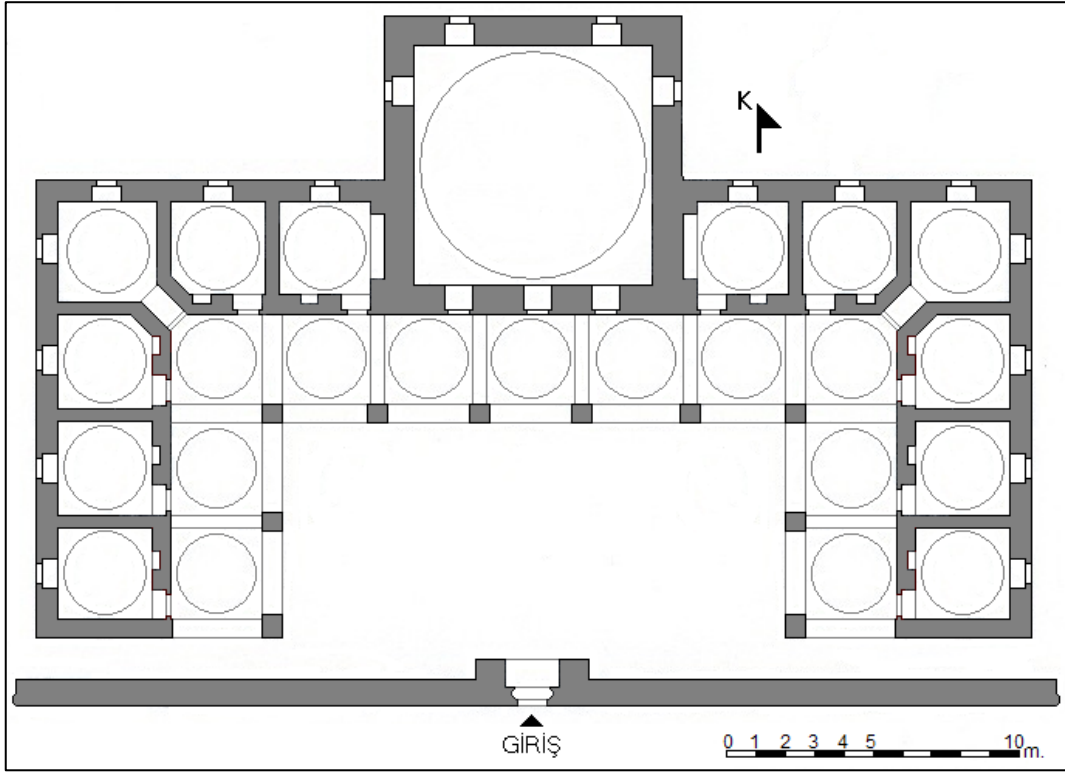

Şekil 93. Arastalı Bedesten planı (Anonim, 2008-4), (İşlenerek)

2.2.5.2. Medrese ve İmaretler

2.2.5.2.1. Hatuniye Medresesi

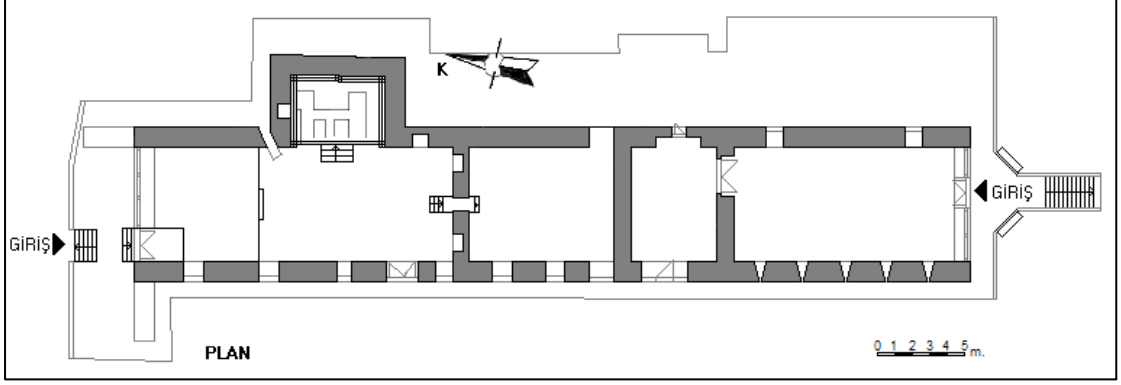
Bugün mevcut olmayan bu yapı Gülbaharhatun Cami'nin karşısında, tarihte panayırın kurulduğu Meydan denilen alanda bulunmaktaydı. Gabriel (1934) tarafından belgelendirilen bu yapı, 1939 depreminde de ayakta idi. Ancak daha sonra yıkılan bu medresenin yerinde günümüzde yol geçmektedir. Gülbaharhatun Cami, medresesi ve imareti zamanında bir külliye teşkil etmekteydi (Şekil 94).

Şekil 94. Gülbahar Hatun Medresesi (A. Gabriel'den işlenerek)

2.2.5.2.2. Hatuniye İmareti

Bahsedildiği gibi cami ve medrese ile birlikte yapıldığı tahmin edilen bu yapı, harabe biçimde ve yanlarına eklentiler yapılarak 2004 yılına kadar gelmiştir. Vakıflar Bölge Müdürlüğüne restore edilmeye başlanan yapının restoresi hala devam etmektedir (Şekil 95 ve 96).

Şekil 95. Hatuniye İmaretî planı (Anonim, 2008-4), (İşlenerek)

Şekil 96. Hatuniye İmaretî

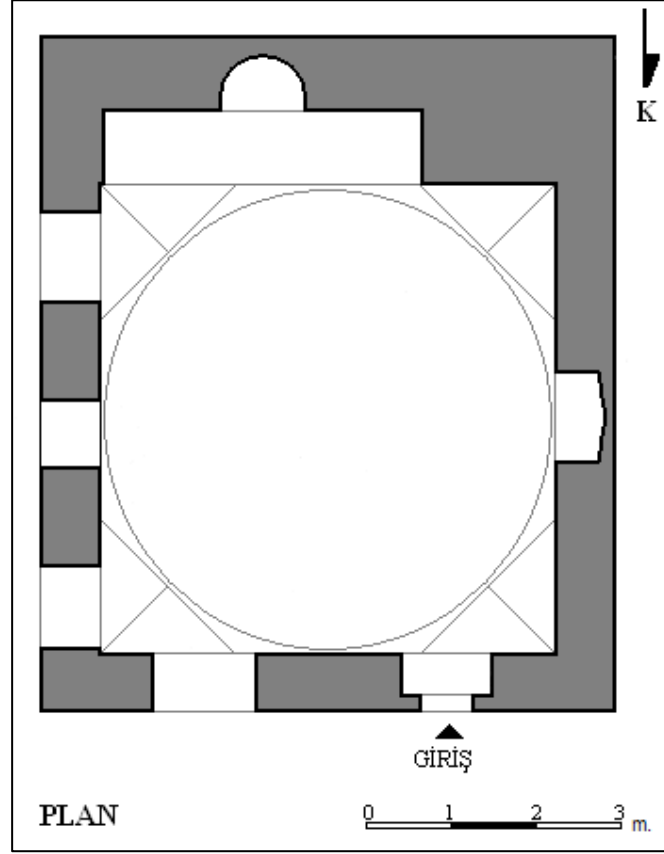
2.2.5.3. Mescit ve Camiiler

2.2.5.3.1. Kazancılar Mescidi

Sulu Sokak yakınında yer alan mescit, giriş kapısı üzerinde, saçak kısmına yakın noktada yer alan madalyon formlu mermere yazılmış kitabesine göre, Yavuz Sultan Selim zamanında, H. 924 (1518) yılında inşa edilmiştir.

Kare planlı ve tek kubbeli küçük ölçeklerde inşa edilmiş bir yapı olan Kazancılar Mescidi, dış ölçüleri itibari ile 7.30 x 8.80 m.'lik bir alanı kaplamaktadır. Kare alt yapıdan

kubbeye geçişlerde tromp kullanılmıştır. Yapının kuzey cephesinde kesme taş söveli basık kemerli bir kapı, tuğla çerçeveli ve sivri kemerli dikdörtgen bir pencere yer almaktadır (Gündoğdu v.d., 2006), (şekil 97 ve 98).

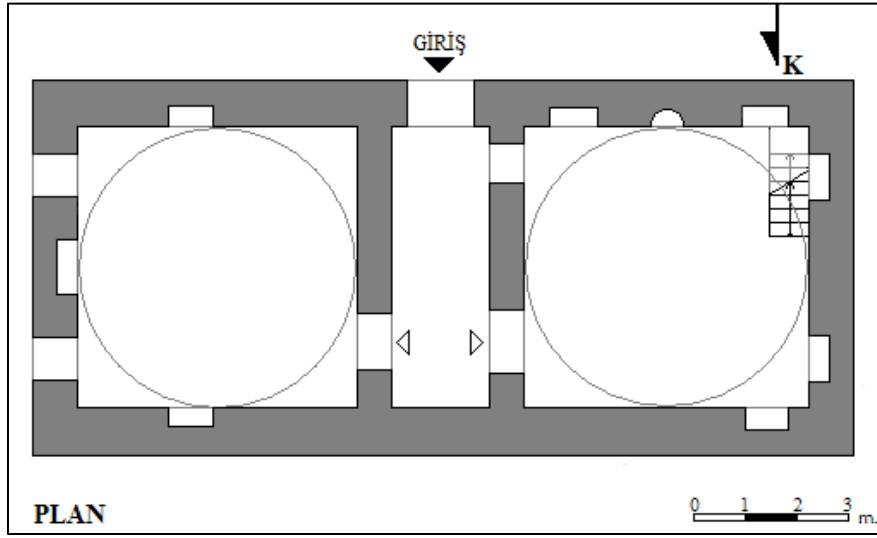
şekil 97. Kazancılar Mescidi planı (Gündoğdu v.d., 2006), (İşlenerek)

şekil 98. Kazancılar Mescidi

2.2.5.3.2. Tatar Hacı Camii

Tokat merkezde yer alan ve 2000 yılında yapılan onarımla orjinalliğini epeyce yitiren yapının kesin inşa tarihi belli değildir. Ancak plan ve mimarisi bakımından 17. Yüzyıl'da inşa edilmiş olabileceği söylenilebilir. Yapı, kubbeyle örtülü iki kare mekan ve bu mekanları birbirine bağlayan bir hol bölümünden oluşmaktadır. Caminin güneyinde sade, yarım yuvarlak mihrap nişi yer almaktadır. Mihrabın sağındaki ahşap minber de sadedir. Kuzeyine ahşaptan bir mahfil ilave edilmiştir (Gündoğdu v.d., 2006), (Şekil 99 ve 100).

Şekil 99. Tatar Hacı Camii planı (Gündoğdu v.d., 2006), (İşlenerek)

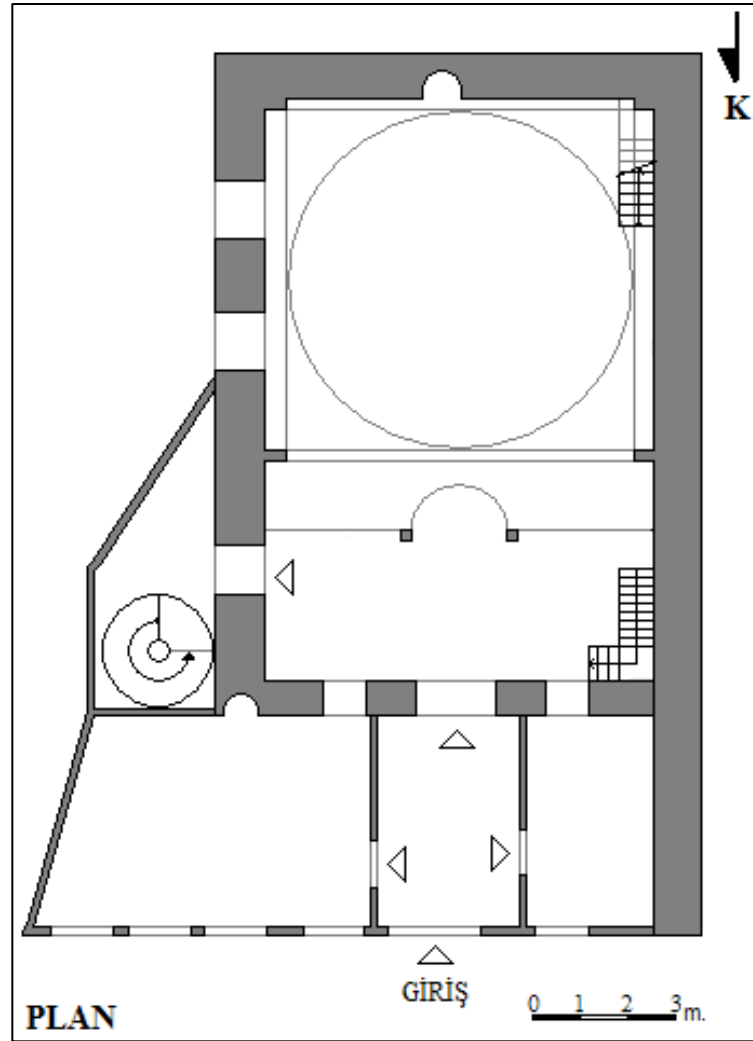

Şekil 100. Tatar Hacı Camii

2.2.5.3.3. Akdeğirmen Camii

Akdeğirmen Mahallesi'nde yer alan caminin giriş kapısı üzerinde yer alan kitabesine göre, 1791 tarihinde Müftü Katipzade Mahmut Efendi tarafından yapılmıştır (Uysal, 1986). Dik bir sokağın başında bulunan kare planlı yapının giriş (kuzey) yönüne üç hacimli son cemaat yeri eklenmiştir.

Mihrap nişi ve minber, son derece sade olup yenilenmişlerdir. Harimin kuzeyinde ahşap kadınlar mahfili bulunmaktadır. İç mekanda duvarlar yerden iki metre yükseklikte lambri kaplanmış geçiş elemanları ve kubbe yüzeyleri kalem işi süslemelidir. Basık kubbe, dışarıya sekizgen kasnak formunda yansımakta, kasnağın üzerini de geniş saçaklı konik külah kapatmaktadır. Yapının kuzey doğu köşesinde, çatı üzerinden yükselen kısa gövdeli ahşap minarenin üzeri bakır saça kaplanmıştır (Gündoğdu v.d., 2006), (Şekil 101 ve 102).

Şekil 101. Akdeğirmen Camii planı(Gündoğdu v.d., 2006), (İşlenerek)

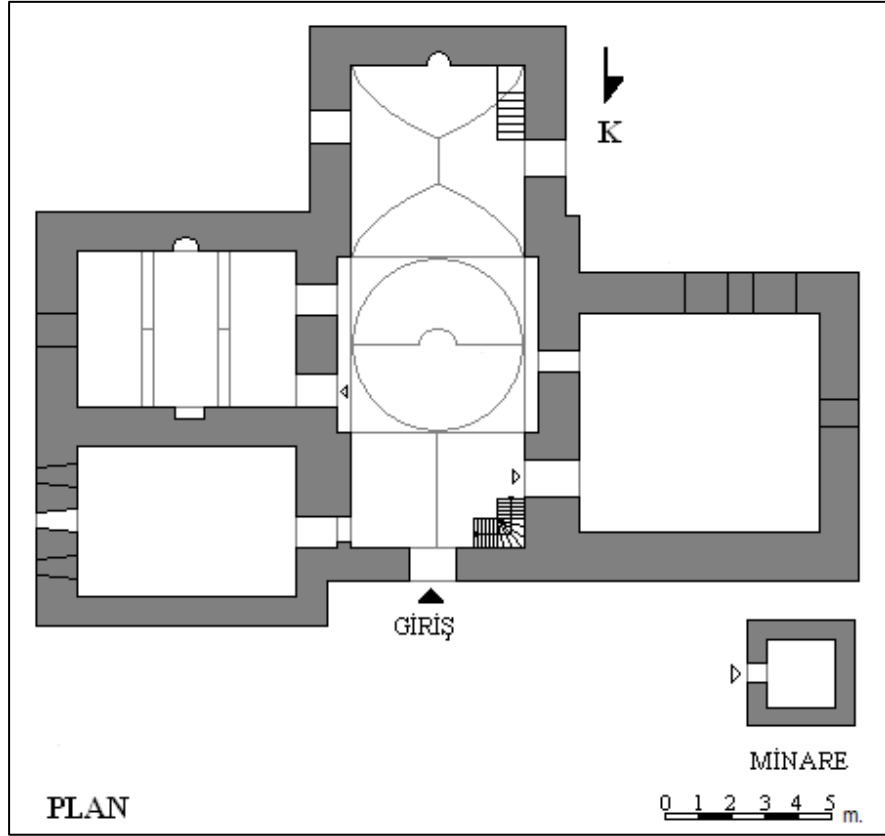
Şekil 102. Akdeğirmen Camii

2.2.5.3.4. Çekenli Hamza Bey Camii

H. 815 (1412)'de yapıldığı kitabesinde yazılı mescidi Bicar Oğlu Hamza Bey yaptırmıştır. Camii, Bicar ailesi eviyle iç içe yapılmıştır. Bu ev günümüze kadar gelemeyen literatürde “Sezaizade Evi” diye geçen evdir. Evin altından geçilerek camiye girilmekteydi (Ayverdi, 1972). Günümüzde restore edilmiş caminin minaresi, mescide bitişik değil binadan ayrı konumlandırılmıştır (Şekil 103 ve 104).

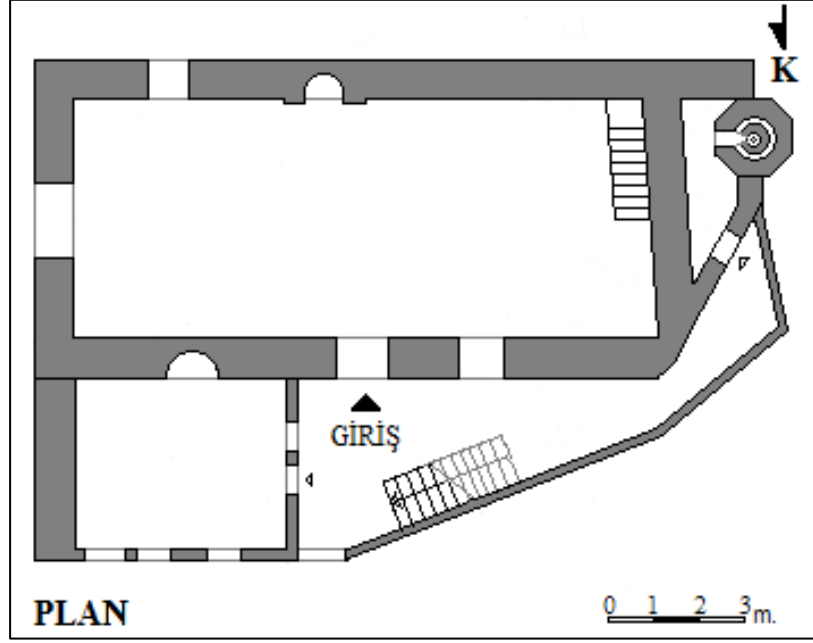
Şekil 103. Çekenli Hamza Bey Camii

Şekil 104. Çekenli Hamza Bey Camii planı (Gündoğdu v.d., 2006), (İşlenerek)

2.2.5.3.5. Kaya Mescidi

Kitabesi mevcut değildir. Ancak Tokat'ta yer alan bazı camilerin minareleri ile benzerlik taşıdığı için, sekizgen kaideli silindirik gövdeli tuğla minaresi, yapının 14. Yüzyıl sonları ile 15. Yüzyıl başlarında inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir (Gündoğdu v.d., 2006). Kaya Mescidi 1911 yılında minaresi dışında tamamen yenilenerek orjinallliğini kaybetmiştir (Şekil 105 ve 106).

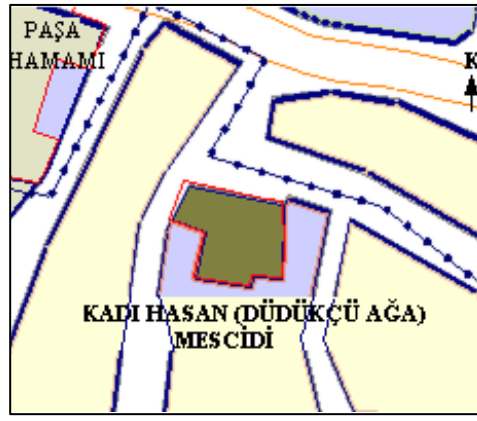
Şekil 105. Kaya Mescidi planı(Gündoğdu v.d., 2006), (İşlenerek)

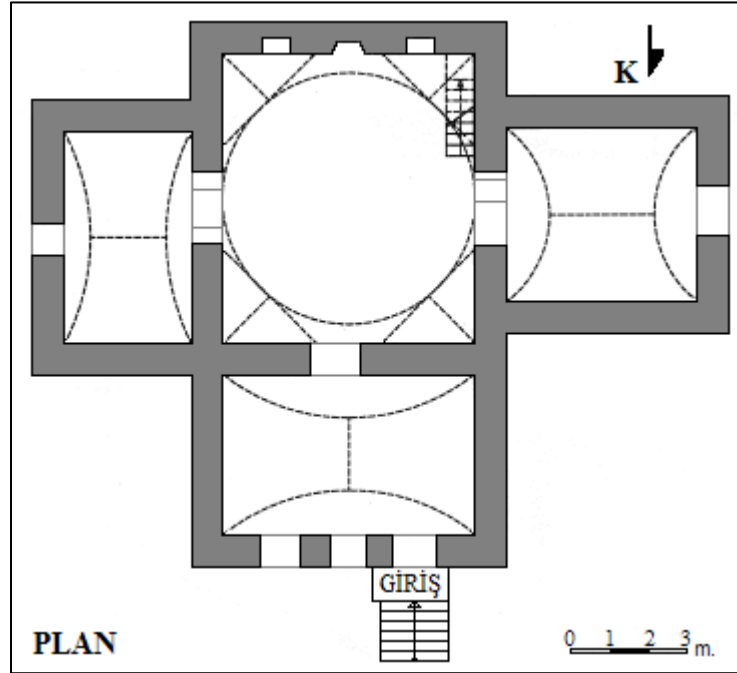
Şekil 106. Kaya Mescidi

2.2.5.3.6. Kadı Hasan (Düdükcü Ağa) Mescidi

Yapının kesin inşa tarihi bilinmemekle birlikte plan bakımından 1412 tarihli Hamza Bey Mescidi'yle benzerlik göstermesi nedeniyle, ilk inşasının 15. Yüzyılın başlarına kadar uzandığı söylenebilir (Şekil 107). Kadı Hasan (Düdükcü Ağa) Mescidi, ortadaki tromp geçişli kubbeli mekana birer kapı ile bağlanan ve mihrap duvarına yakın olarak konumlandırılmış beşik tonoz örtülü yan hacimleri ve kuzey yöndeki giriş bölümünden oluşmuştur (Gündoğdu v.d., 2006), (Şekil 108).

Şekil 107. Kadı Hasan (Düdükcü Ağa) Mescidi konumu

Şekil 108. Kadı Hasan (Düdükcü Ağa) Mescidi planı (Gündoğdu v.d. 2006), (İşlenerek)

Ortadaki 6.40.x 6.70 m.'lik kare mekanın güneyinde basit niş şeklinde son derece sade bir mihrap yer almaktadır. Bu mekanın doğu ve batısında 1.90 m. Genişliğindeki kapılarla geçilen, beşik tonoz örtülü birer oda yer almaktadır (Gündoğdu v.d., 2006). Girişin yanında iki adet dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Restorasyonu sırasında bazı cephelerini kapatan evler yıkılmıştır (Şekil 109).

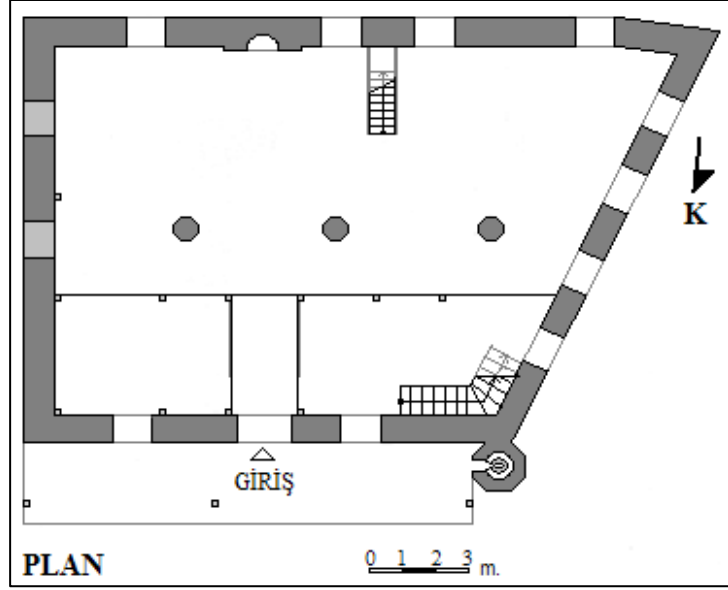

Şekil 109. Kadı Hasan (Düdükçü Ağa) Mescidi

2.2.5.3.7. Genç Mehmet Paşa (Örtmeliönü) Camii

Örtmeliönü Mahallesi'nde yer alan cami bugünkü yazı ile 1087/1692 tarihinde Genç Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığı yazılmaktadır. Düzgün olamayan yapı yamuk bir plana sahiptir.

Su basman seviyesinden yukarısının geç dönemde yenilediği düşünülmektedir. Sadece tavanındaki ahşap işçiliği ve kalem işi süslemeleri dikkate değerdir (Uysal, 1986). Yapının tavanı yedi bölüme ayrılmaktadır. Bunlardan altısı, aynı ölçülerde, dikdörtgenlerden oluşurken, batıda yer alan, diğerleri gibi ikiye bölünmemiş ve yamuk dikdörtgen şeklinde düzenlenmiştir. Bu bölümlerde çitaların çakılması suretiyle, girift biçimde geometrik kompozisyonlar oluşturulmuş, bu kompozisyonların merkezine de kare formlu birer göbek yerleştirilmiştir (Gündoğdu v.d., , 2006), (Şekil 110 ve 111).

Şekil 110. Genç Mehmet (Örtmeliönü) Camii planı (Gündoğdu v.d., 2006), (İşlenerek)

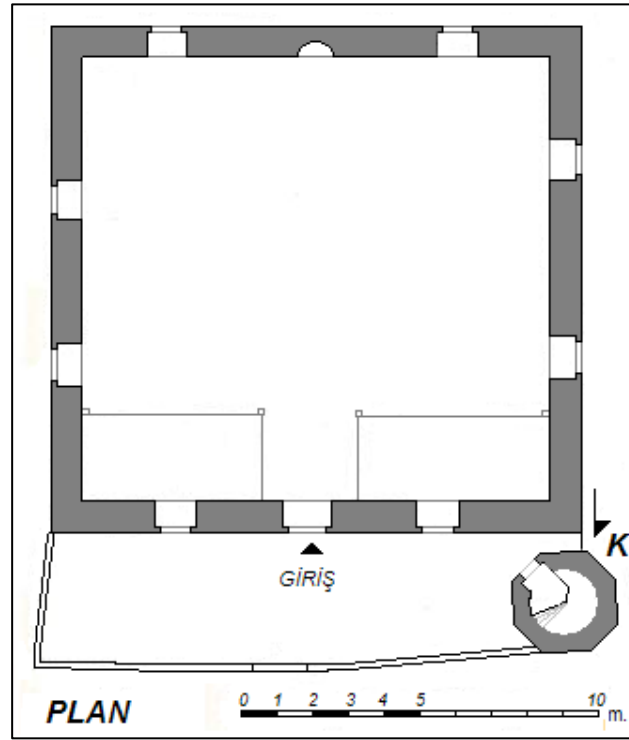

Şekil 111. Genç Mehmet (Örtmeliönü) Camii

2.2.5.3.8. Mahmut Paşa Camii

Devegörmez Mahallesi'nde, ırmağın sol kenarında yer almaktadır. İnşa tarihi bilinmemektedir. Kare planlı, kırma çatılı, tek minarelidir. Kuzeyindeki eğik çatılı son cemaat yeri sonradan eklenmiştir. Duvarlarındaki inşa özellikleri; yapının çeşitli dönemlerde onarımlar geçirdiğine işaret etmektedir. Batı duvarı ilk yapıya ait görünmektedir. Yapının dış cephede köşelerinin aşağı kısımları pahlanmıştır. Cepheler, iki sıra testere dişli bir saçak kornişini ile sona ermektedir (Uysal, 1986).

Kuzeydeki son cemaat yerinin içinde kalan basit bir kapıdan girilen cami tek mekan şeklinde bölüntüsüdür. Kuzeyinde, ahşap desteklerle taşınan mahfili vardır. Yarı dairesel planlı ve yuvarlak kemerli mihrap nişi ile minber orjinal değildir (Uysal, 1986). Mahmut Paşa Camiisi, mimarisinden ziyade harim tavanındaki ahşap işçiliği ile dikkati çekmektedir. Üzerinde yer yer kalem işi süslemeye rastlanmaktadır (Şekil 112).

Şekil 112. Mahmut Paşa Camii planı (Anonim, 2008-4), (İşlenerek)

Mahmut Paşa Camiisi'nin kitabesi yoktur. Kapısı üzerindeki levhada 18. Yüzyıl ibaresi yazmaktadır. Fakat bunun neye dayanılarak yazıldığı bilinmemektedir. Tarihte Tokat'ta yaşamış iki Mahmut Paşa'dan söz edilmektedir. Biri 1616 yılında, diğeri 1681 yılında ölmüştür. Bu yüzden büyük bir ihtimalle 17. yüzyılda inşa olunmuş ve çeşitli

depremlerde zarar gördüğü için, sonradan zaman içinde onarımlar geçirmiştir. Ahşap tavanından 19. yapısı olduğu düşünülebilir (Uysal, 1986), (Şekil113).

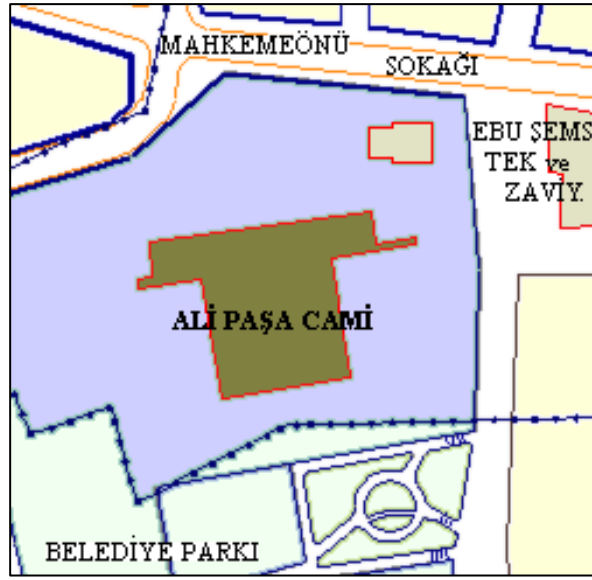

Şekil 113. Mahmut Paşa Camii

2.2.5.3.9. Ali Paşa Camii

Ali Paşa Mahallesi'nde, Gaziosmanpaşa Bulvarı'nın batısında yer alır ve etrafındaki bir çok anıtsal yapıyla bir külliye oluşturur (Şekil 114). Hatuniye (Meydan) Camisi ile birlikte kentin en büyük Osmanlı camisidir. Şekil 115'te Osmanlı son dönemine ait Ali Paşa Camii ve çevresi görülmektedir.

Ali Paşa Camiisi'nin portalinde kitabelik bulunmasına karşın kitabesi yoktur. Ancak döneminin özellikleri ve yaptıran kişinin yaşamış olduğu zaman dikkate alınırsa 16. yüzyıl son çeyreğinde yapılmıştır denebilir (Uysal, 1986).

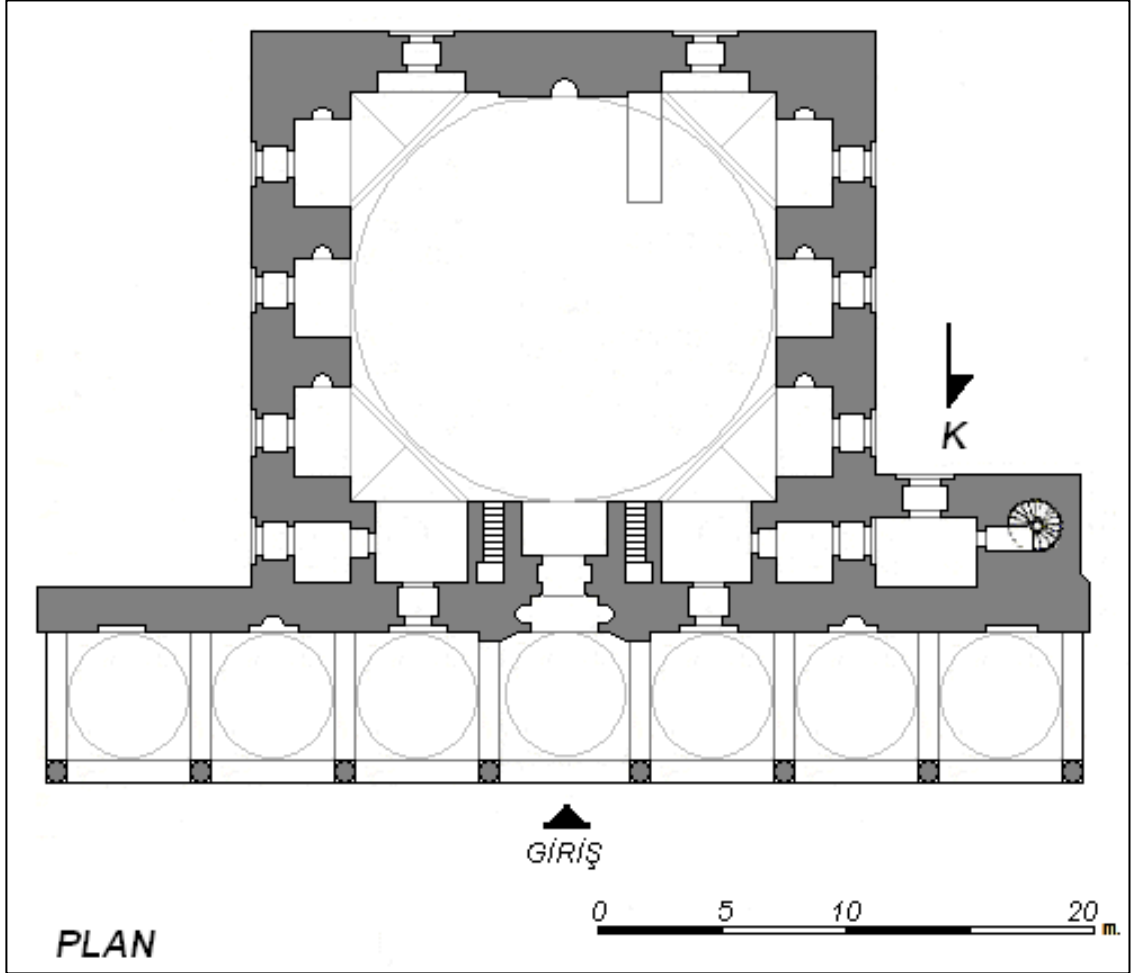

Şekil 114. Ali Paşa Camii konumu

Şekil 115. Osmanlı son döneminde Ali Paşa Camii ve çevresi

Ali Paşa Camiisi, kalın ve derin ayakların sınırladığı nişlerle genişletilmiş, anıtsal tek kubbeyle örtülü kare planlı bir harim ile kuzeyindeki yedi bölmeli son cemaat yeri ve kuzeybatı köşesine bitişik minareden oluşmaktadır (Şekil 116).

Şekil 116. Ali Paşa Camii planı (O. Uysal'dan işlenerek)

Kubbe, trompların üstünde onaltıgen kasnaktan sonra başlamaktadır. Yapının düşey dikdörtgen mihrabında; çokgen planlı ve mukarnas kavsaralı niş, üç taraftan zengin profilli silmelerle kuşatılmıştır. Mihrab, üstten üçgen biçiminde mazgallarla taçlandırılmıştır (Şekil 117). Mihrab ve minber orjinaldir. Taçkapı, biçim açısından Hatuniye Camiisi'nin kapısına benzer, ancak ondan daha sade bir işçiliği vardır (Şekil 118). Duvarlarda ve minarede düzgün taş kullanılmıştır. Örtü sisteminde tuğlaya yer verilmiştir. Portal, mihrab ve minber mermerdendir. Son cemaat yerindeki sütunların malzemesi de mermerdir (Uysal, 1986).

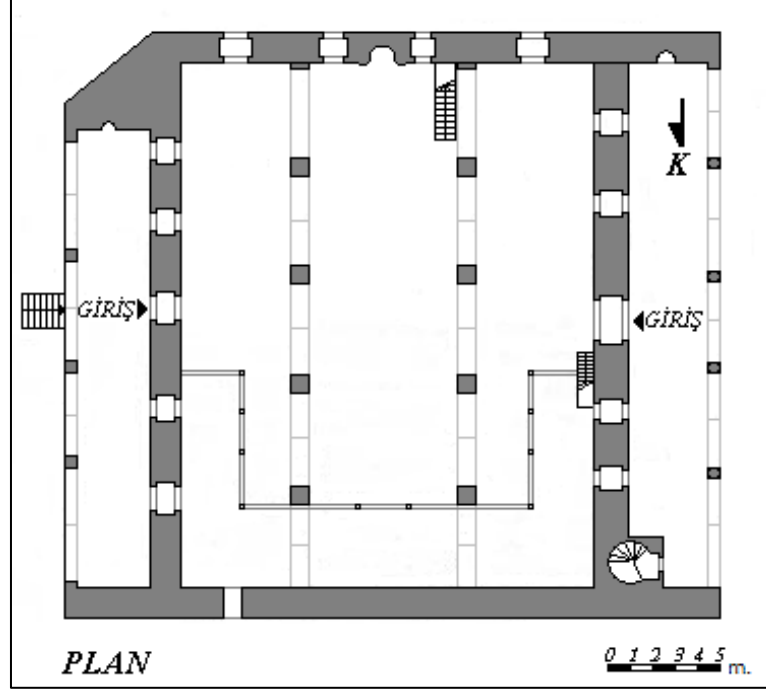
Şekil 117. Ali Paşa Camii

Şekil 118. Ali Paşa Camii

2.2.5.3.10. Ulu Camii

Ulu Camii Sulu Sokak'ın kaleye yakın yerinde Cami-i Kebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Derinlemesine dikdörtgen planlı, üç sahanlı harim ile bunun doğu ve batısındaki derinlemesine yönelen son cemaat yerlerinden oluşmaktadır. Üzeri kırma çatıyla örtülüdür. Kuzeybatı köşesinde minaresi yer almaktadır (Uysal, 1986), (Şekil 119).

Şekil 119. Ulu Camii planı(Y. Erdemir'den işlenerek)

Tokat'ın eski yerleşim bölgesinde ve kendi adıyla anılan mahallede bulunan caminin yapılış tarihi ve orijinal durumu hakkında bazı düşünceler bulunmaktadır. Bugün doğu cephe kapısı üzerindeki H. 1090 /M. 1678 tarihi bulunmakta ise de bu rakam onarım tarihine aittir. Aslında caminin Selçuklular döneminde inşa edildiği, fakat yangın, deprem vb. nedenlerle tahrip olan cami IV.Sultan Mehmet zamanında, eski temelleri esas alınarak yeniden yaptırılmıştır (Erdemir, 1986), (Şekil 120).

Şekil 120. Ulu Camii

Tuncer Baykara yaptığı araştırmalarda Tokat Ulu Camii'nin kaleye giden yolda olması, kalenin ana giriş kapısına yakın olması, caminin büyüklüğü ve döneminin Ulu Camilerinin özelliklerini yansıtmaması bu caminin Selçuklu ve Danişmendli devrine kadar gittiğini ifade etmektedir (Baykara, 1986).

Sonuç olarak Selçuklu Döneminde yapılan ancak Osmanlı Döneminde tamamen bir onarım geçiren yapı plan şeması olarak ilk yapıldığı dönemine aittir. Ama geri kalan inşaat tekniği Osmanlı Dönemi'ne aittir. Eğimli bir arazi üzerinde yer alan caminin kuzey cephesi sağır, düz bir yüzeye sahiptir.

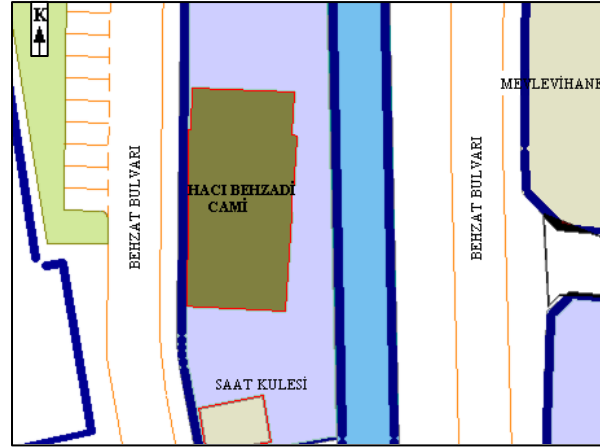
Güney cephenin güneydoğu köşesi, sokak dokusuna uydurulmak amacıyla eğitilmiştir. Cephenin alt kısmında yan yana dört; üst tarafta ise beş pencere açıklığı vardır. Alt pencereler düşey dikdörtgen çerçevelidir. Üsttekilerden ortadaki göz pencere biçiminde; iki yanındakiler sivri kemer biçimindedirler. Ulu Camii, planı kadar, harimin destekleri üzerindeki kalem işi süslemeleri ve ahşap tavanıyla dikkati çekmektedir. Daha önce sıvanmış olan ayaklar ve kemer köşeliklerinin temizlenmesi sonucu, orijinal kalem işi süslemeler ortaya çıkmıştır. Ayakları, kemer yüzeylerini ve köşeliklerini tümüyle kaplayan bu süslemeler ile 16. ve 17. Yüzyıl duvar çinileri arasında motif kompozisyonları açısından tam bir paralellik vardır. Burada, kırmızı ve yeşilin tonlarından meydana gelen fonlar üzerine beyaz renkle naturalist bitkisel kompozisyonlar işlenmiştir. Ahşap tabanda, çıtalarla geometrik kompozisyonlar oluşturulmuş; bunları çerçeveleyen bordürlerin yüzeyine ise kalem işi bitkisel süslemeler yapılmıştır. Orta sahanın ikinci kemerleri hizasında kalan tavan yüzeyinin ortasına, geometrik işçilikli, kabarık bir göbek yerleştirilmiştir (Uysal, 1986). Ayrıca batı cephesinin yol tarafındaki köşesinde taş işçilikli bir kuş evi dikkati çekmektedir (Şekil 121).

Şekil 121. Ulu Camii kuşevi

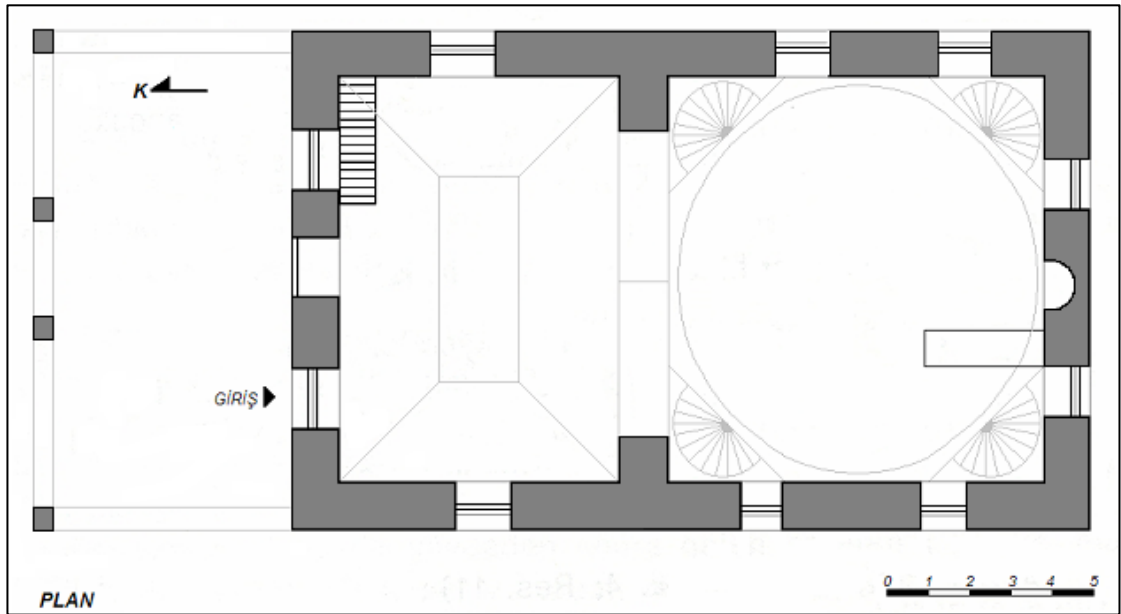
2.2.5.3.11. Hacı Behzadi Camii

Behzat Bulvarı ile Behzat Deresi arasında yer almaktadır. Hemen güneyinde, 1901'de yapılan saat kulesi yükselir (Şekil 122). Kanuni Sultan Süleyman zamanında Hoca Behzad tarafından H. 942 / M. 1535-36 tarihinde yaptırılmıştır.

Şekil 122. Hacı Behzadi Camii konumu

Tek kubbeli bir mihrabönü mekanı ile bunun kuzeyindeki enine dikdörtgen planlı tonozlu mekandan oluşmaktadır. 19. ve 20. yüzyıllarda çeşitli onarımlar gören gören caminin kuzey cephesine bitişik iki katlı betonarme son cemaat yeri 1956 yılında ilave edilmiştir (Uysal, 1986), (Şekil 123 ve 124).

Şekil 123. Hacı Behzadi Camii planı (O. Uysal'dan işlenerek)

Şekil 124. Hacı Behzadi Camii

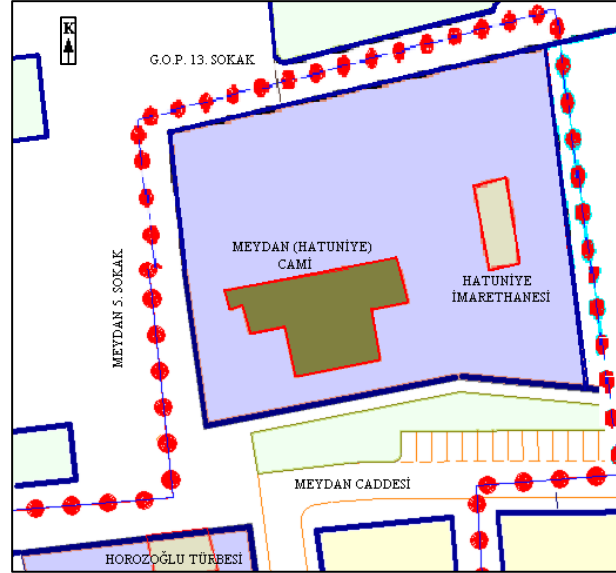
Şekil 125. Hacı Behzadi Camii 1900'lü yılların başlarında

Sekizgen kasnak, beden duvarlarının tam üstüne binmektedir. Fazla yüksek değildir, silmeli bir kornişle sona erer. Kubbe kurşunla kaplanmıştır. Kuzeydeki kapıdan girilen harimde; mihrabönündeki kare mekanı örten büyük kubbeye nervürlü tromplarla geçilmektedir. Mihrabönü mekanı ile kuzeydeki aynalı tonoz bölüm; duvara bitişik

ayaklara binen büyük bir sivri kemerle birbirine bağlanmaktadır. Caminin beden duvarlarında belli bir yüksekliğe kadar moloz taş ve 4 sıra tuğla hatıldan oluşan bir teknik uygulanmıştır. Yukarı kısımlar ise moloz taştan yapılmıştır. Bu arada pencere sövelerinde düzgün taş blok, alınlık kemerlerinde tuğla kullanıldığı dikkati çekmektedir. Minare tamamıyla düzgün kesme taştandır (Uysal, 1986), (Şekil 125).

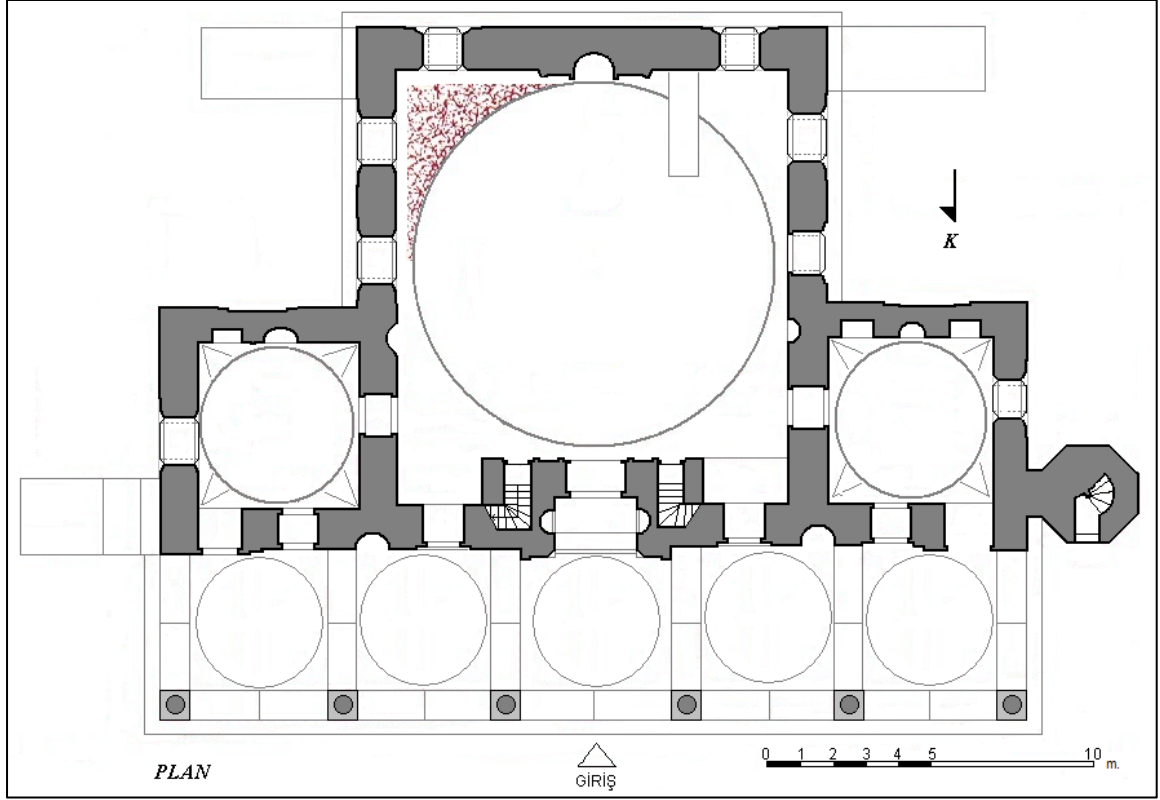
2.2.5.3.12. Meydan (Hatuniye) Camii

Gülbaharhatun Mahallesi'nde bulunmaktadır (Şekil 126). Sultan II. Beyazıd tarafından Tokat'ta annesi adına yaptırılan Hatuniye Camii'sinin kapısı üzerindeki üç satırlık kitabesine göre, H. 890/ M. 1485 tarihlidir.

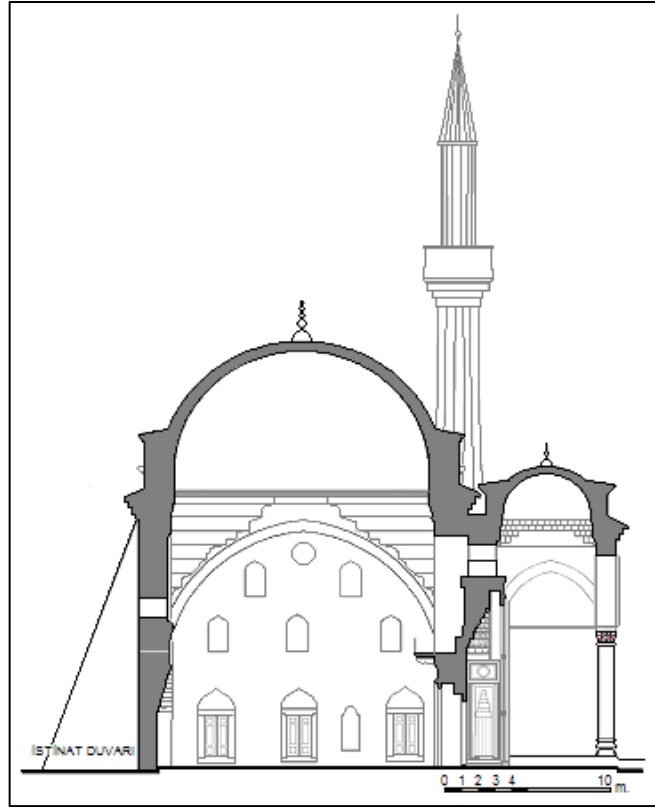

Şekil 126. Meydan (Hatuniye) Camii konumu

12m. çapında sağır bir kubbe ile örtülü camide mukarnas ve baklava başlıklı altı devşirme sütun üzerine beş gözlü son cemaat yeri, ortada aynalı tonoz, yanlarda kubbe örtülmektedir. İki yanda taşan gözlerin arkasına Türk üçgenleri ile birer küçük, kubbeli mekan yerleştirilmiş, minare batı kenarına eklenmiştir. Birer kapı ile camiye açılan kanatlardaki bu mekanların, revaklara da bağlantısı olup, dershane şeklinde kullanıldığı kabul edilmektedir. Camii içinde kuzey duvarı boyunca bir mahfil uzanmaktadır. Mukarnas kornişli saçaklardan başka, camide dikkati çeken, sarkıtlarda zenginleştirilmiş sekiz sıra mukarnas kavsaralı mermer portal, geniş bir Bursa kemeri ile cepheye açılmaktadır (Aslanapa, 2004), (Şekil 127 ve 128).

Şekil 127. Meydan (Hatuniye) Camii planı (O.Aslanapa'dan işlenerek)

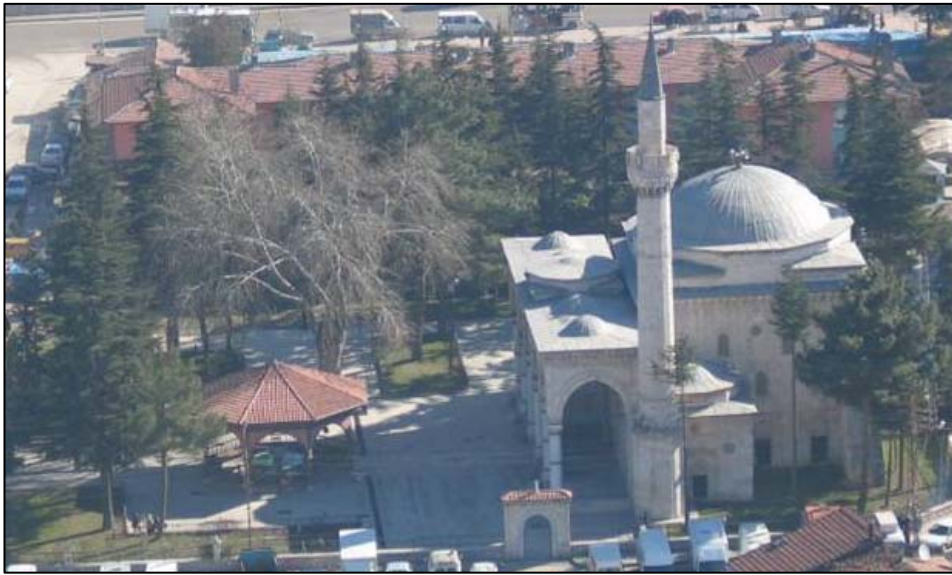

Şekil 128. Meydan (Hatuniye) Camii kesiti (O.Aslanapa'dan işlenerek)

Batı cephesinin güneybatı köşesiyle birleştiği kısma deprem sırasında duvarın dayanıklılığını arttırması için bir istinat duvarı yapılmıştır. Güney cephenin ortasında ve son cemaat yerinin doğusunda da birer istinat duvarı bulunmaktadır. Güney cephedeki diğerlerinden daha büyük olup, saçağa kadar yükselmektedir. Tokat'taki çalışmalarını 1930 yılında tamamlayan Gabriel'in verdiği planda istinat duvarları işlenmemiştir. Fakat, koyduğu fotoğraflarda duvarlar mevcuttur. Duvarlarda ve minarede düzgün kesme taş kullanılmıştır. Sütunlar, sütun başlıkları ve portal mermerdendir. Son cemaat yeri kubbelerinin tuğladan inşa edildikleri, sıvaları dökülmüş kısımlarından belli olmaktadır (Uysal, 1986), (Şekil129 ve 130).

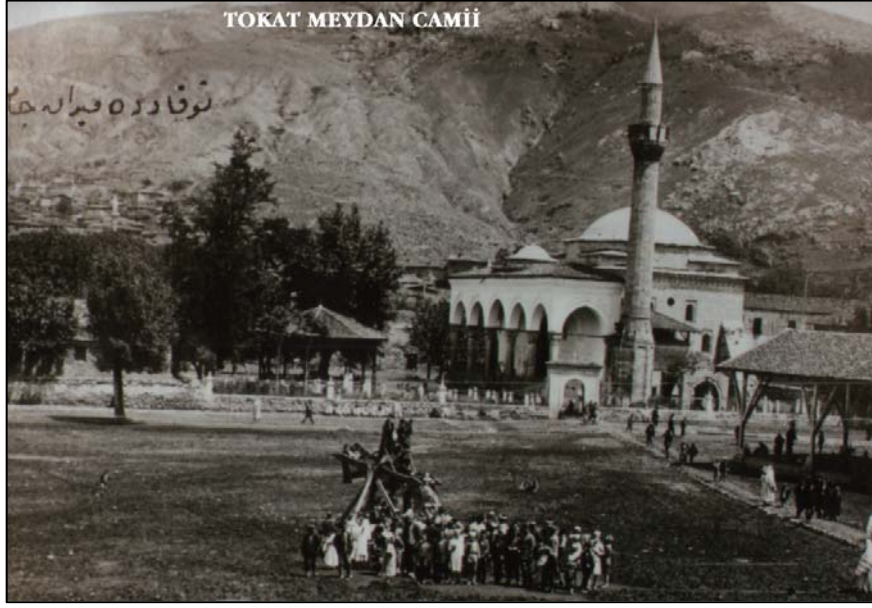

Şekil 129. Meydan (Hatuniye) Camii

Şekil 130. Meydan (Hatuniye) Camii

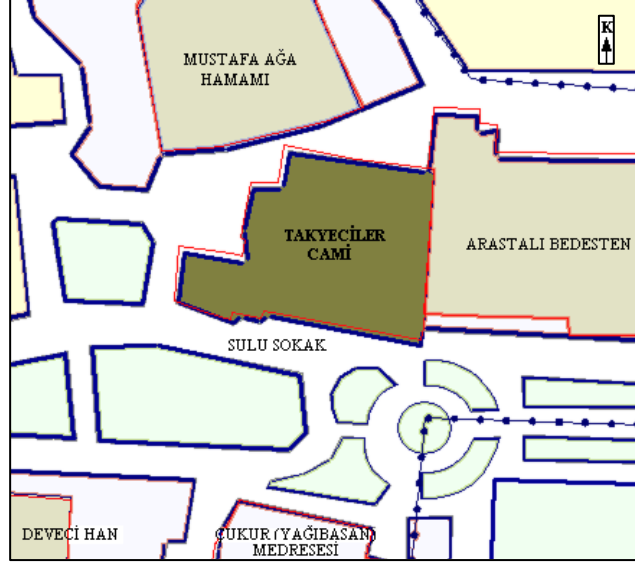
Hatuniye Camii'nin minare olan kısmının arka tarafında Şekil 131'de görüldüğü gibi bir türbe, karşısında 1939 depreminden sonra da ayakta kalabilen Hatuniye Medresesi bulunmaktaydı. Ancak bugün ikisi de yıkılmışlardır. 1930 yılında Tokat'ta bulunan Gabriel bu medresenin planını çizmiştir. Ancak bugün tamamen yok olmuş, bulunduğu yerden cadde geçmektedir.

Şekil 131. Hatuniye(Meydan) Camii'nin 1900'lü yıllardaki görüntüsü

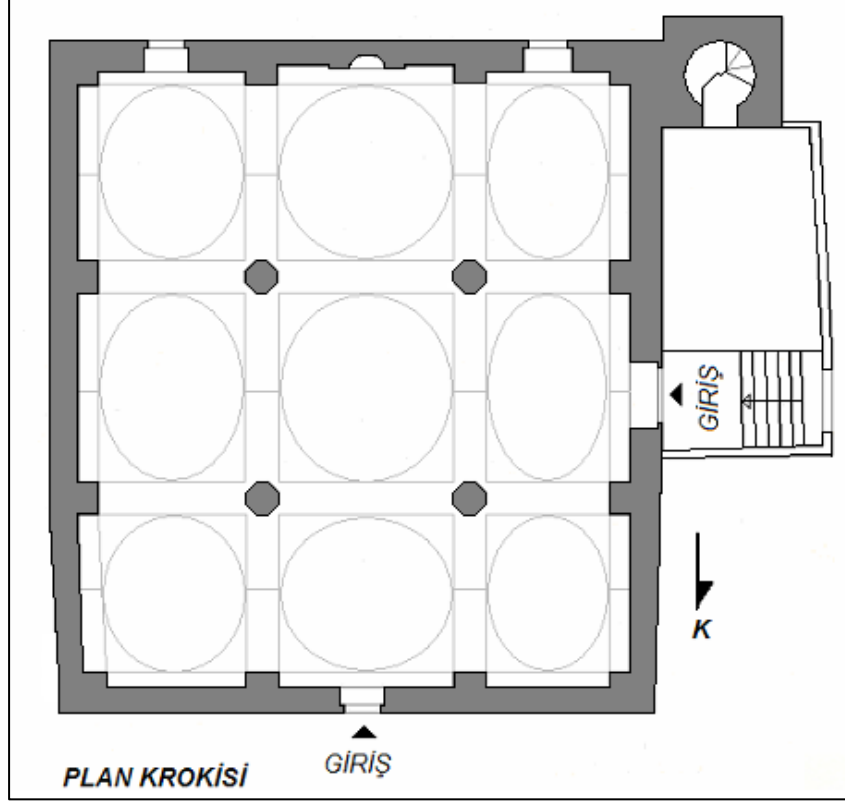
2.2.5.3.13. Takyeciler Camii

Sulu Sokak'ta , Yağıbasan Medresesinin kuzeyinde, Arastalı Bedesten'in yanında bulunmaktadır (Şekil 132. Evliya Çelebi, cami için: "... Attarlar içinde Takyeciler Camii, yüksek kubbeler, uzun minare ve mavi kurşunla örtülü, mamur bir camidir." İfadesini kullanmaktadır (Uysal, 1986).

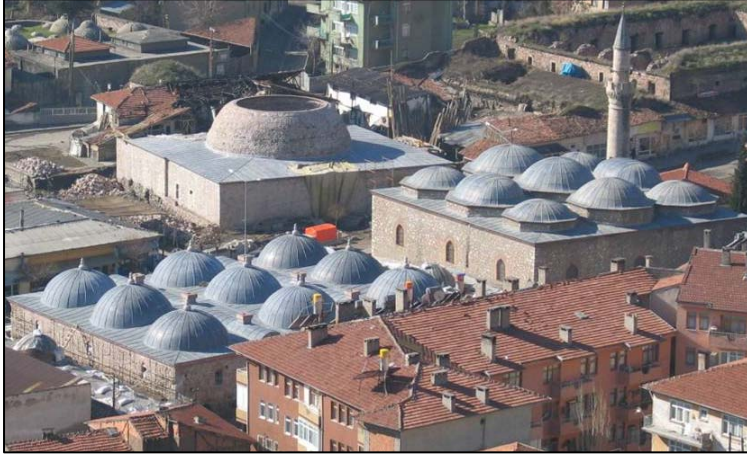

Şekil 132. Takyeciler Camii konumu

Kareye yakın derinlemesine dikdörtgen planlı ve çok kubeli bir eser olan Takyeciler Camiisi H. 1288 / M. 1871-72 'de yapılmıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında elden geçirilmiş ve kubbe üstlerini tamir etmek için kurşun bulunamadığından kırma çatı ile kaplanmıştır. 1964-65 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından orijinal durumuna getirilmiştir. Batı ve kuzeydeki kapılardan girilen harim; ortadaki büyük sekizgen planlı dört ayak ile duvarlara bitişik, köşeleri pahlı sekiz adet dikdörtgen formlu ayaklara atılan sivri kemerlerle dokuz üniteye bölünmüş ve her bir ünitenin üzeri kubbeye örtülmüştür (Uysal, 1986), (Şekil 133 ve 134). Örtüyü teşkil eden dokuz kubbeden her biri alçak sekizgen kasnaklar üzerine oturmaktadır. Mihrap eksenindeki kubbelerin kasnakları daha yüksektir.

Şekil 133. Takyeciler Camii plan krokisi (O.Uysal'dan işlenerek)

Şekil 134. Takyeciler Camii

2.2.5.3.14. Yolbaşı Camii

Bey Sokak'ta bulunan camii birçok onarım geçirmiştir (Şekil 135). Giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre, 1920-1923 tarihleri arasında, Katipzade Tahir Efendi tarafından yapılmıştır.

Şekil 135. Yolbaşı Camii

2.2.5.3.15. Huruç (Horuç) Camii

Hoca Ahmet Mahallesi'nde bulunan camiinin kitabesi yoktur. Camiinin yapım tarihi, beden duvarlarından alçak olan minare kaidesi ve inşa tekniği bakımından 15. yüzyıla kadar indirebilir. Asıl cami kısmı; içten kubbe, dıştan piramidal çatılı kuruluşuyla tipik bir 14. yüzyıl yapısıdır (Uysal, 1986).

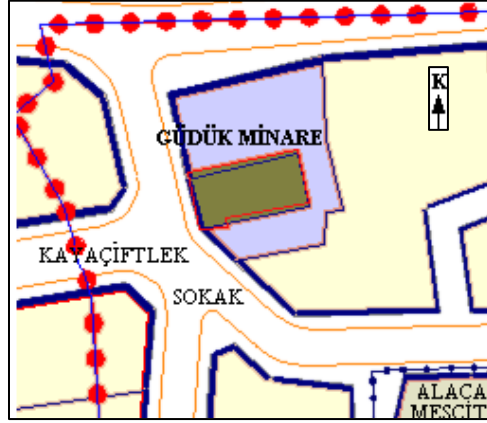
Kare planlı, içten kubbe, dıştan piramidal külahla örtülü bir mekan ve minareden oluşmuş bir yapıdır. Kuzeydeki son cemaat yeri, ahşap desteklere oturan 5 kemerle dışa açılmaktadır. Sonradan desteklerin arası kapatılmıştır. Çok basit bir işçilik gösteren caminin içinde, kubbe eteğinde kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Birçok onarım geçiren yapı orijinalliğini oldukça kaybetmiştir (Şekil 136).

Şekil 136. Huruç Camii

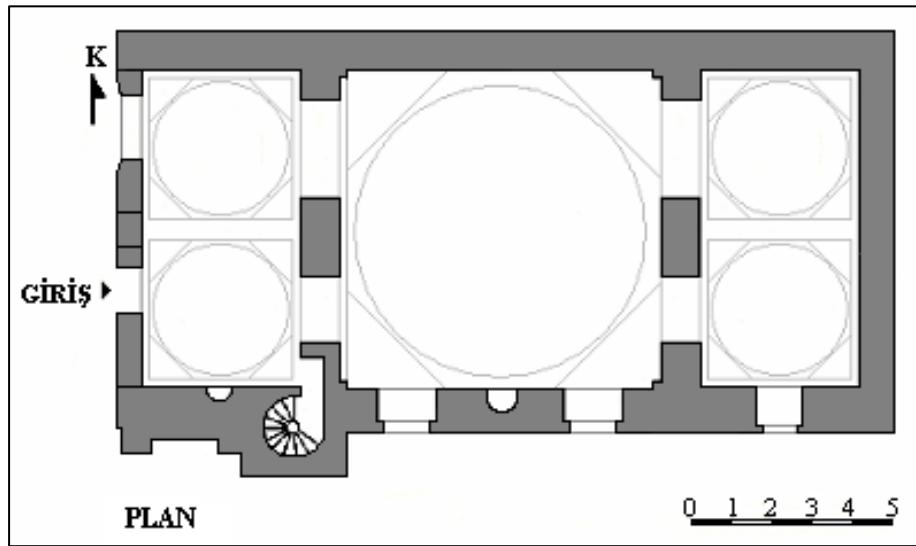
2.2.5.3.16. Güdük Minare (Rüstem Çelebi) Camiisi

Cami-i Kebir Mahallesi'ndeki cami, küçük boyutlu bir yapı olmasına rağmen planı itibariyle ilgi çekicidir (Şekil 137). Güdük Camii'nin kitabesi yoktur. Yapının zerinde Türkçe yazılan levhada 14. Yüzyıl yapısı olduğu, ayrıca alıŐılmış cami planı dışında doğu cephesine yapılan ilaveyle iki farklı zamanda yapılmış olduğu yazılmaktadır.

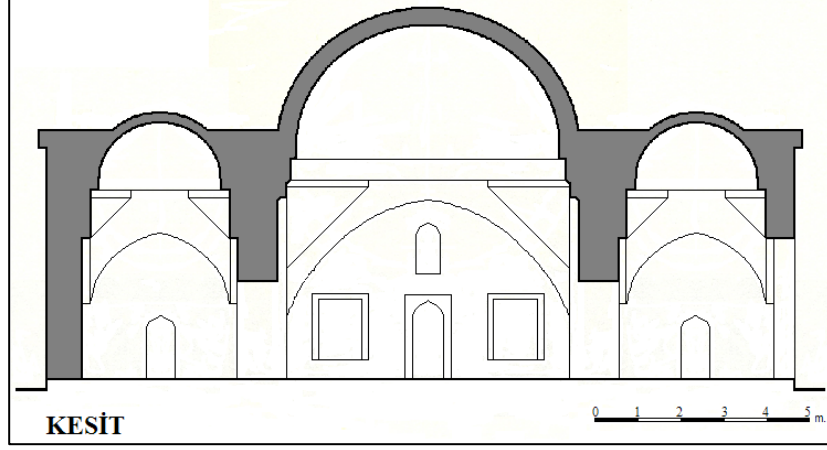

Şekil 137. Güdük Minare (Rüstem Çelebi) Camiisi konumu

Ana hatlarıyla dikdörtgen bir alan kaplayan eser, ortada büyük bir kubbe ile bunun doğusunda ve batısında eŐ değerde ikiŐer küçük kubbenin örttüğü hacimlerden oluşmaktadır. Ancak bunun belirtildiği gibi, doğu taraftaki hacim yapıya sonradan eklenmiştir (Şekil 138 ve 139).

Şekil 138. Güdük Minare (Rüstem Çelebi) Camii planı(O. Uysal'dan işlenerek)

Şekil 139. Güdük Minare (Rüstem Çelebi) Camii kesiti (O. Uysal'dan işlenerek)

Girişin yer aldığı batı cephesi, aynı zamanda küçük kubbeli hacimlerin baldaken kuruluşlarının birer unsurunu teşkil eden iki sivri boşaltma kemeri ile bunların içini dolduran duvarlara açılmış kapı ve pencereyle hareketlendirilmiştir. Boşaltma kemerleri ortadaki ayak ve köşedeki ayaklara binmektedir. Kuzeydeki kemerin içinde kalan mütevazi kapı kompozisyonu, profilli silmelerin meydana getirdiği düşey dikdörtgen çerçeve ile bunun içinde yer alan basık kemerli kapı açıklığından ibarettir. Cephenin diğer yarısını kaplayan kemerin içindeki pencere ise düşey dikdörtgen çerçeveli ve düz lentoludur. Yapıda genel olarak moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Köşelerde ve ayaklarda düzgün kesme taşlara rastlanmaktadır. Batı cephenin üst kısımlarında taş-tuğla almaşıklığı vardır. Bu cephedeki boşaltma kemerleriyle, kubbeler ve minarenin kaideden yukarısı tamamen tuğladan yapılmıştır (Uysal, 1986), (Şekil 140).

Şekil 140. Güdük Minare (Rüstem Çelebi) Camii

2.2.5.3.17. Ahmet Ağa Camii

Ali Paşa Mahallesi'nde yer alan yapı 1911 yılında inşa edilmiştir. Kare planlı yapının üzeri, sivri tromp geçişli kubbe ile örtülmüştür. Kubbe dışarıya saçaklı konik külâh biçiminde yansımaktadır. Yapı, 1988 yılındaki restorasyonunda büyük oranda orijinalliğini kaybetmiştir (Gündoğdu v.d., 2006), (Şekil 141).

Şekil 141. Ahmet Ağa Camiisi

2.2.5.3.18. Devegörmez Camii

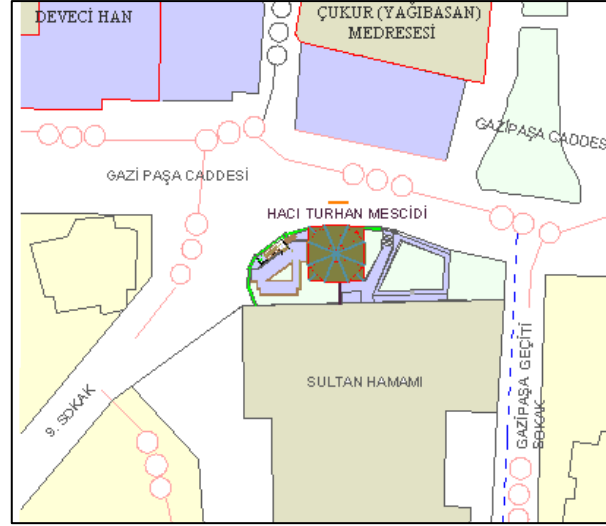
Devegörmez Mahallesi'nde yer alan yapı 1904 tarihinde yenilenmiş ve tarihi kıymetini kaybetmiştir. 1970'li yıllarda son cemaat yeri ve minare eklenen kare planlı caminin üzeri, tromp geçişli kubbe ile örtülüdür. Kubbenin dışı yansıyan sekizgen kasnağı, geniş saçaklı konik külâh formunda sonlanmıştır (Gündoğdu v.d., 2006), (Şekil 142).

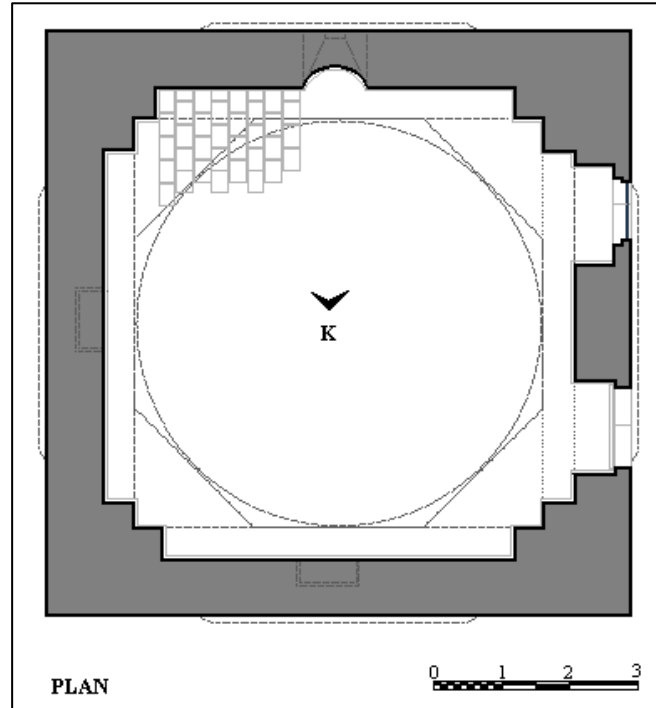
Şekil 142. Devegörmez Camii

2.2.5.3.19. Hacı Turhan Mescidi

Sultan Hamamı önünde bulunan mescit zemin olarak günümüz yol seviyesinden aşağıdadır (Şekil 143). 1473 yılında Haydar bin Mehmed el-Hac Turhan tarafından yaptırılmıştır. Kare planlı mescidin üzeri tuğladan basık kemerler üzerine pandantif geçişli kubbeye örtülüdür (Şekil 144 ve 145).

Şekil 143. Hacı Turhan Mescidi konumu

Şekil 144. Hacı Turhan Mescidi planı (Anonim, 2008-4), (İşlenerek)

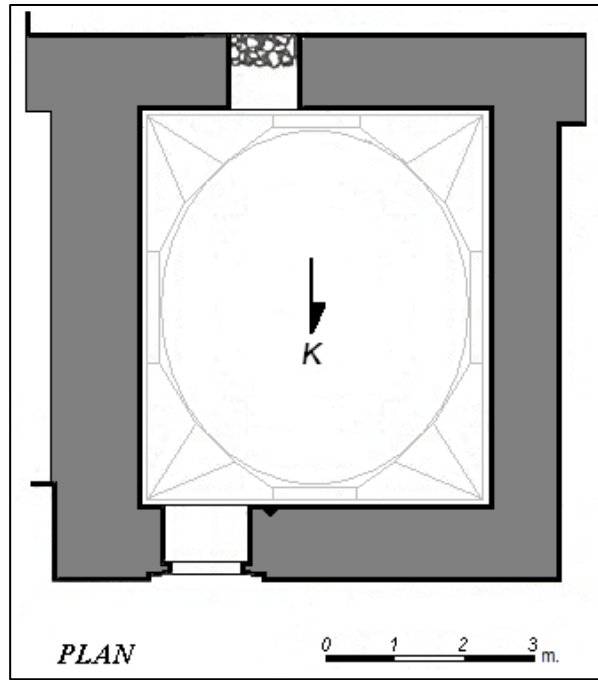

Şekil 145. Hacı Turhan Mescidi

2.2.5.4. Türbeler (Tekke)

2.2.5.4.1. Anonim (Kitabesiz) Türbe

Tokat'taki Gökmedrese'nin kuzeyinde ona bitişik olarak doğu-batı doğrultusunda uzanan bina kalıntısının batı ucunda yer alan kubeli yapı bir türbedir. Zeminin Selçuklu yapılarına göre yüksekte olmasından dolayı Osmanlı Dönemi olduğu tahmin edilmektedir (Şekil 146).

Şekil 146. Anonim (Kitabesiz) Türbe planı (H.Önal'dan işlenerek)

Gökmedrese gibi bugünkü yol seviyesinden bir hayli aşağıda kalmış türbenin kapısı kuzey cephesinin sol köşesine yakın bir yerde açılmıştır. 1.53 x 0.89 m. ölçülerindeki giriş açıklığı geçme tarzında taştan örülmüş basık bir kenara sahip olup, kapı tezyinatsız konkav bir silme ile dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Türbe 5.05 x 5.55 m. ölçülerinde kareye yakın bir dikdörtgen bir plana sahiptir. Duvarları moloz taşlarla örülü olan yapı bir kubbe ile örtülü olup, kubbe yuvarlağına üçgenli bir kuşakla geçiş sağlanmıştır. Üçgenli kuşak tuğla ile örülmüşken kubbeye taş ve tuğla birlikte kullanılmıştır (Önal, 1996), (Şekil 147).

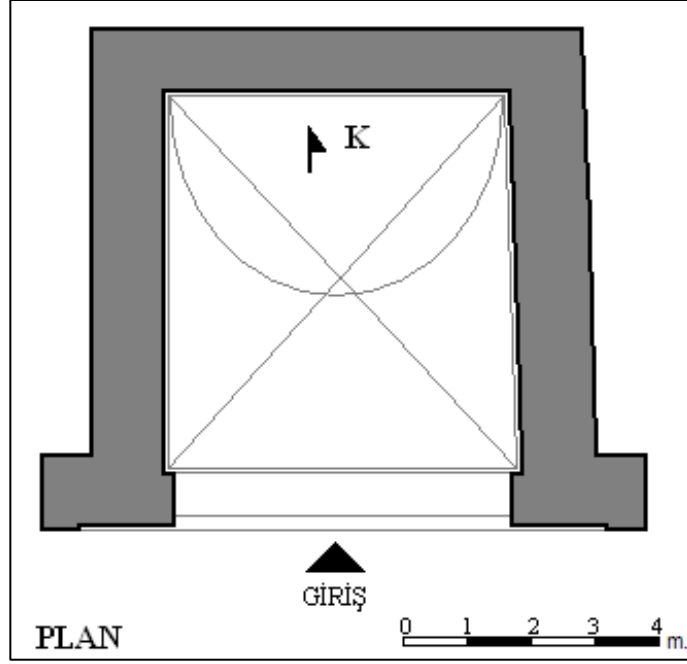

Şekil 147. Anonim (Kitabesiz) Türbe

Giriş açıklığının hemen karşısına rastlayan ikinci bir açıklık mevcuttur. İçte moloz taşlarla örülerek kapatılmış dışta da toprak altında kalmış ve açıklığını türbenin güneyinden bitişik olduğu ve bugün izi dahi kalmamış bir hacme geçiş sağladığı muhakkaktır (Önal, 1996).

2.2.5.4.2. Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) Türbesi

Hatuniye (Meydan) Cami'nin arka tarafında Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) zaviyesi'nin önünde bulunan yapı restore edilmektedir. Eyvan şeklinde dışa açılan türbe; 5.30x 7.55 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlı bir yapı özelliği taşır (Gündoğdu v.d., 2006), (Şekil 148 ve 149).

Şekil 148. Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) Türbesi planı (Anonim, 2008-4), (İşlenerek)

Şekil 149. Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) Türbesi

2.2.5.4.3. Ali Paşa Türbesi

Ali Paşa Camii'nin önünde yer alan türbenin, batısında öne ve yanlara basık, sivri kemerlerle açılan baldaken tarzında bir sundurma yer almaktadır. Sundurmanın üzeri, pandantif geçişli, basık bir kubbeyle örtülüdür (Şekil150).

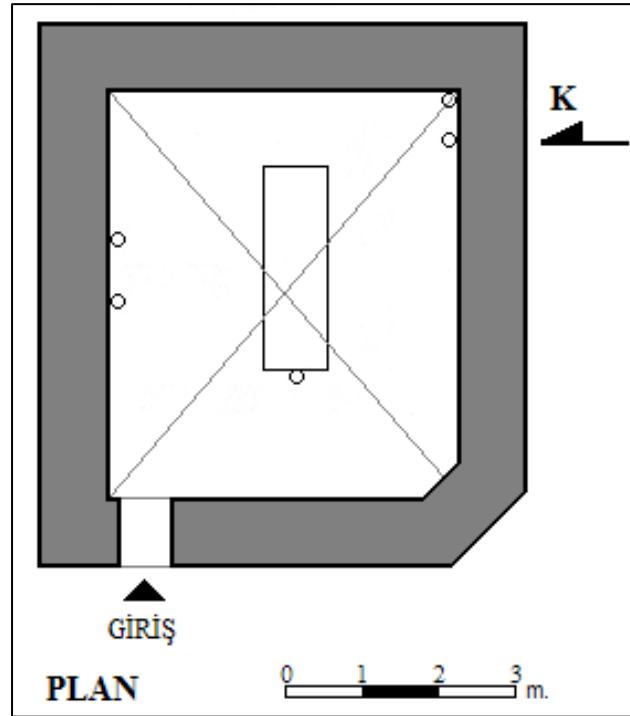
Şekil 150. Ali Paşa Türbesi

Sundurmadan geçildikten sonra, üç adet profilli silmenin kuşattığı, basık sivri kemerli bir kapı ile kare planlı, üzeri tromp geçişli kubbeyle örtülü türbeye ulaşılmaktadır. Doğuya, kuzeye ve güneye birer dikdörtgen çerçeveli, basık sivri boşaltma kemerli ve demir şebekeli pencere açılan türbede üç adet taş sanduka bulunmaktadır. Kare planın üzerini örten kubbe, dışarıya sekizgen kasnaklı ve kurşun kaplı olarak yansımaktadır. Düzgün kesme taş kullanılarak inşa edilen türbenin giriş sundurmasının sivri kemerlerinde tuğla kullanılmıştır (Gündoğdu v.d., 2006).

Ali Paşa Türbesi'nin kesin inşa tarihini veren kitabesi mevcut değildir. Ancak sandukalar üzerindeki kitabeler göre türbenin 16. Yüzyıl üçüncü çeyreğinde yapılmış olduğu söylenebilir.

2.2.5.4.4. Acepşir Türbesi

Erenler Mahallesi'nde bulunan Acepşir Türbesine halk arasında baş ağrısı türbesi de denilmektedir. H. 717- M. 1317'de yapılmıştır. Kitabesinin bir kısmı kırık bulunduğundan kim tarafından inşa edildiği bilinmemektedir. Türbede kabrin baş tarafında bir şamdan vardır. Şamdanın tipi, kırık ve noksan kitebesinin son kelimeleri bu türbenin İlhanlı hükümdarlarından Ebusait Bahadır Han zamanında yapıldığını anlatmaktadır. (Acunsal, 1947). Kare planlı olan türbe Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yıkılıp aslına uygun yeniden yapılmıştır (Şekil 151).

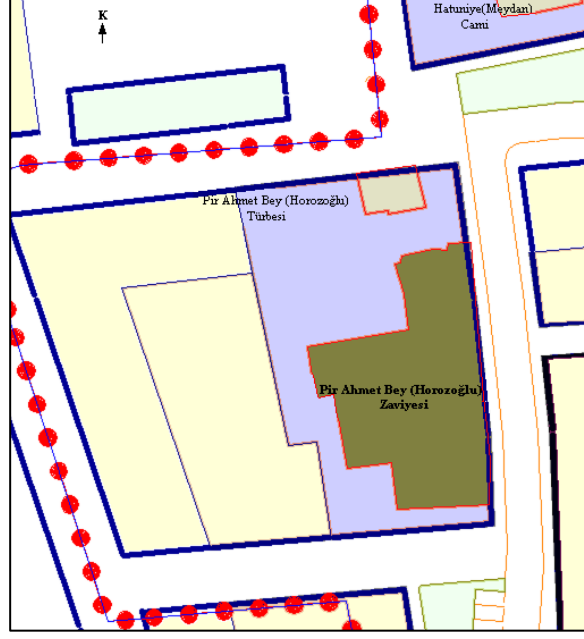

Şekil 151. Acepşir Türbesi planı (Anonim, 2008-4), (İşlenerek)

2.2.5.5. Zaviyeler

2.2.5.5.1. Horozoğlu Zaviyesi

Hatuniye (Meydan) Cami karşısında bulunan yapı 15. Yüzyıl eseridir (Şekil 152). Çelebi Mehmet zamanında Pir Ahmed Bey tarafından yapıldığı kabul edilmektedir. Genelde zaviyeler türbesiyle iç içe bulunmaktadır. Bu yapının türbe kısmı binadan ayrı yapılmış Tokat'taki tek örnektir (Şekil 153).

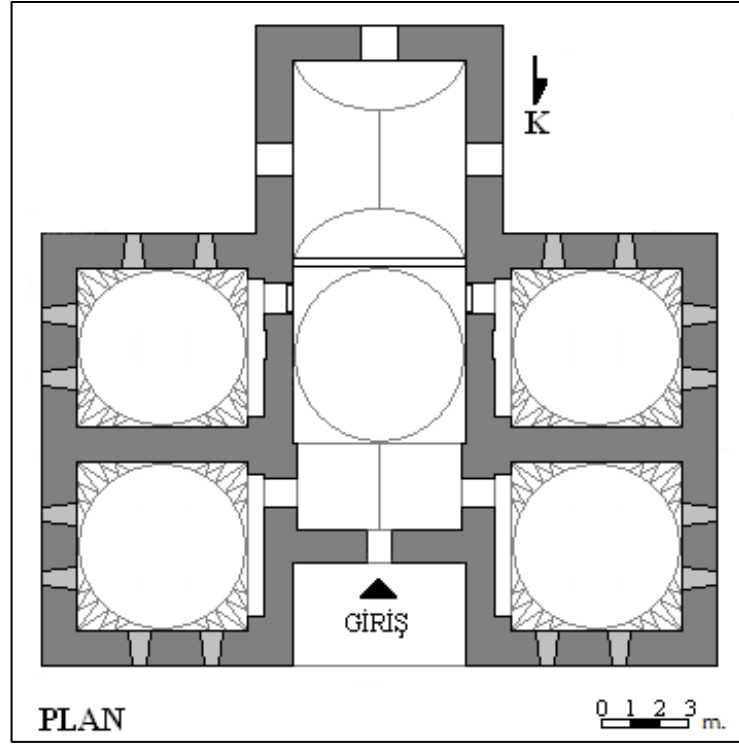

Şekil 152. Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) Zaviyesi konumu

Şekil 153. Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) Zaviyesi

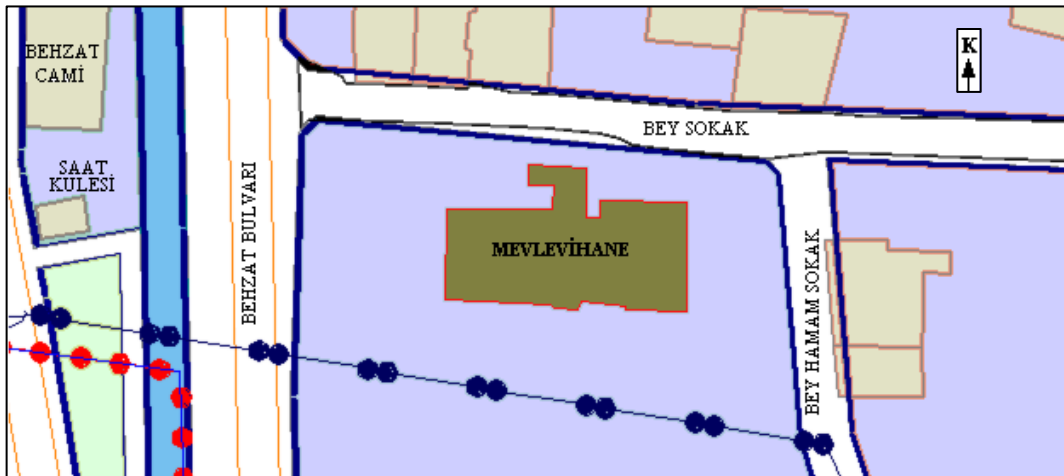
Yapının girişi, kuzeye bakan sivri kemerli geniş bir eyvanın içinde yer almaktadır. Girişten geçildikten sonra, orta mekana ulaşılmaktadır. Orta bölüme yanlardan birer kapıyla ikisi doğuda, ikisi batıda olmak üzere dört oda açılmaktadır. Orta mekan dışarı çıkıntı yapmaktadır (Gündoğdu v.d., 2006), (Şekil 154).

Şekil 154. Horozoğlu Zaviyesi planı (Gündoğdu v.d., 2006), (İşlenerek)

2.2.5.5.2. Mevlevihane

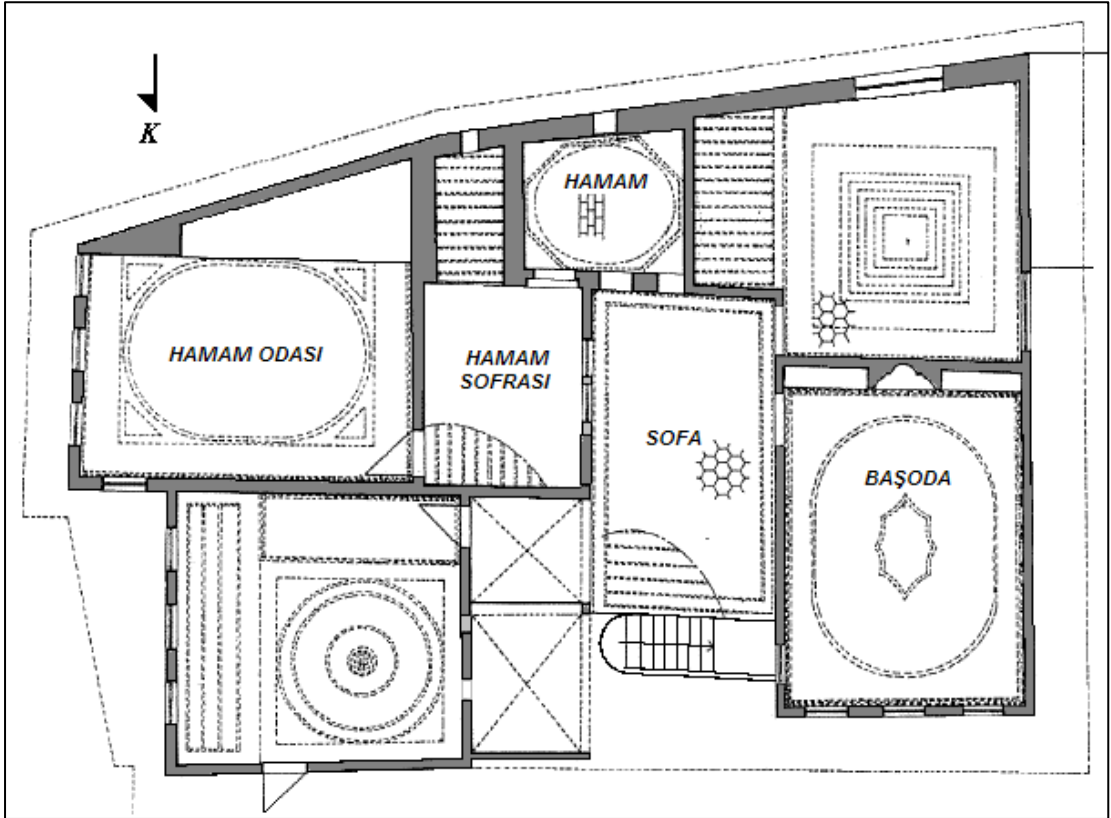
1638 yılında Muslu Ağa tarafından yaptırılan Mevlevihane, Behzat Deresi'nin geçtiği, Bey Sokak girişinde tarihi doku içinde yer almaktadır (Şekil 155). Mevlevihane'nin ana binasında semahane, derviş hücreleri, şeyh odası, meydan odası bulunmaktadır

Şekil 155. Mevlevihane konumu

1703 yılında onarılan tekkenin son şeklini 19. yüzyıl sonlarına doğru aldığı mimarisi ve süsleme özelliklerinden aldığı anlaşılmaktadır. Dikdörtgen bir alanda iki katlı bir yapı şeklindeki ana binanın büyük bölümü daire planlı semahane oluşmaktadır. Daire planlı semahaneler Mevlevihaneler içinde önemli bir grubu oluşturmaktadır. Çorum, Kütahya, Muğla bu tip semahanesi olan mevlevihanelerdir. Semahane içinde mutrib mahfili ve kütüphane odası bulunmaktadır (Şekil 156). Kuzeydeki avluya ikamet bölümleri açılmaktadır. Derviş hücreleri, şeyh odası, meydan odası ve tuvaletler burada bulunmaktadır. 20. yüzyılın başlarında vakıfları-gelirleri yok olan Mevlevihane gelir sıkıntısı içine düşmüştür. Son Şeyh Mehmed Hadi Dede 50 dervişle Mevlevi alayına katılmak için Tokat'tan ayrılmıştır (Kuş v.d., 2005).

1945 yılına kadar kadınlar hapisanesi, daha sonra kız Kur'an kursu olarak kullanılan tekkenin 2005 yılında restorasyonu tamamlanmıştır. Restorasyonu tamamlanan Mevlevihane müze olarak kullanılmaktadır. Bitişiginde bulunan hamam ve arkasında bulunan konut Mevlevihane'nin müştemilatı durumundaydı. Hamam özel mülkiyette olup aslına uygun kullanılmaktadır. Konut ise restore edilmiş müzenin bir parçası durumundadır (Şekil 157).

Şekil 156. Mevlevihane birinci kat plan krokisi (M. Akok'tan işlenerek)

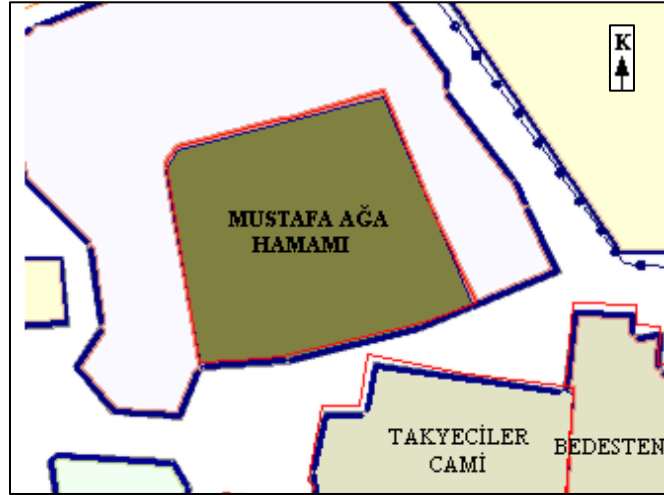

Şekil 157. Mevlevihane

2.2.5.6. Hamamlar

2.2.5.6.1. Mustafa Ağa Hamamı

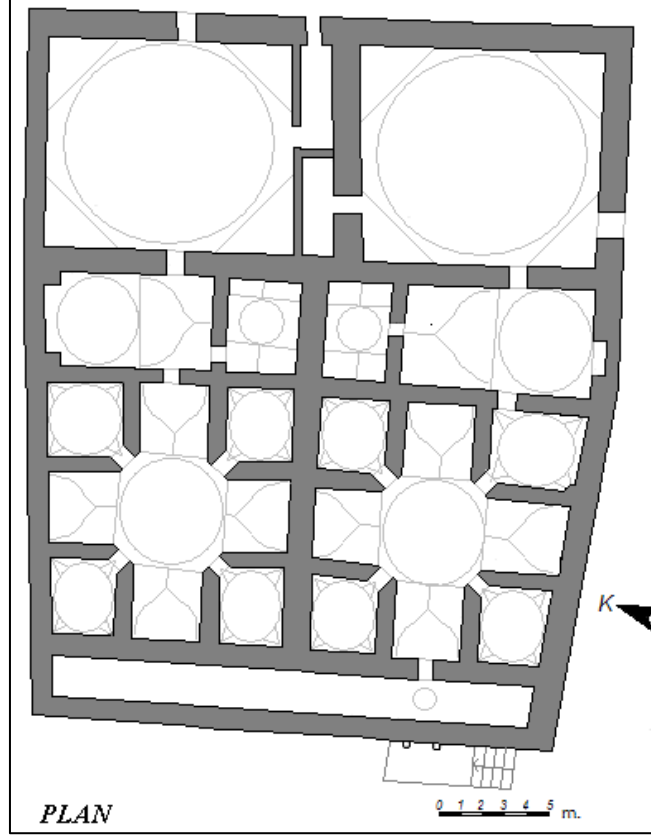
Takyeciler Camii'nin kuzeyinde, tarihi kent merkezinde yer almaktadır. Hamam Tokat'ın ticari dokusunun bulunduğu bölgededir. Hemen güneyinde Tokat Bedesteni bulunmaktadır. Hamamın kesin inşa tarihi bilinmemektedir (Şekil 158).

Şekil 158. Mustafa Ağa Hamamı konumu

H. 765/ M. 1364 tarihli Arapça vakfiyede vakfın gelirleri arasında hamamın ismi geçmektedir. 1970 yılında bir onarım geçirmiştir. Onarım sonrasında hamamın zemini ve

duvarlarının döşemeleri değiştirilmiş, bunun sonucu olarak sıcaklık bölümü yeterince ısınamamış ve hamam kullanılmaz hale gelmiştir. Hamamın erkekler ve kadınlar bölümünün sıcaklığı dört eyvanlı, köşe hücreli plan tipinde yapılmıştır (Eravşar, 2004), (Şekil 159 ve 160).

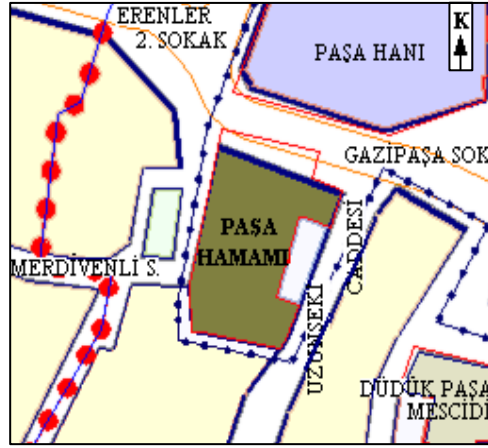
Şekil 159. Mustafa Ağa Hamamı planı (O. Eravşar'dan işlenerek)

Şekil 160. Mustafa Ağa Hamamı

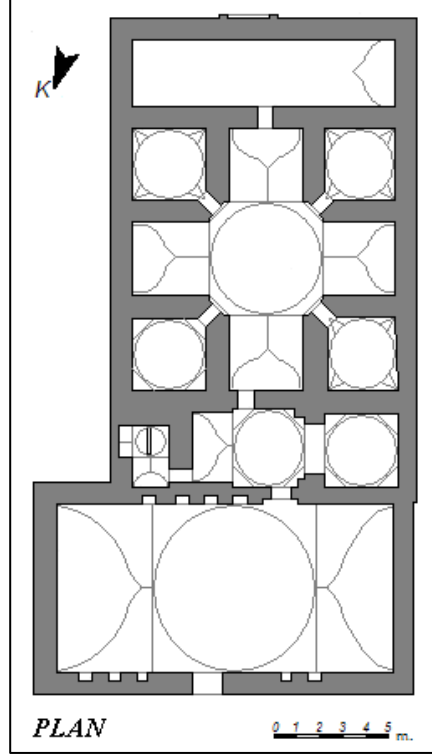
2.2.5.6.2. Paşa Hamamı

Tokat kent merkezinde, Erenler Mahallesi, Sulu Sokak'ın bitiminde dört yolun hemen köşesinde yer almaktadır (Şekil 161). Hamamın doğusunda Deveci Hanı ile batısında bugün sadece kapısı günümüze gelmiş olan hamamla aynı vakıftan Paşa Hanı bulunmaktadır. Girişin üzerinde yer alan iki satırlık Arapça kitabesine göre Yörgüç Paşa tarafından H.838/M. 1435 tarihinde inşa ettirilmiştir

Şekil 161. Paşa Hamamı konumu

Tek Hamam olarak kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alan üzerinde inşa edilen yapı dört eyvanlı köşe halvetli plan tipindedir (Şekil 162). Hamamın duvarlarında kaba yonu ve moloz taş, kapı, pencere söveleri ile kemerlerinde ve giriş kapısının yüzünde kesme taş kullanılmıştır (Eravşar, 2004), (Şekil 163).

Şekil 162. Paşa Hamamı planı (O. Eravşar'dan işlenerek)

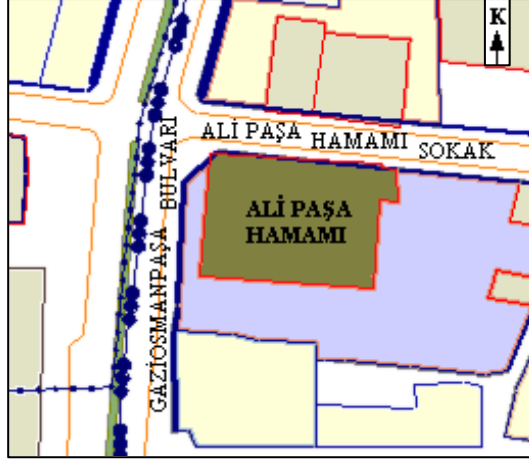

Şekil 163. Paşa Hamamı

2.2.5.6.3. Ali Paşa Hamamı

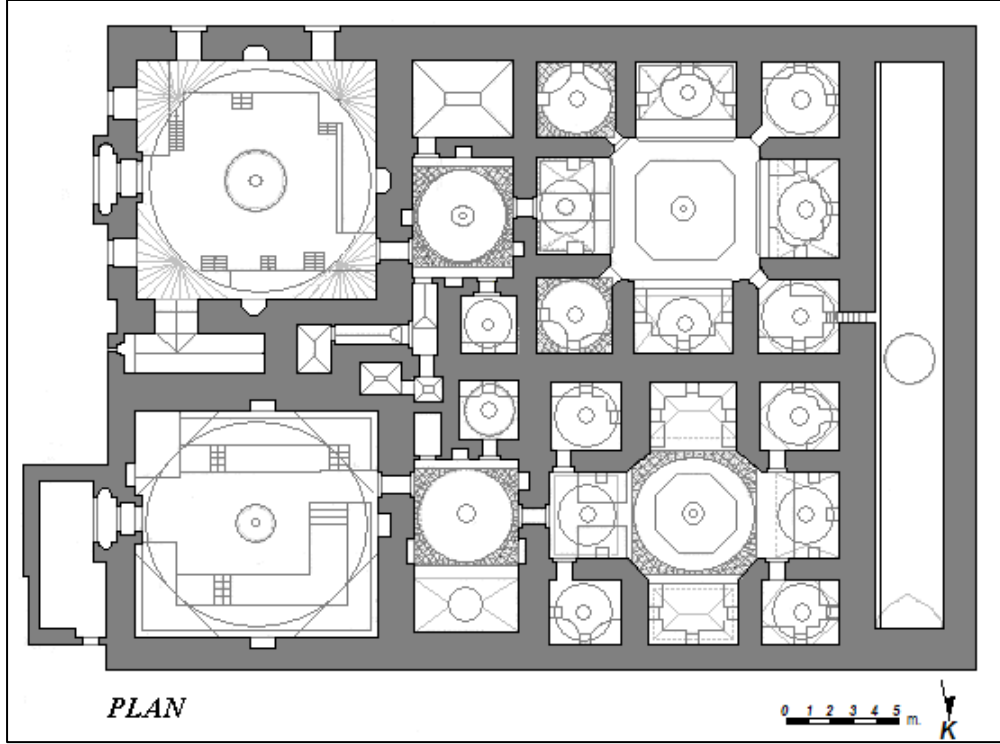
Tokat kent merkezinde Ali Paşa Mahallesi'nde, Cumhuriyet Meydanı'nın batısında bulunan yapı, Ali Paşa Külliyesi'nin bir parçasıdır (Şekil 164). Dış görünüşü itibarı ile klasik Osmanlı Dönemi yapısı olduğu belirgin bir biçimde görülmektedir. Tokat'taki en

önemli Osmanlı Dönemi eserlerinden birisi olan yapı 1939 ve 1942 yılında meydana gelen depremlerde önemli derecede hasar görmüştür.

Şekil 164. Ali Paşa Hamamı konumu

İnşa tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak 1649 yılında Evliya Çelebi hamamdan bahsetmektedir. Külliye'nin diğer yapısı olan camiden Koca Ali Paşa Cami'si olarak bahsetmektedir. Külliye'nin Arapça bir vakfiyesi bulunmaktadır. Vakfiye kaydında yapıların Ali Paşa tarafından yaptırıldığı yazılır. Camiyle hamam arasında Ali Paşa'nın oğlu için yaptırdığı daha sonra kendisinin de defnedildiği türbesi bulunmaktadır. Mimari olarak Klasik Dönem Osmanlı hamamlarının genel özelliklerini gösterir. Özellikle üst örtüde yalıtım amaçlı olarak kurşun kullanılması, soyunmalık bölümü girişlerinin Osmanlı Mimari tarzında Bursa Kemerli olarak düzenlenmesi, kadınlar bölümü soyunmalığına girişin bir odacıkta gizlenmesi, soğukluğun kendi içinde bölümlere ayrılarak wc ve traşlığın soğukluk içerisinde ayrı birer bölüm olarak ortaya çıkması dikkati çeken yönleridir. Çifte hamam olarak inşa edilen yapı, dört eyvanlı ve köşe halvetli plan tipindedir. Doğu-batı yönünde dikdörtgen bir alanı kaplar (Şekil 166). Hamamın duvarlarında düzgün yonu taş malzeme, erkekler bölümünün soyunmalığına açılan pencere kemerinin alınlıklarında tuğla dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Üst örtüde tuğla kullanılmış, tuğla örtü dıştan saman karışımı bir harçla sıvanarak kurşunla kaplanmıştır (Eravşar, 2004), (Şekil 166). Hamam 1985-1992 yılları arasında bir onarım geçirmiştir. 2008'de de Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

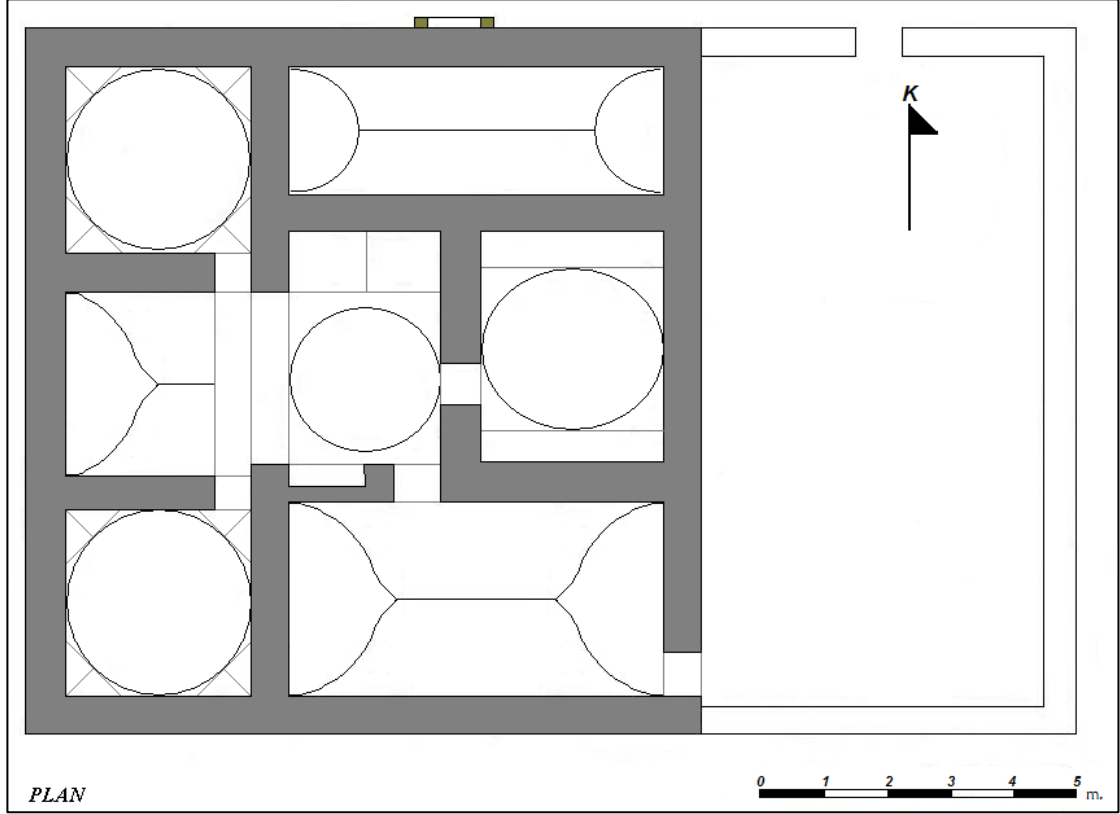
Şekil 165. Ali Paşa Hamamı planı (O. Eravşar'dan işlenerek)

Şekil 166. Ali Paşa Hamamı

2.2.5.6.4. Mevlana Hamamı

Tokat kent merkezinde, Behzat Camii'nin doğusunda Bey Sokağı üzerinde yer almaktadır. Hamam, batısında bulunan mevlevihaneye aitti. Ancak günümüzde Mevlevihane ile bağlantısı kalmamıştır (Şekil167). Özel mülkiyete ait hamam aslına uygun olarak kullanılmaktadır.

Şekil 167. Mevlana Hamamı planı (O.Eravşar'dan işlenerek)

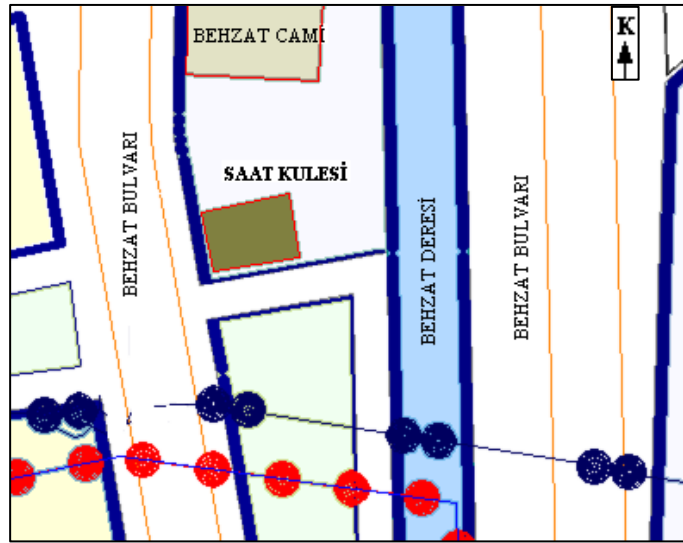
Halen kullanılan hamamın kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. Soyunmalık bölümü orijinal özelliğini kaybetmiştir. Bugün ahşap bir çatı ile kapatılmış olan soyunmalık bölümünün orijinal planı hakkında elimizde bilgi bulunmamaktadır. Şahıs mülkiyetinde olan hamam 1960'lı yıllarda onarımdan geçmiştir (Şekil 168). Doğu-batı yönünde dikdörtgen bir alan üzerine tekli hamam olarak inşa edilmiştir. Tek eyvanlı merkezi sıcaklıklı plan tipindedir. Doğudan başlayarak sırasıyla uzanan mekanlar, soyunmalık, soğukluk, sıcaklık, su deposundan oluşmaktadır. Külhan hamamın batısında yer almayıp, kuzey cepheye doğru kaydırılmıştır. Soyunmalık ve külhanın üzeri ahşap bir çatı ile örtülmektedir (Eravşar, 2004).

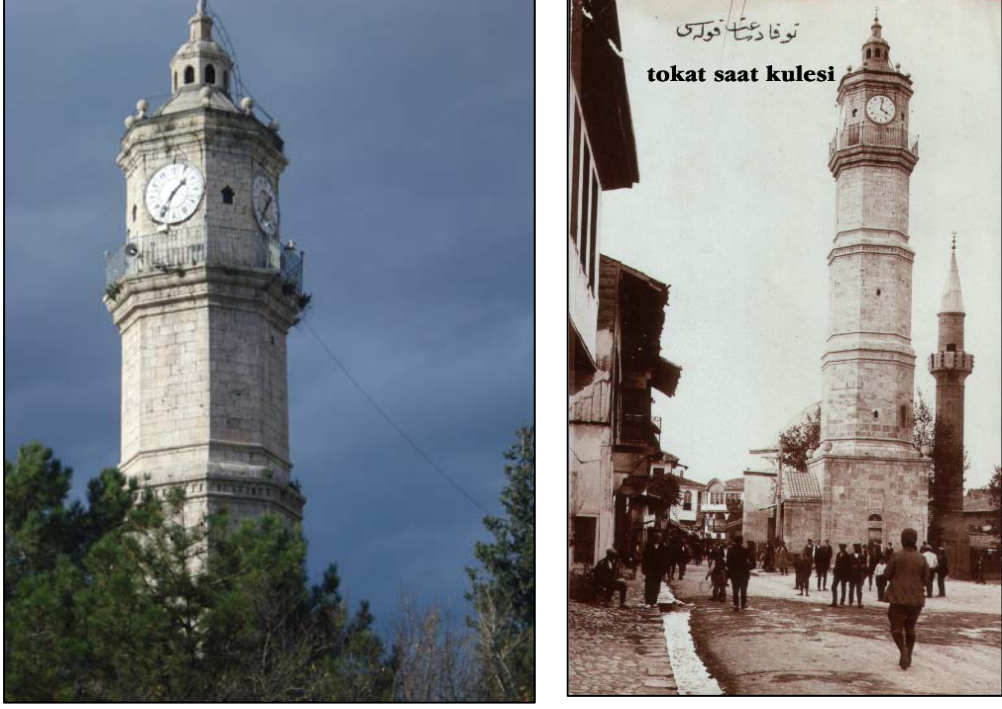
Şekil 168. Mevlana Hamamı

2.2.5.7. Tokat Saat Kulesi

Behzat Deresi kenarında bulunan kulenin kuzeyinde Behzat Cami ve doğusunda Mevlevihane bulunmaktadır (Şekil 169). Kule, mutasarruf Bekir Paşa'nın ve belediye reisi Enver Bey'in gayretleri ile 1902'de yaptırılmıştır (Cinlioğlu, 1973). Güneydeki giriş kapısı üzerindeki boş mermer levhada yalnız 1317 / M.. 1902-1902 tarihi yazılmaktadır (Şekil 170).

Şekil 169. Saat Kulesi konumu

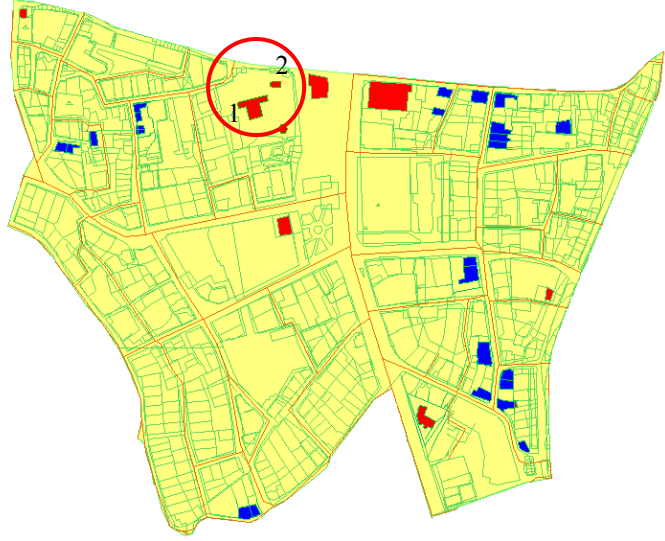
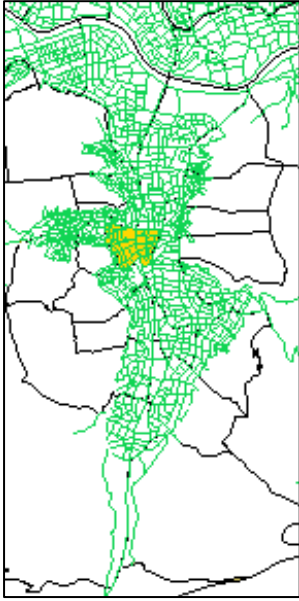

Şekil 170. Saat Kulesi

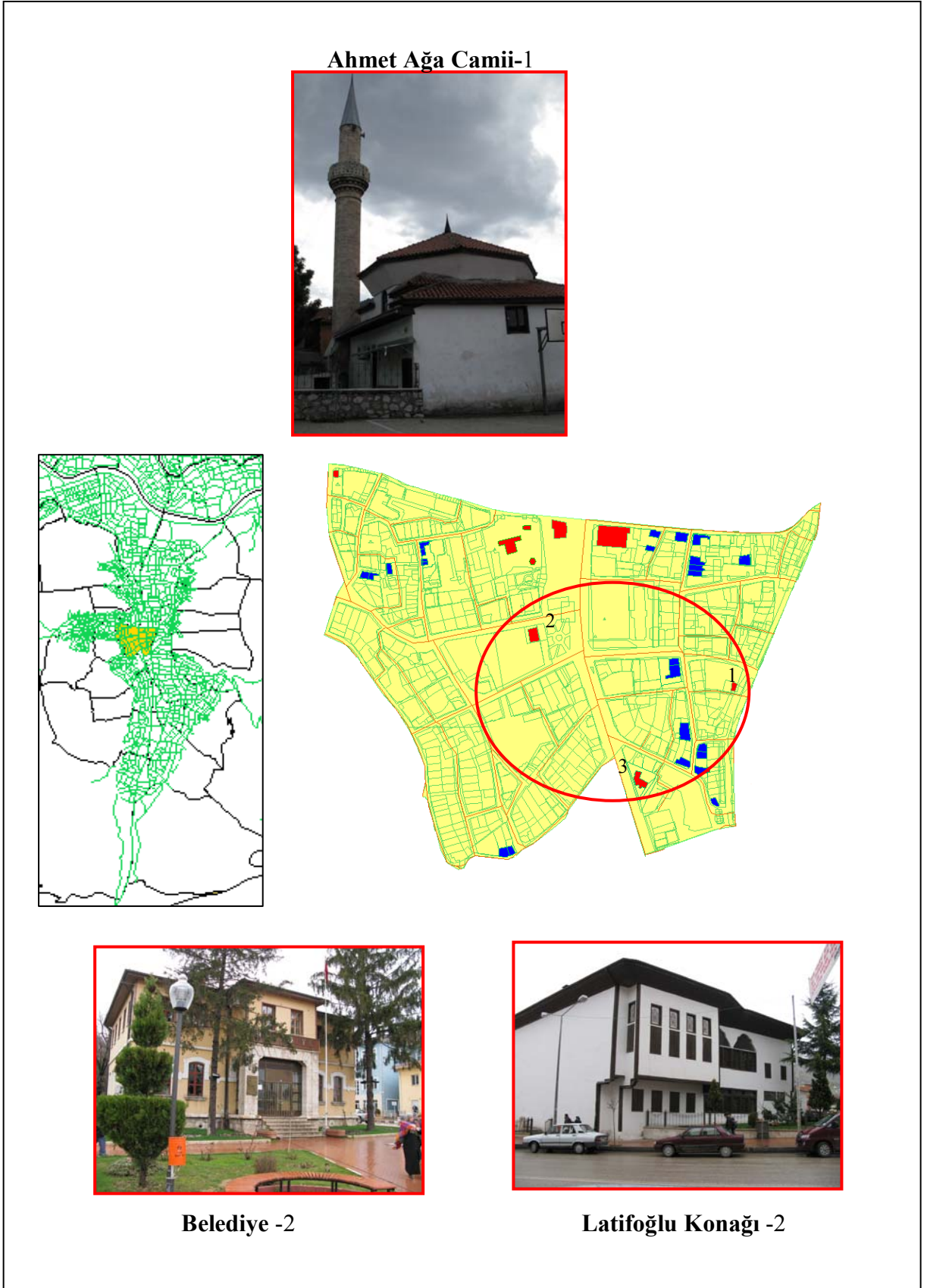
Üçgen alınlıklı bir muvakkithanesi bulunan, kare kaideli kule, aşağıdan yukarıya doğru incelen sekizgen gövdelidir. Gövde üzerindeki enine silmeler yapıyı beş kata bölmektedir. En üst katta bir balkon ve onunda üzerinde 4 yönde yuvarlak saat kadranı yer almaktadır (Acun, 1994).

Tokat'ta bulunan tüm anıtsal yapılar Tablo 4- 17 'de mahalleler üzerinde işaretlenerek verilmiştir.

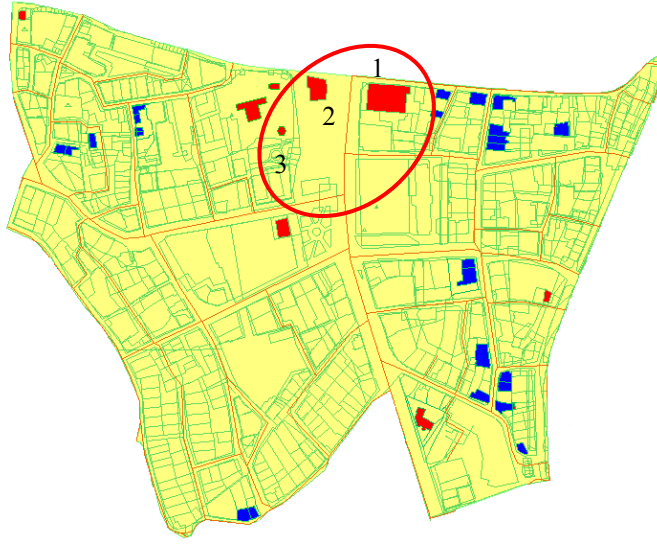
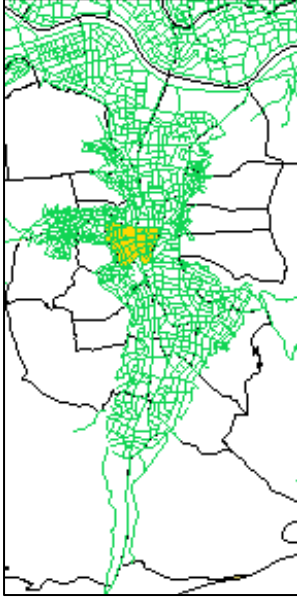
Tablo 4. Ali Paşa Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

Ali Paşa Camii -1**Ali Paşa Türbesi-2**

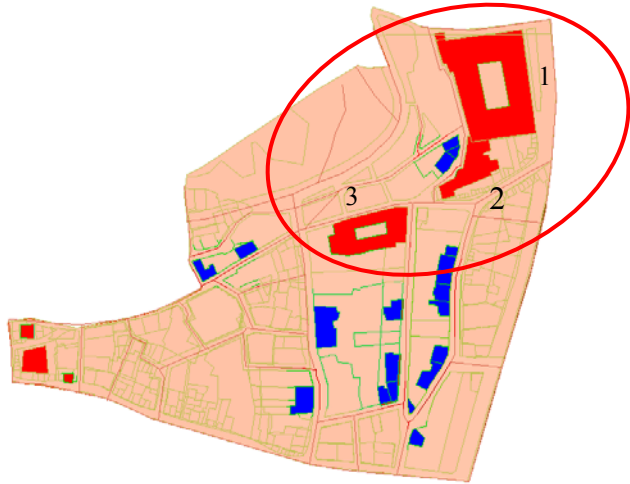
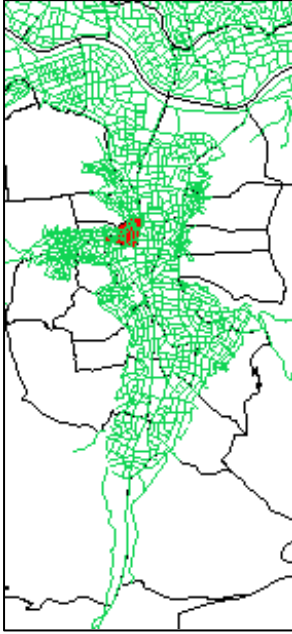
Tablo 4'ün devamı

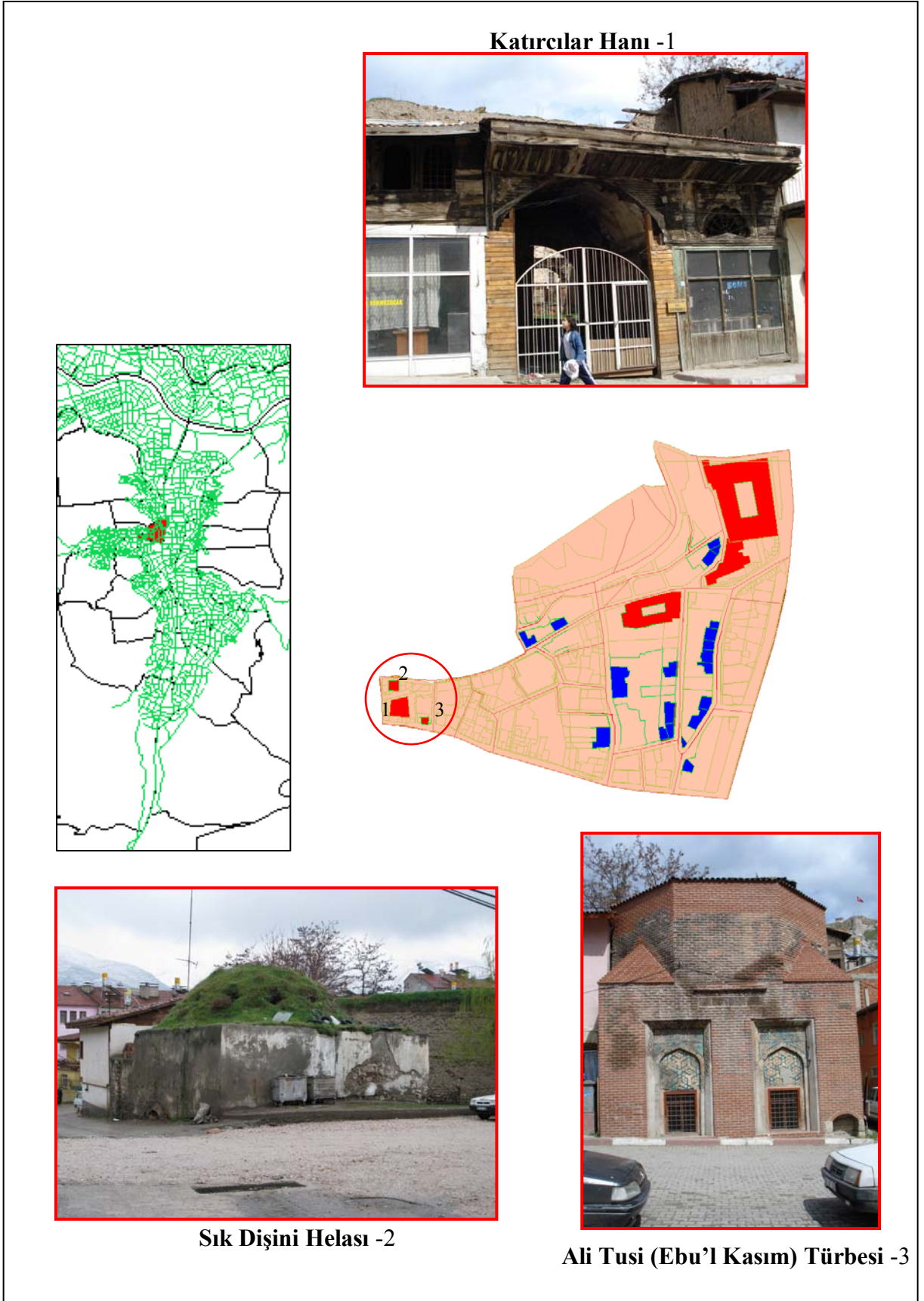
Tablo 4'ün devamı

Ali Paşa Hamamı -1**Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa)****Türbesi ve Zaviyesi -2****Burgaç Hatun Türbesi -3**

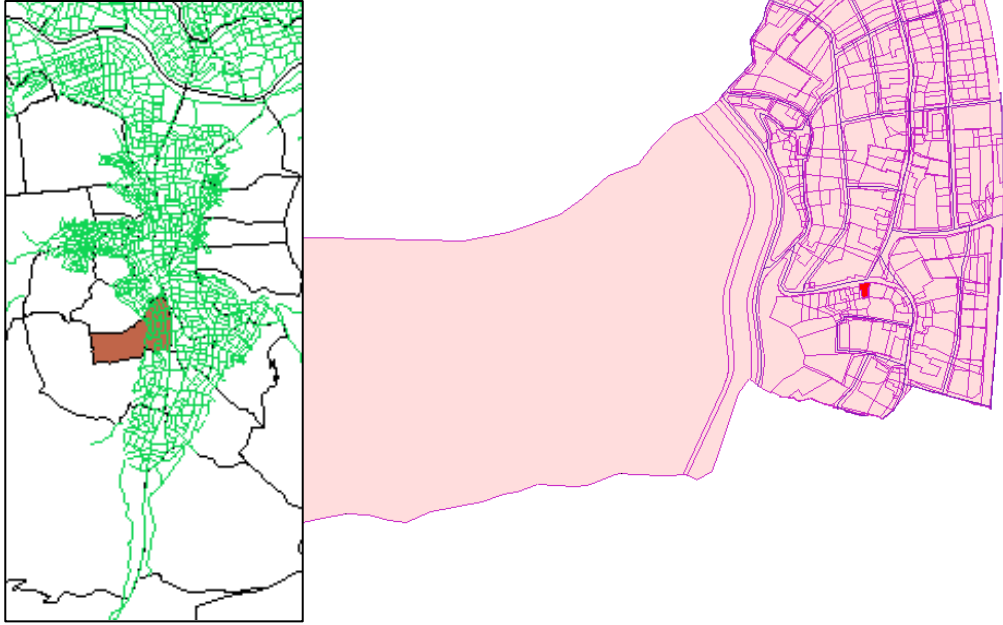
Tablo 5. Kabe-i Mescit Mahallesi' nde yer alan anıtsal yapılar

Taş Han -1**Pervane Hamamı -2****Yazmacılar (Gazioğlu) -3**

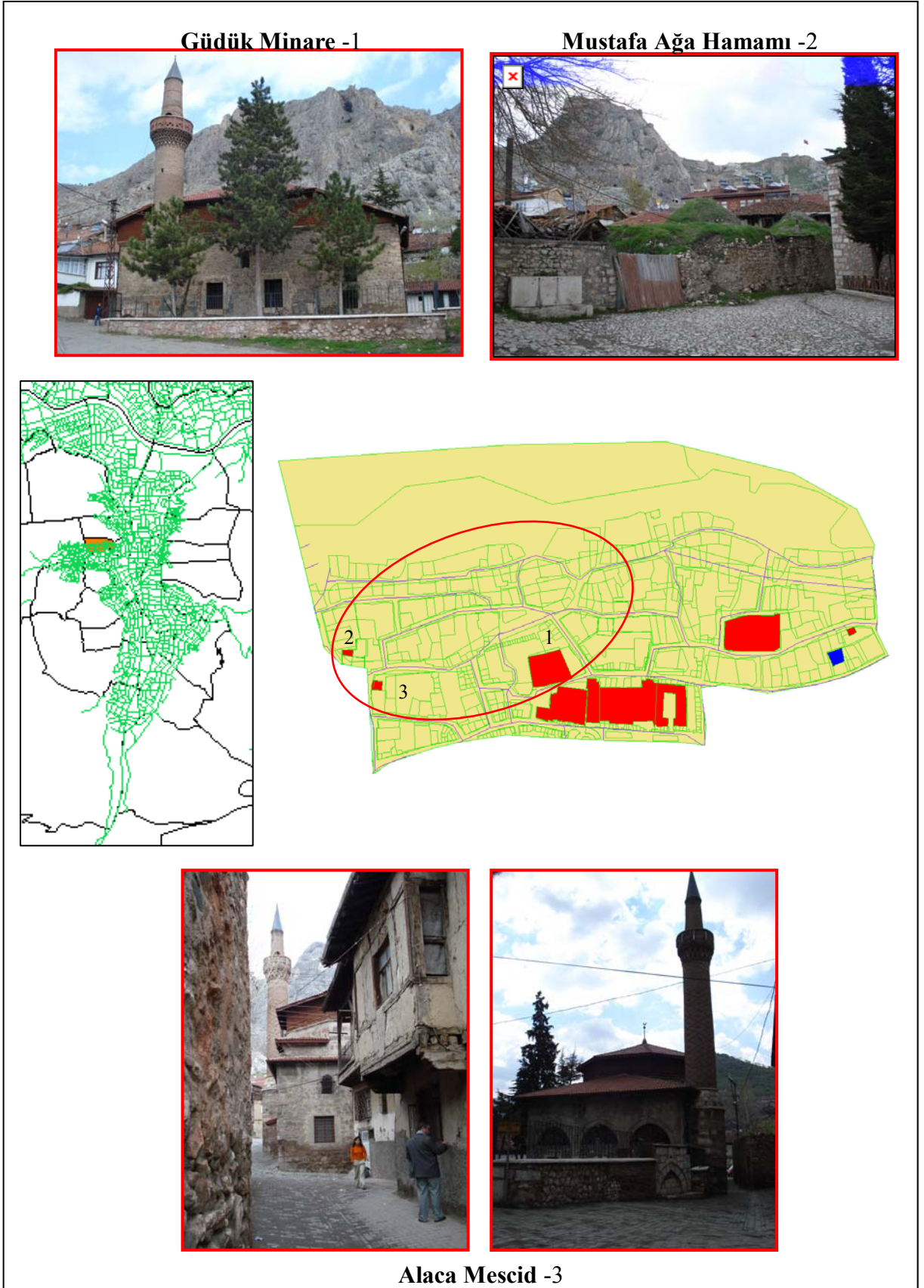
Tablo 5'in devamı

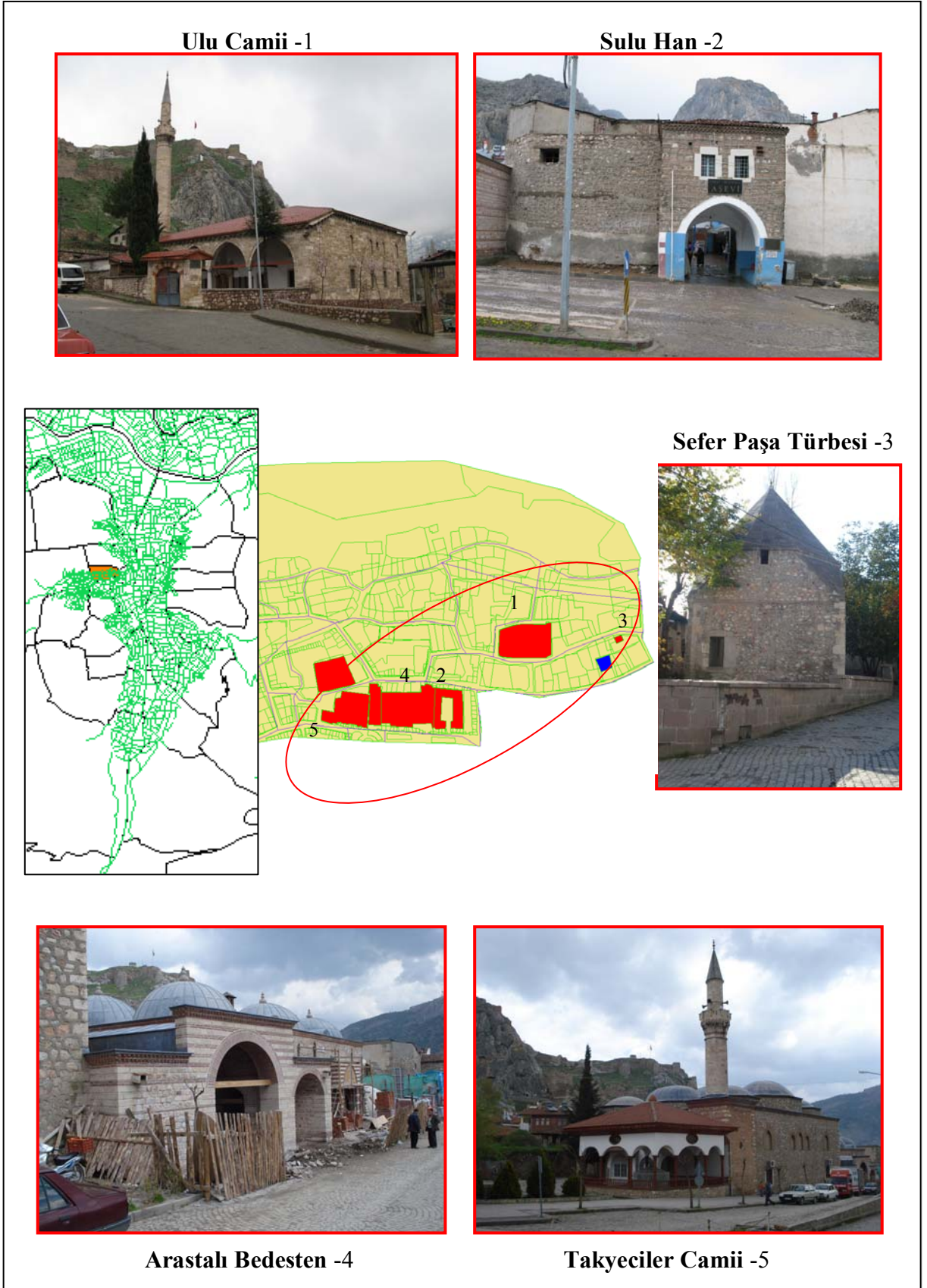
Tablo 6. Akdeğirmen Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

Akdeğirmen Camii

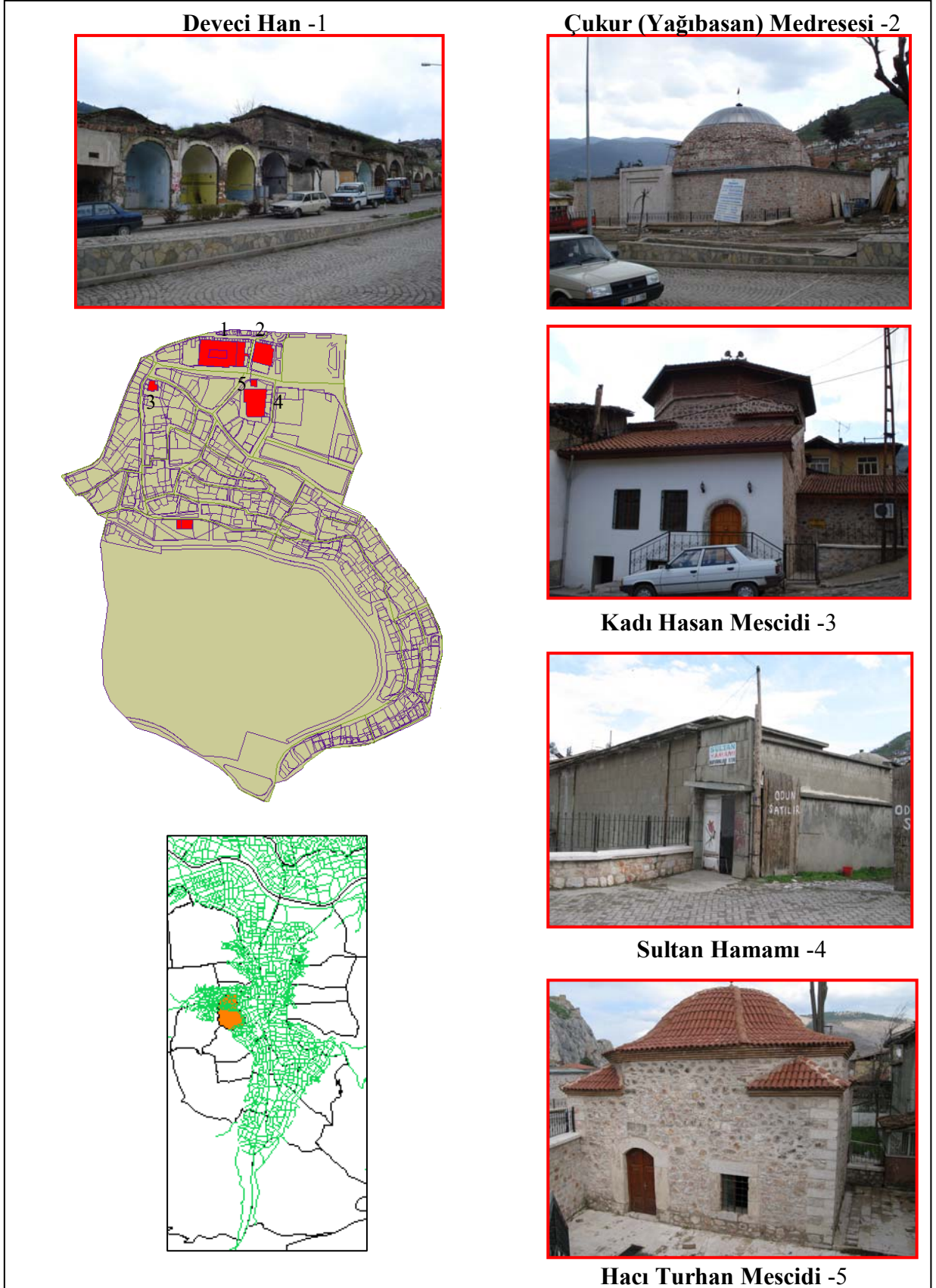
Tablo 7. Cami-i Kebir Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

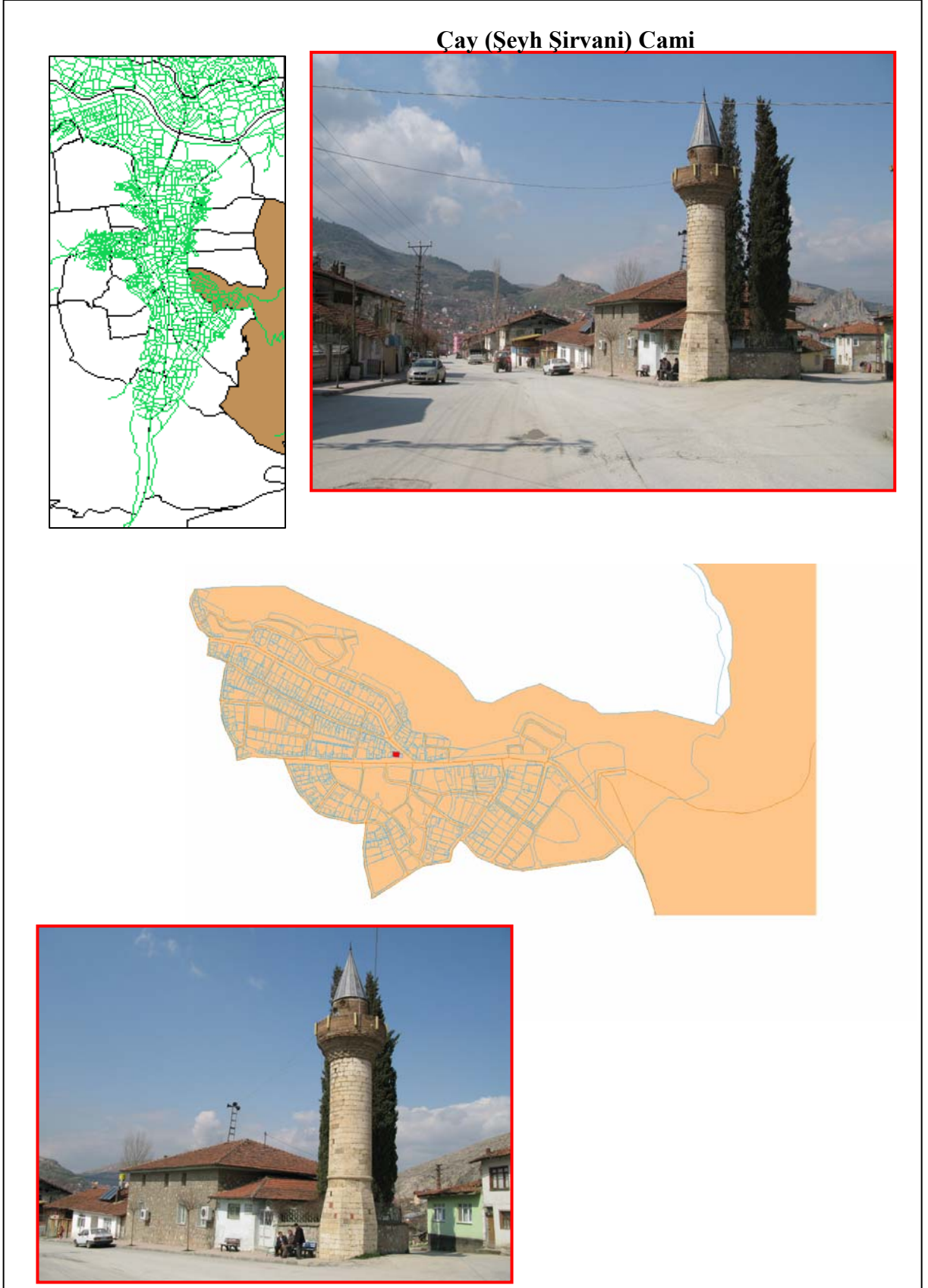
Tablo 7'nin devamı

Tablo 8. Cemalettin Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

Tablo 9. ay Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

Tablo 10. Devegörmez Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

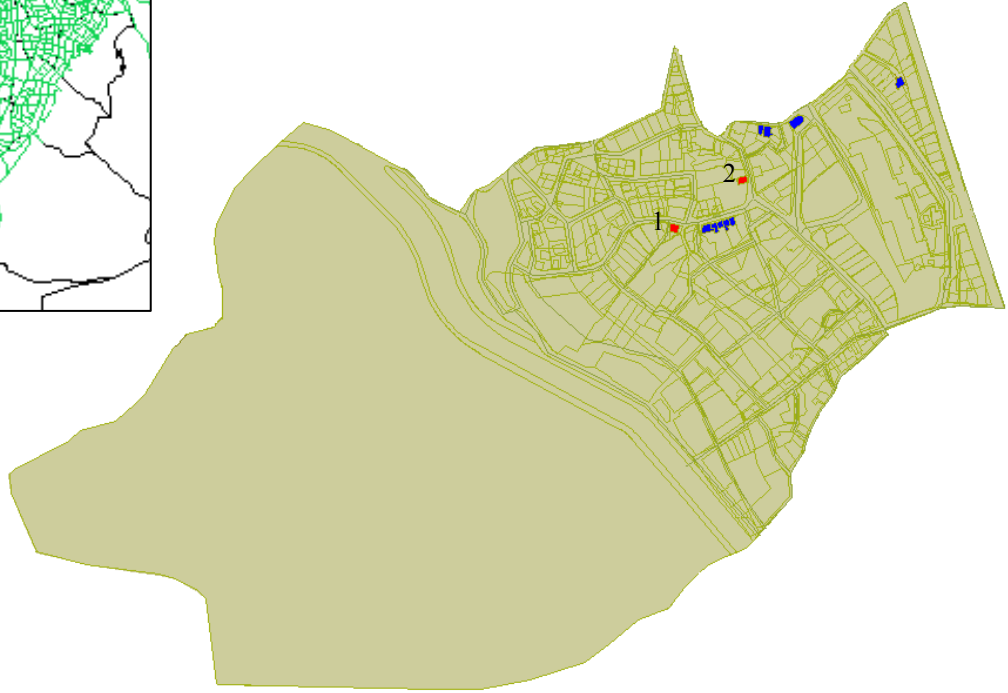
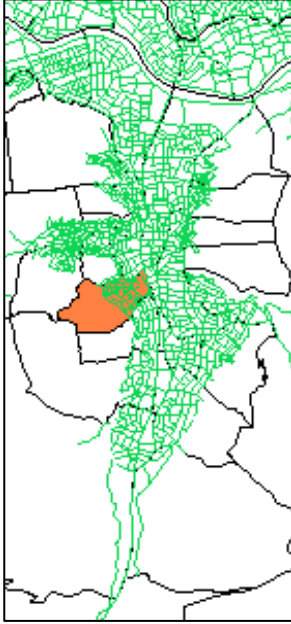
Tablo 11. Erenler Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

Tablo 12. Gülbaharhatun Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

	<p>Halef Sultan Türbe ve Zaviyesi -1</p>
	
	
	<p>Hatuniye (Meydan) İmaret -3</p>
<p>Hatuniye (Meydan) Camii -2</p>	

Tablo 13. Hoca Ahmet Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

Huruç Camii -1**Veliyüddin (Eski, Suiçmez)
Hamamı -2**

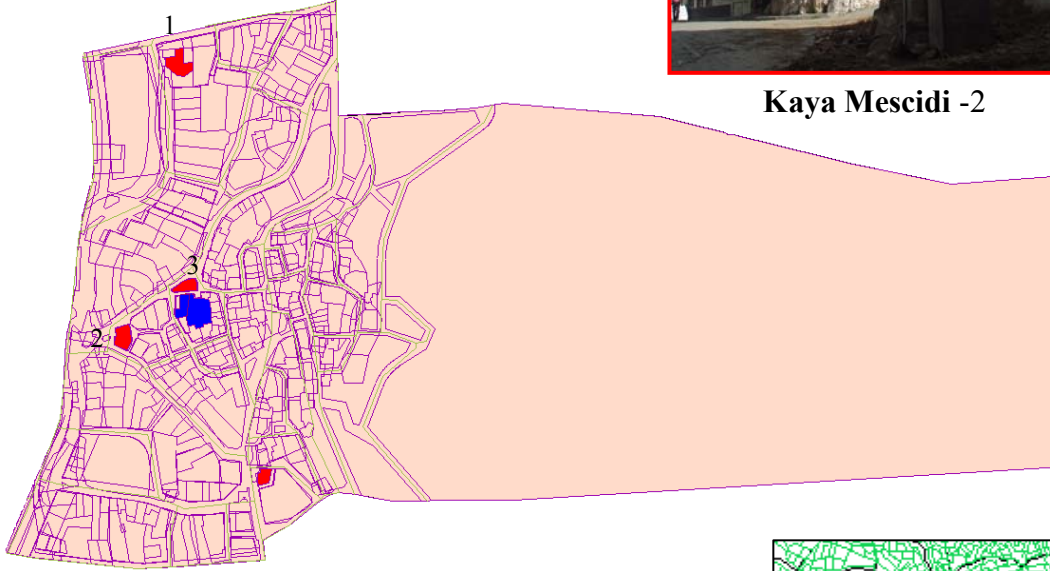
Tablo 14. Mehmet Paşa Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

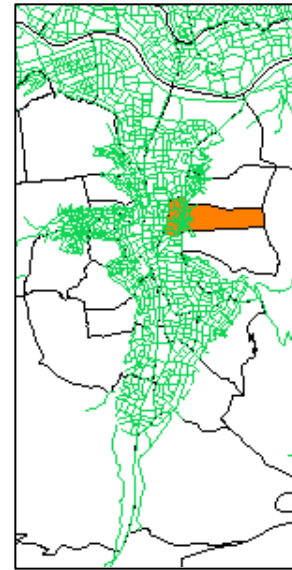
Çekenli Hamza Bey Mescidi -1

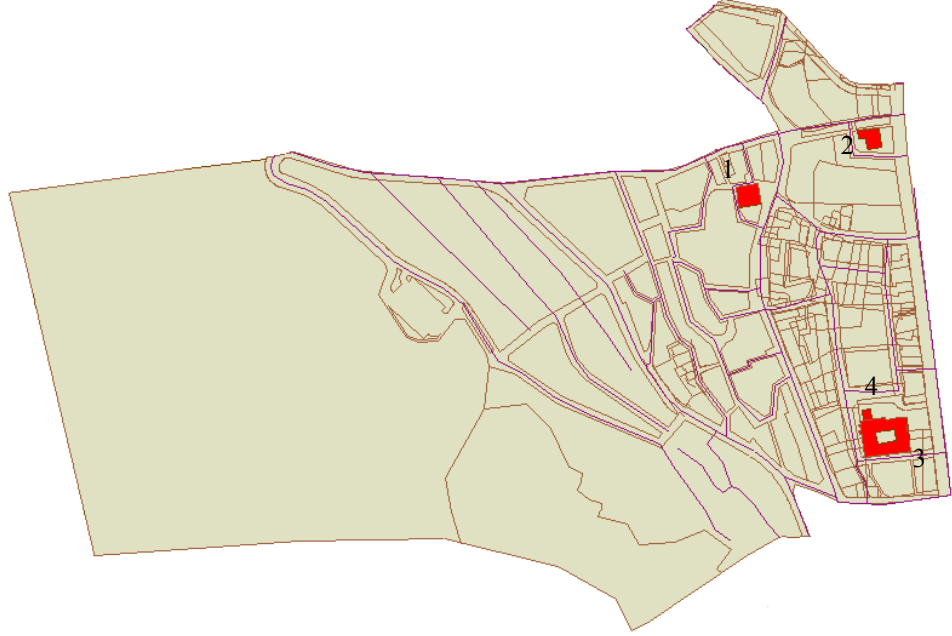
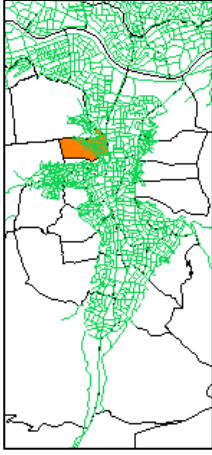
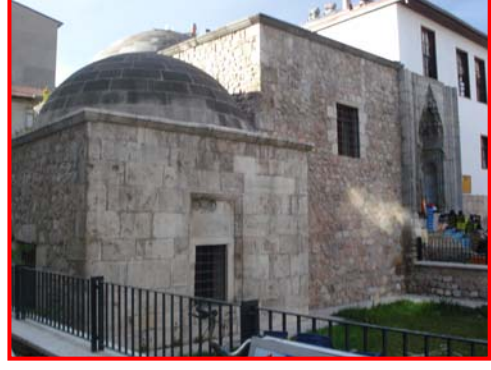
Kaya Mescidi -2

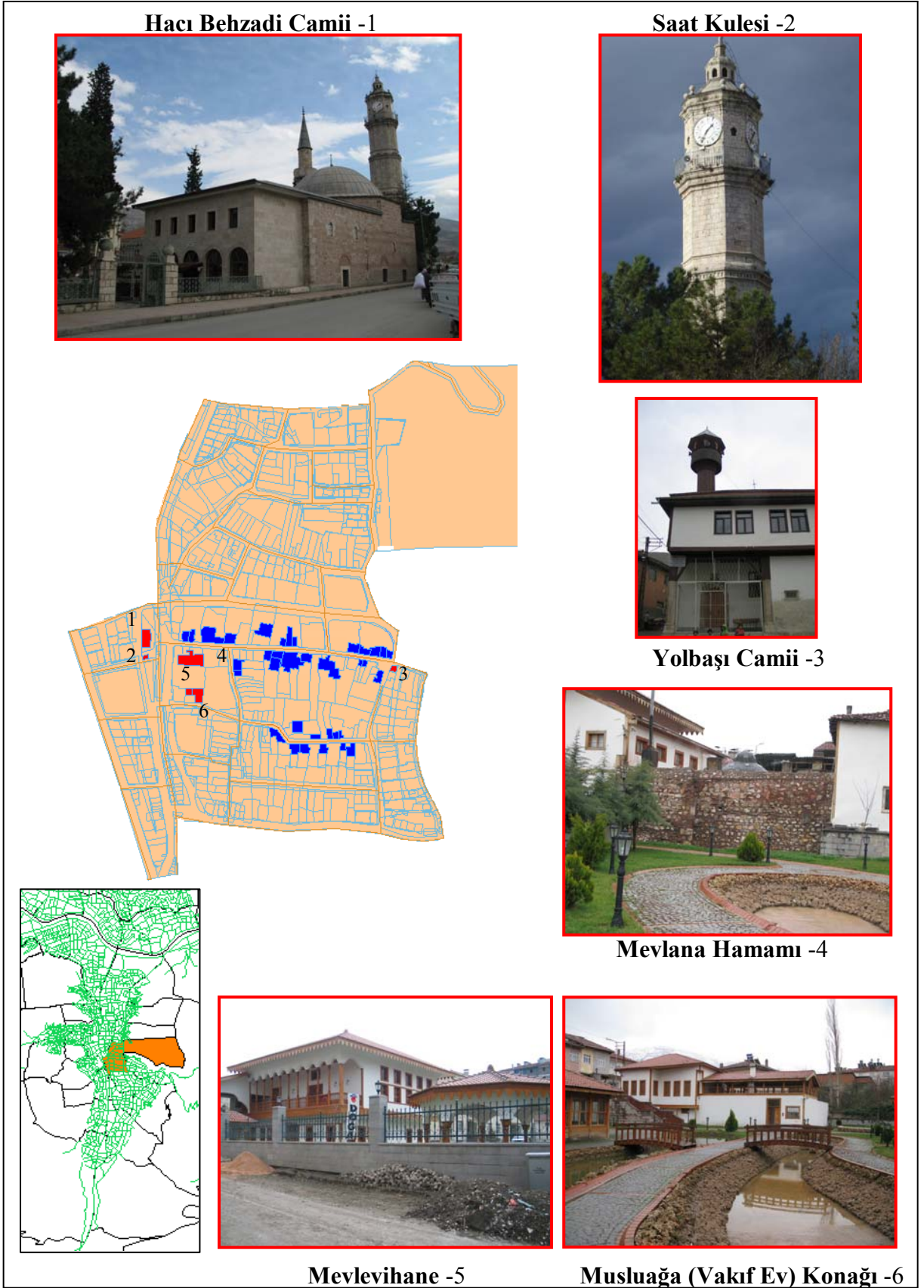
Tabakhane Camii -3

Tablo 15. Semerkant Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

Melik Gazi (Garipler) Camii -1**Sünbül Baba Türbe ve Zaviyesi -2****Gökmedrese (Pervane) -3****Anonim (Kitabesiz) Türbe -4**

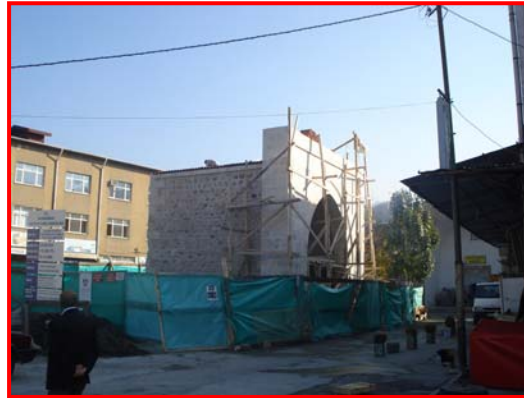
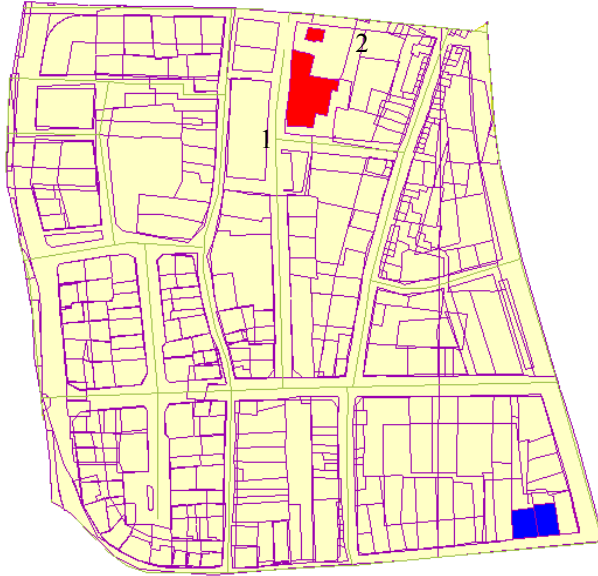
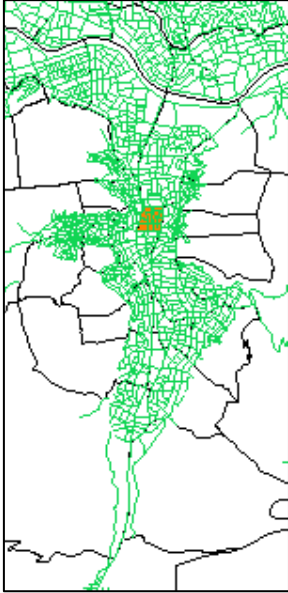
Tablo 16. Soğukpınar Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

Tablo 17. Yar Ahmet Mahallesi'nde yer alan anıtsal yapılar

**Pir Ahmet Bey (Horozoğlu)
Zaviyesi -1**

**Pir Ahmet Bey (Horozoğlu)
Türbesi -2**

2.2.6. Sivil Mimari Örnekleri

Yapılan çalışmalar sonucunda Tokat'ta 18. yüzyıldan öncesine ait ev örnekleri ne yazık ki günümüze kadar ulaşamadığı tespit edilmiştir. Bunda kentte çıkan yangın, sel ve depremlerin büyük etkisi vardır. Ayrıca evlerin ahşap yapım malzemesinden kaynaklı olmasından dolayı da 18. yüzyıl öncesine ait örnek yoktur. 18. Yüzyıl öncesine ait sivil mimari ile ilgili bilgiler tarihte Tokat'a gelmiş seyyahlar tarafından verilmektedir.

16. Yüzyıla Tokat'a gelen Evliya Çelebi, Tokat'ı havası hoş, dört tarafında bağ ve bahçeleri olan bir şehir olarak tanımlamaktadır. Meyvelerinin lezzetli ve latif olduğundan, her bağında bir köşk, havuz, fiskiye ve çeşitli meyveler bulunduğu; cami, saray, köşk ve imaretleri ile şehre gelenleri kendisine hayran bıraktığını ifade etmektedir.

Tokat 16. yüzyıldaki gelişimini 17. yüzyılın ortalarına kadar sürdürmüştür. 18. yüzyıl başlarında Tokat'ta bulunan Tournefort'a (2005) göre Tokat evleri çok iyi yapılmıştır ve çoğu iki katlıdır. Sokaklarda yağmur sularının evlerinin bodrumuna dolmaması için kaldırımların yapıldığını ve su kaynaklarının zengin oluşundan dolayı her evin kendi çeşmesi olduğunu ifade etmektedir.

Eski Tokat evleri, kale eteklerinde ve Behzat Deresi'nin kıyılarında yoğunlaşmaktadır. Ticaretin yoğun olduğu tarihi kent çekirdeğinde, sivil mimari örnekleri çoğunlukla cephe özelliklerini yeni yapılar içinde kaybetmiştir (Şekil 171 ve 172). Behzat Deresi'nin yakınlarında bulunan Bey Sokak, Beyhamam Sokak (Soğukpınar Mahallesi)'nde ve Halit Sokak (Kabe-i Mescid Mahallesi'nde) kent ölçeğinde cephe özelliklerini koruyan ve siluet veren sokaklar olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil173).

Şekil 171. 1900'lü yılların başında Soğukpınar Mahallesi

Şekil 172. 2009'da Soğukpınar Mahallesi

Şekil 173. Bey Sokak cephe silüetleri (Ş. Aydemir'den işlenerek)

Tokat'ta 1984 yılında Taşınmaz Kültür ve Tabiat Yüksek Kurulu 124 evi tescillemiştir. Bugüne kadar birçok evi daha tescillemiş ve 1984'te tescillenen bir kısım evde tescilden düşürülmüştür. 118 tescilli ev bulunan Tokat'ta birçoğu bakımsızlıktan yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır (Anonim, 1984-2). Bu çalışmada 16 sivil mimari örneği plan bazında incelenmiş, yerleşim ve cephe özellikleri bakımından 72 örnek incelenmiştir. Bu örneklerden birkaçı oldukça güzel işçiliğe sahip konak şeklinde yapılmıştır ve günümüzde çoğu müze olarak kullanılmaktadır. Bu bölümde konak şeklindeki evler geniş olarak ele alınmıştır.

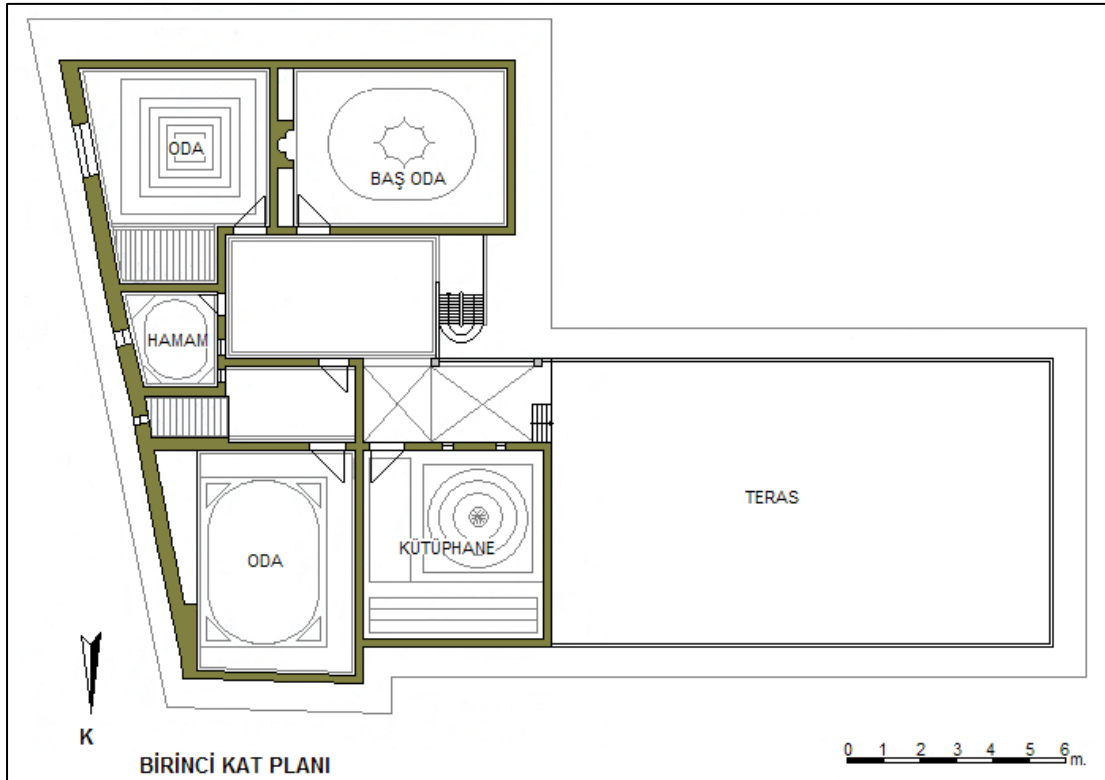
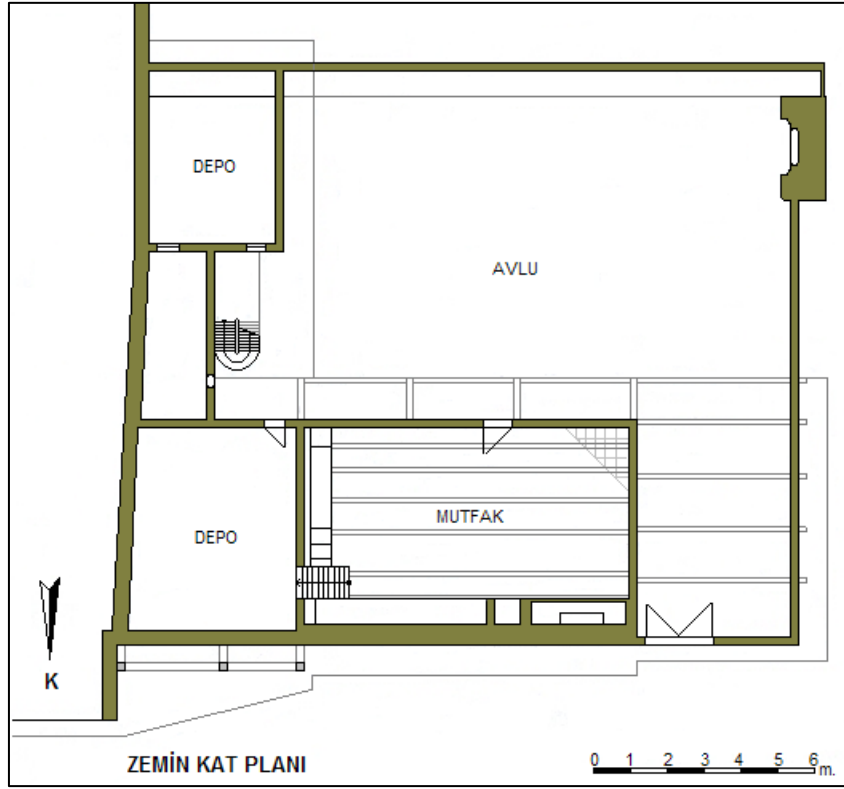
2.2.6.1. Vakıf Ev (Musluoğlu Konağı)

Tokat'ta 18. yuzyıla ait en erken tarihli konut Beyhamam Sokak'taki Vakıf Ev'dir. Mevlevihane muştemilatı olarak yapılan yapı basık bir zemin kat ve uřt kattan oluşmuştur. Vakıflar Bølge M¼d¼rl¼đ¼'nce restore edilip m¼ze olarak kullanılan yapının inşa malzemesi, ahşap karkas arası kerpiç doludur (şekil 174).

şekil 174. Musluoğlu (Vakıf Ev) Konağı

Zemin katta mutfak ve depolar bulunmaktadır. Uřt¼ açık merdivenle çıkılan uşt katta bahçeye açık sofanın doğu ve batısında ikişer oda, arkasında ise k¼¼k bir hamam bulunmaktadır. Odalarda ocaklık, y¼kl¼k ve dolaplar gibi T¼rk Odası'nda bulunan oğeler mevcuttur. Musluoğlu Konağı şema olarak uç tarafı odalı dış sofalı plan tipine benzemektedir (şekil 175).

Şekil 175. Musluoğlu (Vakıf Ev) Konağı zemin ve birinci kat planı (H. Çal'dan işlenerek)

Bina, planı kadar süslemesiyle de önemlidir. Tavan süslemelerinin her biri değişik teknikle yapılmıştır. Düz satırlı S şeklindeki küçük çıtaların oluşturduğu karelerle bölünmüş tavan bezemesi, eğri kesim tekniği ile yapılmış çıtakari süsleme ile yapılmış tavan, oval formlu bağdadi tavan, ahşap üzerine kalemişi tekniği ile yapılmış tavanları vardır. (Şekil 176).

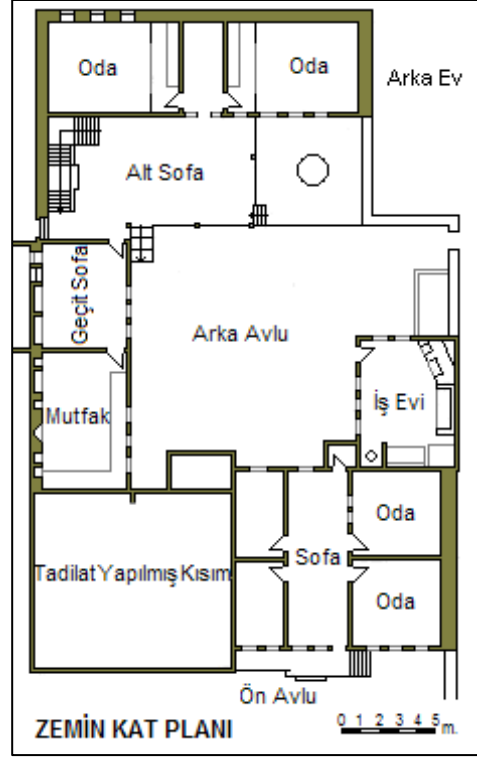

Şekil 176. Musluoğlu (Vakıf Ev) Konağı tavan süslemeleri

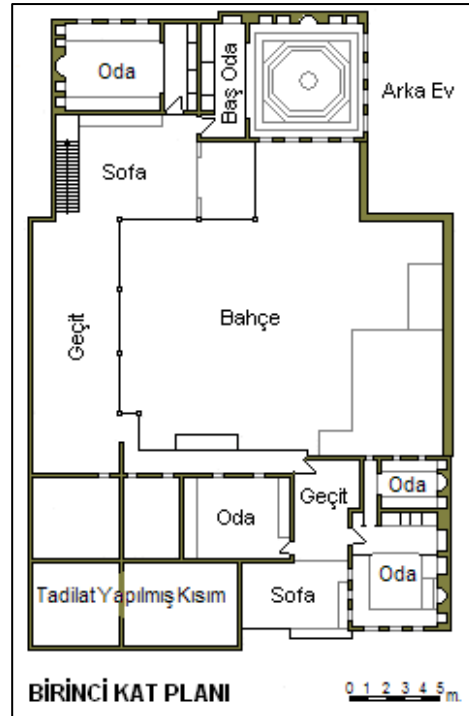
2.2.6.2. Yağcıoğlu Konağı

Tokat'ta 19.yüzyıl ortalarına tarihlendirilen Yağcıoğlu Konağı Hoca Ahmet Mahallesi'nde bulunmaktadır. Ön, arka, yan ev ve iş evinden oluşan bu konaktan günümüze sadece arka ev gelebilmiştir. Günümüze gelmeyen kısımları Akok (1958) tarafından Tokat'ta bulunduğu zaman belgelenmiştir. Günümüzde yapı kendi haline bırakılmış, kötü durumdadır.

Malzemesi, ahşap çatki arası kerpiç dolgudur. Alaturka kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Güney bitişiğine ek bir bina inşa edilen konağın günümüze gelebilen arka ev iki katlıdır. Zemin kat, iç sofalı plan tipindedir (Çal, 1988), (Şekil 177 ve 178).

Şekil 177. Yağcıoğlu Konağı zemin kat planı (M.Akok'tan işlenerek)

Şekil 178. Yağcıoğlu Konağı birinci kat planı (M.Akok'tan işlenerek)

Orta sofaya iki yandan birer oda açılmaktadır. Üst katta ise, avluya tamamen açık genişçe bir sofanın batı kısmına yerleştirilmiş yan yana iki oda yer almaktadır. Yağcıoğlu Konağı plan şeması olarak üç tarafı odalı dış sofalı plan tipindedir.

Başoda ölçüleri ve süslemesiyle vurgulanmıştır. Başoda sütun ve kemerli geçişlere sahip olup sekiz köşeli ahşap bir tavana sahiptir. Tavan en dıştaki kare, içteki altı tanesi sekizgen olmak üzere yedi bordürle kuşatılmıştır. Ortadaki küçük sekizgen göbek ve dıştaki bordürler arasında kalan satıh, üçgenler şeklindeki çıtakari süslemeyle doldurulmuştur. Bordürlerde kırmızı, yeşil ve kavuniçi zemin üzerine çiçek buketleri, kâse içinde elma, üzüm, armut gibi meyveler resmedilmiştir. Duvarların sıvalı kısımları da, bir nevi fresk tarzında nakışlıdır. Bu nakışlar arasında Ampir-Barok tarzı buketler, gırlantlar bulunmaktadır. Ahşap kısımlar da, oyma kabartmalı yağlı boyalı ve yıldızlıdır. Salonun nakış ve motif tarzı Osmanlı Ampir üslubundadır (Çal, 1988), (Şekil 179).

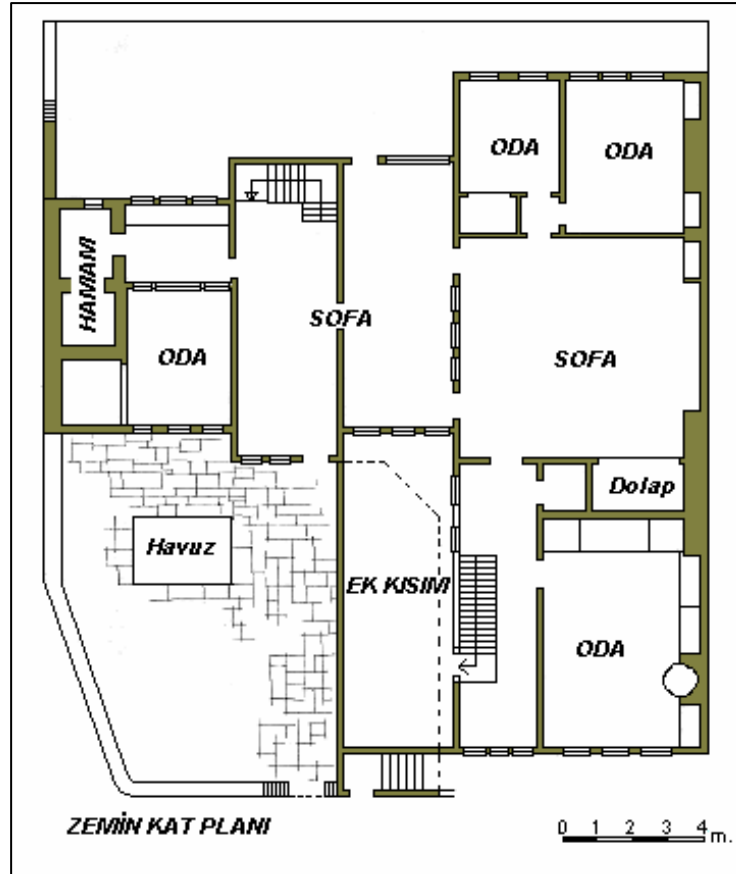
Şekil 179. Yağcıoğlu Konağı

2.2.6.4. Latifoğlu Konağı

19. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen Latifoğlu Konağı eski Tokat evlerinin güzel bir örneğidir. Gazi Osman Paşa Bulvarı'ndaki Latifoğlu Konağı'nın yerinde daha eskiden 17. yüzyıla ait eski bir evin mevcut olduğu, bu yapıda kullanılan devşirme malzemenen

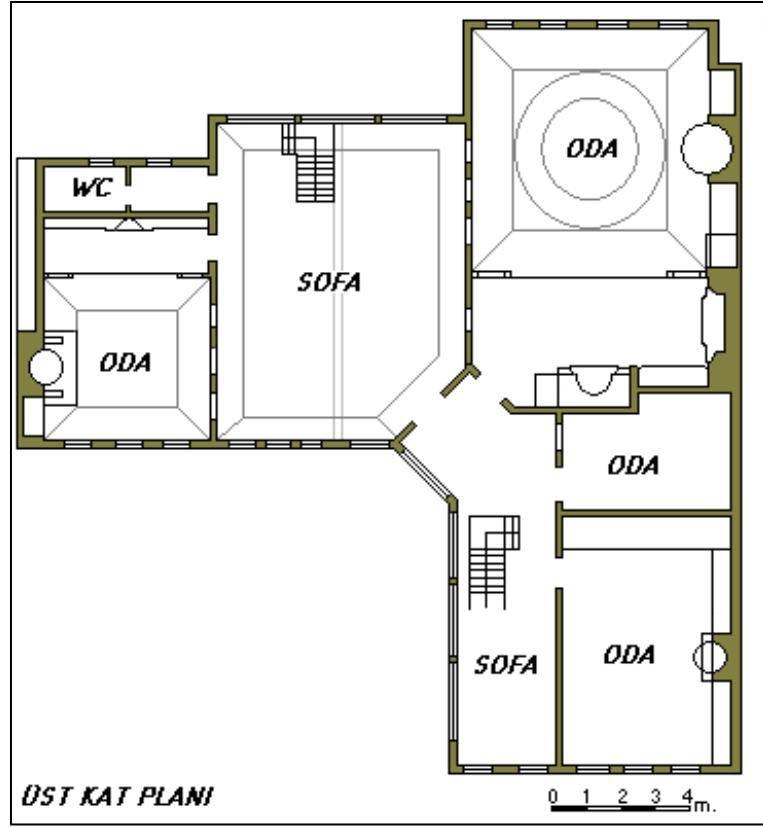
anlaşılmaktadır (Akok, 1958). Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce restore edilen yapı müze olarak kullanılmaktadır.

Planı “L” şeklinde düzenlenmiş, avluya açık bir sofanın etrafına odaların dizilmesi ile oluşmuş iki katlı bir yapıdır (Şekil 180 ve 181). Latifoğlu Konağı'nın üç tarafı odalı dış sofalı plan tipinde olduğunu söylenebilir. Zamanla sofanın önü kapatılarak, iç mekan haline dönüştürülmüştür.

Şekil 180. Latifoğlu Konağı zemin kat planı (M.Akok'tan işlenerek)

Taş döşemeli avlusunda geniş bir havuz yer almaktadır. Tokat evlerinde görülen standart plan tiplerinden farklıdır. Kalabalık bir ailenin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, Türk Evi'nin ana esasları çerçevesinde fakat daha serbest bir plana göre yapılmıştır. Zemin katta bir de hamamı bulunur. Pencere sistemi daha çok 17-18 Yüzyıl büyük konaklarında görülenlere benzerdir (Çal, 1988).

Şekil 181. Latifoğlu Konağı birinci kat planı (M.Akok'tan işlenerek)

Konak ahşap, kalemşi ve alçı malzemeyle bezenmiştir. Özellikle başodası, bu bölgenin en güzel ahşap işçiliğini göstermektedir. Dıştan kare, içten daire formulu ahşap bordürün sınırladığı alanda, ortada tavan göbeği yer almaktadır. Eğri kesim tekniği ile yapılmış, Avrupa etkili çiçek ve yaprak motifleri görülmektedir (Çal, 1988). Tezyinattaki genel üslup ampir özellikler göstermektedir (Akok, 1958).

Binadaki ikinci süsleme türü kalemşi teknikle yapılan bezemedir. Üst kat güney uçtaki odanın pabuçluk kısmında bir cami, bir yelkenli ve deniz ile bir şehir manzarası yan yana resmedilmiştir. Başoda ve üst katın güney uçtaki odasının ocaklık davlumbazları ve tepe pencerelerinde çok güzel alçı işçilik bulunmaktadır. Güney uçtaki odada yer alan ocaklık, hafif kabartma alçı üzeri boyama ile yapılmış lale ve karanfillerle klasik üslubu yansıtmaktadır. Başodadaki ocaklığın davlumbazı ise plastik akantus yaprakları ile açık bir batı tarzında bezenmiştir. Tepe pencerelerinde ise "Mühr-ü Süleyman" motifi işlenmiştir (Çal, 1988), (Şekil 182).

Şekil 182. Latifoğlu Konağı

Şekil 183. Latifoğlu Konağı

2.2.6.5. Madımaklar Evi

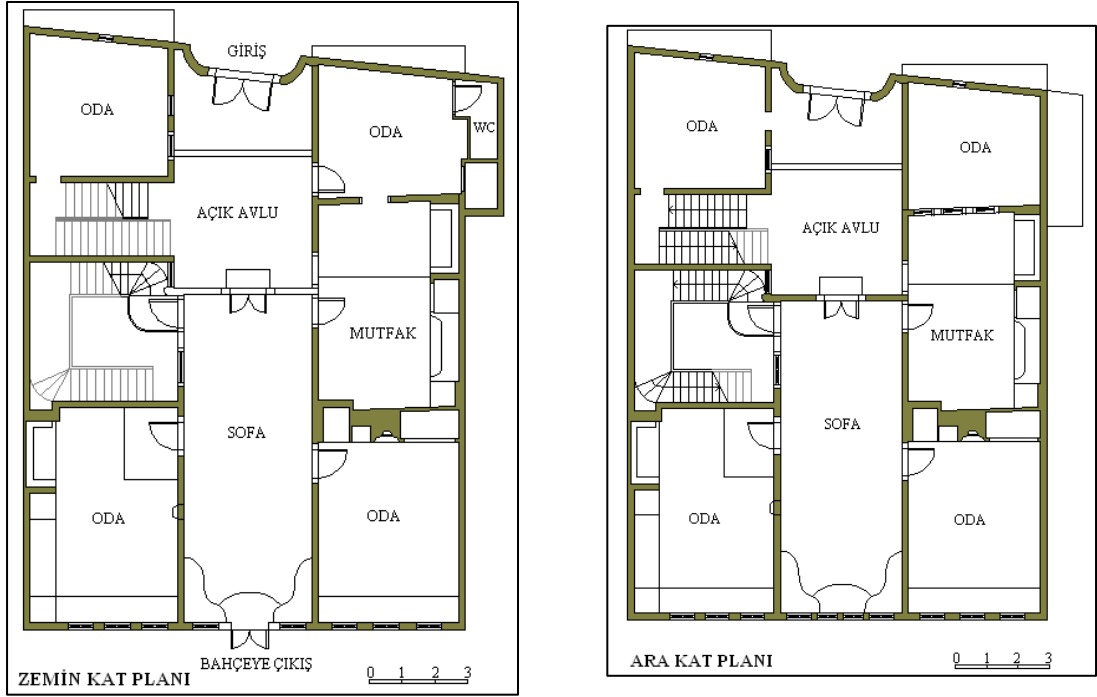
Kalemişi süslemelerin üslubuna dayanarak 19.yüzyıla tarihlendirilen Ali Paşa Hamam Sokak'taki Madımaklar Evi belli bir plan tipi göstermez. Bahçe içinde yer alan evin, batı uçtaki odası hariç diğer kısımları yenilenmiştir. İnşa malzemesi, ahşap karkas arası kerpiç dolgudur (Çal, 1988), (Şekil 183).

Tokat eski evleri içinde, sadece zemin kattan ibaret tek örnek olan bu evin mimarisinden çok tavan, duvar, dolap ve yüklüklerdeki ahşap ve sıva üzerine kalemişi süslemeleri ile dikkat çekmektedir. Pabuçluk kısmındaki dolaplar ve tavan arasında kalan sıvalı bölümde Topkapı Sarayı olduğu düşünülen yapılar topluluğuyla birlikte yelkenlilerle bir şehir manzarası, dikili taşıyla Sultan Ahmet Meydanı ve Sultan Ahmet Cami'nin yer aldığı surlarla çevrili bir şehir manzarası resmedilmiştir. Pabuçluk kısmındaki ve ocaklığın iki yanındaki dolap kapaklarında çiçek ve meyve resimleri yapılmıştır. Tavana geçişteki içbükey bordürlerde de meyveler tasvir edilmiştir. Hâkim renkler kırmızı, sarı ve yeşil tonlarıdır. Tavan, S şekilli küçük çıtaların birleşmesiyle elde edilmiş karelerle bölünerek çıtakari tekniği ile bezenmiştir (Çal, 1988).

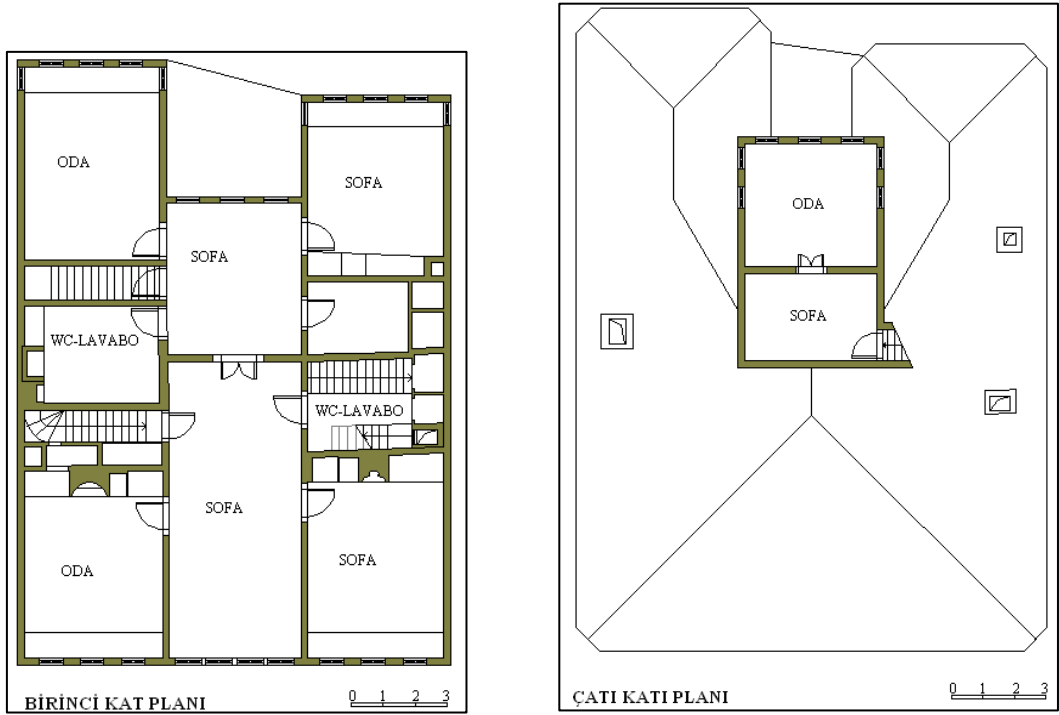
2.2.6.6. Atatürk (Süsoy) Evi

Atatürk'ün Tokat'a geldiğinde konakladığı Devegörmez Mahallesi'ndeki Mustafa Süsoy Evi'nin 19. yüzyıl sonları veya 20.yüzyıl başlarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Halk arasında Atatürk evi olarak anılmaktadır. Yakın zamanda Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiş ve müze olarak kullanılmaktadır.

İki katlı binanın genel kütlesi "U" şeklinde standart Tokat evi şemasından biraz farklıdır. Alt ve üst kat ikiyüzlü iç sofalı plan tipindedir. Malzeme, ahşap karkas arası kerpiç dolgudur. Diğer evlerde zemin katın bir bölümünü işgal eden ve kapalı olan taşlık burada, ön cephede çıkıntı yapan iki köşe mekânının arasına giriş kuruluşu yerleştirilerek, üstü açık küçük bir ön avlu haline dönüştürülmüştür. Zemin katta "U" şekilli kütlenin kollarını meydana getiren odalar kiler ve depo olarak kullanılmaktaydı. Bunların arkasındaki esas kütle, oturma mekânlarıdır. Üst kat haremlik ve selamlık olmak üzere iki bölümdür. Her iki kısımda aynı plan tipindedir. Bir kapıyla birbirine bağlı oldukları gibi, arkadaki hareme zemin kattan, öndeki selamlığa taşlıktan ayrı merdivenle çıkılmaktadır (Çal, 1988), (Şekil 184 ve 185).

Şekil 184. Atatürk (Süsoy) Evi zemin ve ara kat planı (Anonim 2008-4)

Şekil 185. Atatürk (Süsoy) Evi birinci ve çatı kat planı (Anonim 2008-4)

Her iki katta tavan ve döşeme ahşaptır. İki odasında basit çitakari tezyinat bulunmaktadır. Tokat evinin standart elemanları olarak görülen sedir, yüklük, dolaplar,

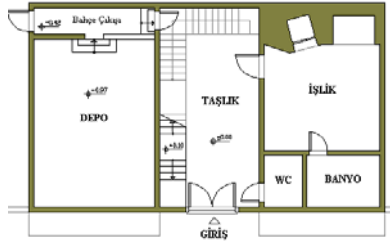
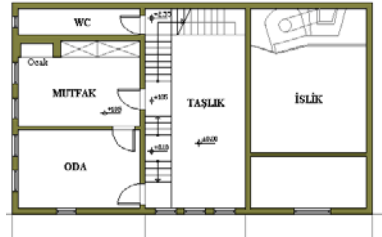

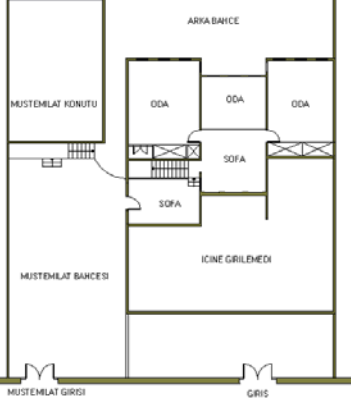
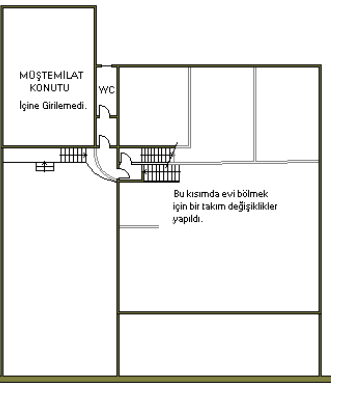
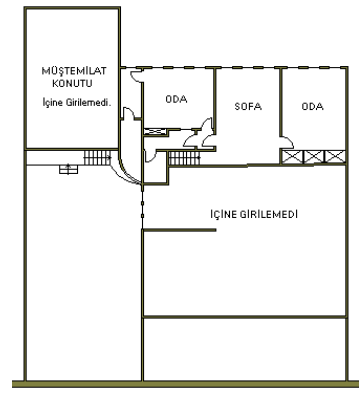
lambalık nişi ve alçı lambalıklar bu evde de vardır. En üstte, tavan ile çatı arasında kalan mekânın ön yarısı iki küçük oda haline getirilmiştir. Bu mekânın halk arasında yangın gözetleme kulesi olarak kullanıldığı söylenmektedir (Şekil 186).

Şekil 186. Atatürk (Süsoy) Evi

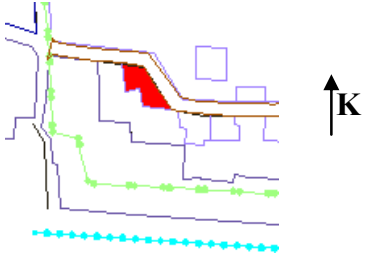

Diğer 12 örneğin genel ve kısa bilgileri tablo şeklinde verilmiştir (Tablo 18). Mahalleler bazında sivil mimari örneklerinin konumları ve fotoğrafları Tablo 19-27’de verilmiştir.

Tablo 18. Diğer sivil mimari örnekleri

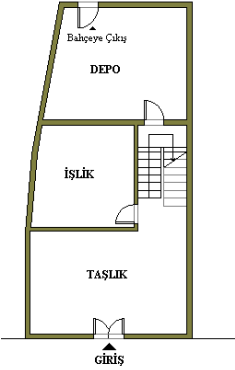
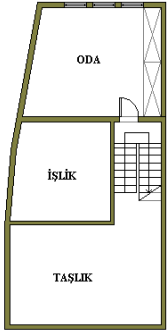

	<p>Zemin Kat Planı</p> 	
<p>Soğukpınar Mah.Bey Hamam Sokak No:3 Onarım Durumu: Sahibi tarafından sürekli oturulduğundan küçük çaplı onarımlar yapılmıştır. Kullanım Durumu: Ev sahibi tarafından kullanılmaktadır.</p>	<p>Ara Kat Planı</p> 	
<p>Konum</p> 	<p>Birinci Kat Planı</p> 	
 <p>2007.01.27</p>	<p>Soğukpınar Mah.Bey Sok. No: 30 Onarım Durumu: Küçük çaplı onarımlar yapılmıştır. Kullanım Durumu: Sahibi evi bazı bölme duvarlarla ayırıp bir kısmını kendi kullanmakta, diğer kısmını kiraya vermiştir.</p>	<p>Konum</p>
	<p>Ara Kat Planı</p> <p>Bu kısımda evi bölmek için bir takım değişiklikler yapıldı.</p>	<p>Birinci Kat Planı</p>

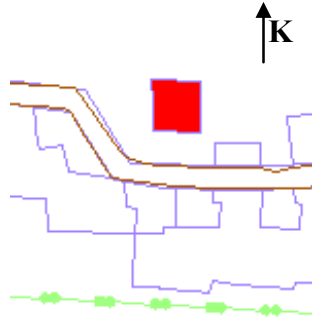

Tablo 18'in devamı

	<p>SoğukpınarMah. Bey Sok. No:42 Onarım Durumu: Küçük çaplı onarımlar yapılmıştır. Kullanım Durumu: Sahibi evi bazı bölme duvarlarla ayırıp bir kısmını kendi kullanmakta, diğer kısmını kiraya vermiştir</p>	<p>Konum</p>
<p>Zemin Kat</p> 	<p>Birinci Kat</p> 	<p>İkinci Kat</p>

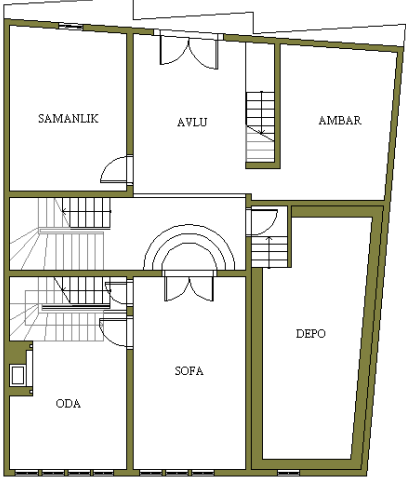
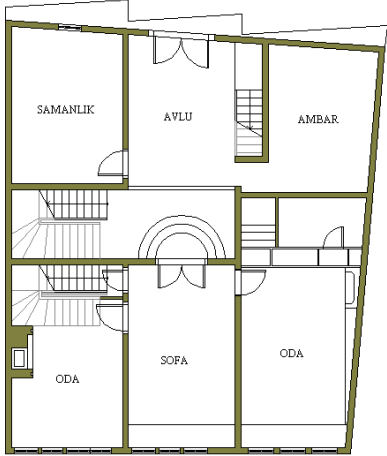
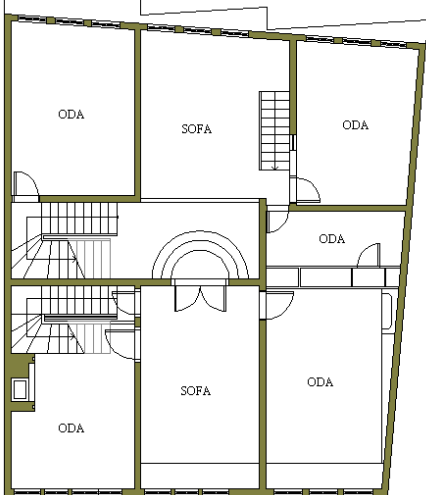
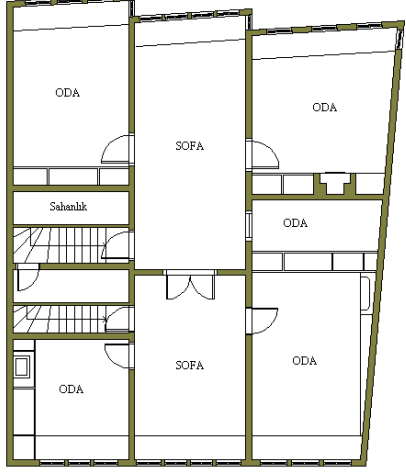
	<p>Zemin Kat Planı</p>
<p>Soğukpınar Mah.Bey Hamam Sokak No: Onarım Durumu: İkinci sahibi tarafından oldukça değişiklikler yapılarak onarılmıştır. Kullanım Durumu: Ev sahibi tarafından iki kardeş birlikte kullanmaktadır.</p>	<p>Ara Kat Planı</p>
<p>Konum</p> 	<p>Birinci Kat Planı</p>

Tablo 18'in devamı

	<p>Soğukpınar Mah. Bey Hamam Sok. No:</p> <p>Onarım Durumu: İkinci sahibi tarafından küçük çaplı onarımlar yapılmıştır.</p> <p>Kullanım Durumu: Ev sahibi tarafından kullanılmaktadır.</p>	<p>Konum</p>
<p>Zemin Kat Planı</p> <p>YOL</p>	<p>Birinci Kat Planı</p> 	<p>İkinci Kat Planı</p>

	<p>Soğukpınar Mah. Beyhamam Sok. No:1</p> <p>Onarım Durumu: Son derece harap olan yapı, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilen teşvik yardımıyla onarılmaya başlanmıştır.</p> <p>Kullanım Durumu: Yeni satın alınan bina onarım aşamasındadır.</p>	<p>Konum</p>
<p>Zemin Kat Planı</p> 	<p>Birinci Kat Planı</p> 	

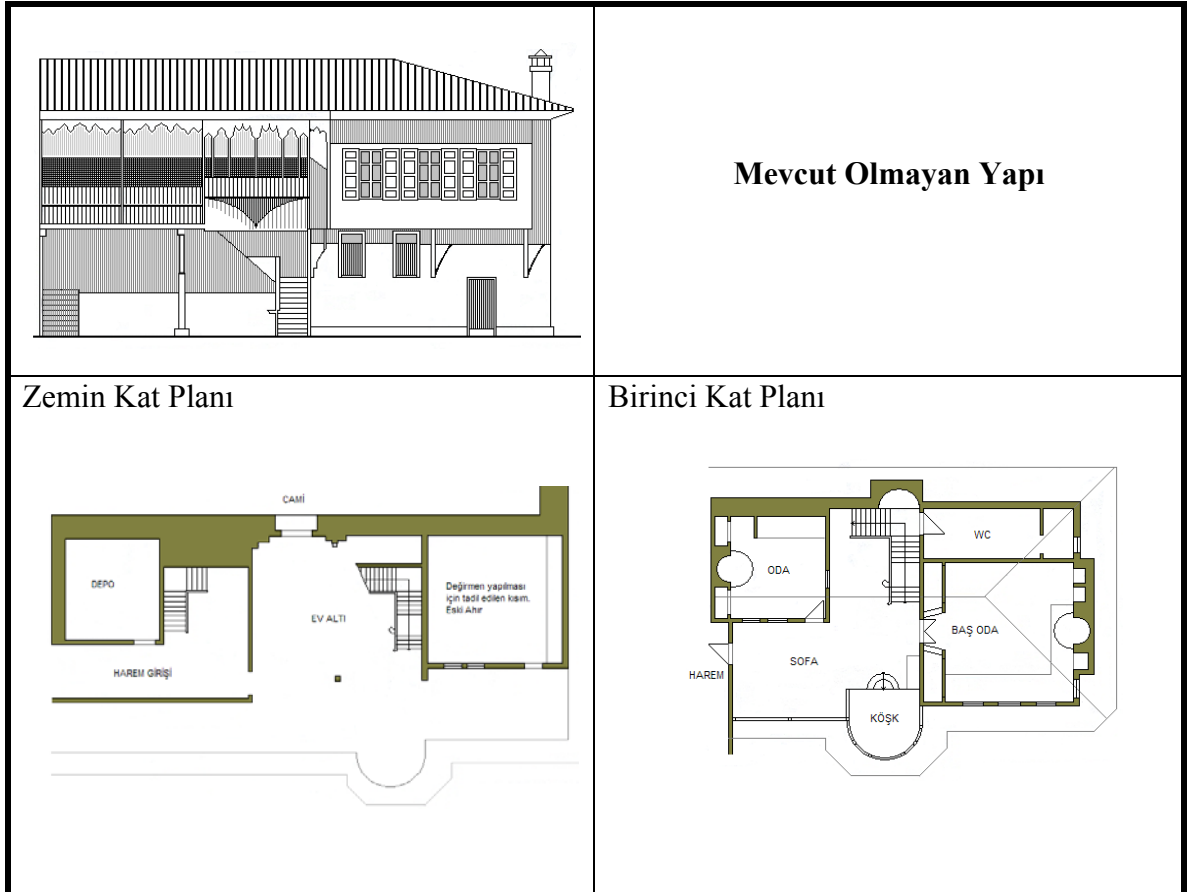
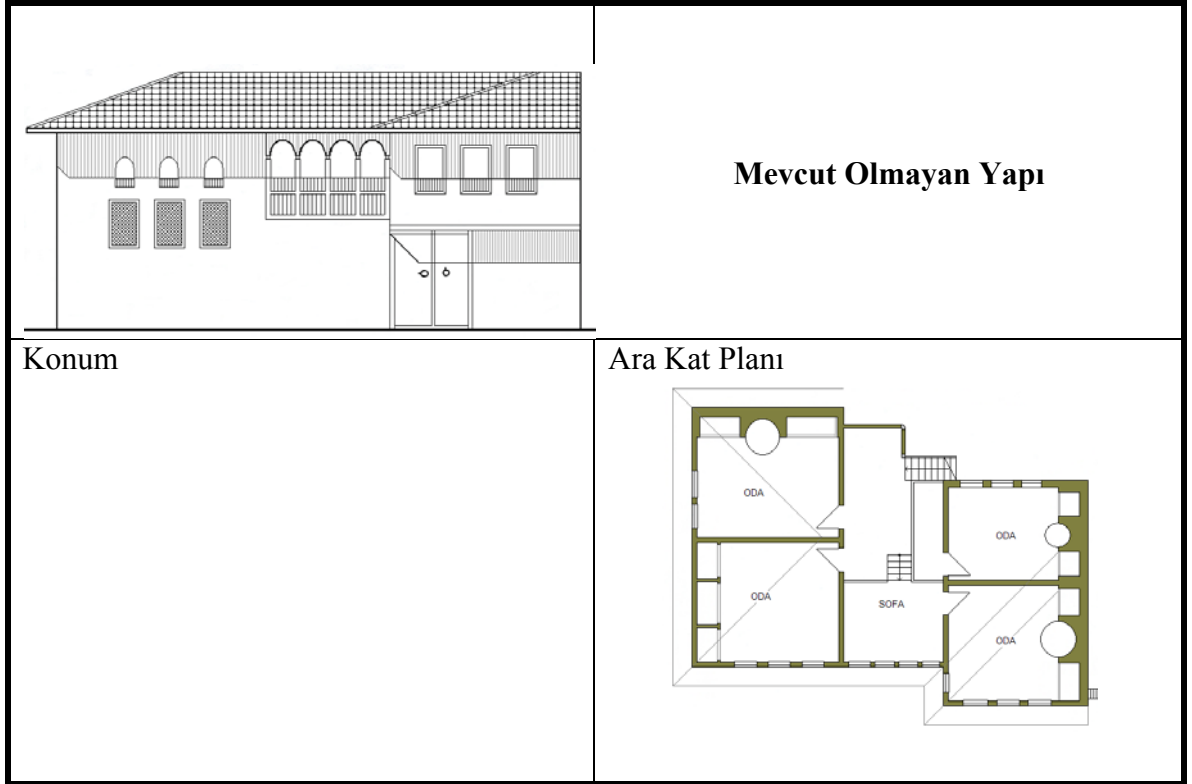
Tablo 18'in devamı

	<p>Devegörmez Mah. Şeyh Şirvani Sok .No:26 Onarım Durumu: Onarım geçirmemiştir. Kullanım Durumu: Kullanılmamaktadır. Yapının mülkiyeti Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından alınıp restore edilmesi düşünülmektedir.</p>	<p>Konum</p>
<p>Zemin Kat Planı</p> 	<p>Ara Kat Planı</p> 	
<p>Birinci Kat Planı</p> 	<p>Çatı Kat Planı</p> 	

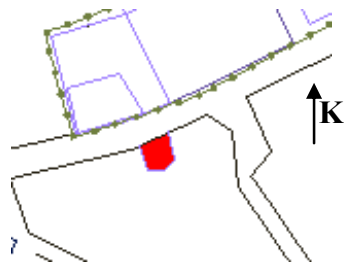
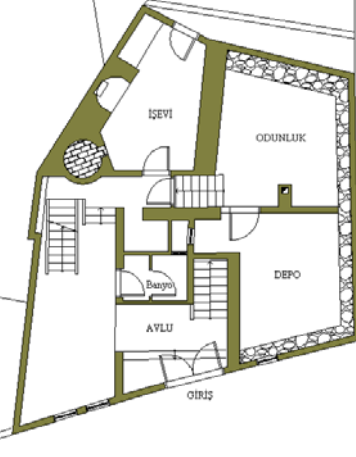

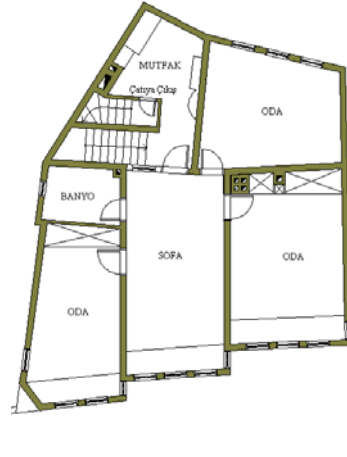
Tablo 18'in devamı

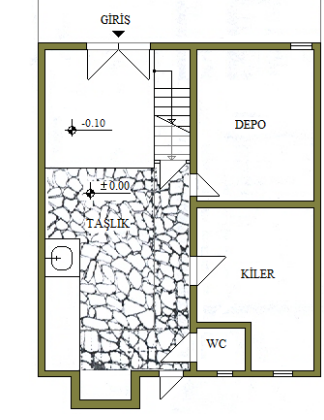
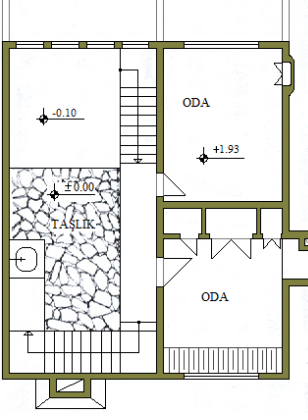
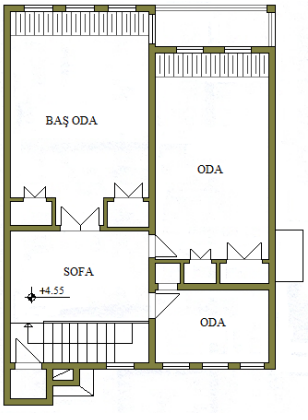
	<p>Ali Paşa Mah.Topçam Cad. No: Onarım Durumu: Son derece harap olan yapı, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilen teşvik yardımıyla onarılmaya başlanmıştır. Kullanım Durumu: Yeni satın alınan yapı sahibi tarafından onarım bitince kullanılacak</p>
<p>Konum</p> 	<p>Zemin Kat Planı</p>
<p>Ara Kat Planı</p> 	<p>Birinci Kat Planı</p>

Tablo 18'in devamı

Tablo 18'in devamı

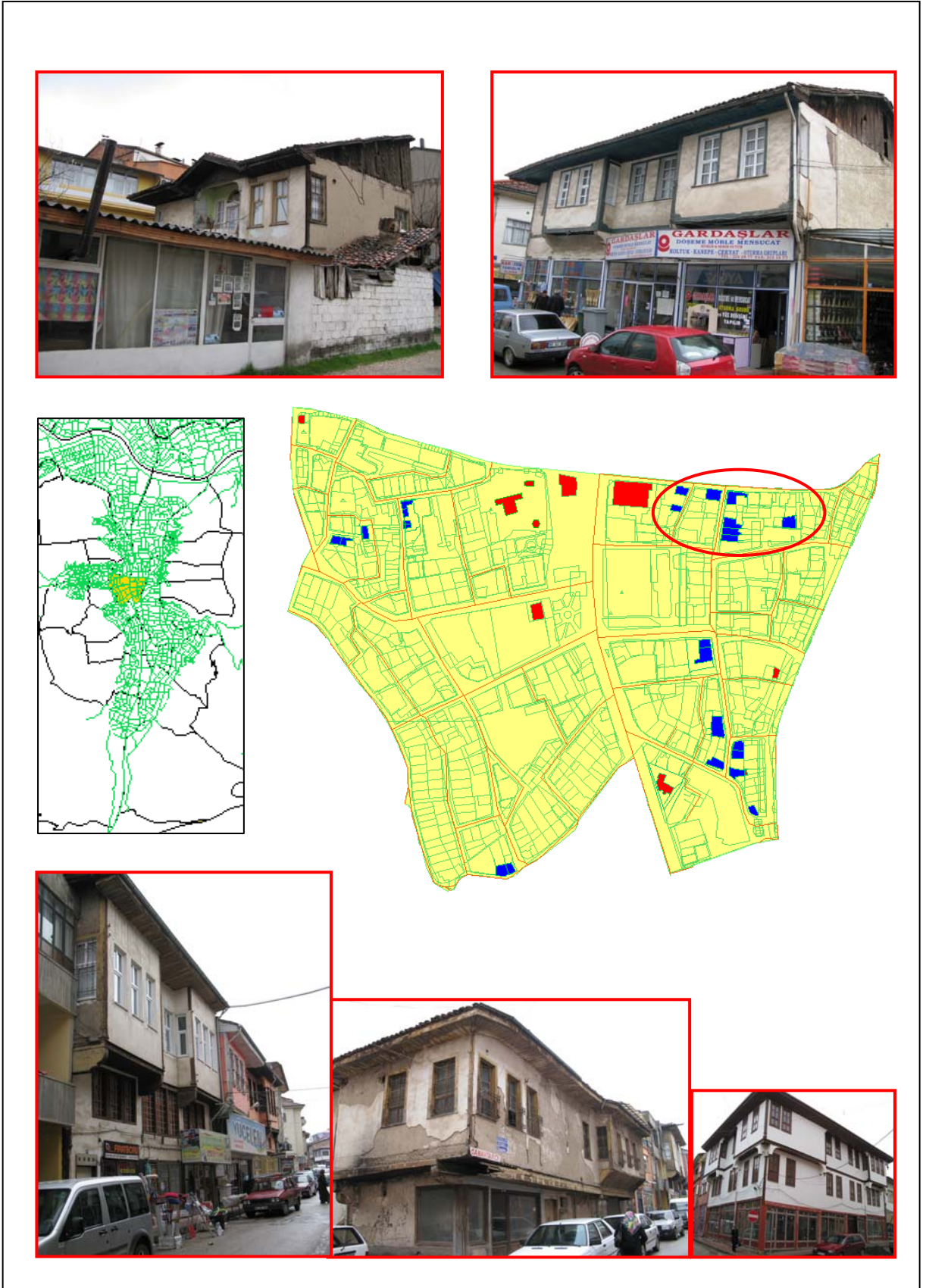
	<p>Cami-i Kebir Mah.Halit Sok. No:27 Onarım Durumu: Onarım geçirmemiştir. Kullanım Durumu:Yapı sahipleri tarafından terk edilmiştir.</p>	<p>Konum</p>
<p>Zemin Kat Planı</p> 	<p>Ara Kat Planı</p> 	<p>Birinci Kat Planı</p>

	<p>Hoca Ahmet Mah. Horuç Hamam Sok. No:3 Onarım Durumu: Onarım geçirmemiştir. Kullanım Durumu: Sahipleri tarafından kullanılmaktadır.</p>	<p>Konum</p>
<p>Zemin Kat Planı</p> 	<p>Ara Kat Planı</p> 	<p>Birinci Kat Planı</p>

Tablo 19. Alipaşa Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri

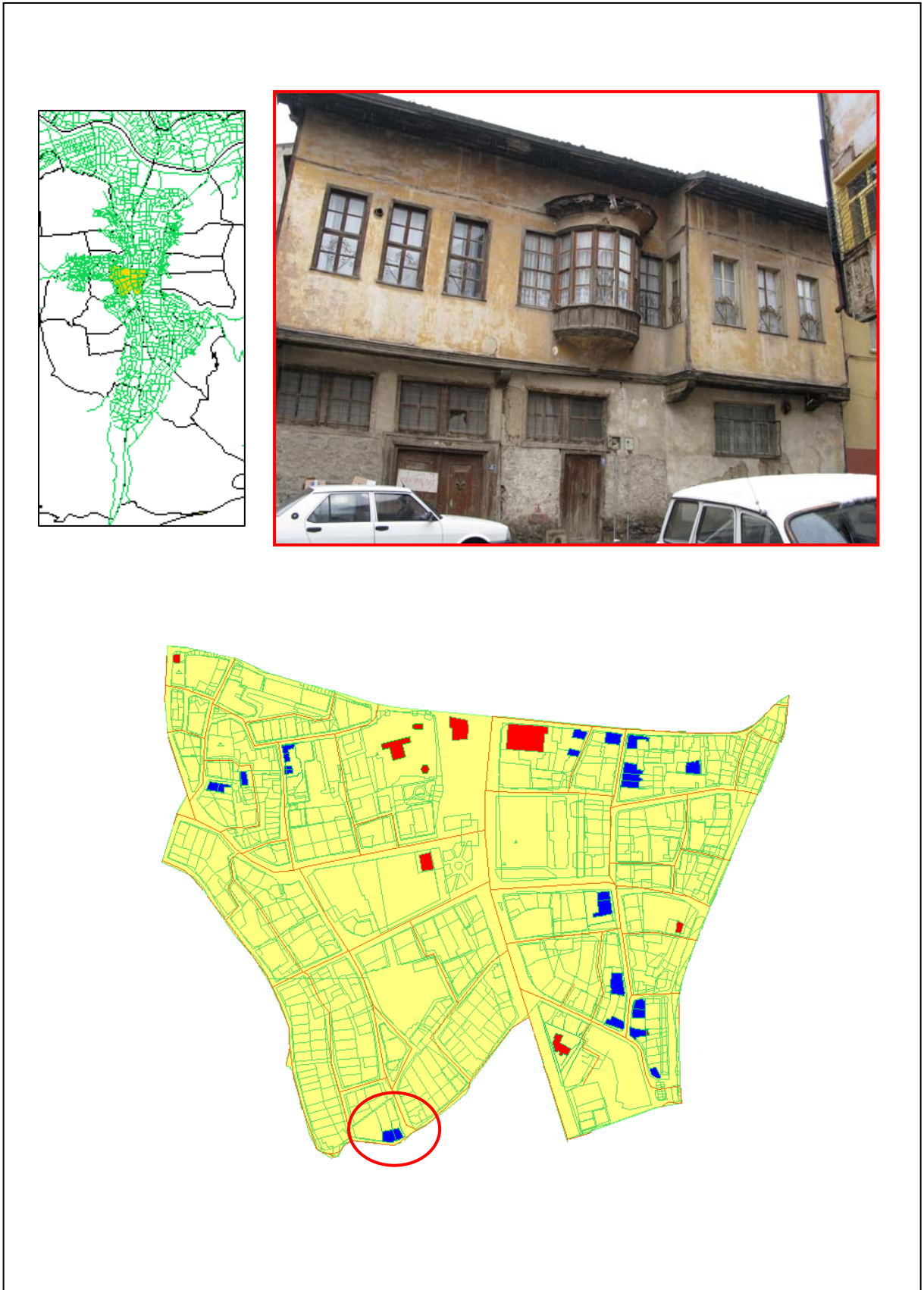
Tablo 19'un devamı

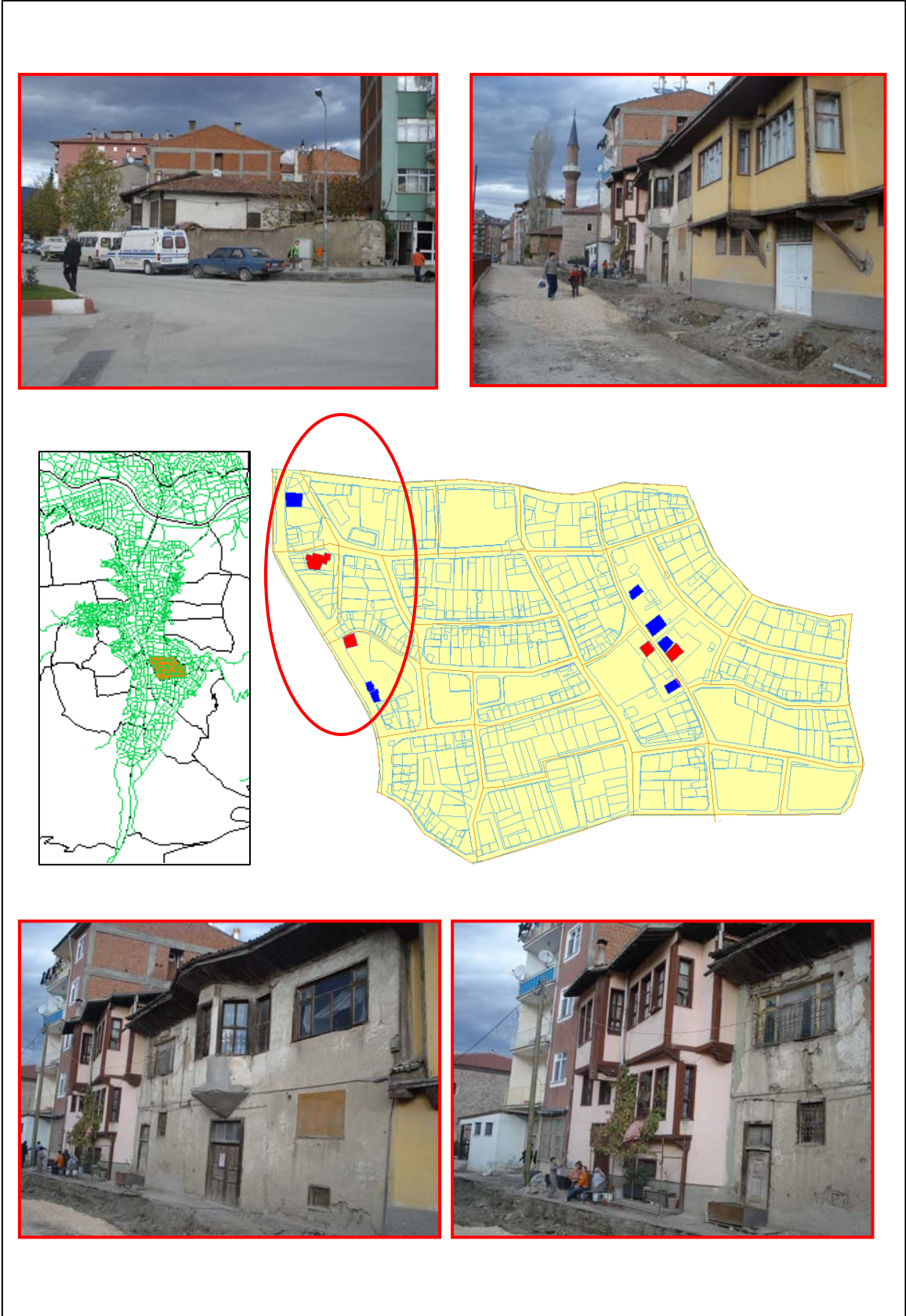
Tablo 19'un devamı

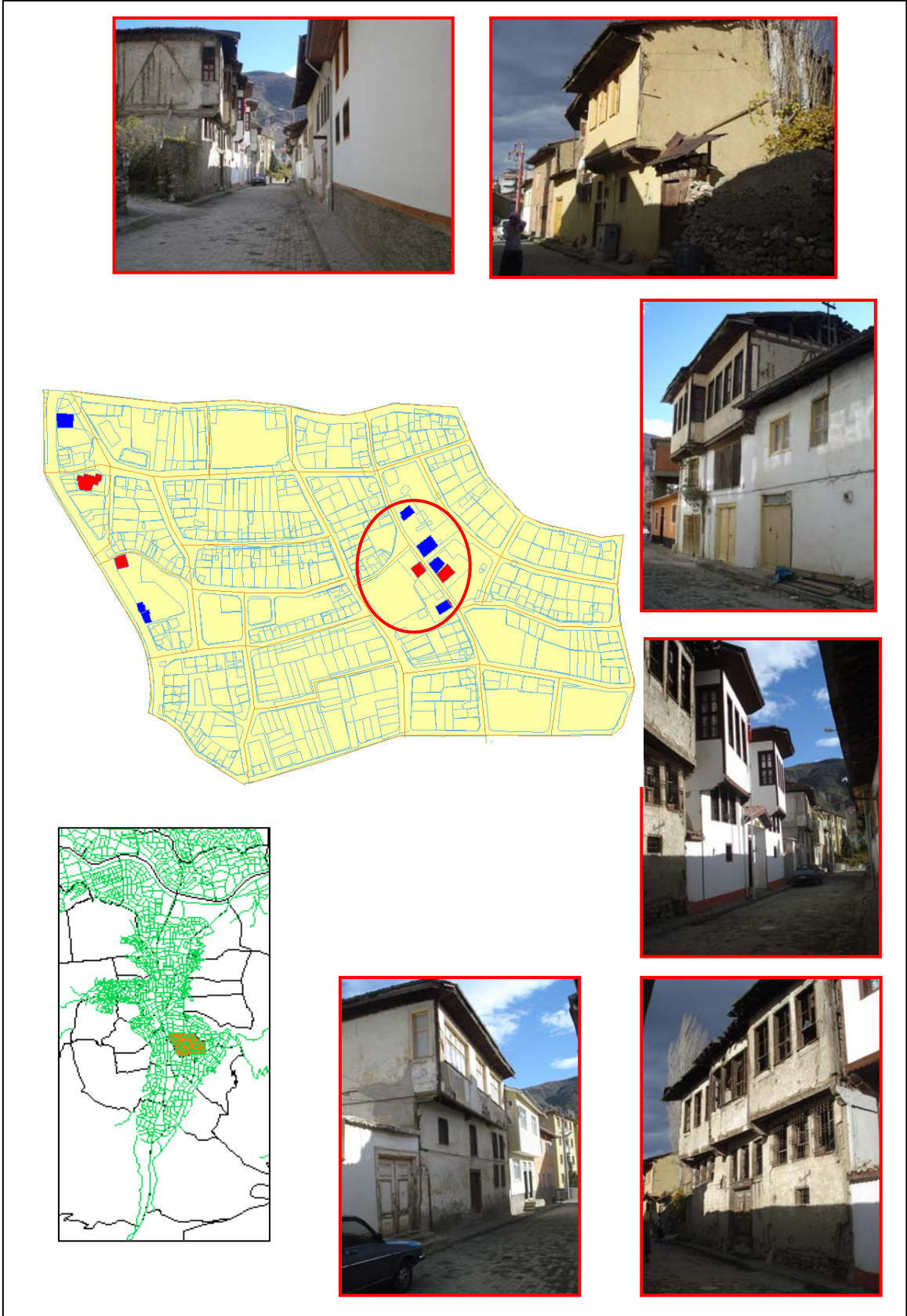
Tablo 19'un devamı

Tablo 20. Devegörmez Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri

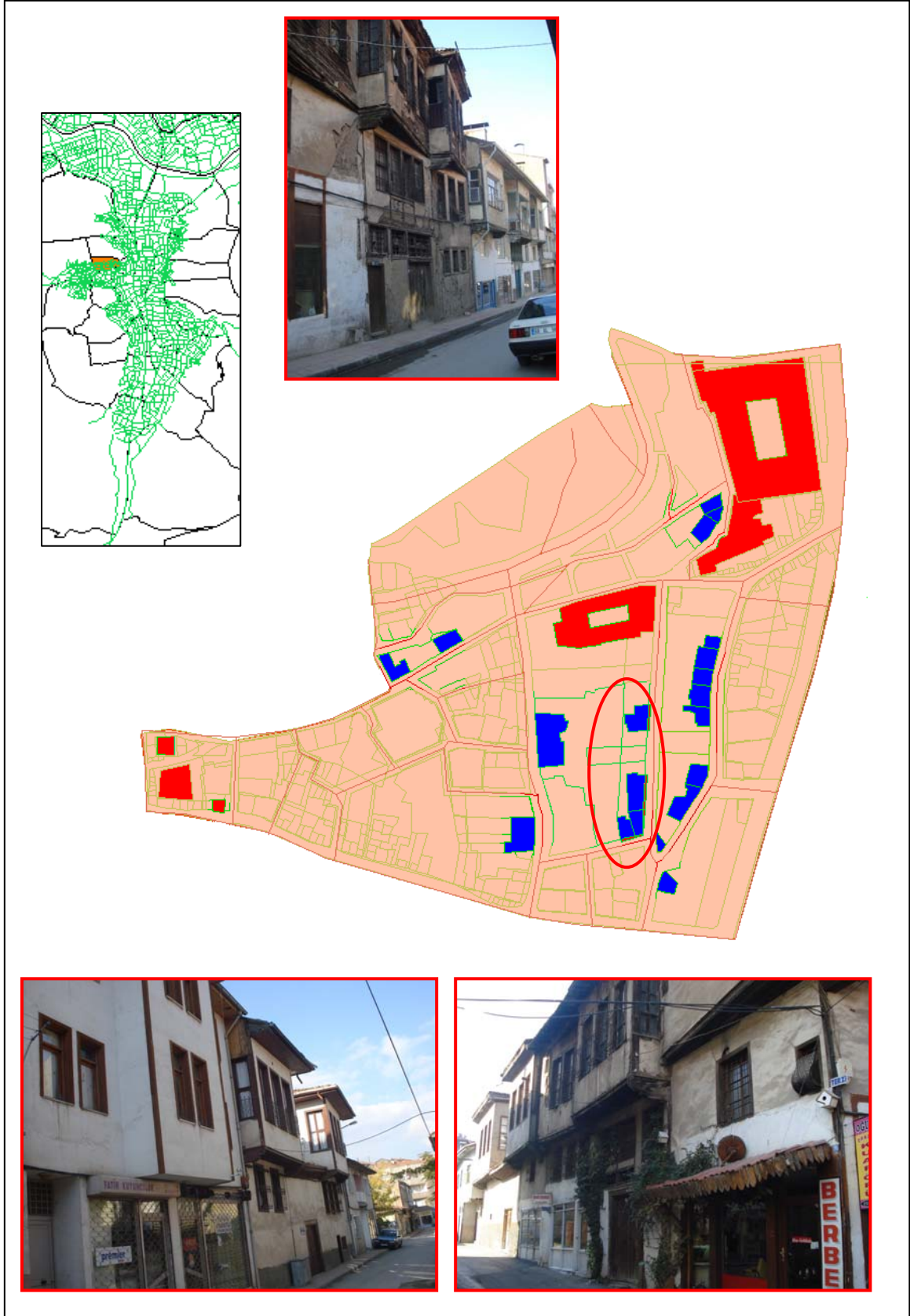
Tablo 20'nin devamı

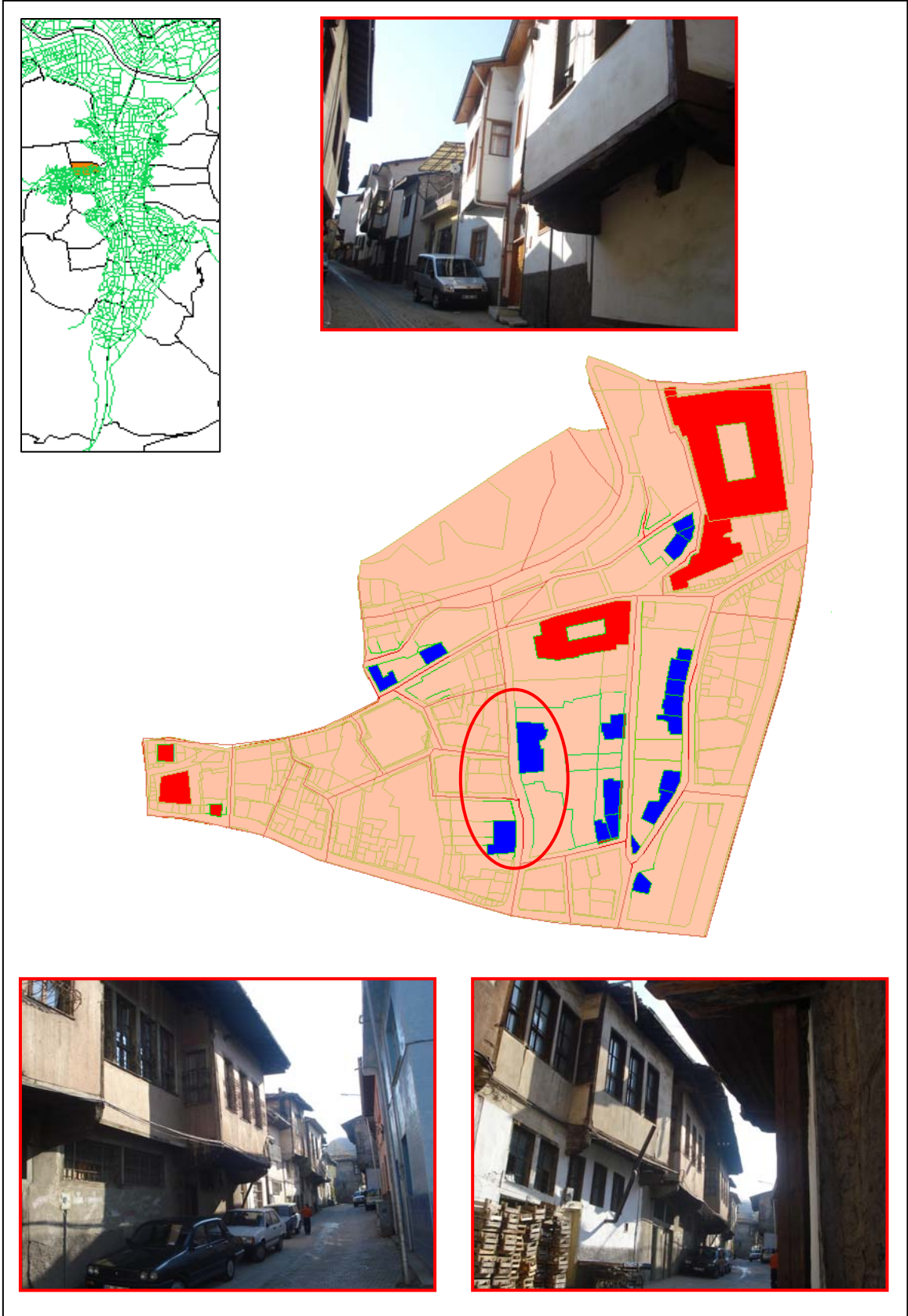
Tablo 21. Kabe-i Mescit Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri

Tablo 21'in devamı

Tablo 21'in devamı

Tablo 21'in devamı

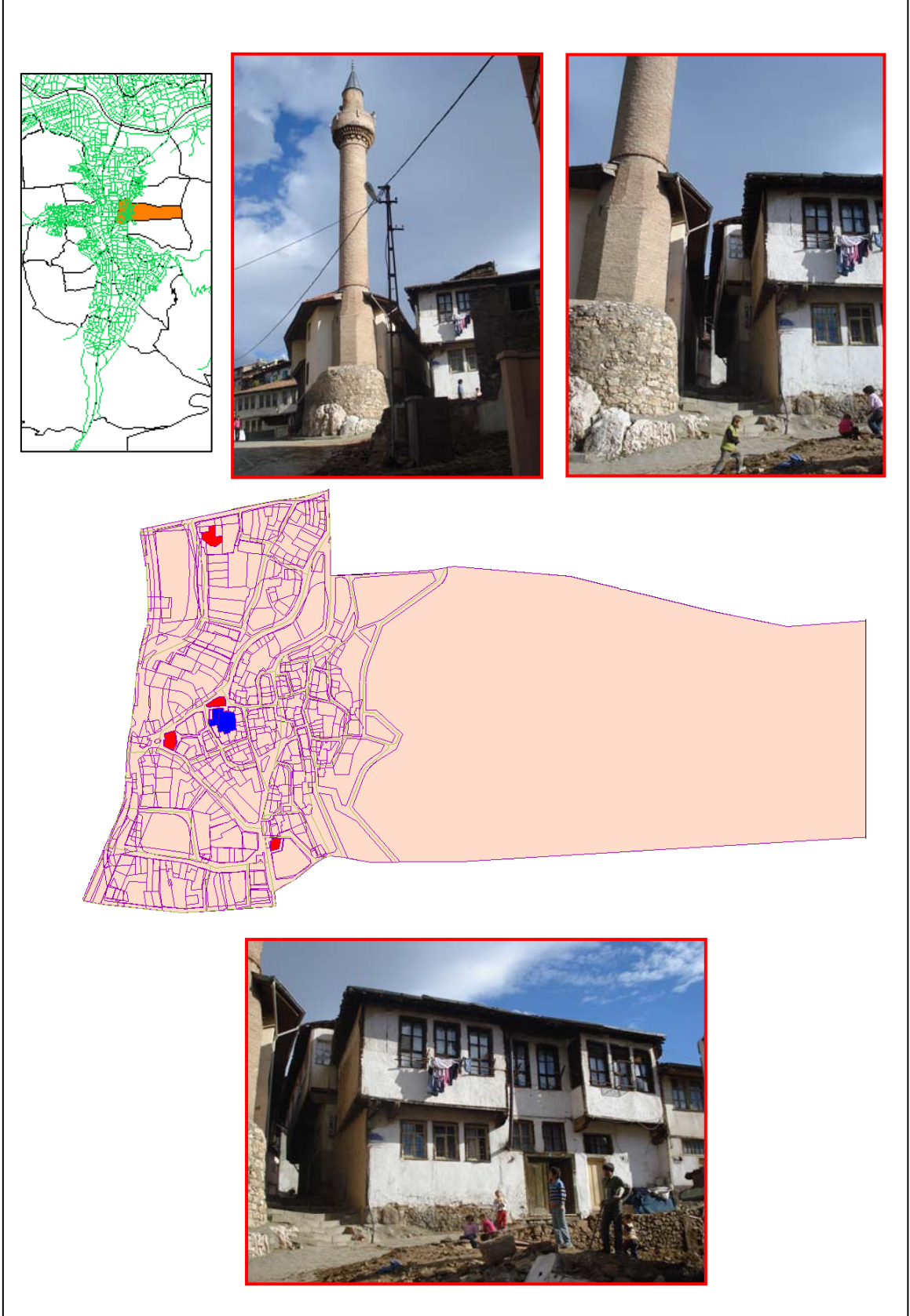
Tablo 22. Hoca Ahmet Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri

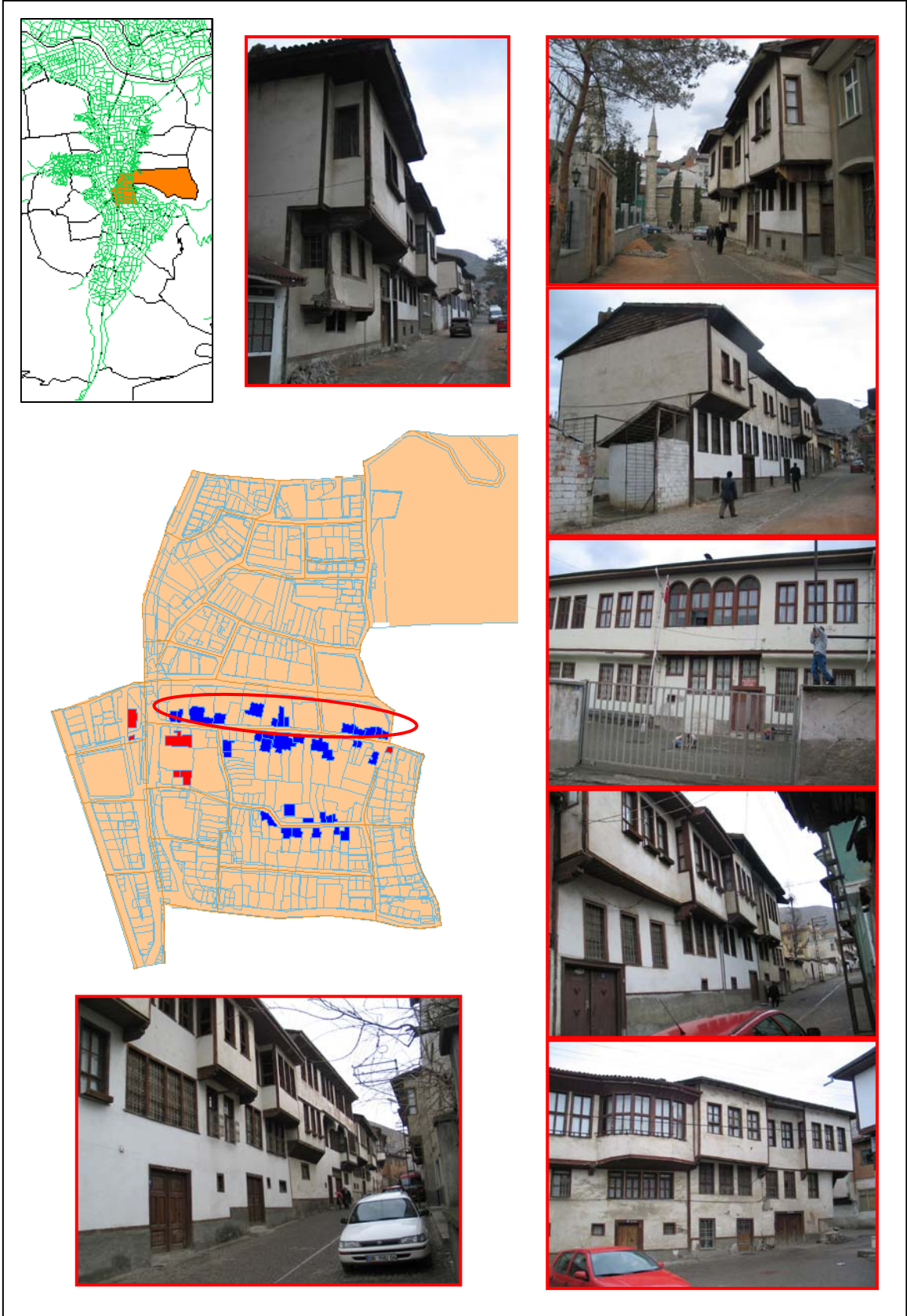
Tablo 23. Mahmut Paşa Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri

Tablo 24. Mehmet Paşa Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri

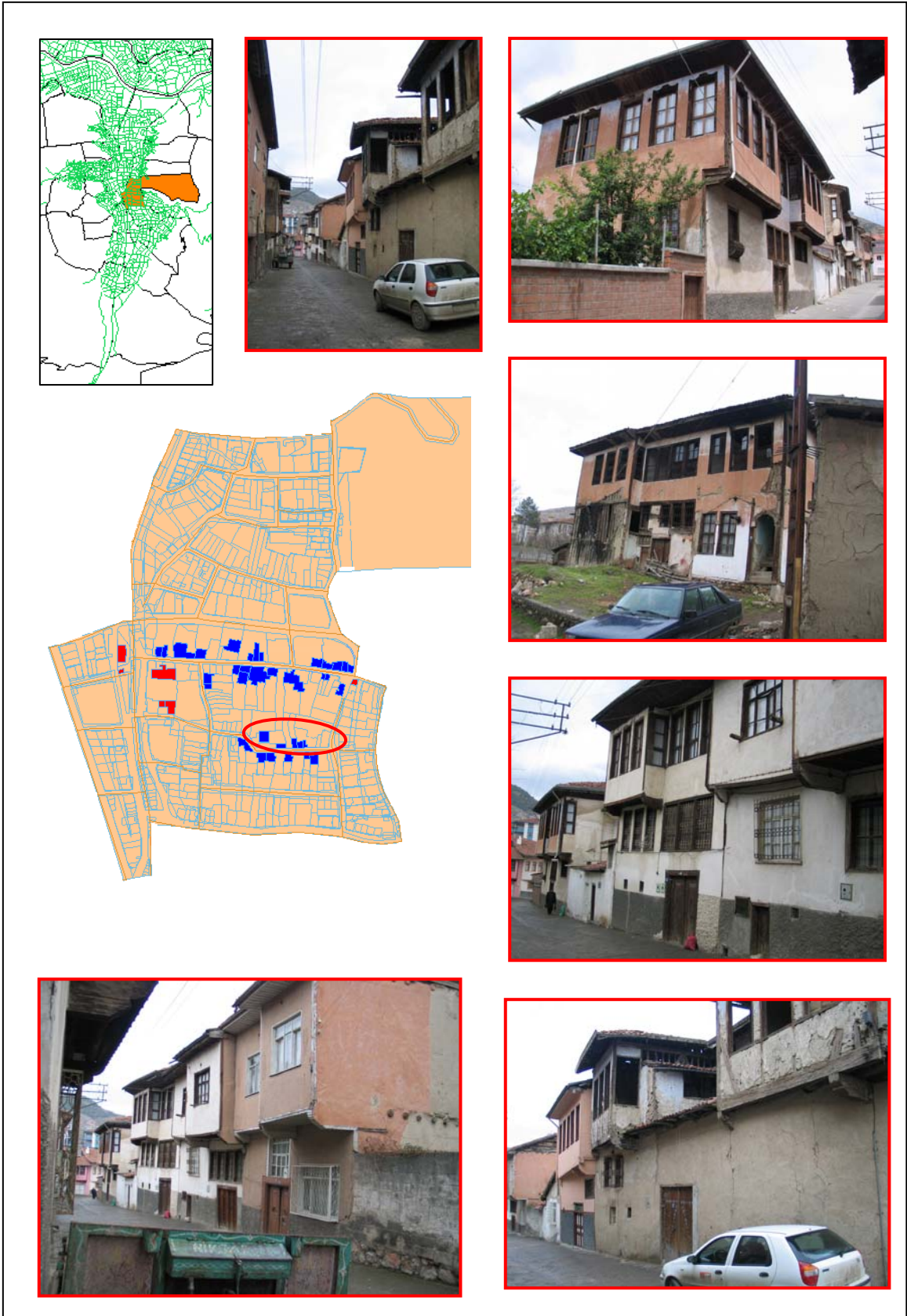
Tablo 25. Soğukpınar Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri

Tablo 25'in devamı

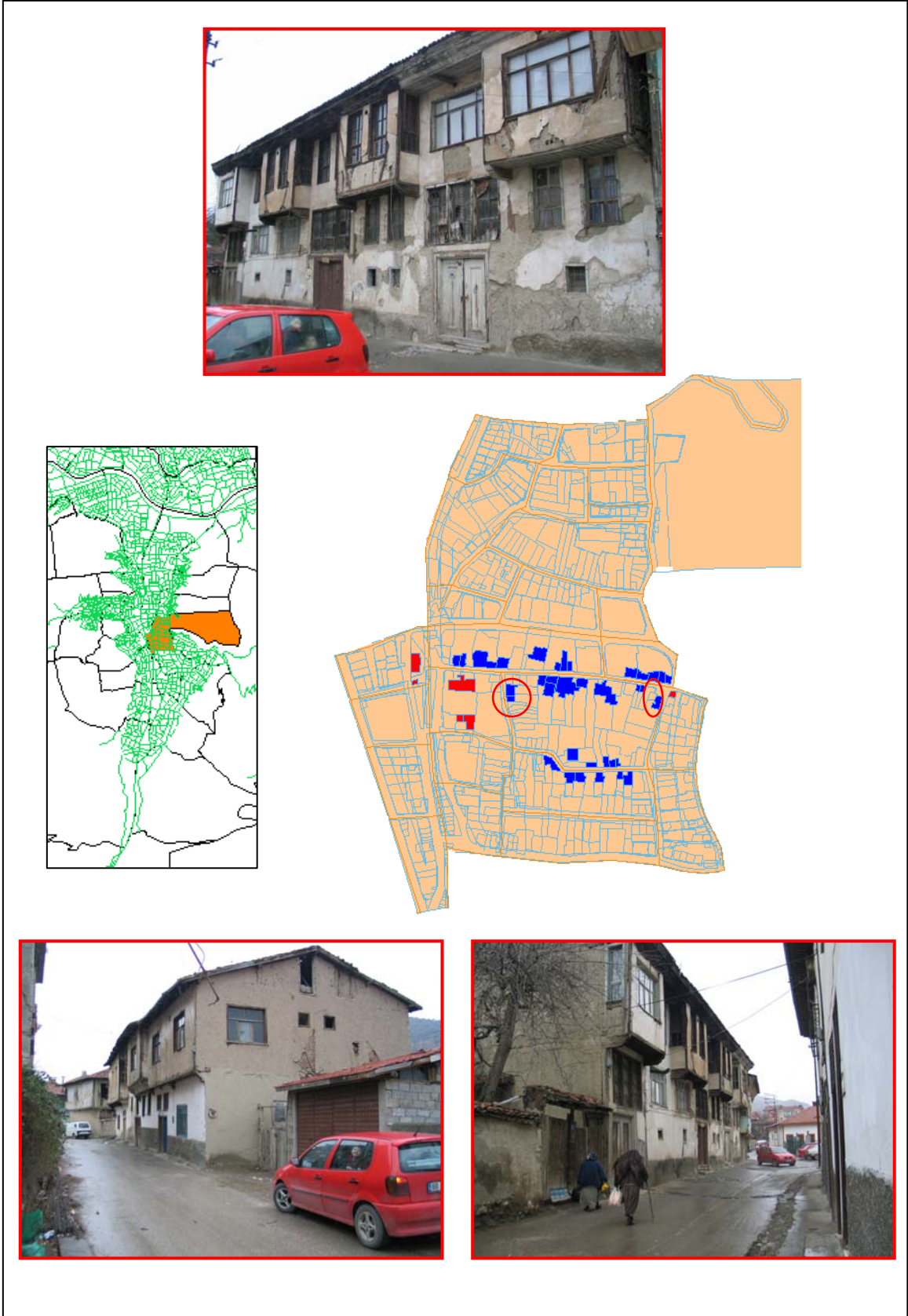
Tablo 25'in devamı

Tablo 25'in devamı

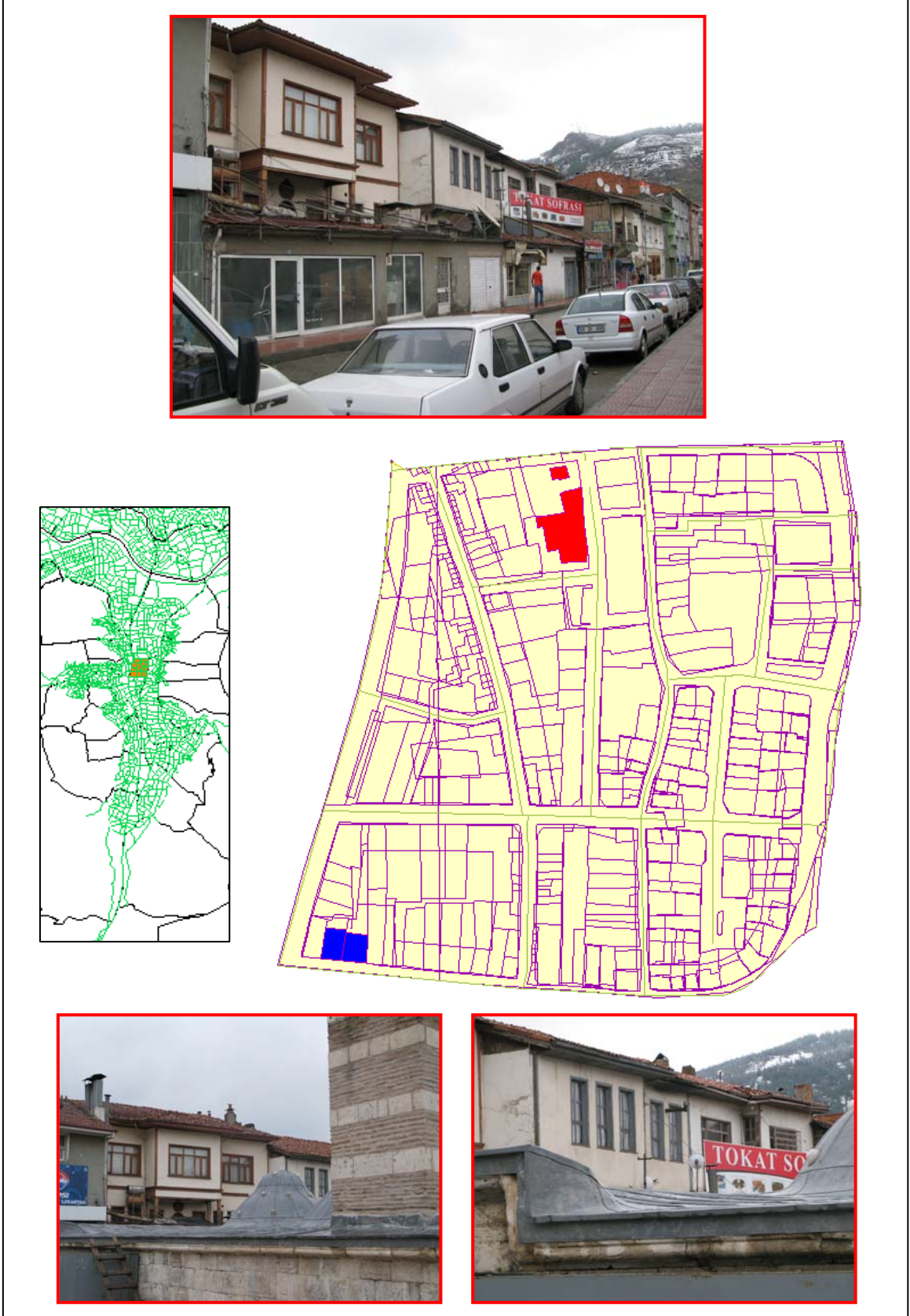
Tablo 25'in devamı

Tablo 26. Örtmeliönü Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri

Tablo 27. Yar Ahmet Mahallesi'nde yer alan sivil mimari örnekleri

Tokat kentinin en eski ticaret merkezi kalenin güneyinde bulunan Sulu Sokak ve çevresiydi. Zamanla büyüyen kent Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nde 3 önemli alan oluşturmuştur. Biri Sulu Sokak ve çevresi, diğeri Ali Paşa Camii ve çevresi, üçüncüsü de Hatuniye (Meydan) Camii, Taşhan ve Gökmedrese arasına kalan tarihinde panayırlar kurulan alandır. Bu alanlar anıtsal yapıların daha çok medrese, cami, hamam ve hanların yoğun olduğu alanlardır. Türbe ve zaviyeler kentte daha yaygın olarak inşa edilmişlerdir.

Ancak Osmanlı Dönemi'nin sonlarına doğru yapılan yol çalışmaları bu alanları bölerek bütünlüğünü bozmuştur. Zamanla bakımsızlık ve çarpık yapılaşma dolayısıyla bu tarihi kent çekirdeği sanayi ve depolama alanlarına dönüşmüştür.

3.2. Anıtsal Yapılar

Kent içindeki anıtsal yapılar dönemlerine göre yapı sayısı olarak farklılıklar göstermektedir. Selçuklu Dönemi'nde yoğun olarak kervansaray (kent dışı), türbe ve zaviye kentte daha çok bulunmaktadır. Buna karşın han, hamam ve camiiler Osmanlı Dönemi'nde daha fazla bulunmaktadır. Selçuklu Dönemi'nde İslam dininin yeni yayılışı ya da camii inşasının gelişmeye başlamamasından kaynaklı olarak, dini işlevler için daha ziyade zaviyeler inşa edilirken, Osmanlı Dönemi'nde camiiler daha yoğun olarak inşa edilmiştir. Ya da döneminin sosyo-ekonomik yapısından kaynaklı Selçuklu'da kervansaraylar ağırlıkta, Osmanlı da hanlar daha ağırlıkta olmuştur.

Kentte bulunan anıtsal yapılar isimleri, mülkiyet, restore durumları, kullanım amaçları Tablo 28' de verilmektedir. Bu tablo yapı türlerine göre düzenlenmiştir. Kentte 1 kale, 6 han, 1 bedesten, 3 medrese (1 tanesi mevcut değil), 27 camii, 7 zaviye, 14 türbe, 7 hamam ve 1 saat kulesi bulunmaktadır. Ayrıca tarihinde birçok kilisenin bu kentte bulunduğu bilinmekte ancak günümüze gelmemiştir. Yine yol çalışmaları sırasında önemli sayıda anıtsal yapının da yok olduğu bilinmektedir.

Mevcut olan anıtsal yapıların büyük bir kısmı Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün mülkiyetindedir ve büyük bir çoğunluğunu restore edilmiş ya da restore aşamasındadır. Bu anlamda yoğun bir çalışma bulunmaktadır.

Tablo 28. Anıtsal mimari örneklerinin analizi

	Yapının İsmi	Dönemi	Mülkiyet Durumu	Restorasyon Durumu		Kullanım Amacı		
				Edilmemiş	Edilmiş	Kullanılıyor (Aslına Uygun)	Kullanılıyor (Farklı Amaç)	Kullanılmıyor
Hanlar ve Bedesten	Taş Han	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Yazmacılar Han	Osmanlı	Vakıflar	RestoreYapılacak				X
	Deveci Han	Osmanlı	Vakıflar	Restoreye Başlandı				X
	Katırcılar Hanı	Osmanlı	Özel	X				X
	Arastalı Bedesten	Osmanlı	Vakıflar		X			X
	Paşa Han	Osmanlı	Özel	X				X
	Sulu Han	Osmanlı	Vakıflar	X			X	
Medreseler	Çukur (Yağlıbasan) Medresesi	Danışmendli	Vakıflar		X			X
	Gökmedrese (Pervane)	Selçuklu	Vakıflar		X		X	
	Hatuniye Medresesi	Osmanlı		Mevcut Değil				
Zaviyeler	Abdullah bin Muhyi Zaviyesi	İlhanlı	Vakıflar		X			X
	Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) Zaviyesi	Selçuklu	Vakıflar		X			X
	Şeyh Mekkun Açıkbaş Zaviyesi	Selçuklu	Vakıflar		X			X
	Halef Sultan Zaviyesi	Selçuklu	Vakıflar		X		X	
	Sünbül Baba Zaviyesi	Selçuklu	Vakıflar		X			X
	Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) Zaviyesi	Osmanlı	Vakıflar		X			X
	Mevlevihane	Osmanlı	Vakıflar		X		X	

Tablo 28'in devamı

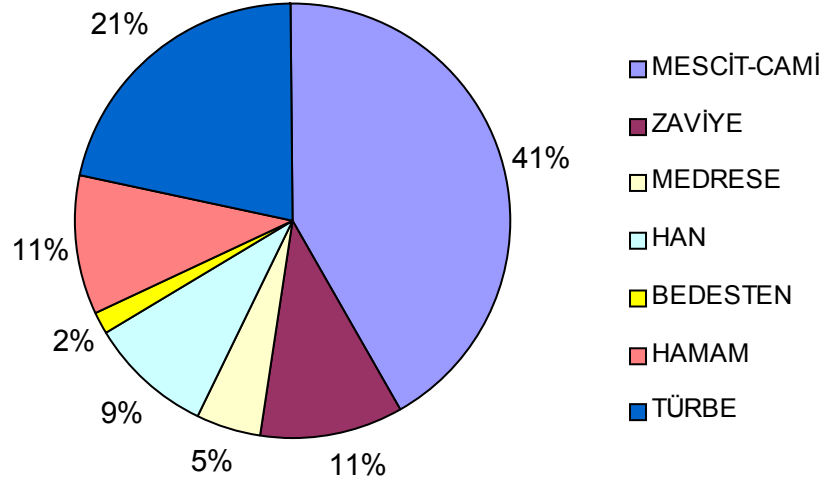
	Yapının İsmi	Dönemi	Mülkiyet Durumu	Restorasyon Durumu		Kullanım Amacı		
				Edilmemiş	Edilmiş	Kullanılıyor (Aşlına Uygun)	Kullanılıyor (Farklı Amaç)	Kullanılmıyor
Mescit ve Camiler	Melikşah (Garipler) Camii	Danışmendli	Vakıflar		X	X		
	Alaca Mescit	Selçuklu	Vakıflar		X	X		
	Ulu Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Güdük Minare (Rüstem Çelebi)	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Takyeciler Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Kazancılar Mescidi	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Kadı Hasan (Düdükcü Ağa) Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Tatar Hacı Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Akdeğirmen Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Çekenli Hamza Bey Mescidi	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Kaya Mescidi	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Genç Mehmet Paşa (Örtmeliönü) C.	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Mahmut Paşa Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Ali Paşa Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Hacı Behzadi Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Meydan (Hatuniye) Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Yolbaşı Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Huruç Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Ahmet Ağa Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Devegörmez Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Hacı Turhan Mescidi	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Acepşir Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Gaybi Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Seyit Necmettin Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
Ahi Paşa Mescidi	Osmanlı	Vakıflar		X	X			
Suiçmez Camii	Osmanlı	Vakıflar		X	X			
Malkaya Camiisi	Osmanlı	Vakıflar		X	X			

Tablo 28'in devamı

	Yapının İsmi	Dönemi	Mülkiyet Durumu	Restorasyon Durumu		Kullanım Amacı		
				Edilmemiş	Edilmiş	Kullanılıyor (Aşına Uygun)	Kullanılıyor (Farklı Amaç)	Kullanılmıyor
Türbeler	Murad Sevdakar Türbesi	Selçuklu	Vakıflar		X	X		
	Şeyh Meknun Açıkbaş Türbesi	Selçuklu	Vakıflar		X	X		
	Ebu Şems (Vezir Ahmet Paşa) T.	Selçuklu	Vakıflar		X	X		
	Ali Tusi (Ebu'l-Kasım) Türbesi	Selçuklu	Vakıflar		X	X		
	Sefer Paşa Türbesi	Selçuklu	Vakıflar		X	X		
	Sünbül Baba Türbesi	Selçuklu	Vakıflar		X		X	
	Halef Sultan Türbesi	Selçuklu	Vakıflar		X		X	
	Burğaç Hatun Türbesi	İlhanlı	Vakıflar		X	X		
	Erenler (Kiçi) Hatun Türbesi	İlhanlı	Vakıflar		X	X		
	Nured-din İbni Esentimur Türbesi	İlhanlı	Vakıflar		X	X		
	Pir Ahmet Bey (Horozoğlu) Türbesi	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Anonim (Kitabesiz) Türbe	Osmanlı	Belli değil	X				X
	Ali Paşa Türbesi	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Aceşir Türbesi	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
Hamamlar	Pervane Hamamı	Selçuklu	Vakıflar		X	X		
	Sultan Hamamı	Selçuklu	Özel		X	X		
	Mustafa Ağa Hamamı	Osmanlı	Özel		X			X
	Paşa Hamamı	Osmanlı	Özel		X			X
	Ali Paşa Hamamı	Osmanlı	Vakıflar		X	X		
	Mevlana Hamamı	Osmanlı	Özel		X	X		
	Veliyüddin (Suiçmez) Hamamı	Osmanlı	Özel	X				X

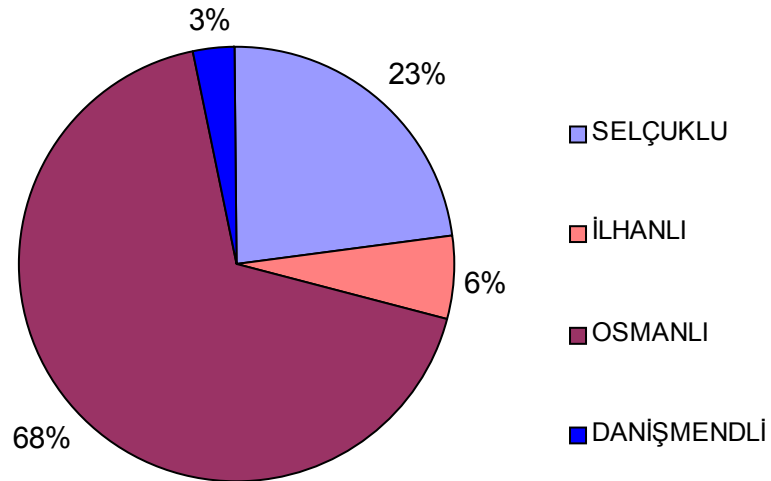
Mevcut ve tescilli anıtsal yapıların;

- % 41'i camii, % 21'i türbe, % 9 han,%2 bedesten, % 11'i zaviye, %11'i hamam, % 5 medrese yapılarından meydana geldiği (Şekil 188).

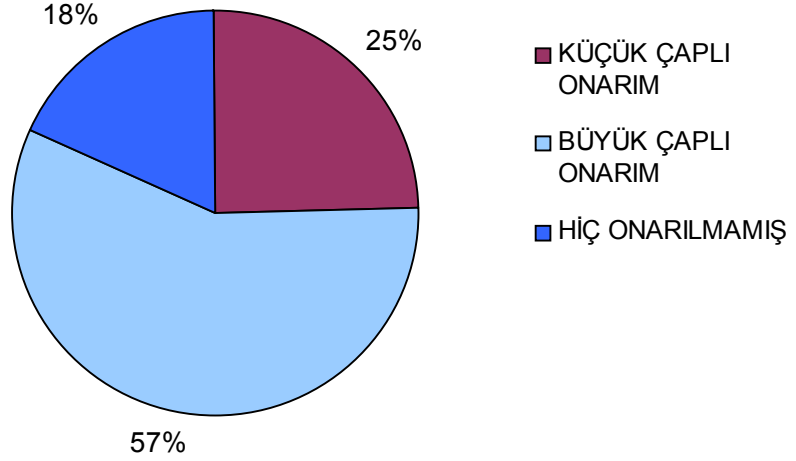
Şekil 188. Anıtsal yapıların yapı türüne göre dağılımları

- % 68'i Osmanlı Dönemi, % 23'ü Selçuklu Dönemi, % 6'sı İlhanlı Dönemi, % 3'ü Danişmend Dönemi'nde inşa edildiği (Şekil 189).

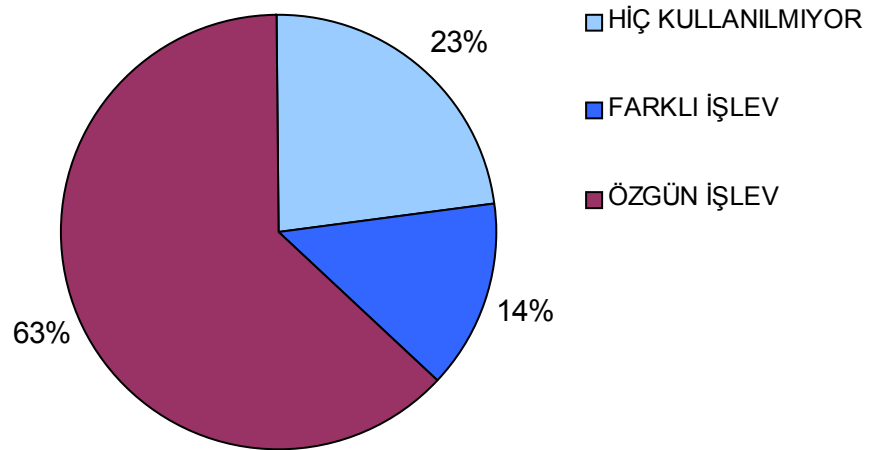
Şekil 189. Anıtsal yapıların dönemlerine göre dağılımları

- % 25 küçük çaplı onarım, % 57 kapsamlı onarım, % 18 yeniden inşa edilmiş, onarım geçirmemiş olduğu (Şekil 190).

Şekil 190. Anıtsal yapıların onarımlarına göre dağılımları

- % 63 özgün işlevleri, % 14 yeni işlevleri ile varlıklarını sürdürdüğü, % 23 hiç kullanılmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgular aşağıda sunulan grafiklerle daha iyi ifade edilmektedir (Şekil 191).

Şekil 191. Anıtsal yapıların kullanımına göre dağılımları

3.3. Sivil Mimari Örnekleri

Sivil mimarilerin oluşumunda o yöredeki mevcut yapı malzemesi, iklim koşulları ve toplumun sosyal yapısı ve kültürü çok önemli etkenlerdir. Anadolu'ya bu açıdan bakıldığında farklı iklim ve coğrafyada, ya da farklı sosyal yapı ya da kültürde farklı sivil mimari örnekleri ile karşılaşabiliriz. Erpi (1990), bu açıdan Anadolu'daki sivil mimari örneklerini Müslüman Türk konutları, Hıristiyan konutları ve Levanten konutları olarak sınıflandırma yapmıştır. Bu açıdan bakıldığında Tokat'ın sivil mimari örneklerini Müslüman Türk konutları olarak sınıflayabiliriz. Bu çalışmada Tokat sivil mimari örnekleri kısaca Türk Evi olarak bahsedilmiştir.

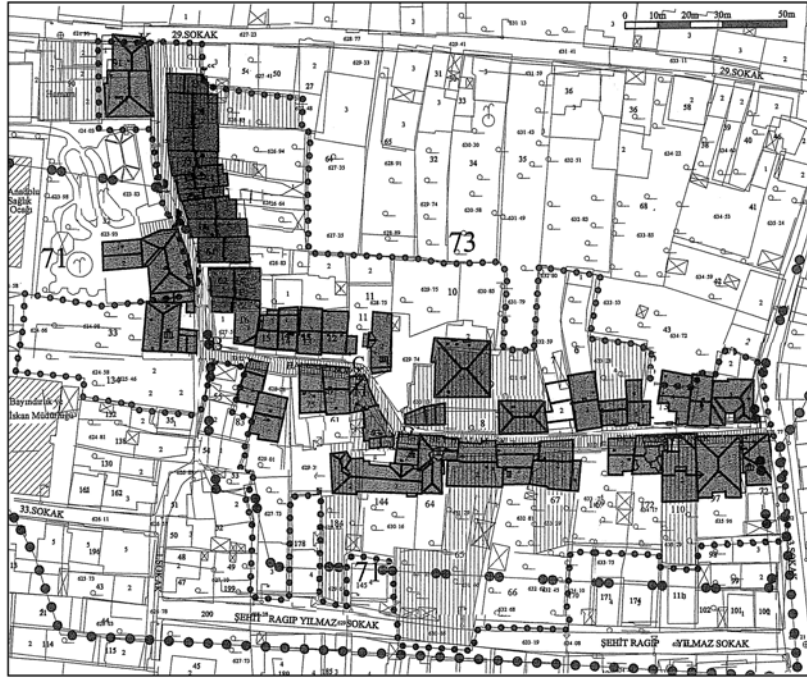
Tokat sivil mimari örnekleri, mimari ve yapı özellikleri bakımından klasik Türk Evi karakterini taşımaktadır. Türk Evi incelendiğinde, evlerin her birinin kendine özgü bir karaktere sahip olduğu görülmektedir. Ancak bunlar araştırmacılar tarafından tipolojik olarak sınıflandırılabilirler. Bu tipoloji içinde pek çok ortak kullanılan öge vardır ama bu öğelerin her biri, her bir yapıda el yapısı sanat ürünlerindeki gibi birbirinden farklıdır. Türk Evi'nin buna karşın diğer bir özelliği de değişik yörelerde dahi ortak olarak paylaşılan içe dönük bir düzen yansıtmasıdır. Evin iç yaşamı sokağa açılmaz ya da sokaktan doğrudan bağlantı yapmamaktadır. Her zaman evle sokak arasında bir tampon bölge oluşturulmuştur. Ev mahremiyetinin sağlanmasında ve sokağın kirinin evin içine taşınmamasındaki büyük titizlik açıkça belirgindir (Erpi, 1990). Bu anlamda Tokat'ta kendini gösteren sivil mimari örnekleri Türk Evi olarak nitelendirilebilir.

Türk Evi olarak nitelendirilebilen Tokat sivil mimari örnekleri de yine kalenin güneyinde kent merkezinde ve yakın çevresinde bulunmaktadır. Bu yapılarda anıtsal mimari örneklerine oranla daha bakımsız, kullanıcıları değişmiş, çoğunlukla terk edilmiş ya da ekonomik gelir seviyesi düşük ailelere kiraya verilmiştir.

118 tescilli ev bulunan Tokat'ta yapılan alan çalışmalarına bağlı olarak, kentte bulunan sivil mimari örneklerinin özellikleri belirlenmiş; elde edilen veriler doğrultusunda evlerin yerleşimleri, planları ve cepheleri üzerinde çeşitli analizler yapılmıştır. Bu analizler sonucunda da her biri kendine has olarak inşa edilen Tokat sivil mimari örneklerinin yerleşim karakterlerine, plan şemalarına ve cephe özelliklerine yönelik tipojiler oluşturulmuştur. Bu çalışmada 16 sivil mimari örneği plan bazında incelenmiş, yerleşim ve cephe özellikleri bakımından 72 örnek incelenmiştir.

3.3.1. Yerleşim Düzeyinde

Sivil mimari örneklerinin organik bir yerleşimi vardır. Bu yerleşimde arazinin topoğrafik yapısına ve mülkiyetine göre biçimlenen sokaklarda genellikle evler, ön yüzlerini sokağa dayamaktadırlar. Bu nedenle sokak sınırları evlerin dizilişi ile oluşmaktadır. Şekil 192 'de Beyhamam Sokak'ın yerleşimi incelendiğinde, sokağın evlerin yan yana gelmesi ile oluştuğu açıkça görülmektedir.

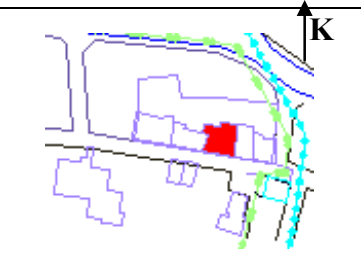
Şekil 192. Beyhamam Sokak'ın yerleşim dokusu

Kentin güneyinde, Kale'nin karşısında da oldukça yoğun örnek bulunmaktadır. Ancak birçoğu tescil edilmemiştir. Burada bulunan sivil mimari örnekleri Gaziosmanpaşa Bulvarı'na paralel ve bir yol aksı ile birbirine bağlanmaktadır. Bu yol Gaziosmanpaşa Bulvarı'ndan oldukça yüksektir ve çok dik merdivenlerle birbirine bağlanmaktadır. Dar, dik ve merdivenli sokak örneği kent içinde bu bölgede bulunmaktadır.

Tokat sivil mimari örnekleri yerleşim düzeyinde incelenirken;

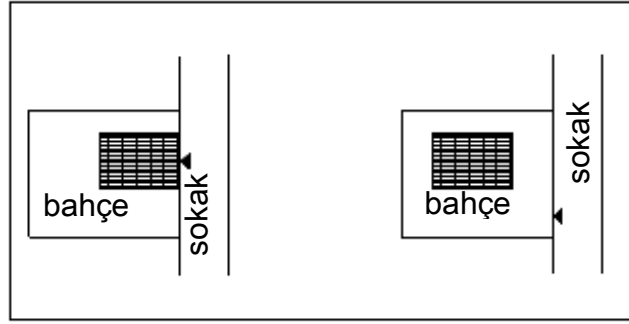
- * Sokak-bahçe- ev ilişkisi
 - * Evlerin bahçeleri
 - * Evlerin bir arada bulunuş biçimleri (ayrık, bitişik), başlıkları altında ele alınacaktır.
- Tablo 29'da sivil mimari örneklerinin yerleşimsel özellikleri verilmiştir.

Tablo 29. Sivil mimari örneklerinin yerleşimsel özellikleri

Tipik Örnek	Vaziyet Planı	Sokak-Bahçe-Ev İlişkisi (Toplam Örnek)		Yapıların Bir Arada Bulunuşları (Toplam Örnek)	
		Sokaktan Giriş	Bahçeden Giriş	Ayrık	Bitişik
		6		6	
			6	6	
		60			60

3.3.1.1. Sokak- Bahçe- Ev İlişkisi

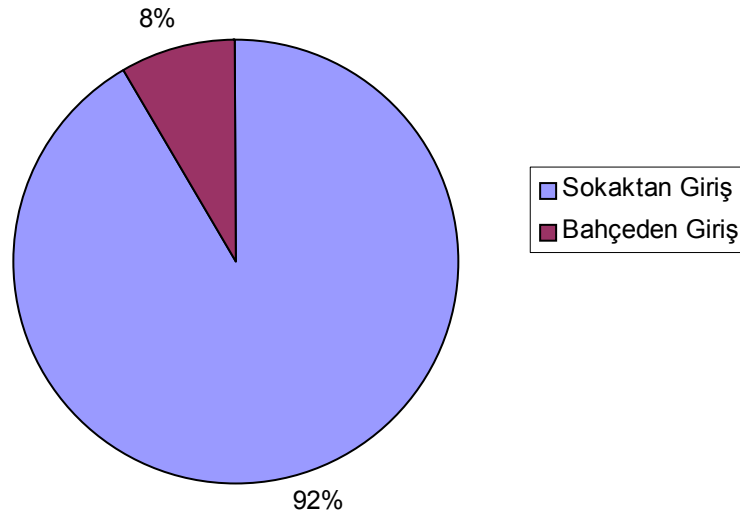
Sokak, bahçe ve ev üçlüsünün bir araya gelmesi Tokat'ta iki şekilde olmaktadır. Biri sokaktan dolaysız eve giriş ve evden bahçeye çıkış, diğeri de sokaktan bahçeye giriş ve bahçeden eve giriş şeklindedir (Şekil 193).

Şekil 193. Sokak-bahçe-ev ilişkisi

Sokaktan girişi olan evlerde, ön cephe sokak sınırı üzerindedir ve giriş sadece bu cepheden sağlanmaktadır. En sık görülen eve giriş şeklidir (Tablo 29). Bu evlerin bahçeleri arkada bulunmakta ve bahçeye çıkış evden sağlanmaktadır.

Bahçeden girişi olan evlerde, evin yüksek bahçe duvarı üzerinde bulunan sokak kapısıyla bahçeye ve oradan da eve girilir. Çalışma alanı içerisinde çok sık görülmeyen giriş şeklidir. Bu kapsam altında, Şekil 194 çalışma alanındaki evlerin sokaktan giriş şekillerinin dağılımını göstermektedir.

Şekil 194. Sivil mimari örneklerinin sokaktan giriş şekillerinin dağılımları

3.3.1.2. Bahçeler

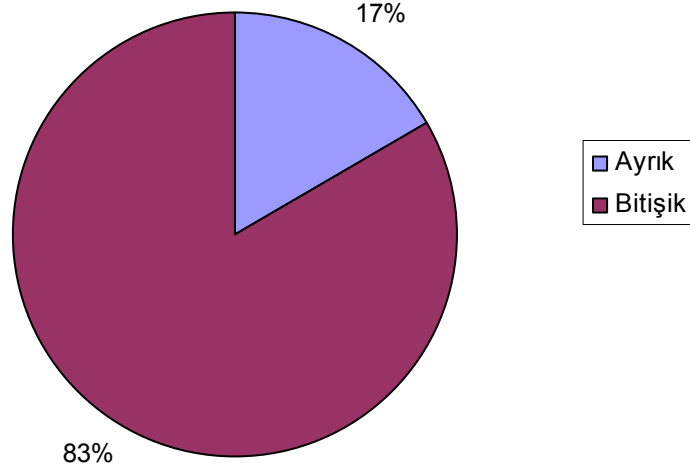
Tokat'ta bulunan sivil mimari örneklerinde bahçeler evlerin önemli bir parçasıdır ve hemen hemen her konutun farklı büyüklükte ve farklı fonksiyonlarda bahçeleri bulunmaktadır. Sivil mimari örneklerinin tamamına yakınında giriş ön cephe sınırında olduğundan bahçeleri evlerin arkasındadır. Arka bahçeler ya meyve bahçeleri ya da küçük tarım alanları olarak kullanılmaktadır. Konak tarzında olan evlerde de bu bahçeler daha özenli yapılmış, havuzlu çevre düzenleri yapılmış şekildedir (Şekil 195).

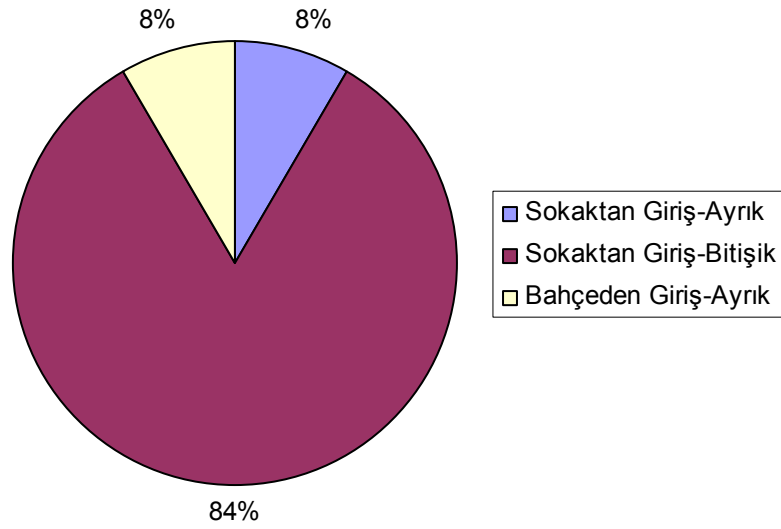
Şekil 195. Konak tarzında bir örneğin bahçesi

3.3.1.3. Konutların Bir Arada Bulunuş Biçimleri (Ayrık, Bitişik)

Konutların ön cepheleri sokakların sınırlarını çizdiği için en sık olarak bitişik nizamla bir arada bulunurlar. Bahçe içinde bahçeye serbest yerleşmiş çok az örnek vardır (Şekil 196). Sivil mimari örneklerinin bu yerleşimsel özelliği Tokat sivil mimari örneklerine karakteristik özellik vermektedir. Yan yana dizilen bu evler sokaktan güzel perspektifler vermektedir. Ayrıca Şekil 197'de da sokaktan giriş ile yapının ayrık veya bitişik olmasının dağılımı da verilmektedir.

Şekil 196. Sivil mimari örneklerinin ayırık ve bitişik olarak bulunma dağılımları

Şekil 197. Sivil mimari örneklerinin her iki durumda bulunma dağılımları

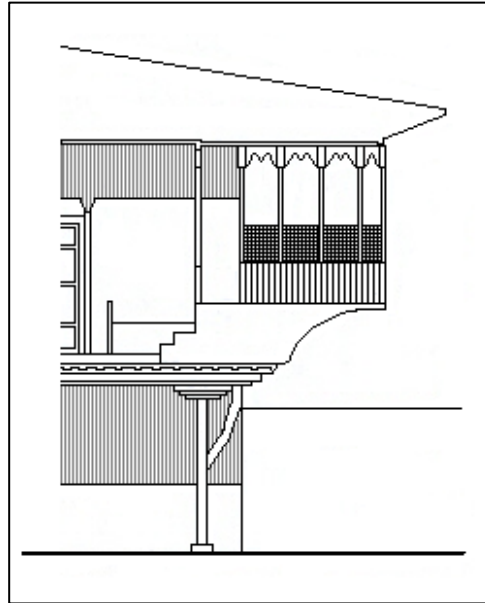
3.3.2. Plan Düzeyinde

Ev ölçeğinde Küçükerman (1996), Anadolu’da iki temel ögenin Türk Evi’ni oluşturduğunu ifade etmektedir. Bunlar “odalar” ve odalar arası ortak alan olan “sofa”dır. Tokat’ta bulunan sivil mimari örneklerinde de plan şemasında bu iki ögenin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Dar alanlara uygun bina kurma arzusundan dolayı, çeşitli farklılıklar gösteren plan şemalarına, binaların ön cephelerinin daima geniş manzaraya hâkim olma isteğinden dolayı sokaklara çıkmalar şeklinde taşmak isteği yapılar da

görülmektedir. Sofalara çok önem vermişlerdir, alt katlarda teraslar, üst katlarda sofalar evin hayatîyetini arttıran unsurlardır (Akok, 1958), (Şekil 198). Üst katta sofalar bazen açık olup köşk denilen mekanlar oluşturulmuştur (Şekil 199).

Şekil 198. Geniş manzaraya hakim çıkmalı evler

Şekil 199. Köşk denilen açık sofalar

Genellikle sokaktan dolaysız giriş yapılan zemin katları hizmet alanlarıdır ve bir kısmı taşlık bir kısmı da depo gibi mekânlara ayrılmıştır. Buralarda büyük ve küçük ocaklıklar, fırın ve iş evi bulunmaktadır. Bu mekanlar aynı zamanda arka bahçeye çıkış için kullanılmaktadır. Zemini genellikle taş olan bu mekanlar sokaktan evin kapısıyla ayrılan iç bahçe gibidir. Üst kat ise yaşama mekânları olarak kullanılmaktadır. Evin asıl

sokağa açılan kısımları da burasıdır. Zemin katla üst kat arasında bulunan ara kat daha çok kışın oturmak için yapılmış, kolayca ısıtılabilmesi için biraz basık bir mekândır. Tuvalet yine zemin katta ya da ara katın bir köşesinde yer alır. Yıkama işlemi ise ara kat veya üst kattaki odalarda yer alan dolapların içinde yapılmaktadır. Ara kattaki odalarda belirgin bir özellik olmasa da, üst katlarda daha geniş, daha aydınlık ve işçiliğin itinası ile diğerlerinden ayrılan bir başoda görülmektedir. Büyük konak tarzındaki evlerde genellikle zeminden üst kata çıkışta haremlik ve selamlık olmak üzere iki ayrı merdiven vardır.

Odalar, Türk Evi odasının tüm özelliklerine sahiptir. Girişte bir ayakkabılık kısmı, sedirler, ocaklık, dolap, yüklük, sergen ve lambalık odalarında mevcuttur. Eldem'in (2007) yapmış olduğu Türk Evi plan tipolojisine göre Tokat'ta;

1. İç sofalı plan tipi
2. Dış sofalı plan tipi
 - a. Üç tarafı odalı dış sofalı plan tipi
 - b. Dış ve köşe sofalı plan tiplerine rastlanılmıştır.

Tokat evlerinin ana inşa malzemesi ahşap ve kerpiçtir. Çok alçak bir taş temel üzerine ahşap dikme ve kirişler çatılır, hımış tekniği denilen, araları daha ince ahşap direklerle bölünür, onların da arası kerpiç ve tuğla ile doldurulur. Bağdadi tekniği daha çok ara duvarlarda ve çıkmalarda kullanılmıştır. Tavanda ve döşemede de malzeme ahşaptır

Çal (1988), yapmış olduğu araştırmada 54 evi inceleme fırsatı bulmuştur. Bu araştırma sonucunda 54 evden 23 tanesinde iç sofalı plan tipi belirlemiştir. 15 tanesini dış sofalı plan tipinin üç tarafı odalı dış sofalı plan tipinde, 16 tanesini de yine dış sofalı plan tipinin dış ve köşe sofalı plan tipinde olduğunu belirlemiştir. Bu veriler esas alınarak Şekil 200'de grafik ve yüzdeleri verilmiştir. Bu çalışmada tespit edilebilen 16 örnek Tablo 30'da verilmektedir. Tablo'ya göre 12 tane iç sofalı plan tipi, 3 tane dış (3 tarafı odalı) plan tipi, 1 tane dış (köşe)sofalı plan tipi belirlenmiştir. Ancak günümüzde bu evlerin planlarında ve iç döşeme malzemelerinde birçok evde oldukça değişiklikler yapılmış ya da büyük olan evler bazen ikiye bazen de üçe bölünerek farklı kullanıcılara verilmiştir.

İÇ SOFALI PLAN TİPİ

Örnek No	Adres	Fotoğraf	Planlar			
			Zemin	Ara kat	Birinci	İkinci - Çatı
1	Soğukpınar Mah. Bey Hamam Sokak No:33					
2	Soğukpınar Mah. Bey Sok. No: 30					
3	Soğukpınar Mah. Bey Sok. No:42					

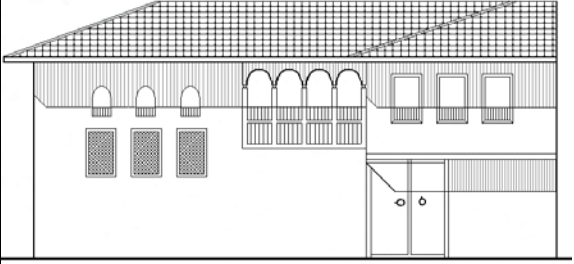
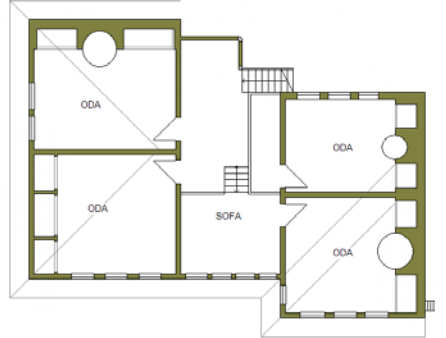
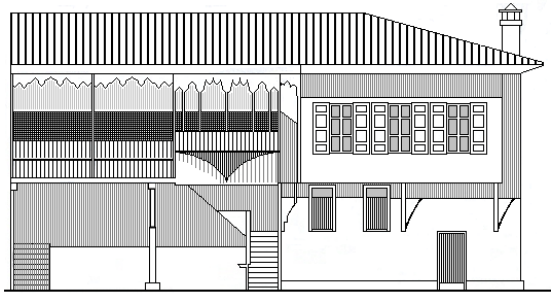
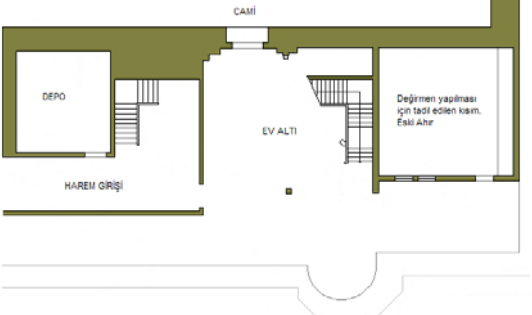
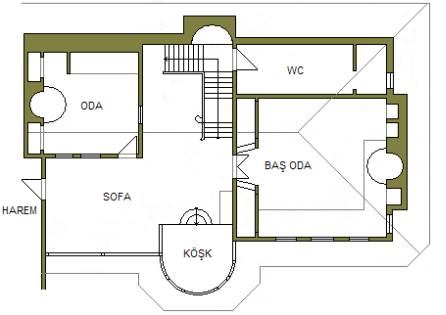

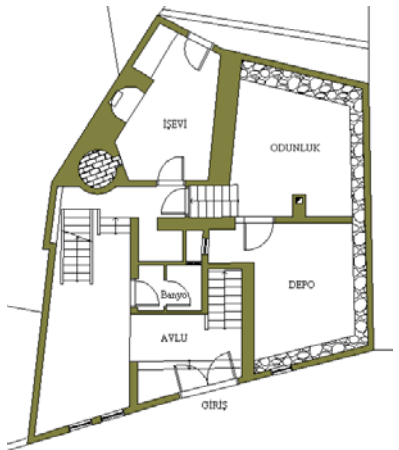
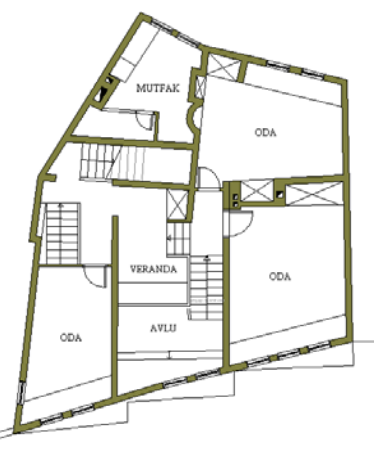
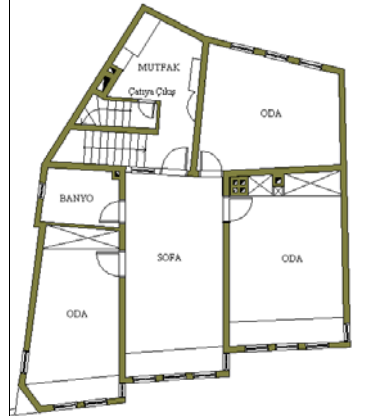
İÇ SOFALI PLAN TİPİ

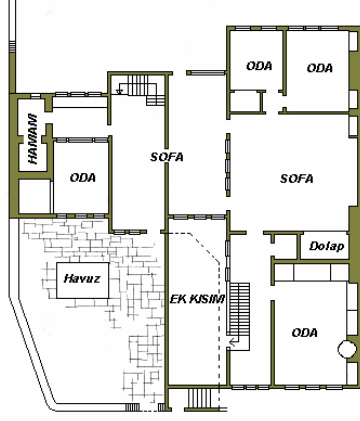
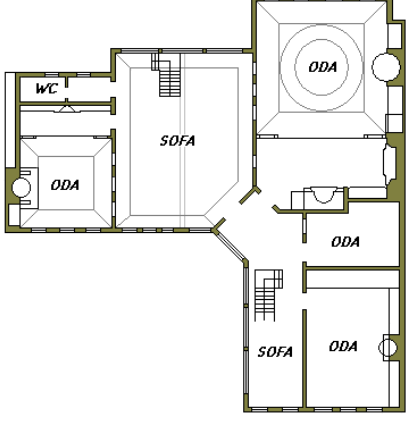

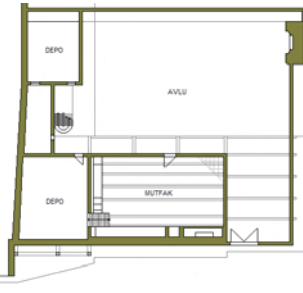

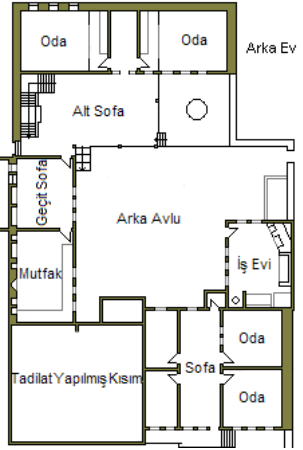
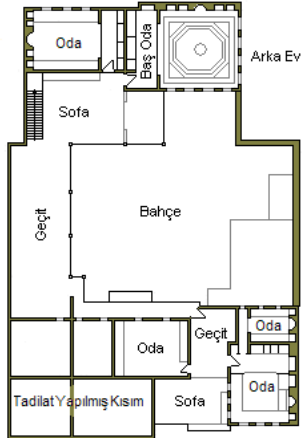
Örnek No	Adres	Fotoğraf	Planlar			
			Zemin	Ara kat	Birinci	İkinci (Çatı)
4	Soğukpınar Mah. Beyhamam Sok. No:					
5	Soğukpınar Mah. Beyhamam Sok. No:					
6	Soğukpınar Mah. Beyhamam Sok. No:1					

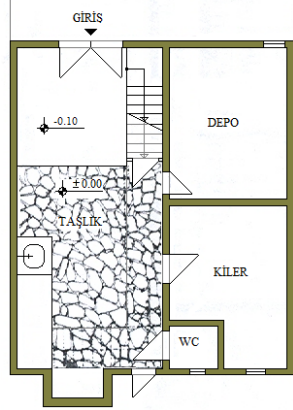
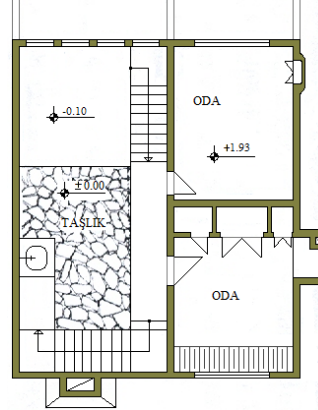
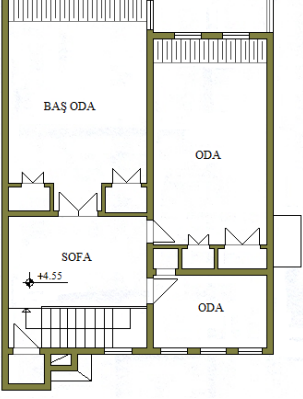
İÇ SOFALI PLAN TİPİ

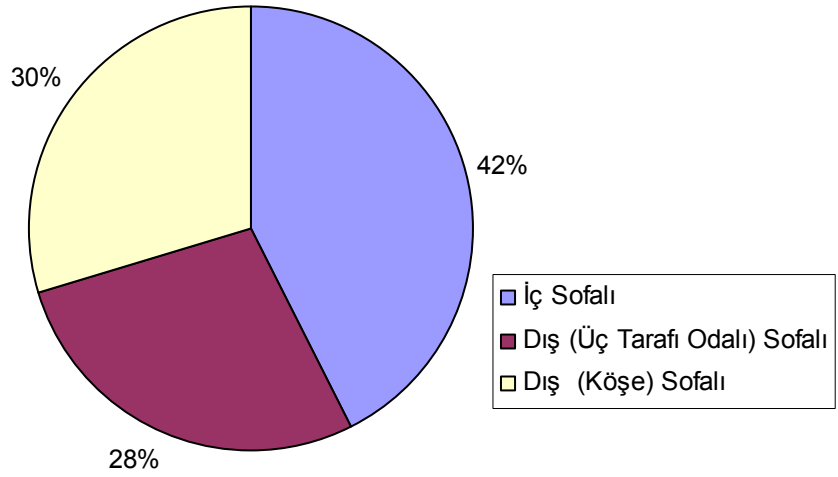
Örnek No	Adres	Fotoğraf	Planlar			
			Zemin	Ara kat	Birinci	İkinci (Çatı)
7	Devegörmez Mah. Şeyh Şirvani Sok. No:27					
8	Devegörmez Mah. Şeyh Şirvani Sok. No:26					
9	Ali Paşa Mah. Topçam Cad. No:					

İÇ SOFALI PLAN TİPİ

Örnek No	Adres	Fotoğraf	Planlar			
			Zemin	Ara kat	Birinci	İkinci (Çatı)
10	Mevcut Olmayan Yapı					
11	Mevcut Olmayan Yapı					
12	Cami-i Kebir Mah. Halit Sok. No:					

DIŞ SOFALI PLAN TİPİ (ÜÇ TARAFI ODALI DIŞ SOFALI)						
Örnek No	Adres	Fotoğraf	Planlar			
			Zemin	Ara kat	Birinci	İkinci (Çatı)
13	G.O.P. Blv.					
14	Soğukpınar Mah. Bey Sok. No:1					
15						

DIŞ SOFALI PLAN TİPİ (DIŞ ve KÖŞE SOFALI)						
Örnek No	Adres	Fotoğraf	Planlar			
			Bodrum	Zemin	Ara kat	Birinci
16	Hoca Ahmet Mah. Horuç Hamam Sok. No: 3					

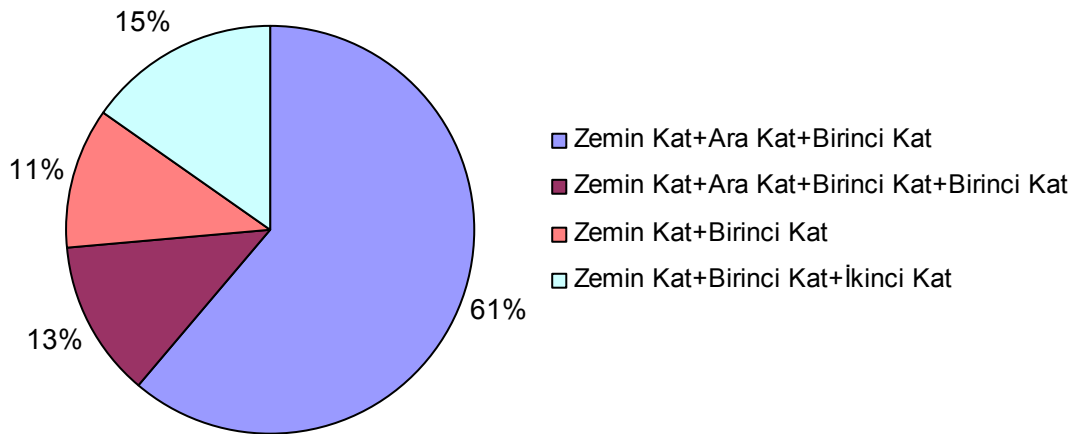

Şekil 200. Sivil mimari örneklerinin plan şemalarının dağılımı

3.3.3. Cephe düzeyinde

3.3.3.1. Kat sayısı

Kat sayısı Türkiye’de bulunan diğer yörelerdeki geleneksel konutlar gibi en fazla üç katlı olup geneli zemin+ara kat +birinci kat şeklindedir. Tokat sivil mimari örneklerinin kat sayılarının değişik durumları Tablo 31’de verilmiştir. Bu tabloya göre kat sayılarının dağılımı Şekil 201’de verilmiştir.

Şekil 201. Sivil mimari örneklerinde kat sayısının dağılımı

Tablo 31. Tokat sivil mimari örneklerinin kat sayıları

Tipik Örnek	Kat Sayısı	Toplam Örnek
	Zemin Kat + Ara Kat + Birinci Kat	44
	Zemin + Ara Kat + Birinci Kat + İkinci Kat	9
	Zemin Kat + Birinci Kat	8
	Zemin Kat + Birinci Kat + İkinci Kat	11

3.3.3.2. Çıkmalar

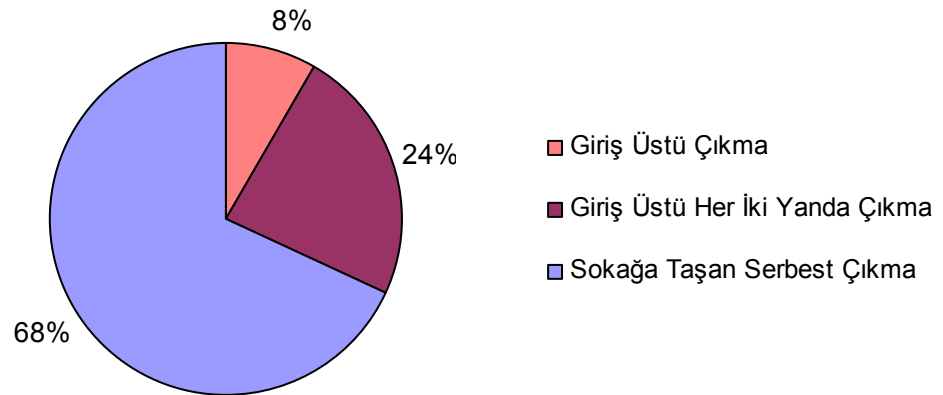
Türk Evi olarak nitelendirilen evlerin bir özelliği olan çıkmalar Tokat'ta da sivil mimari örneklerinde bulunmaktadır ve çeşitli şekilde çıkmalar yapılmıştır. Bu çıkmalar üç şekilde sınıflandırılabilir (Tablo 32).

1. Giriş üstü çıkmalar
2. Giriş üstü çıkmasız, girişin her iki kenarında çıkma
3. Sokağa taşmalar şeklinde serbest çıkmalar

Çıkmalar genellikle sokak cephesinde görülmekte ve manzaraya hakim olma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu çıkmalar sokak üzerinde değişik perspektifler vermektedir (Şekil 202). Tokat sivil mimari örneklerinin hepsinde çıkma bir şekilde yapılmıştır (Şekil 203). Bu çıkmalar bir çoğunda organik olarak sokak dokusuyla bağlantılı yapılmıştır.

Şekil 202. Sokağa taşmalar yapan evlerin sokakta oluşturduğu perspektifler

Şekil 203. Sivil mimari örneklerinde çıkma çeşitlerinin dağılımı

Tablo 32 . Tokat sivil mimari örneklerinde çıkma çeşitleri

Tipik Örnek	Çıkma Şekli	Toplam Örnek
	Giriş Üstü Çıkmalı	6
	Girişin Her İki Yanında Çıkma	17
	Sokağa Taşan Serbest Çıkma	49

3.3.3.3. Pencere ve Kapılar

Pencereler ve kapılar ahşap olup, zemin katlarda pencerelerde demir parmaklıklar kullanılmıştır. Bu parmaklıklar bazı örneklerde özenli işçiliğe sahiptir (Şekil 204). Ahşap kapılarda değişik tokmak çeşitleri kullanılmıştır. Demirden yapılmış tokmaklar da özenli işçiliğe sahiptir (Şekil 205).

Şekil 204. Demir işçilikli pencereler

Şekil 205. Ahşap giriş kapısı

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Tarih boyunca Anadolu'da oldukça önemli konumda olan Tokat kenti, günümüzde de Anadolu'nun ulaşım ağlarının kesişme noktalarından birinde bulunmasına rağmen gelişimi çok hızlı olmayan, hızlı nüfus artışı yaşamayan ve dışa sürekli göç veren bir kent konumundadır. Tokat kenti geçmişten günümüze kadar birçok uygarlığın izlerini taşıyan zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bu zengin kültürel mirastan günümüze kadar ancak belirli nitelik ve sayıda eser gelebilmiştir.

Tokat kentinin ele alındığı bu çalışmada saptama-belgeleme çalışmaları sonrası yapılan değerlendirmeler sonrasında sırasıyla;

- * Kentin fiziki gelişimi,
- * Anıtsal yapılar,
- * Sivil mimari örnekleri, bağlamında çalışmanın sonuçları verilecektir

Tarihinde Müslüman, Ermeni, Rum, Katolik ve Yahudi toplumları gibi etnik grupları barındıran Tokat kenti çok kültürlü bir yapıya sahipti. Bu çok kültürlü sosyal yapı, Tokat kentinin kültürel mirasının oluşumunda büyük bir etki yapmıştır. Ancak çok kültürlü toplumsal yapıdan günümüze kadar sadece Müslümanlık döneminde inşa edilmiş mimari eserler ulaşabilmiştir. Dolayısı ile çok kültürlü toplumsal yapının, kentin fiziki yapılışını ortaya koyacak bilgi ve belgelere ulaşamadığından, etkileri de saptanamamıştır.

Bizans Dönemi'nde Tokat Kalesi içerisinde oluşturulan kent çekirdeği Tokat Kalesi ve surları ile sınırlıdır. Bizans Dönemi'ndeki kanlı din kavgalarının yoğun olması, güvenliğin sağlanamaması kentin bu çekirdek içinde kalmasına neden olmuştur.

Danışment Dönemi ile kalenin yakın çevresine doğru bir yapılaşma başlamıştır. Bu dönemde günümüzde Tokat'ın bir ilçesi olan Niksar'ın başkent olması birçok yapının kentte yapıldığını düşündürmekte ancak bu döneme ait sadece bir cami ve medrese binası kalmıştır. Kent merkezinde en eski tarihli olarak bu yapılar bulunmaktadır. Bu dönem fiziksel gelişim olarak çok belirgin bir yapı çizmemektedir.

Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'da ekonomik ve siyasi güven tesis edilince kentte kale dışında yapılaşma artarak kentin çekirdeği daha belirgin olarak oluşturulmuştur. Bu dönemde kentte ve kente diğer merkezlerden ulaşım için çok tesis yapılmıştır. Kente yakın yerlerde yapılan kervansaray, han ve köprüler kentin Anadolu ulaşım aksı üzerinde önemli

bir merkezde olduğunu göstermektedir. Kentin ulaşım aksının temelini oluşturan doğu-batı (Sulu Sokak) aksı Selçuklu Dönemi'nde tesis edilmiştir. Fiziksel gelişim belirginleşmeye başlamış ve birçok mimari eser yapılmıştır. Bu eserlerden birçok türbe, zaviye ve hamam yapısı, bir tane de medrese yapısı günümüze ulaşmıştır.

İlhanlı Dönemi çok kısa bir süreçte Selçuklu ve Osmanlı Dönem'leri arasında kendini göstermiş ve dönemine ait dört tane türbe ve iki zaviye yapısı bırakmıştır. Kent gelişimine etkisi tespit edilememiştir.

Kentin günümüzdeki fiziki yapının şekillenmesinde Osmanlı Döneminin oldukça etkisi olmuştur. Kentin bu dönemde fiziksel gelişimi daha belirgin olarak hissedilir. En çok anıtsal nitelikli yapıların günümüze geldiği bu dönemde hanlar, hamamlar, camiler ve medrese binaları gibi yapıların bir araya gelişleri ve oluşturdukları külliyeler, meydanlar kentin sosyo-ekonomik hayatı hakkında bilgi vermektedir. Ticaret hayatı canlı olan bu kent Osmanlı Duraklama Dönemi'nden sonra oldukça gerilemiş, ticaret azalmış ve Anadolu'daki önemli konumunu kaybetmiştir. Gerileme dönemi ile birlikte 1700'lü yıllardan sonra Tokat kent merkezinde ticarete ve sosyal tesislere yönelik yapılar yapılmamış, sadece küçük çapta mescit ve camiler yapılmıştır. Kentin fiziksel gelişimi de bu tarihten sonra durmuş, cumhuriyetin ilk yıllarına kadar böyle devam etmiştir. Cumhuriyetle birlikte günümüze kadar küçük bir Anadolu kenti olarak gelen Tokat 1990 yılından bu yana fiziksel gelişimini kentin kuzey ve batı tarafına doğru yönlendirmeye başlamıştır.

Kentte 1 kale, 6 han, 1 bedesten, 3 medrese (1 tanesi mevcut değil), 27 cami, 7 zaviye, 14 türbe, 7 hamam ve 1 saat kulesi olmak üzere toplam 66 tane tescilli anıtsal yapı mevcuttur. Anıtsal yapıların 45 tanesi Osmanlı Dönemi'ne, 15 tanesi Selçuklu Dönemi'ne, 4 tanesi İlhanlı Dönemi'ne ve 2 tanesi Danişmend Dönemi'ne aittir. Bu yapıların 58 tanesi vakıfların mülkiyetindedir ve mülkiyetinde olmayanları da almaya çalışmaktadır. Bu konuda Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün önemli çalışmaları bulunmaktadır. Bu yapıların 58 tanesi büyük ya da küçük çapta onarım geçirmiştir.

Tokat'ta anıtsal yapılar tescil edilmiş ve onarımı yapılmış olmasına rağmen ticaret alanları ve gecekondular yapıları içinde varlıklarını çok iyi hissettirmemektedir. Yapılar Tokat halkı tarafından tanınmamakta ve bilinmemektedir. Bunun önemli nedenlerinden biri de onarılan yapıların yaşayan birer varlık konumuna getirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Korumanın önemli sorunlarından biri de yapıyı yaşatma, yapıya uygun işlevi verme konusudur. Bina onarıldığında koruma işlemi tamamlanmamıştır. Onarım

sonrası yapı güncel hayata katıldığında koruma amacına ulaşmış olmaktadır. Tokat kentinde bu bağlamda yapılara uygun işlev vermede bir takım zorluklar yaşanmaktadır ve onarılan birçok yapı henüz işlev kazandırılmamıştır. Birçok yapı işlev verilmeden restore edildiğinden daha sonraki aşamada yapıya yeni işlev vermede güçlükler oluşturmaktadır. Bu güçlükler ısıtma, elektrik tesisatı, su ve kanalizasyon tesisatı, mekanlarda bölücü duvar, ya da gereksinim duyulan mekanların oluşturulmasında yaşanan güçlükler (ısı-ses yalıtımı) olarak sıralanabilir.

Günümüzde Sulu Sokak Çevresinde Tokat Belediyesi kentsel dönüşüm projesi hazırlanmaktadır. Anıtsal yapıların yoğun olduğu bu bölgede, peyzaj düzenlemesi olarak yapılan bu projenin sağlıklı olabilmesi için en kısa zamanda restore edilen yapıların yeni ve uygun işlevlerle kullanıma geçmesi gerekmektedir.

Sivil mimari örnekleri ise kentin geçirmiş olduğu doğal afetler ve yapım malzemelerinin çok dayanıklı olmamasından kaynaklı çok erken tarihli değildir ve Osmanlı Dönemi yapılarıdır. Günümüze 118 tane tescilli olarak gelebilen sivil mimari örnekleri dönemlerinin yapısal karakterlerini hala bünyesinde barındırmakta, oluşturduğu yerleşim ve sokak dokuları ile belirgin dokular olarak önem arz etmektedir. Kent merkezinde çoğu zaman ticaret alanları ile iç içe bulunan sivil mimari örnekleri, düzgün olmayan sokaklar ile birbirine bağlanmış ve bütünleşerek şehir dokusunu meydana getirmişlerdir.

Bu şehir dokusunun oluşumunda sivil mimari örneklerinin küçük ölçekte plan ve bu planın dışı vurmasıyla oluşan cephelerinin önemli etkisi vardır. Cephelerinin çıkmaları, pencereleri ve kapılarının her birinin ayrı olmasına karşın bir bütünlük içinde yan yana gelmesi ile sokaklar üzerinde değişik, süpriz görünüm vererek kent dokusunu tamamlamaktadırlar. Kent kimliğini tamamlayan sivil mimari örnekleri bu çalışmada;

- Yerleşim
- Plan
- Cephe, düzeyinde ele alınmıştır.

Tokat sivil mimari örneklerinin bir araya gelerek oluşturdukları organik yerleşim en karakteristik özelliğidir. Bu karakteristik özelliği veren, evlerin çoğunlukla bitişik nizamda bir araya gelmesiyle oluşan, sokak sınırlarını çizen yerleşimidir. Yerleşim olarak sokak-bahçe-ev ve ayrık-bitişik özelliklerine göre ele alınan 72 tane sivil mimari örneğinde 66 örnek sokaktan, 6 örnek bahçeden giriş yapmakta, 60 ev bitişik nizamda, 12 ev ayrık olarak bir arada bulunmaktadır.

Plan bazında daha çok iç sofalı plan tipine rastlanılan Tokat'ta bu çalışmada ele alınan 16 örnek içinde 12 tanesi iç sofalı plan tipindedir. 3 tane dış (3 tarafı odalı) plan tipi, 1 tane dış (köşe) sofalı plan tipi belirlenmiştir. Plan olarak Türk Evi olarak nitelendirilen plan şeması ve özelliklerine sahiptir. Evlerin arkasındaki bulunan bahçeler zemin katla ilişkilendirilmiş hizmet alanları olarak düzenlenmiş plan yapılarında çoğunlukla ara katlar mevcut ve birinci katlarda evin yaşama mekanları bulunmaktadır.

Cephe olarak karakteristik özellik veren nitelikler çıkmalar ve kat sayıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Her örnekte değişik tarzda mutlaka bir çıkma mevcuttur. Bu çalışmada Tokat sivil mimari örneklerinde görülen çıkmalar giriş üstü çıkmalar, giriş üstü çıkmasız-girişin her iki kenarında çıkma, sokağa taşmalar şeklinde serbest çıkmalar olarak sınıflandırılmıştır. Ele alınan 72 örnekte giriş üstü çıkmalı 6 tane, girişin her iki yanında çıkma 17 tane ve sokağa taşan serbest 49 tane örnek görülmüştür. Çıkmalar özellikle sokak silüetinin oluşumunda önemli unsurlardır. Kat sayısı olarak dört tip kat sayısı belirlenmiştir. Zemin+birinci kat, zemin+ara+birinci kat, zemin+ara+birinci+ikinci kat, zemin+birinci+ikinci kat şeklindeki kat sayılarının en çok görüleni 44 örnekle zemin+ara+birinci kat şeklindedir. 11 örnek zemin+birinci+ikinci kat, 9 örnek zemin+ara+birinci+ikinci kat ve 8 örnek zemin+birinci kat şeklindedir.

Bu nitelikler, sivil mimari örneklerinin her ne kadar bakımsız da olsa, hala sokak bazında kente karakteristik özelliklerini veren silüetlerini oluşturmaktadır. Ancak bu yapılarda yaşayan insanların konut konforu açısından ciddi sorunları bulunmaktadır. Bu sorunları ekonomik olarak aşamadıklarından bir çoğu bu mekanları terk etme durumunda kalmıştır. Boş ve kullanılmayan çok sayıda konut bulunmaktadır. Bu da yapıların eskime sürecini hızlandırmakta ve yok olma sürecine sokmaktadır. Tokat Valiliği tarafından 1980'li yıllarda Halit Sokak, Bey Sokak ve Bey Hamam Sokak üzerinde bulunan örneklerin sadece ön cepheleri onarılmıştır. Günümüzde ise Tokat Kültür Müdürlüğü Bey Hamam Sokak ve Tokat Belediyesi Bey Sokak üzerinde bulunan örnekleri cephe bazında iyileştirme projeleri yapmakta ve henüz projelendirme aşamasındadır. Ancak bu örneklerin strüktürel ve konfor şartlarına uygun esaslı bir onarıma ihtiyacı bulunmaktadır. Yine Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca taşınmaz kültür varlıklarının onarımına yardım kapsamında birkaç örnek teşvik almış ve onarım yapmış, bir kısmı da devam etmektedir.

Bütün bu sonuçlar bağlamında anıtsal mimari ve sivil mimari örneklerinin korunması ve sürekliliğinin sağlanması için alınacak koruma kararlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Korumanın ilk ve en önemli adımı tarihi eserlerin saptanıp güncel bir şekilde belgelenmesidir.
- Restoresi tamamlanıp uygun işlev bekleyen anıtsal yapılara kente ve yapıya uygun, turistik eğlenme-dinlenme-konaklama ya da ticaretin yapılabileceği çarşılar gibi yeni işlevlerle karakteristik dokuların devamlılığını sağlamak, canlı ve çekici alanlar olarak kentle bütünleştirmek.
- Anıtsal yapıların yoğun olduğu çevrelerde uygun açık alan düzenlemeleri yapılıp, bu alanların kent içinde sosyal cazibeli alanlar olmasını sağlamak.
- Sivil mimari örneklerinin en kısa zamanda saptama, projelendirme ve onarım çalışmalarını yapılması.
- Günümüz şartlarına göre çok büyük olan sivil mimari örneklerinde kötü kullanım ve plan düzeyinde yapılan değişiklikler tespit edilip oldukça detaylı bir şekilde ele alınarak planlanmalı ve onarılmalıdır.
- Azda olsa fiziksel eskime süreci yaşayan örneklerde küçük müdahalelerle iyileştirilmeler yapılmalıdır.
- Ticaret alanı içinde kalan sivil mimari örneklerinin bulunduğu sokak ve sokak dokularını sosyal ve kültürel entegrasyon açısından korumak ve sürekliliğini sağlamak; zamanla bozulan özelliklerini özgün hale getirmek.
- Sivil mimari örneklerinin çok olduğu sokaklarda turistik eğlenme-dinlenme-konaklama gibi faaliyetlerin yaygınlaştırılıp sokakların yeni işlevlerle varlıklarını sürdürmesini sağlamak. Bu bağlamda Bey Hamam ve Bey Sokak gibi içinde tarihi bir hamam ve Mevlevihane bulunan bu iki sokağın turistik bir sokak haline dönüştürülmesi sağlanabilir.
- Geniş halk kitlelerine koruma bilincinin yerleştirilmesi. Kentin kültürel mirasının geçmiş dönemleri yansıtması ve bir belge niteliği taşıması açısından geleceğe aktarılması gerekliliği bilinci özellikle yerel gündeme taşınarak yaygınlaştırılmalı. Bu bağlamda kentin tanıtımının daha çok yapılması ve gelen turistlere yönelik kentte konaklama olanaklarının artırılması.
- Koruma bilincinin oluşturulmasından sonra korumanın önündeki en önemli engel ekonomik yetersizliktir. Bu bağlamda proje ve kredi olanaklarının artırılması sağlanmalıdır. Mevcut parasal, personel ve teknik olanaklar çok iyi değerlendirilmelidir. Bu konuda sivil toplum örgütleri etkin rol oynamalıdır.

- Tokat kenti fiziksel gelişimi ile birlikte irdelenen anıtsal ve sivil mimari örneklerinin topluma ve günümüze kazandırılması kapsamında bu çalışma bundan sonra yapılacak sağlıklı kentsel koruma kararlarında referans niteliği taşıyacağı düşünülmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Acun, H., 1994. Anadolu Saat Kuleleri, Türk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Kültür Merkezi Yayını, Sayı 85, Ankara.
- Acunsal, F., 1947. Gerçeklerin Diliyle Tokat, Tanin Basınevi, İstanbul.
- Açıkel, A., 2003. Tanzimat Döneminde Tokat Kazasının İdari ve Nüfus Yapısındaki Değişiklikler (1839-1880), C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 27, 253-265.
- Ahunbay, Z., 2004. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yapı Yayın-28, Üçüncü Baskı, İstanbul.
- Akok, M., 1958. Tokat Şehrinin Eski Evleri, Yıllık Araştırmalar Dergisi II, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Aksulu, I., 1999. Kaybolan Bir Mirasın Ardından Tokat Kenti ve Koruma Sorunları, Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı 'Uluslar Üstü Bir Miras' Kasım 1999 Uluslararası Kongresi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, Bildiriler Kitabı, 343-348.
- Aktüre, S., 1978. 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atelyesi, Ankara.
- Akurgal, E., 1995. Hatti ve Hitit Uygarlıkları, Yazar Eğitim ve Kültür Vakfı, Baskı Tükelmat A.Ş., İzmir.
- Altaş, N., 2002. Tokat Şehir İçi Hanları, Tokat Kültür Araştırma Dergisi, 10, 53-55.
- Anonim 1984-1. Yurt Ansiklopedisi, "Tokat" Maddesi, Cilt : 10, Anadolu Yayıncılık, İstanbul.
- Anonim, 1984-2. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu, Envanter Kaydı.
- Anonim, 1997. Tokat İl Yıllığı, Tokat Valiliği Yayınları, Ankara.
- Anonim, 2001. Tokat İl Turizm Müdürlüğü.
- Anonim, 2006. Tokat Belediyesi.
- Anonim, 2008-1. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Tokat Bölge Müdürlüğü.
- Anonim, 2008-2. Devlet İstatistik Enstitüsü, Yıllara Göre Nüfus Sayımları.
- Anonim, 2008-3. Tokat Belediyesi

- Anonim, 2008-4. Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü
- Anonim, 2008-5. Tokat Müzesi Arşivi
- Anonim, 1287/1870 Yılı Sivas Vilayet Salnamesi
- Antoniades, A., C., 1986. Architecture and Allied Design, Kedall – Hunt Publishing Company.
- Arık, O., 1967. Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri, Anadolu (Anatolia), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Aru, K.A., 1998. Türk Kenti, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.
- Asarkaya, H., 1941. Osmanlılar Zamanında Tokat, Birinci Cilt, Tokat Matbaası, Tokat.
- Aslanapa, O., 1990. Türk Sanatı, Kültür Bakanlığı Yayınları / 1196, Kültür Eserleri Dizisi/158, Cilt I-II, Kültür Bakanlığı.
- Aslanapa, O., 1993. Türk Sanatı, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aslanapa, O., 2004. Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Kitabevi, Anka Basım.
- Aydemir, Ş., Erkonak, S., Kuntay, O ve Teymur, G., Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Doku Araştırması Amasya ve Tokat'ta Birer Sokak II, Mimarlık, 83, 11-12, 9-13.
- Aykun, H. M., 2001. Kervansaraylar ve Tokat'ta Kervanyolları , Tokat Kültür Araştırma Dergisi, Tokat Kültür Araştırma Geliştirme ve Yaşatma Vakfı, 9, 16, 36-39.
- Ayverdi, E., H., 1972 . Osmanlı Mimarisinde Çelebi Mehmed ve II. Murad Devri (1403-1451), İstanbul.
- Bakırer, Ö., 1981. Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı, I. Metin, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım Atelyesi, Ankara.
- Başakman, M., 1991. Geleneksel Konut Çevrelerinin Korunması Bağlamında Geleneksel-Bölgesel Mimarinin Yorumlanması ve Modern Çevrelerin Yaratılmasına Işık Tutması, Fırat Üniversitesi, FÜNAF, 33, Elazığ.
- Başer, N. E., 2004. Küresel - Yerelleşme Sürecinde Kentsel Kalkınmanın Önemi ve Sürdürülebilirliği: Kentsel Dinamikler ve Katılımcılık Açısından Genel Bir Bakış, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü, 28. Kolokiyumu, Değişen Dönüşen Kent ve Bölge, Cilt 1, Ankara, 489-506.
- Baykara, T., 1986. Tokat Ulu Cami Üzerine Bazı Düşünceler , Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Temmuz, Gelişim Matbaası, Ankara, Bildiriler Kitabı, 291-294.

- Baykara, T., 2004. Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık, Araştırma - İnceleme Dizisi, 69, İstanbul.
- Bektaş, C., 1992. Koruma Onarım, Yem Yayını, İstanbul.
- Bektaş, C., 1999. Selçuklu Kervansarayları Korunmaları, Kullanımları Üzerine Bir Öneri , Yapı_Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Beşirli, M., 2001. 14 Mayıs 1914 Tokat Mahkeme Çarşısı Yangını , Tokat Kültür Araştırma Dergisi, Tokat Kültür Araştırma Geliştirme ve Yaşatma Vakfı, 9, 16, 11-15.
- Beşirli, M., 2005. Orta Karadeniz Kentler Tarihi I Tokat (1771_1853), I Baskı, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Basımevi, Tokat.
- Bumin, K., 1990. Demokrasi Arayışında Kent, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- Cahen, C., 2002. Osmanlılardan Önce Anadolu , 2. Baskı, Tarih Vakfı Yayınları, Baskı; Numune Matbaacılık, İstanbul.
- Cantay, G., 1992. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı 61, Ankara.
- Cerasi, M., M., 1999. Osmanlı Kenti - Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi, Çeviren: A. Ataöv, I. Baskı, İstanbul.
- Cezar, M., 1985. Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını, No: 9, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Cinlioğlu, H., T., 1950. Osmanlılar Zamanında Tokat , 2.Cilt, Tokat Matbaası, Tokat.
- Cinlioğlu, H., T., 1951. Osmanlılar Zamanında Tokat, 3. Cilt, Tokat Matbaası, Tokat.
- Cinlioğlu, H., T., 1973. Osmanlılar Zamanında Tokat, 4. Cilt, Barış Matbaası, Tokat.
- Çal, H., 1986. Tokat Evleri, Kültüründe Tokat Sempozyumu, Temmuz, Gelişim Matbaası, Ankara, Bildiriler Kitabı, 365-418.
- Çal, H., 1988. Tokat Evleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 894, Birinci Baskı, Ankara.
- Çevik, S., 1991. Kimlik - Kimliklendirme, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Durukan, A., 1994. Tokat Eski Eserleri ve Gökmedrese, Kültür ve Sanat 24, Tokat Özel Sayısı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, 6-10.
- Eken, G., 2000. Tanzimat Dönemi Osmanlı Toplumunda Nüfusun Mesleki Yapılanması; Tokat Örneği, Tarih İncelemeler Dergisi, İzmir.

- Eldem, S., H., 2007. Türk Evi Osmanlı Dönemi, C1, Taç Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Emir, S., 1994. Erken Osmanlı Mimarlığında Çok İşlevli Yapılar : Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zaviyeler I Öncül Yapılar: Tokat Zaviyeleri, Akademi Kitabevi, Baskı; Yeni Yol Matbaası, İzmir.
- Eravşar, O., 2004. Tokat Tarihi Su Yapıları (Hamamları), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Baskı Erman Ofset, Konya.
- Erdem, H., Kişisel Fotoğraf Arşivi.
- Erdem, S., 1986. Tokat Kelimesi Üzerine Düşünceler , Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Temmuz, Gelişim Matbaası, Ankara, Bildiriler Kitabı, 11-16.
- Erdemir, Y., 1986. Tokat Yöresindeki Ahşap Camilerin Kültürümüzdeki Yeri, Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Temmuz, Gelişim Matbaası, Ankara, Bildiriler Kitabı, 295-312.
- Eрпи, F., 1990. Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Mart, Ofset Repromat Matbaası, Ankara, Bildiriler Kitabı, 73-83.
- Ersoy, M., 2007. Anadolu Türk Mimarlığı'nda Danişmendli Dönemi, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Faroqhi, S., 1994. Osmanlı'da Kentler ve Kentliler , 2. Baskı, Baskı: Numune Matbaacılık, İstanbul Türkiye Araştırmaları 3, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Faroqhi, S., Mc Gowan, B., Quataert, D. ve Pamuk, Ş., 2006. Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi- 1600-1914, Editor: Halil İnalçık, Cilt 2, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Gabriel, A., 1934. Monuments Turcs D'Anatolie, Paris.
- Gündoğdu, H., Bayhan, A., Aktemur, A., M., Kukaracı, İ., U., Çelik, A. ve Güneş, B., 2006. Tarihi Yaşatan İl Tokat, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Hasol, D., 1988. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 3. Baskı, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- İşbirli, M., 1986. XVII. Asır Ortalarında Tokat Şehri , Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Temmuz, Gelişim Matbaası, Ankara, Bildiriler Kitabı, 57-70.
- Keleş, R., 1990. Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları:13, Ankara.
- Kılıcı, A., 2007. Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV- XV. Yüzyıl) Baldaken Tarzı Türbeler, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Kiper, P., 2006. Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel - Kültürel Değerlerinin Korunması; Türkiye- Bodrum Örneği, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

- Kuban, D., 1993. Mimarlık Kavramları, Yem Yayını, Dördüncü Baskı, İstanbul.
- Kuban, D., 2002. Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, I. Baskı, Yapı Kredi Yayınları-1567, Sanat-89, İstanbul.
- Kuban, D., 2007. Osmanlı Mimarisi, Birinci Baskı, Yapı Endüstri Merkezi, Yem Yayını 134, İstanbul.
- Kuntay, O., 1982. Tokat Kentinin Tarihsel Gelişmesi ve İmar Planı Çalışmalarına Yardımcı Bir Araştırma , KTÜ İnşaat – Mimarlık Fakültesi, Kent ve Bölge Araştırmaları Enstitüsü, Genel Yayın No; 1, Trabzon.
- Kuran, A., 1969. Anadolu Medeniyetleri, I. Cilt, ODTÜ Mimarlık Fakültesi , Yayın 9, Türk Tarih Kurumu Vakfı, Ankara.
- Kuş, A., Dıvarcı, İ. ve Şimşek, F., 2005. Türkiye Mevlevihaneleri, 1. Baskı, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya.
- Küçükerman, Ö., 1996. Turkish House, in Search of Spatial Identity, Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobilcilik Kurumu, 5. Basım, İstanbul.
- Memiş, E., 2003. Eskiçağ Türkiye Tarihi , 5. Baskı, Çizgi Kitabevi Yayınları: 18, Baskı: Dizgi Ofset Matbaacılık, Konya.
- Mercan, M. ve Ulu, M., E., 2003. Tokat Kitabeleri , Türk Hava kurumu Basımevi İşletmeciliği, Ankara.
- Önal, H., 1996. Anadolu Selçuklu Türbeleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı 91, Ankara.
- Önge, M. Y., 1995. Anadolu'da XII - XIII. Yüzyıl Türk Hamamları, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Özcan, B., 1985. Tokat Müzesi Rehberi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- Özdeş, G., 1998. Türk Çarşıları, Tepe Yayınları, Baskı; Boyut Matbaacılık, Ankara.
- Özek, V., 1980. Mimarlıkta Gösterge ve Simge Eşik Aşamasının Belirlenmesi, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Özer, B., 1993. Yorumlar, Kültür-Sanat- Mimarlık, Yem Yayını, İstanbul.
- Öztürk, N., 1986. Selçuklu- Osmanlı Dönemi Ulaşım Sisteminde ve Ticaretinde Tokat'ın Yeri , Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Temmuz, Gelişim Matbaası, Ankara, Bildiriler Kitabı, 71-80.

- Pinon, P., 1999. Anadolu ve Balkanlar'daki Osmanlı Kentlerindeki Kentsel Dokular Tipolojisi Üzerine Bir Deneme, Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı 'Uluslar Üstü Bir Miras' Kasım 1999 Uluslararası Kongresi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, Bildiriler Kitabı, 166-179.
- Polatçı, İ., 1994. Tarih içinde Tokat, Kültür ve Sanat 24, Tokat Özel Sayısı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, 16-19.
- Polatçı, İ., 1997. Evliya Çelebi Seyehatnamesine Göre Tokat, Tokat Kültür Araştırma Dergisi, Ofset 2000 Matbaacılık, Tokat, 5, 1, 4-9.
- Rapoport, A., 1969. House Form and Culture, Foundations of Cultural Geography Series,
- Sözen, M. ve Tanyeli, U., 1992. Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Şaman, N., 1994. Ebu'l Kasım Türbesi, Kültür ve Sanat 24, Tokat Özel Sayısı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, 30-32.
- Tavernier, J., B., 2006. Tavernier Seyehatnamesi: Stefanos Yerasimos'un Anısına, Çeviri: Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, I. Baskı, İstanbul.
- Texier, C., 2002. Küçük Asya, Üçüncü Cilt, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- Tournefort, J., 2005. Tournefort Seyehatnamesi, Editör: Stefanos Yerasimos, Çeviri: Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Turan, O., 1993. Selçuklular ve İslamiyet, 3. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Turan, O., 1996. Selçuklular Zamanında Türkiye , 4. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Turan, O., 1999. Selçuklular Tarihi ve Türk - İslam Medeniyeti, 8. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- URL-1 <http://www.tokat.gov.tr/pages.asp?id=9>, 07.02. 2008.
- URL-2 <http://www.tokat.gov.tr/pages.asp?id=17>, 23.03.2008.
- URL-3 <http://www.citysurf.com.tr/download.html>, 15. 10. 2008.
- URL-4 <http://www.Cedgm.gov.tr/cevreatlasi/afetler.pdf>, 25.11.2008
- Uysal, O., 1986. Tokat'taki Osmanlı Camileri, Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Temmuz, Tokat, Gelişim Matbaası, Ankara, Bildiriler Kitabı, 313-364.
- Ünal, Ç., 2004. Şehir Coğrafyası Açısından Tokat, Aktif Yayınevi, Erzurum.

Wolfgang, M-W., 2002. İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası, 2. baskı, Çeviren: Ü. Sayın, Yapı Kredi Yayınları-1419, Tarih-12, Toplumsal Tarih Araştırmaları Dizisi, İstanbul.

Yavi, E., 1986. Tokat , Baskı: Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Emine Saka AKIN, 03.11.1970 tarihinde Trabzon'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Akçaabat'ta sırasıyla Akçaabat Merkez İlkokulu, Ortaokulu ve Lisesi'nde tamamladı. 1988 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde yüksek öğrenimine başladı. Bu bölümden Haziran 1992 yılında bölüm beşincisi olarak, mimar unvanı ile mezun oldu.

1992 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı'nda başladığı yüksek lisans eğitimini 1996 yılında tamamlayarak yüksek mimar unvanını aldı. 1992-1993 yılları arasında serbest mimar olarak çalıştı. 1993 yılında Fen Bilimleri Enstitüsü'nce Araştırma Görevlisi olarak atandı. 1996 yılında başladığı doktora eğitimine 1996-2002 yılları arasında yurt dışında olduğundan dolayı ara vermek zorunda kaldı. 2005 yılından bu yana Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı bünyesinde mimar olarak çalışmaktadır. Evli ve iki çocuğu bulunmaktadır. İyi derecede İngilizce bilmektedir.